

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΜΣ: "ΠΗΓΕΣ, ΛΑΤΡΕΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΣ ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ"

Ειδίκευση: Βίβλος και Διαπολιτισμικός Βίος της Μεσογείου

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Επιβλέπων Καθηγητής: Σωτήριος Δεσπότης Δρ.Θ.

"Ο Δίδυμος Θωμάς στο Κατά Ιωάννη Ευαγγέλιο"

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΕΛ. ΓΑΛΑΝΗΣ

A.M.: 20191130

ΛΑΜΙΑ 2020-2022

“Απόστολε, Χριστῷ τῷ Θεῷ ἠγαπημένε,
ἐπιτάχυνον,
ῥῦσαι λαὸν ἀναπολόγητον·
δέχεταιί σε προσπίπτοντα,
ὁ ἐπιπεσόντα τῷ στήθει καταδεξάμενος,
ὃν ἰκέτευε θεολόγε,
καὶ ἐπίμονον νέφος ἐθνῶν διασκεδάσαι,
αἰτούμενος ἡμῖν εἰρήνην,
καὶ τὸ μέγα ἔλεος.”

·
“Ὡς θεῖος Ἀπόστολος,
θεολογίας κρουνοῦς, ἐνθέως ἐξήντησας,
ἐκ λοχονύκτου πλευρᾶς, Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν.
Ὅθεν τῆς εὐσέβειας, κατασπείρας τὸν λόγον,
ἔλαμψας ἐν Ἰνδία, ὡς ἀκτίς οὐρανία,
Θωμὰ τῶν Ἀποστόλων, τὸ θεῖον ἀγλάισμα.”

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Επιβλέπων Καθηγητής: Σωτήριος Δεσπότης Δρ.Θ.

“Ο Δίδυμος Θωμάς στο Κατά Ιωάννη Ευαγγέλιο”

Μέλος της Επιτροπής	Μέλος της Επιτροπής	Μέλος της Επιτροπής
Σωτήριος Δεσπότης	Αθανάσιος Γλάρος	Αθανάσιος Αντωνόπουλος
Καθ. Τμ. Κοινωνικής Θεολογίας και Θρησκευολογίας, Ε.Κ.Π.Α.	Αν. Καθ. Τμ. Κοινωνικής Θεολογίας και Θρησκευολογίας, Ε.Κ.Π.Α.	Επ. Καθ. Τμ. Κοινωνικής Θεολογίας και Θρησκευολογίας, Ε.Κ.Π.Α.

Εις μνήμην

του Μακαριστού
Μητροπολίτου Φθιώτιδος
κυρού Νικολάου Πρωτοπαπά,
που μου ενέπνευσε την αγάπη
για την Αγία Γραφή
την Εκκλησία
και τους Πατέρες αυτής.

Λαμία 24.06.2021

Περίληψη

Ο Θωμάς είναι γνωστός σε όλους κυρίως ως ο μαθητής ο οποίος δεν αρκέστηκε στην αναγγελία της Ανάστασης του Κυρίου από τους λοιπούς μαθητές, αλλά θέλησε *ιδίως όμμασι* να δει και να ψηλαφήσει τον Αναστημένο Ιησού. Ο ίδιος ήταν παρών και σε άλλα σημαντικά γεγονότα της πορείας του Κυρίου προ του Πάθους: στην ανάσταση του Λαζάρου, στην νίψη των ποδιών των μαθητών το βράδυ της προδοσίας και σε ό,τι άλλο συνέβη εκείνο το βράδυ.

Στο *Κατά Ιωάννην* ευαγγέλιο αποκαλείται με το κατεξοχήν όνομά του (Θωμάς) ενώ κάποιες φορές προστίθεται σε αυτό το όνομα, ο προσδιορισμός *ο λεγόμενος Δίδυμος*. Αυτή η διαφοροποίηση του συγγραφέα αποτέλεσε για εμάς το κίνητρο στη δική μας ερευνητική πορεία.

Στην παρούσα εργασία προσπαθήσαμε να “φωτίσουμε” τις κρυμμένες έννοιες αυτής της διαφοροποίησης και παράλληλα να κατανοήσουμε τι τελικά πρεσβεύει αυτός ο Ιωάννης χαρακτήρας.

Λέξεις - κλειδιά:

Κατά Ιωάννην ευαγγέλιο, Θωμάς, ο λεγόμενος Δίδυμος, ψηλάφηση, Δίδυμος.

Abstract

Thomas is mainly known to all, as the disciple who wasn't satisfied with the proclamation of the Lord's Resurrection by the other disciples, but wanted to see and feel the Risen Jesus himself. He was also present at other important events, before the Passion, in the Lord's path of action: in the resurrection of Lazarus, in the washing of the disciples' feet on the night of the betrayal and in everything else that happened that night.

In the Gospel of John he is called by his pre-eminent name (Thomas), while sometimes the designation "the so-called Gemini" is added to this name. This differentiation of the author was the motivation for us in our research course.

In the present paper we have tried to "illuminate" the hidden concepts of this differentiation and at the same time to understand what this Ioannian character finally stands for.

Key - words:

According to the Gospel of John, Thomas, the so-called Gemini, palpation, Gemini.

Πρόλογος

Η καρδιά ΕΙΝΑΙ αυτή που διοχετεύει το αίμα, εκείνο το “πορφυρούν” υγρό, προκειμένου να εξυπηρετήσει πλήθος ζωτικών λειτουργιών στο σώμα του ανθρώπου. Αυτή που μεταφέρει δια του αίματος το οξυγόνο (= την Ζωή¹) σε κάθε κύτταρό μας. Αυτή η καρδιά για μας, δεν είναι τίποτα άλλο από την πίστη στον Τριαδικό Θεό. Αυτή μπορεί και ζωογονεί την ύπαρξή μας και ό,τι δημιουργείται από αυτήν. Με πίστη λοιπόν, φόβο Θεού αλλά και συνάμα με ερευνητική ματιά θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε τον μαθητή και μετέπειτα Απόστολο Θωμά, στο *Κατά Ιωάννην*² ευαγγέλιο. Μελετώντας τα κείμενα που σχετίζονται με το πρόσωπό του, διαπιστώσαμε την καρποφορία της αλληλοπεριχώρησής των εξεταζόμενων χωρίων του Ιω. ευαγγελίου.

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ πρωτίστως τον Τριαδικό Θεό, για τις συνθήκες που πλαισίωσαν αυτή μου την προσπάθεια.

Σε Αυτόν που αξίζει και προσφέρεται κάθε τιμή και κάθε δόξα.

Από το χώρο του Ε.Κ.Π.Α. ευχαριστώ το Δ/ντη του προγράμματος καθηγητή, κ. Γεώργιο Φίλια και όλους τους διδάσκοντες, οι οποίοι μου έδωσαν την ευκαιρία να πραγματοποιήσω ένα ανεπανάληπτο ταξίδι. Η ρότα του ταξιδιού μοναδική αλλά όχι μοναχική, καθώς η ψυχή μου θησαυρίστηκε με την **αυθεντική απλότητά** τους, την εν **Χριστώ αγάπη** τους (που χαρίτωνε το κάθε τους λόγο και την κάθε τους κίνηση) και πάνω από όλα το **ενδιαφέρον** τους (θα τολμούσα να πω και την αγωνία τους) να μεταφέρουν τόσο σε μένα όσο και στους συμφοιτητές μου, τις πλούσιες γνώσεις τους. Ευχαριστώ επίσης τα στελέχη της Γραμματείας των Μεταπτυχιακών Σπουδών του προγράμματος.

¹Ιω. 14.6 “*ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ*” | Η άντληση των ψηφιακών κειμένων της Αγίας Γραφής της παρούσας εργασίας έχει επιτευχθεί μέσω του βιβλικού λογισμικού “*The Bible Works*” (8η έκδοση).

²Εφεξής Ιω.

Ιδιαίτερώς ευχαριστώ τους:

Καθηγητή κ. Σωτήριο Δεσπότη, επιβλέποντα καθηγητή μου, καθώς η πολυεπίπεδη καθοδήγησή του δεν αποτέλεσε για μένα απλώς λυχνοστάτης φωτίζοντας την πορεία της εργασίας μου, αλλά και την οικία της ψυχής μου,

Αναπληρωτή Καθηγητή κ. Αθανάσιο Γλάρο, που αποδέχτηκε να είναι μέλος της τριμελούς επιτροπής, που με το ήθος και την ευγένεια που τον χαρακτηρίζει έσπειρεν εν τω αγρώ των προπτυχιακών μου σπουδών, τον Πατερικό κόκκο,

Επίκουρο Καθηγητή κ. Αθανάσιο Αντωνόπουλο, καθώς οι “εντός και εκτός Αττικής” λόγοι του, μα κυρίως η οπτική που συνόδευε αυτούς τους λόγους, λειτούργησαν ως ταραχή επί του δικού μου ύδατος.

Ευχαριστώ θερμά το προσωπικό της Πανεπιστημιακής Βιβλιοθήκης της Θεολογικής Σχολής του Ε.Κ.Π.Α. και ιδιαίτερώς την κα Δέσποινα Ζερβού και την κα Θεοδώρα Βούρου (με τις οποίες συμπορευτήκαμε σε αυτή τη δίχρονη μαθησιακή πορεία) καθώς και τον κ. Χρήστο Χαλεπλή για την κατανόηση και τη βοήθεια που μου έδειξαν κατά τον δανεισμό, δεδομένου ότι ζω και εργάζομαι στη Λαμία.

Ευχαριστώ πολύ όλους τους συμφοιτητές και όλες τις συμφοιτήτριες μου, για όλες τις μοναδικές στιγμές που συνδημιουργήσαμε και μοιραστήκαμε. Ιδιαίτερώς τον κ. Παναγιώτη Φεύγα, τον κ. Σοφοκλή Ελευθεράτο, την κα Μαρία Σκυβαλάκη - Μαυράκη, την κα Ουρανία Τζαμαλή και την κα Ελένη Μαρή - Σιάτρα.

Επίσης ευχαριστώ τον υπεύθυνο της Βιβλιοθήκης της Ιεράς Μητροπόλεως Φθιώτιδας, κ. Πέτρο Κεραντζή και τους υπαλλήλους της Δημόσιας Κεντρικής Βιβλιοθήκης Λαμίας κα Κωνσταντίνα Σκουρτιά και κ. Σπυρίδωνα Πιλάτο που με διευκόλυναν στην αναζήτηση συμπληρωματικής βιβλιογραφίας.

Θα ήταν παράλειψή μου να μην ευχαριστήσω και όλους όσους με βοήθησαν μέσα από το χώρο της εργασίας μου στα πρακτικά προβλήματα που προέκυψαν λόγω της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και ιδιαίτερώς τον Προϊστάμενό μου κ. Γεώργιο Αποστολόπουλο.

Ευχαριστώ βαθύτατα τον πνευματικό μου πατέρα, Πρωτοπρεσβύτερο π. Νεόφυτο Ραφαηλίδη, Δρ. Θεολογίας και Γενικό Αρχιερατικό Επίτροπο Ι.Μ.Φ. για την πολυετή πνευματική του στήριξη - καθοδήγηση, για την ευλογία του να ξεκινήσω αυτό το “ταξίδι” και για τη σημαντική βιβλιογραφική του καθοδήγηση, καθώς επίσης και τους Πρωτοπρεσβύτερους π. Ιωάννη Αυέρη, π. Δημοσθένη Κουτρομάνο και π. Δημήτριο Ατματζίδα για τις προσευχές τους.

Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω την κατά σάρκα οικογένειά μου:

την μητέρα μου Βασιλική Ζιώγα για την αγάπη της, τη φροντίδα της, μα κυρίως για την υπομονή της, καθώς χρειάστηκε να υποστεί (χάριν της δικής μου απομόνωσης κατά τη διάρκεια της συγγραφής της εργασίας) μια δεύτερη μοναξιά πέραν της υπάρχουσας (covid-19),

την αδελφή μου Ελισσάβετ Γαλάνη, που έχοντας επωμιστεί το δύσκολο ρόλο του τρίτου ματιού, λειτούργησε ακούσια ως επιμελήτρια και συνεισφέρει σημαντικά στην τελική έκδοση της διπλωματικής μου εργασίας,

τα πολυαγαπημένα μου ανίψια Δέσποινα - Ευαγγελία και Κωνσταντίνο, που έκαναν αγάπη και υπομονή και στερηθήκαν κάποιες όμορφες στιγμές με το θείο τους.

Δόξα τω Θεώ πάντων ένεκεν

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	5
Λέξεις - κλειδιά:.....	5
Abstract.....	6
Key - words:.....	6
Πρόλογος.....	7
Ευχαριστίες.....	7
Περιεχόμενα.....	10
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
ΥΠΟΜΝΗΜΑ.....	3
1. Πίνακας συντμήσεων Βιβλίων της Α.Γ.....	3
2. Πίνακας συντομογραφιών.....	4
3. Οι συνηθέστερες συντμήσεις.....	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ.....	5
1.1. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	6
1.2 ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ.....	9
1.2. ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ.....	11
1.3. ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ.....	11
1.4. ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΚΟΠΩΝ.....	13
1.5. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ.....	14
1.6. ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ.....	16
1.7. ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ.....	16
1.8. ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ, ΧΡΟΝΟΣ, ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΣΚΟΠΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ.....	17
1.9 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ.....	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ.....	21
“Ο ΘΩΜΑΣ”.....	21
2.1. Ο ΘΩΜΑΣ ΣΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗ.....	22
2.2. Ο ΘΩΜΑΣ ΣΤΑ ΣΥΝΟΠΤΙΚΑ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ.....	22
2.2.1. Ο ΘΩΜΑΣ ΣΕ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΠΡΟ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ (ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΡΑΣΗΣ ΤΟΥ).....	22
2.2.2. Ο ΘΩΜΑΣ ΣΕ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΝΑΣΤΑΣΗ.....	23
2.3. Ο ΘΩΜΑΣ ΩΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ.....	32
2.4. Ο ΘΩΜΑΣ ΣΤΑ ΕΞΩΚΑΝΟΝΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ.....	33
2.5. Ο ΘΩΜΑΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΠΑΤΕΡΕΣ.....	35
2.6. Ο ΘΩΜΑΣ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΥΜΝΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ.....	36
2.7 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ.....	38

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ.....	40
Η ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ ΟΡΟΥ “ΔΙΔΥΜΟΣ”.....	40
3.1. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΔΙΔΥΜΟΥ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΟΣΜΟ.....	40
3.2. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΔΙΔΥΜΟΥ ΣΤΟ ΡΩΜΑΪΚΟ ΚΟΣΜΟ.....	44
3.3. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΔΙΔΥΜΟΥ ΣΤΟ ΒΙΒΛΙΚΟ ΚΟΣΜΟ.....	44
3.3.1. ΔΙΔΥΜΟΙ ΑΔΕΛΦΟΙ ΣΤΗΝ ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ.....	45
3.3.1.1. ΔΙΔΥΜΙΚΟΥ ΤΥΠΟΥ ΠΟΡΕΙΕΣ ΣΤΗΝ ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ (ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗ ΜΕ ΒΙΒΛΙΚΑ ΠΡΟΣΩΠΑ).....	45
3.3.2. ΔΙΔΥΜΟΙ ΑΔΕΛΦΟΙ ΣΤΗΝ ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ.....	53
3.3.2.1. Η ΑΠΟΦΥΓΗ ΤΟΥ ΟΡΟΥ ΔΙΔΥΜΟΣ ΚΑΙ Η ΥΠΟΘΕΤΗΣΗ ΤΟΥ ΟΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΣ - ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ.....	53
3.3.2.2. ΘΩΜΑΣ Ο ΛΕΓΟΜΕΝΟΣ ΔΙΔΥΜΟΣ ΣΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗ.....	55
3.3.2.3. ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ.....	58
3.3.2.4. ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΤΗΣ ΦΡΑΣΗΣ “ΘΩΜΑΣ Ο ΛΕΓΟΜΕΝΟΣ ΔΙΔΥΜΟΣ”.....	63
3.4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ.....	65
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ.....	67
Ο ΘΩΜΑΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ.....	67
4.1 ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ.....	68
4.2 ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ.....	68
4.3. ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ - ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΤΙΧΩΝ.....	69
4.3.1 ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΜΕ ΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΕΣ ΒΑΣΕΙ ΤΗΣ ΑΝΑΓΓΕΛΙΑΣ ΤΗΣ ΑΡΡΩΣΤΙΑΣ ΤΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ.....	69
4.3.2 ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΘΩΜΑ ΣΤΗΝ ΑΝΑΓΓΕΛΙΑ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ.....	74
4.3.3 ΔΙΑΛΟΓΟΙ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΜΕ ΤΙΣ ΑΔΕΛΦΕΣ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ, ΜΑΡΘΑ ΚΑΙ ΜΑΡΙΑ.....	82
4.3.3.1 ΠΡΩΤΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΜΑΡΘΑ.....	83
4.3.3.2 ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΜΑΡΙΑ - ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΜΕ ΤΗΝ ΜΑΡΘΑ.....	86
4.3.4. ΑΠΕΥΘΥΝΣΗ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ.....	89
4.3.5. Η ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ.....	90
4.4. ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΗΣ.....	92
4.4.1. ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΣΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΟΣΜΟ.....	93
4.4.2 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΣΤΟΝ ΒΙΒΛΙΚΟ ΚΟΣΜΟ.....	94
4.4.2.1 ΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ.....	95

4.4.2.2 ΣΑΛΔΟΥΚΑΙΟΙ.....	96
4.4.2.3 ΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ.....	97
4.4.2.3.1. Η ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΑΠΟΣΤΟΛΟ ΠΑΥΛΟ.....	97
4.5. ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ.....	98
4.6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ.....	99
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ.....	101
Ο ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΤΗΡΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΚΑΙ Ο ΘΩΜΑΣ.....	101
5.1 ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ.....	102
5.2. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ.....	103
5.3. ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ -ΑΝΑΛΥΣΗ.....	104
5.3.1 ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΜΕ ΤΟΝ ΠΕΤΡΟ.....	104
5.3.2 ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΜΕ ΤΟ ΘΩΜΑ.....	105
5.3.2.1 ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ 14.5 & 16.5.....	109
5.3.3 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΟΔΟΥ.....	111
5.3.4 ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΜΕ ΤΟ ΦΙΛΙΠΠΟ.....	113
5.4. ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ.....	115
5.5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ.....	116
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ.....	118
Ο ΘΩΜΑΣ ΚΑΙ Ο ΑΝΑΣΤΗΜΕΝΟΣ ΙΗΣΟΥΣ.....	118
6.1. ΟΙ ΑΝΑΣΤΑΣΙΜΕΣ ΕΜΦΑΝΙΣΕΙΣ ΣΤΑ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΑ.....	118
6.1.2 ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ.....	119
6.1.3 ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ.....	129
6.1.4. ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΜΕ ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ.....	130
6.1.5. ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ - ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΤΙΧΩΝ.....	131
6.1.5.1. ΠΡΩΤΗ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΟΥ ΑΝΑΣΤΗΜΕΝΟΥ ΙΗΣΟΥ ΣΤΟΥΣ ΔΕΚΑ ΜΑΘΗΤΕΣ.....	131
6.1.5.2. ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΟΥ ΑΝΑΣΤΗΜΕΝΟΥ ΙΗΣΟΥ ΣΤΟΥΣ ΔΕΚΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΚΑΙ ΠΡΩΤΗ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΟΥ ΣΤΟ ΜΑΘΗΤΗ ΘΩΜΑ.....	160
6.1.6. ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ.....	177
6.2. Η ΑΝΑΣΤΑΣΙΜΗ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΣΤΗ ΛΙΜΝΗ ΤΗΣ ΤΙΒΕΡΙΑΔΟΣ....	179
6.2.1. ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ.....	180
6.2.2. ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ - ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΤΙΧΩΝ.....	181
6.2.3. ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ.....	189
6.3. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ.....	189
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	191
ΕΠΙΜΕΤΡΟ Ι.....	198

ΕΠ.Ι.1. Ελεύθερη μετάφραση των κειμένων.....	198
ΕΠ.Ι.2.1. Δραματική αναπαράσταση κειμένου - άμεση συσχέτιση με Θ.201	
ΕΠ.Ι.2.2. Δραματική αναπαράσταση κειμένου - έμμεση συσχέτιση με Θ.207	
ΕΠ.Ι.3.1. Παράλληλα κείμενα ευαγγελιστών - άμεση αναφορά με βάση το όνομα Θ.....	216
ΕΠ.Ι.3.2. Παράλληλα κείμενα ευαγγελιστών.....	219
ΕΠΙΜΕΤΡΟ ΙΙ.....	232
ΕΠ.ΙΙ.1 Περί της λατρείας των Διοσκούρων.....	232
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	235
Πηγές.....	235
Πατερικά υπομνήματα- σειρές.....	235
Βοηθήματα.....	237
Υλικό από το διαδίκτυο.....	242

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι περισσότεροι γνωρίζουν την Κυριακή του Θωμά³, ως την πρώτη Κυριακή μετά το Πάσχα στην οποία εξιστορείται το περιστατικό της ψηλάφησης του Κυρίου από τον μαθητή Θωμά. Στο άκουσμα της λέξης ψηλάφηση σύμπασα η Εκκλησία αλλά και κάθε μέλος της, ανεξάρτητα από το πόσο συμμετέχει στη ζωή αυτής (της Εκκλησίας) έχει “υπερσυνδέσει” συνειδητά με αυτή τη λέξη, το μαθητή Θωμά και μετέπειτα απόστολο, στον οποίο επίσης αποδίδουν και το χαρακτηριστικό επίθετο άπιστος. Αδιάψευστη απόδειξη αυτού είναι και η χρήση του ονόματός του στην καθομιλουμένη μας γλώσσα⁴. Πόσοι από εμάς δεν έχουμε πέσει τουλάχιστον μία φορά στην συγκεκριμένη φραστική “παγίδα”;

Ο Θωμάς ως ένας από τους ήρωες του Ιω. ευαγγελίου εντοπίζεται προ της ψηλάφησης σε άλλες δύο κομβικές στιγμές της επίγειας ζωής του Κυρίου: στην ανάσταση του Λαζάρου και στο βράδυ της προδοσίας⁵ στα οποία γεγονότα παίρνει θέση, ερωτά, δρα, πρωταγωνιστεί. Στην πορεία που χαράσσει, άλλοτε σπεύδει να πεθάνει μαζί Του, άλλοτε Τον ρωτά για την Οδό, άλλοτε Τον αρνείται έμμεσα και άλλοτε θέλει απτές, λογικές αποδείξεις, αμφισβητώντας τα λεγόμενα των υπολοίπων μαθητών. Η όλη του πορεία φανερώνει έναν άνθρωπο σκεπτόμενο που αγωνιά αλλά και που φλέγεται “διακαώς” για μια προσωπική συνάντηση με το Δημιουργό του. Όπως πληροφορούμαστε από τα κείμενα, ο Κύριος συγκαταβαίνει και τον προσεγγίζει μ’ έναν ιδιαίτερο και ξεχωριστό τρόπο. Εκείνος ανταποκρίνεται στο κάλεσμα της Εκκλησίας και αναγνωρίζει τον Αναστημένο Ιησού ως Κύριο και Θεό του. Αυτή την αναγνώριση την

³“Συνηθέστερον η Κυριακή αυτή ονομάζεται Κυριακή του Θωμά, επειδή κατ’ αυτήν αναγιγνώσκεται εις την Θ. Λειτουργίαν η Ευαγγελική Περικοπή (Ιω. κ’ 19-31), εις την οποίαν ιστορείται η μεθ’ ημέρας οκτώ από της Αναστάσεως δευτέρα εμφάνισις του Κυρίου εις τους μαθητάς, η κατ’ αυτήν κλήσις του παρευρισκομένου Θωμά, όπως ψηλάφηση τας χείρας [...]” Βλ. Γεώργ. Γ. Μπεκατώρος, Θ.Η.Ε., τόμος στ’, σελ. 577.

⁴“Σαν τον άπιστο Θωμά”.

⁵**Και στα τρία αυτά γεγονότα είναι εμφανής η ύπαρξη των αντιθετικών όρων:** φως / σκότος, ζωή / θάνατος, πίστις / απιστία, τα οποία και συμβάλλουν στη δραματοποίηση της αφήγησης. Βλ. Σ. Δεσπότης, *Ο Ευαγγελιστής Ιωάννης, Σπουδή στην Ιωάννεια Γραμματεία*, σελ. 17.

εξέφρασε στην κοινότητα των μαθητών (την πρώτη Εκκλησία) μέσω της ηχηρότατης ομολογίας του.

Στην παρούσα εργασία θα προσπαθήσουμε να “ψηλαφήσουμε” με φόβο Θεού και με ερευνητική ματιά το Ιω. και συγκεκριμένα τα χωρία (11.16, 14.5, 20.18-31) με στόχο να δούμε πως ανταποκρίθηκε στα καλέσματα της πρώτης Εκκλησίας αυτός ο Ιωάννης χαρακτήρας. Η χρήση της φράσης ο λεγόμενος Δίδυμος σε συγκεκριμένες χρονικές στιγμές της διήγησης (11.16 & 20.25) από τον ευαγγελιστή δεν είναι τυχαία κατά την άποψή μας ούτε και άσκοπη. Ούτε επίσης και η απουσία της στα λοιπά χωρία (14.5, 20.24, 26-28). Στην παρούσα διπλωματική θα επιχειρήσουμε να ανιχνεύσουμε τους λόγους αυτής διαφοροποίησης.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

1. Πίνακας συντμήσεων Βιβλίων της Α.Γ.

Παλαιά Διαθήκη		Καινή Διαθήκη	
Γέν.	Γένεσις	Μκ.	Κατά Μάρκον Ευαγγέλιον
Έξ.	Έξοδος	Μτ.	Κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον
Λευ.	Λευιτικόν	Λκ.	Κατά Λουκάν Ευαγγέλιον
Αρ.	Αριθμοί	Ιω.	Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον
Δτ.	Δευτερονόμιον	Πρ.	Πράξεις των Αποστόλων
Βασιλ. Α΄	Βασιλέων Α΄ (ή Βασιλειών Γ΄)	Ρωμ.	Προς Ρωμαίους Επιστολή
Βασιλ. Β΄	Βασιλέων Β΄ (ή Βασιλειών Δ΄)	Α΄ Κορ.	Α΄ Επιστολή προς Κορινθίους
Παραλ. Β΄	Παραλειπομένων Β΄	Α΄ Θεσ.	Α΄ Επιστολή προς Θεσσαλονικείς
Τωβ.	Τωβίτ	Β΄ Θεσ.	Β΄ Επιστολή προς Θεσσαλονικείς
Ψ.	Ψαλμοί	Γαλ.	Επιστολή προς Γαλάτας
Ιώβ.	Ιώβ	Εφ.	Επιστολή προς Εφεσίους
Παρ.	Παροιμιαί	Κολ.	Επιστολή προς Κολοσσαείς
Σοφ. Σολ.	Σοφία Σολομώντος	Α΄ Τιμ.	Α΄ Επιστολή προς Τιμόθεον
Σοφ. Σειρ.	Σοφία Σειράχ	Τιτ.	Επιστολή προς Τίτον
Ωσ.	Ωσηέ	Έβρ.	Επιστολή προς Εβραίους
Ησ.	Ησαΐας	ΙΑκ.	Επιστολή Ιακώβου
Ιερ.	Ιερεμίας	Α΄ Πε.	Α΄ Επιστολή Πέτρου
Ιεζ.	Ιεζεκιήλ	Β΄ Πε.	Β΄ Επιστολή Πέτρου
Δαν.	Δανιήλ	Α΄ Ιω.	Α΄ Επιστολή Ιωάννου
		Β΄ Ιω.	Β΄ Επιστολή Ιωάννου
		Ιουδ.	Επιστολή Ιούδα
		Αποκ.	Αποκάλυψις Ιωάννου

2. Πίνακας συντομογραφιών

ΘΗΕ	Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια, Αθήνα, 1962-1968
PG	Patrologiae Graeca, εκδ. J.P. Migne, Paris, 1857- 1866

3. Οι συνηθέστερες συντμήσεις

αι.	αιώνας
βλ.	βλέπε
Θ.	Θωμάς/α
κεφάλ.	κεφάλαιο
Ό.π.	όπου παραπάνω
Πρβλ.	Παράβαλε, σύγκρινε
σελ.	σελίδα
στ.	στίχος/χοι
στλ.	στήλη
Συγκρ.	σύγκρινε
τμ.	τόμος

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΣΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗ, ΣΤΙΧΩΝ: 11.16 , 14.5, 20.18-31, 21.2

Στο Ιω. ευαγγέλιο εντοπίζονται στοιχεία γεωγραφικά, κοινωνιολογικά, πολιτιστικά, θρησκευτικά⁶ κ.α. τα οποία όχι μόνο δορυφορούν την προσπάθεια του συγγραφέα να θεμελιώσει στους ακροατές του⁷ το ποιος είναι ο Ιησούς Χριστός αλλά αναδεικνύουν μεταξύ άλλων και την ιστορικότητα του προσώπου Του και των προσώπων που Τον ακολούθησαν.

Χαρακτήρες διαφορετικοί, μοναδικοί, ιδιαίτεροι οι οποίοι όμως έχουν ένα **κοινό σημείο**: κοινωνούν, κάποια δεδομένη χρονική στιγμή⁸, με τον Ιησού Χριστό, τον Σαρκωθέντα Λόγο⁹. Αυτή η προσφερόμενη κοινωνία δημιουργεί εντός τους μια νέα πραγματικότητα (την εν Χριστώ), η οποία άλλοτε καταγράφεται και άλλοτε εννοείται¹⁰ (στο κείμενο), προκαλώντας στους ακροατές¹¹ το ενδιαφέρον αφενός μεν ν' ακολουθήσουν τη ροή του κειμένου έως τέλους κι αφετέρου μέσω της συνταύτισής τους με τα πρόσωπα τα ακολουθούντα το Χριστό, να "συμπρωταγωνιστήσουν" μαζί τους. Η δραματική πλοκή¹² λειτουργεί ενισχυτικά προς αυτή την κατεύθυνση με τα δικά της κατάλληλα ερεθίσματα, ώστε οι ακροατές να αποφασίσουν (εάν το επιλέξουν) να βιώσουν στο δικό τους "τώρα" αυτή την εν Χριστώ πραγματικότητα.

⁶Βλ. Σ. Δεσπότης, **Σημειώσεις στην Εισαγωγή στην Καινή Διαθήκη**, σελ. 8-11.

⁷Αν και αυτή η καταγραφή απευθύνεται στην Ιωάννεια κοινότητα, δεν αποκλείει την αναφορά της στους μελλοντικούς ακροατές και αναγνώστες.

⁸Πρβλ. Ιω. 3.2-21, 4.8-26, 4.6-14,...,20.27-29,...,21.15-19.

⁹Ιω. 1.14 "Και ό Λόγος σάρξ έγένετο".

¹⁰"[...]Ενώ ο Bremond εστιάζει το ενδιαφέρον στους κόμβους, αφού ερμηνευτικά πρέπει να μας απασχολούν όχι μόνον όσα λέγονται και γίνονται αλλά και όσα δε λέγονται και δε γίνονται ή γίνονται και αποσιωπώνται από τον αφηγητή" Σ. Δεσπότης, *Ο Κώδικας των Ευαγγελίων*, σελ. 390-391.

¹¹Προκαλώντας τους - προκαλώντας τους.

¹²Βλ. Σ. Δεσπότης, *Ο Ευαγγελιστής Ιωάννης, Σπουδή στην Ιωάννεια Γραμματεία*, σελ. 17.

Σημείο αναφοράς της έρευνάς μας αποτέλεσε ο *Ιωάννεις* χαρακτήρας¹³ του μαθητή *Θωμά*¹⁴, όπως αυτός σκιαγραφείται στο ιερό κείμενο. Ένας παρεξηγημένος μαθητής του Κυρίου, ένα αμφιλεγόμενο πρόσωπο και ευρέως γνωστό στο χριστιανικό πλήρωμα για την *απιστία* του.

1.1. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Όσον αφορά τη μεθοδολογία, τα βήματα που ακολουθήσαμε είναι τα εξής: αρχικά προσδιορίσαμε τα κείμενα που θα μας απασχολήσουν (οριοθέτηση του κειμένου)¹⁵, κατόπιν προσπαθήσαμε να έχουμε ως πρώτο υλικό για την έρευνά μας το αυθεντικότερο κείμενο, απομακρύνοντας τις “γνωστές” αναθεωρήσεις (κριτική του κειμένου)¹⁶ και μετά το καταγράψαμε με έναν ποιητικό τρόπο, καθώς διαχωρίζοντας το λόγο σε άμεσο και έμμεσο διακρίναμε τη σημαντικότητά του στην αφήγηση και τελικά απεγκλωβιστήκαμε από τον κλασσικό περιορισμό της διαίρεσης

¹³“Η σύγχρονη έρευνα δεν εστιάζει πλέον μόνο στην πλοκή ενός έργου, τον μύθο, όπως αυτό συνέβαινε τις τελευταίες δεκαετίες υπό την επίδραση κυρίως της Ποιητικής του Αριστοτέλη. Δίνει μεγάλη έμφαση στα ήθη - τους χαρακτήρες του αφηγήματος, καθώς γενικότερα και στον παιδαγωγικό χώρο έχει σήμερα αναβιώσει η ανάγκη ύπαρξης μοντέλων - ηρώων “στο ύψος του ανθρώπου” (και όχι “υπερανθρώπων”) [...] όσον αφορά στο ρόλο των χαρακτήρων, όντως στο Κατά Ιωάννη (Ιω.) είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον όντως συγκριτικά και με τους Συνοπτικούς, εστιάζει (“ζουμάρει”) σε μορφές - φιγούρες Αυτές, όπως και στην Τραγωδία, καλούνται να **αναγνωρίσουν** την ταυτότητα του πρωταγωνιστή (εν προκειμένω του Ι.Χριστού) ερμηνεύοντας τα σημεία.” Σ. Δεσπότης, Α. Η Συνάντηση με τον Νικόδημο, σελ. 1 (Υπό δημοσίευση).

¹⁴“Θωμάς: [...] ήν δε Γαλιλαίος την πατρίδα. Εξ απλής όψεως θεωρούμενος ο Θωμάς φαίνεται όλως δύσπιστος και ύποπτος και εις ουδένα έτερον ή εις εαυτόν και μόνον πιστεύων. Βαθύτερον δ’ εξεταζόμενος ευρίσκεται κεκοσμημένος υπό πάντων των χαρακτήρων της ειλικρινείας και της σταθερότητος, επί δε τούτοις και άπαξ φίλος του Κυρίου ημών καταστάς, ήν στενώς και ειλικρινώς μετ’αυτού συνδεδεμένος και αχώριστος (Ιωαν.ια’ 16). Ο Θωμάς ακούσας παρά τινών γυναικών, ως και παρά των λοιπών Αποστόλων, ότι ανέστη ο Κύριος, παντάπασιν εδυσπίστει, και ουδόλως απεδέχετο το τοιούτο· ιδών όμως αυτόν ιδίοις όμμασιν, ου μόνον έπίστευσεν, αλλά και προσεκύνησεν αυτόν λέγων: “ο Κύριος μου και ο Θεός μου”” Γ. Κωνσταντίνου, *Λεξικό των Αγίων Γραφών*, σελ. 425-426.

¹⁵Σ. Δεσπότης, *Ο Κώδικας των Ευαγγελίων*, σελ. 349.

¹⁶Ο.π. σελ. 351 | Η κριτική του κειμένου έγινε βάση της 28ης κριτικής έκδοσης της Nestle Aland.

των κεφαλαίων και της αρίθμησης των στίχων¹⁷. Μετά το πέρας της διαδικασίας της ποιητικής απόδοσης, ακολούθησε μία μεγάλη χρονική περίοδος προσέγγισης του κειμένου, κατά την οποία προσπαθήσαμε ν' ακολουθήσουμε στο έπακρον τα λόγια του Σ. Δεσπότη στον “Κώδικα των Ευαγγελίων”: “Στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί η σημασία της ακρόασης στην Ερμηνεία. Τα Ευαγγέλια δε γράφτηκαν, για να διαβαστούν, αφού ελάχιστοι ήξεραν ανάγνωση, αλλά και ελάχιστοι είχαν τη δυνατότητα κατοχής βιβλίων. Τα Ευαγγέλια γράφτηκαν, για να ακουστούν κατά τη διάρκεια της λατρευτικής Σύναξης την Κυριακή ημέρα μέσα σε ένα κλίμα εσχατολογικού ενθουσιασμού, ενεργού ανάμνησης των έργων της θείας Οικονομίας και αναμονής του Ιησού.

[...] Έτσι, εάν τα Ευαγγέλια ήταν προορισμένα να αναγνωσθούν και να ακουστούν στη λατρευτική σύναξη, τότε ως προϋπόθεση της ορθής ερμηνείας (εκτός των άλλων) προβάλλει και η **εύστοχη ανάγνωση και ο ορθός τονισμός τους**. Πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι στην αρχαιότητα ακόμη και η ατομική ανάγνωση ενός κειμένου γινόταν κατά κανόνα μεγαλόφωνα. Επιπλέον δεν θα πρέπει να αγνοείται η μελωδικότητα της ελληνικής γλώσσας, στην οποία είναι γραμμένα τα ιερά κείμενα. [...] **Διαβάζουμε συνεπώς το κείμενο πολλές φορές και δυνατά, ενώ, όταν ακούγεται στην ευχαριστιακή Σύναξη, το ακούμε/αφουγκραζόμαστε με προσοχή.**”¹⁸ Προσπαθήσαμε να δώσουμε -όσο μπορούσαμε- χώρο (στο κείμενο) να “κουρνιαστεί” στην καρδιά μας, προσπαθήσαμε να διαθέσουμε όσο περισσότερο χρόνο μπορούσαμε (ξεκλέβοντας στιγμές της καθημερινότητάς μας), προσπαθήσαμε να βιώσουμε, όσο αντέχαμε και όσο ο Τριαδικός Θεός επέτρεπε σε κάθε (“καθιερωμένη”) Κυριακάτικη λατρευτική Σύναξη. Σε αυτή τη χρονική περίοδο και δια της αίσθησης της ακοής, μπορέσαμε να “ζωγραφίσουμε” την απαιτούμενη σκηνική εξέλιξη (δημιουργία ενοτήτων, απόδοση τίτλων)¹⁹ στην οποία και τοποθετήσαμε τον πρωταγωνιστή (Θωμά) της εργασίας μας και μπορέσαμε να ανακαλύψουμε τη δομή του κειμένου μας.²⁰ Κατόπιν προχωρήσαμε στο τελευταίο προκαταρκτικό ερμηνευτικό μας βήμα, ήτοι την δραματική αναπαράσταση του κειμένου, η οποία σχετίζεται (θα λέγαμε είναι μερικώς εξαρτημένη) με όλα τα παραπάνω. Διά μέσου αυτής, ήταν

¹⁷Ο.π. σελ. 362.

¹⁸Ο.π. σελ. 363-365.

¹⁹Ο.π. σελ. 363.

²⁰Ο.π. σελ. 366.

δυνατή η ανακάλυψη καινούργιων πτυχών ερμηνείας.²¹ Με τη βοήθεια πινάκων κατηγοριοποιήσαμε, σχηματοποιήσαμε, αποτυπώσαμε εν συντομία, εκείνες τις πληροφορίες, οι οποίες αντλήθηκαν ή γεννήθηκαν²² από την ακρόαση - ανάγνωση - μελέτη, των προς έρευνα κειμένων μας και οι οποίες μας ήταν απαραίτητες για την ερμηνευτική μας προσέγγιση και την ανάλυση των περικοπών. Σημαντικότατο βήμα στην ορθόδοξη ερμηνευτική μας προσπάθεια υπήρξε πέραν της μελέτης των κειμένων που είναι συναφή των βασικών μας περικοπών (τα γνωστά συγκείμενα) και η μελέτη ολόκληρου του Ιω. ευαγγελίου²³, μέσα από την οποία διαπιστώσαμε την προαναφερόμενη καρποφορία (της αλληλοπεριχώρησης των κειμένων). Αν και ο κύριος οδικός άξονας “της ερευνητικής μας πορείας” (ήτοι της μεθόδου ανάλυσης στην οποία στηριχθήκαμε) ήταν ο αφηγηματολογικός (αφηγηματολογική ανάλυση)²⁴, δεν διστάσαμε να αξιοποιήσουμε - εκεί που θεωρήσαμε απαραίτητη την συνδρομή τους - τη σημασιολογική ανάλυση²⁵, αλλά και την ανάλυση του λεξιλογίου και του συντακτικού²⁶. Παράλληλα δεν πάψαμε να αναλύουμε πραγματολογικά τα κείμενά μας, να προβληματιζόμαστε για θέματα όπως: α) της απήχησης του κειμένου στους ακροατές - αναγνώστες, β) των αξιών που προβάλλει ο συγγραφέας γ) των προτεινόμενων λύσεων για τα προβλήματα της κοινότητας²⁷ κ.α.

Στην ολοκλήρωση της ερευνητικής διαδικασίας συνέβαλαν σημαντικά οι Εισαγωγές στην Καινή Διαθήκη, τα υπομνήματα που αφορούν το Ιω. ευαγγέλιο, οι μελέτες και τα κείμενα σύγχρονων ερευνητών αλλά και τα συνοπτικά ευαγγέλια (η διακειμενικότητα συνέβαλε στην αξιοποίηση των ελάχιστων, πλην όμως σημαντικών, πληροφοριών που αναφέρονται έμμεσα στο Θωμά).

²¹Ο.π. σελ. 377.

²²Ο.π. σελ. 381-382 Σύμφωνα με την Συγχρονική θεώρηση των κειμένων, “η ερμηνεία επικεντρώνει το ενδιαφέρον της είτε στο κείμενο αυτό καθ’ αυτό (*Structuralism-Deconstruction*), αφού το εκλαμβάνει ως ένα σύμπαν “σημείων”, είτε στην επικοινωνία (διαδραστικότητα) μεταξύ κειμένου και αναγνώστη. [...] Μέσω αυτής της διαδραστικότητας, ο αναγνώστης δεν διαδραματίζει πλέον το ρόλο της μαίας, αλλά της μητέρας. Δεν εξάγει ούτε ανακαλύπτει μέσω της εξήγησης ένα εκ των προτέρων δεδομένο κρυμμένο μήνυμα, αλλά μέσω της ερμηνείας συν-δημιουργεί και αυτός νοήματα ζωτικά για την ύπαρξή του”.

²³Ο.π. σελ. 378.

²⁴Ο.π. σελ. 390-393.

²⁵Ο.π. σελ. 388-389.

²⁶Ο.π. σελ. 383-385.

²⁷Ο.π. σελ. 393-394.

Τέλος, αξίζει να αναφερθούμε στη χρήση των νέων τεχνολογιών (ψηφιακές βιβλιοθήκες, τηλεδιασκέψεις, κ.λπ.) που αξιοποιήθηκαν σημαντικά σε αυτή τη χρονική συγκυρία, της δυσχερούς και πρωτοφανούς στην παγκόσμια ανθρώπινη ιστορία, υγειονομικής κατάστασης της τελευταίας διετίας, βοηθώντας μας να ξεπεράσουμε τον σκόπελο της απαγόρευσης στη μετακίνηση, στη δια ζώσης έρευνα στην Πανεπιστημιακή Βιβλιοθήκη, στις συναντήσεις με τους καθηγητές κ.α. (το δίχως άλλο, επίσης, η φιλότιμη συνδρομή του ανθρώπινου δυναμικού του Πανεπιστημιακού Ιδρύματος ήταν ουσιαστική και καθοριστική).

1.2 ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Οι ενότητες της παρούσας μελέτης προκύπτουν από την ανάλυση των στίχων στους οποίους υπάρχει άμεση αναφορά στο μαθητή Θωμά λόγω του διαλόγου του με τον Ιησού. Οι στίχοι αυτοί αποτελούν μέρος κάποιων περικοπών του ευαγγελικού κειμένου και συγκεκριμένα των περικοπών: της ανάστασης του Λαζάρου, των γεγονότων που έλαβαν χώρα το βράδυ πριν την προδοσία και τη σύλληψη του Ιησού και των Αναστάσιμων εμφανίσεων του στα Ιεροσόλυμα. Εν τούτοις όμως, προστέθηκε και η περικοπή του εικοστού πρώτου κεφαλαίου²⁸ που εξιστορεί την εμφάνιση του Αναστημένου Ιησού στη λίμνη της Τιβεριάδος καθώς εμπεριέχει στίχους στους οποίους γίνεται μία έμμεση πλην όμως σημαντική αναφορά του συγγραφέα στο μαθητή Θωμά.

	Ενότητες	Κεντρικοί στίχοι	Εκατέρωθεν στίχοι (συγκείμενα των κεντρικών στίχων)
Άμεσος Διάλογος	1η Ενότητα: Ο Θωμάς και η ανάσταση του Λαζάρου	11.16	11.1-15, 11. 17-46

²⁸“Προστέθηκε πιθανώς από τον ίδιο τον Ιωάννη ή από την Εκκλησία μετά την σύνταξη του Ευαγγελίου πολύ νωρίς, εφόσον δεν απουσιάζει από κανένα χειρόγραφο”. Σ. Δεσπότης, Ο Ευαγγελιστής Ιωάννης, Σπουδή στην Ιωάννεια Γραμματεία, σελ. 17.

Θωμά με Ιησού	2η Ενότητα: Ο αποχαιρετιστήριος λόγος του Ιησού και ο Θωμάς	14.5	13.36-38, 14.6-11, 16.5-6 & 16.12
	3η Ενότητα: Ο Θωμάς και ο Αναστημένος Ιησούς	20.19-29	20.18 & 20.30-31
Έμμεση αναφορά στο Θωμά	4η Ενότητα: Ο Θωμάς στη λίμνη της Τιβεριάδος	21.2	21.1, 21.3 & 21. 12-14

Πίνακας 1

Οι κεντρικοί στίχοι των περικοπών - ενοτήτων στους οποίους εστιάζουμε στην ερμηνευτική μας ανάλυση συνιστούν για εμάς το κυρίως κείμενο. Οι προγενέστεροι και μεταγενέστεροι αυτών στίχοι, αντιμετωπίζονται από εμάς ως συγκεκριμένα, τα οποία συμβάλλουν στη διαμόρφωση μιας πιο σφαιρικής προσέγγισης.

Εκτός από τις προαναφερόμενες περικοπές υπάρχουν και κάποιες άλλες ακόμη στο Ιω. στις οποίες γίνεται έμμεση²⁹ αναφορά στο Θωμά μέσω των εξής στίχων:

Έμμεση αναφορά

Στίχοι
(2.2, 2.22)
(4.8, 4.27, 4.33, 4.38)
(6.3, 6.11-13, 6.16-20, 6.60-70)
(9.2-7)
(11.4-15, 11.17-44)
(12.4-8, 12.16, 12.21-22)
(13.1-5, 13.10, 13.12-15, 13.22, 13.28, 13.33-34)
(14.1-4, 14.8-11, 14.14-20, 14.22-31)
(15.3-4, 15.7-20, 15.26-27)
(16.1-2, 16.4-7 ³⁰ , 16.10, 16.12-13, 16.15-20, 16.22-27, 16.29-33)
(17.6-24)
(18.1-11)

Πίνακας 2

²⁹Ενδεικτικά αναφέρουμε το 6.67 στο οποίο αποτυπώνεται η εμπιστοσύνη των δώδεκα προς το πρόσωπο του Ιησού μετά το γογγυσμό κάποιων από αυτούς.

³⁰Στην παρούσα μελέτη συμπεριλάβαμε και το 16.5, το οποίο σχετίζεται με το 14.5.

1.2. ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ³¹

Η κριτική του κειμένου (κεντρικοί στίχοι, 11.16, 14.5, 20.19-29, 21.2) και των συγκείμενων στίχων 20.18 και 20.30-31 (οι οποίοι επιλέχθηκαν λόγω της αδιάσπαστης συνάρτησής τους με τη ψηλάφηση του Θωμά) παρατίθεται στα αντίστοιχα κεφάλαια της παρούσας με τον αντίστοιχο τίτλο.

1.3. ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ³²

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως στις τρεις από τις τέσσερις³³ σκηνές στις οποίες εμφανίζεται ο Θωμάς, ο λόγος του μαθητή αποτυπώνεται από το συγγραφέα με αμεσότητα διά της φωνής του.³⁴ Το τελικό³⁵ μας κείμενο με ποιητική απόδοση είναι το εξής:

Σκηνή 1η (11.16)

εἶπεν οὖν Θωμᾶς ὁ λεγόμενος Δίδυμος τοῖς συμμαθηταῖς·

ἄγωμεν καὶ ἡμεῖς ἵνα ἀποθάνωμεν μετ' αὐτοῦ.

Σκηνή 2η (14.5)

Λέγει αὐτῷ Θωμᾶς·

κύριε, οὐκ οἶδαμεν ποῦ ὑπάγεις· πῶς δυνάμεθα τὴν ὁδὸν εἰδέναί;

³¹Το βασικό κείμενο, καθώς και οι παραπομπές – πληροφορίες του Apparatus Criticus που χρησιμοποιήσαμε στην εργασία μας είναι από το *Novum Testamentum Graece* (28η έκδοση).

³²Έχοντας αποδεσμευτεί από την αρίθμηση στίχων, με τη δική μας ακουστική ματιά, με τη δική μας οπτική ακοή, ελεύθερα “δεσμεύουμε” τα κείμενα προκειμένου να συνυπάρξουμε. Εμείς με αυτά και αυτά με εμάς. Η “συνύπαρξη” αυτή θα φέρει και μια αλληλοπεριχώρηση, η οποία Θεού θέλοντος και ανθρώπου συνεργούντος θα καταστεί γεννήτορας ιδεών, συναισθημάτων, θέσεων και ερμηνειών.

³³Στην τέταρτη ονομαστική εμφάνιση του Θωμά, το κέντρο βάρους της αφήγησης μεταφέρεται σε έναν άλλο μαθητή του Αναστημένου Ιησού. Εκεί ο “πρωταγωνιστής της σκηνής” είναι ο μαθητής Πέτρος προκειμένου να υπάρξει η αποκατάσταση της σχέσης του με τον Αναστημένο Κύριο.

³⁴Άμεσος λόγος (Πρβλ. Ιω. 11.16, 14.5, 20.25 & 20.28).

³⁵Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφέρουμε ότι για λόγους ροής, έχουμε εντάξει το τελικό μας κείμενο στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Η κριτική ανά στίχο γίνεται στα μετέπειτα κεφάλαια.

Σκηνή 3η (20.18-31)

ἔρχεται Μαρίαμ ἡ Μαγδαληνὴ ἀγγέλλουσα τοῖς μαθηταῖς
ὅτι ἑώρακα τὸν Κύριον,
καὶ ταῦτα εἶπεν αὐτῇ.

Οὕσης οὖν ὀψίας τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τῇ μιᾷ σαββάτων,
καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων ὅπου ἦσαν οἱ μαθηταὶ διὰ τὸν φόβον τῶν
Ἰουδαίων,
ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς
καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον,
καὶ λέγει αὐτοῖς·

εἰρήνη ὑμῖν.

καὶ τοῦτο εἰπὼν ἔδειξεν τὰς χεῖρας καὶ τὴν πλευρὰν αὐτοῖς.
ἔχαρησαν οὖν οἱ μαθηταὶ ἰδόντες τὸν Κύριον.
εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς πάλιν·

εἰρήνη ὑμῖν.

**καθὼς ἀπέσταλκέν με ὁ Πατήρ,
καὶ γὰρ πέμπω ὑμᾶς.**

καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐνεφύσησεν
καὶ λέγει αὐτοῖς·

λάβετε πνεῦμα ἅγιον·

**ἂν τινῶν ἀφήτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφένονται αὐτοῖς,
ἂν τινῶν κρατῆτε, κεκράτηνται.**

Θωμᾶς δὲ εἷς ἐκ τῶν δώδεκα, ὁ λεγόμενος Δίδυμος, οὐκ ἦν μετ' αὐτῶν ὅτε
ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς.
ἔλεγον οὖν αὐτῷ οἱ ἄλλοι μαθηταί·

ἑωράκαμεν τὸν Κύριον.

ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς·

**ἐὰν μὴ ἴδω ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὸν τύπον τῶν ἥλων,
καὶ βάλω τὸν δάκτυλόν μου εἰς τὸν τύπον τῶν ἥλων,
καὶ βάλω μου τὴν χεῖρά εἰς τὴν πλευρὰν αὐτοῦ,
οὐ μὴ πιστεύσω.**

Καὶ μεθ' ἡμέρας ὀκτὼ πάλιν ἦσαν ἔσω οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ Θωμᾶς μετ'
αὐτῶν.

ἔρχεται ὁ Ἰησοῦς τῶν θυρῶν κεκλεισμένων,
καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον
καὶ εἶπεν·

εἰρήνη ὑμῖν.

εἶτα λέγει τῷ Θωμᾷ·

φέρε τὸν δάκτυλόν σου ὧδε
καὶ ἴδε τὰς χεῖράς μου,
καὶ φέρε τὴν χεῖρά σου
καὶ βάλε εἰς τὴν πλευράν μου,
καὶ μὴ γίνου ἄπιστος, ἀλλὰ πιστός.

ἀπεκρίθη Θωμᾶς

καὶ εἶπεν αὐτῷ·

ὁ Κύριός³⁶ μου καὶ ὁ Θεός μου.

λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς·

ὅτι ἐώρακάς με, πεπίστευκας·
μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες.

Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα σημεῖα ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἐνώπιον τῶν μαθητῶν
αὐτοῦ,

ἃ οὐκ ἔστι γεγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ·

ταῦτα δὲ γέγραπται

ἵνα πιστεύσητε ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ,
καὶ ἵνα πιστεύοντες ζωὴν ἔχητε ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ.

Σκηνή 4η (21.2)

ἦσαν ὁμοῦ Σίμων Πέτρος καὶ Θωμᾶς ὁ λεγόμενος Δίδυμος καὶ Ναθαναήλ
ὁ ἀπὸ Κανὰ τῆς Γαλιλαίας καὶ οἱ τοῦ Ζεβεδαίου καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν μαθητῶν
αὐτοῦ δύο .

1.4. ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΚΟΠΩΝ

Κύριο κριτήριο για την επιλογή των περικοπών της παρούσας
εργασίας είναι ὅπως προαναφέρθηκε στην *Οριοθέτηση κειμένου* το ὄνομα
Θωμᾶς. Η ἀνάλυση αὐτῶν ἀκολουθεῖ τὴ χρονικὴ σειρὰ τῆς ἀφήγησης,
ξεκινώντας ἀπὸ κάποιους εἰσαγωγικούς στίχους, εστιάζοντας κατόπιν σ'
έναν ἢ σε περισσότερους στίχους που ἀποτελοῦν για μας τὸ κυρίως

³⁶ Η χρήση του Κ στη λέξη κύριος ἀποδίδει - ἐπισημαίνει τὴ θεότητα τοῦ Ἰησοῦ.

κείμενο και καταλήγοντας στους μεταγενέστερους του κυρίως κειμένου. Σε κάθε επιμέρους περικοπή παρατίθεται και η αντίστοιχη ανάλυση - ερμηνεία.

1.5. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Η δομή του κειμένου μας είναι σίγουρα γραμμική - κλιμακωτή³⁷. Οι πρώτοι “καρδιακοί παλμοί” που σχετίζονται με το μοντέλο Θωμάς ξεκινούν κιάλας από το 11.1 και φθάνουν ως το 11.46 (διήγηση της ανάστασης του Λαζάρου) με ένα έντονο “καρδιοχτύπι” στον 16ο στίχο. Επόμενοι “καρδιακοί παλμοί” εντοπίζονται από το 13.31 και φθάνουν έως και το 14.14 (διήγηση των γεγονότων προ της προδοσίας) με ένα έντονο “καρδιοχτύπι” στον 5ο στίχο του δέκατου τέταρτου κεφαλαίου και οι τελευταίοι “παλμοί” από τους στίχους 18-31 του εικοστού κεφαλαίου (διήγηση του γεγονότος της ψηλάφησης) με ένα έντονο “καρδιοχτύπι” στον 25ο στίχο εισάγοντας (ακροατές και μελετητές) στο βαθύτερο είναι του γεγονότος της ψηλαφήσεως (20.19-20.31). Η “καρδιά” του κειμένου είναι στο στ. 28, όπου και αποτυπώνεται (για μας επισφραγίζεται) η εμπιστοσύνη του Θωμά με την έκρηξη της ομολογίας της πίστεώς του προς το Πρόσωπο του Κυρίου. Εμπιστοσύνη³⁸ που οικοδομήθηκε με ακρογωνιαίο λίθο³⁹ της, φυσικά, το Πρόσωπο το οποίο είναι, η ίδια η Αλήθεια⁴⁰. Εμπιστοσύνη που οικοδομήθηκε εν χρόνω, εν τόπω, εν τρόπω (έστω και ανορθόδοξα⁴¹), μέσω διαφόρων γεγονότων - προσωπικών “σταθμών”. Στα γεγονότα αυτά εντοπίζουμε πλήθος “καρδιακών

³⁷Σ. Δεσπότης, *Ο Κώδικας των Ευαγγελίων*, σελ. 366.

³⁸Η εμπιστοσύνη αποτελεί τη βάση για μία υγιή σχέση μεταξύ προσώπων (Ιησού και Θωμά εν προκειμένω) που “αναπτύσσεται”, εξελίσσεται σταδιακά.

³⁹Πρβλ. Λκ. 6.48 “ὅμοιός ἐστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδομοῦντι οἰκίαν ὃς ἔσκαψεν καὶ ἐβάθυνεν καὶ ἔθηκεν θεμέλιον ἐπὶ τὴν πέτραν· πλημμύρης δὲ γενομένης προσέρηξεν ὁ ποταμὸς τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ οὐκ ἴσχυσεν σαλευθῆναι αὐτὴν διὰ τὸ καλῶς οἰκοδομηθῆναι αὐτήν”, Μτ. 7.25 “καὶ κατέβη ἡ βροχὴ καὶ ἦλθον οἱ ποταμοὶ καὶ ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι καὶ προσέπεσαν τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ οὐκ ἔπεσαν, τεθεμελίωτο γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν”, Εφ. 2.20 “ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου αὐτοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ”.

⁴⁰Ιω. 14.6 “λέγει αὐτῷ [ὁ] Ἰησοῦς· ἐγὼ εἶμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ”.

⁴¹Ιω. 11.16 “εἶπεν οὖν Θωμᾶς ὁ λεγόμενος Δίδυμος τοῖς συμμαθηταῖς· ἄγωμεν καὶ ἡμεῖς ἵνα ἀποθάνωμεν μετ’ αὐτοῦ”.

παλμών” (παλμούς που σφύζουν Τριαδολογία⁴², Πνευματολογία⁴³, Χριστολογία⁴⁴, Εκκλησιολογία⁴⁵, Εσχατολογία⁴⁶).

Η γραμμικότητα της πλοκής της ιστορίας μέσα από όλες τις περικοπές

- **Δομή** (Κλιμακωτή)
- **“Παλμοί”**
 - Η αναγγελία της αρρώστιας του Λαζάρου στον Ιησού και τους 12 μαθητές Του
 - η αναγγελία του λόγου για τον οποίο αρρώστησε ο Λάζαρος
 - η δήλωση - αναγγελία της αναχώρησης τους για την Ιουδαία
 - η αντίδραση των μαθητών (πρώτη)
 - η απάντηση Του με την ερώτηση: *“οὐχὶ δώδεκα ὥραί εἰσιν τῆς ἡμέρας; ἐὰν τις περιπατῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ, οὐ προσκόπτει, ὅτι τὸ φῶς τοῦ κόσμου τούτου βλέπει· ἐὰν δέ τις περιπατῇ ἐν τῇ νυκτί, προσκόπτει, ὅτι τὸ φῶς οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ.”*
 - η αντίδραση - ανταπόκριση των μαθητών (δεύτερη)
 - η αναγγελία του θανάτου του Λαζάρου
 - **η αντίδραση του Θωμά (11.16)**
 - ο διάλογος του Ιησού με Μάρθα (πρώτος)
 - *“ἐγὼ εἶμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ· ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ κὰν ἀποθάνῃ ζήσεται”*
 - η ομολογία της Μάρθας
 - ο διάλογος του Ιησού με Μάρθα (δεύτερος)
 - η ανάσταση του Λαζάρου
 - ο νιπτῆρ
 - η αναγγελία της προδοσίας
 - η αναγγελία της τριπλῆς ἀρνησης
 - ο Κύριος παρηγορεῖ τους μαθητές
 - η αναγγελία της Οδοῦ
 - **η ερώτηση του Θωμά (14.5)**
 - *“ἐγὼ εἶμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ”*
 - η αναγγελία της Αναστάσεως του Ιησού από την Μαρία τη Μαγδαληνή

⁴²Ιω. 20.21 *“εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς πάλιν· εἰρήνη ὑμῖν· καθὼς ἀπέσταλκέν με ὁ πατήρ, καὶ ἐγὼ πέμπω ὑμᾶς”*.

⁴³Ιω. 20.22 *“καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐνεφύσησεν καὶ λέγει αὐτοῖς· λάβετε πνεῦμα ἅγιον”*.

⁴⁴Ιω. 20.28 *“ἀπεκρίθη Θωμᾶς καὶ εἶπεν αὐτῷ· ὁ κύριός μου καὶ ὁ θεός μου”*.

⁴⁵Βλ. Ιω. 20.19-24, 26.

⁴⁶Ιω. 20.31 *“ταῦτα δὲ γέγραπται ἵνα πιστεύσητε ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ ἵνα πιστεύοντες ζωὴν ἔχητε ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ”*.

- η εμφάνιση του Ιησού στους 10 μαθητές
- η αναγγελία της αποστολής στους μαθητές
- η αναγγελία των μαθητών στο Θωμά ότι ο Ιησούς ζει
- **η μακροσκελής υπόθεση του Θωμά (20.25)**
- η εμφάνιση του Ιησού στους 11 μαθητές
- η προτροπή του Ιησού - συγκατάβαση
- **η ομολογία πίστεως του Θωμά στον Αναστάντα Κύριο:**
“ό κύριός μου και ό θεός μου” (20.28) - “Καρδιά” του κειμένου
- και η “φανέρωση” της δυναμικής της αληθινής πίστεως
(“μακάριοι οί μη ιδόντες και πιστεύσαντες”).

Πίνακας 3

1.6. ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ⁴⁷

Η ανάλυση των σκηνών που συσχετίζονται είτε άμεσα είτε έμμεσα με το πρόσωπο του Θωμά προσεγγίζονται ερμηνευτικά και αναλύονται στο αντίστοιχο τους κεφάλαιο ενώ παρατίθενται και σε πίνακες στο Επίμετρο Ι.

1.7. ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η μετάφραση των περικοπών μετά την ερμηνευτική προσέγγιση και ανάλυση τους υπάρχει στο αντίστοιχο κεφάλαιο ενώ παρατίθεται ολόκληρη και στο Επίμετρο Ι.

⁴⁷Στην προσπάθειά μας να εντάξουμε στη θεώρησή μας (our point of view) και άλλους παράγοντες, που εκ πρώτης “όψεως” δεν γίνονται ορατοί, αντιληπτοί από την πλευρά μας, προχωρούμε σε μια διαφορετική ανάλυση των σκηνών (acts) για να διακρίνουμε τα πρόσωπα, το τόπο και το χρόνο, τα αισθήματα και τις αισθήσεις και όποιες άλλες πληροφορίες προκύπτουν. Στόχος μας να κατανοήσουμε όσο το δυνατόν την πραγματικότητα που αφηγείται ο συγγραφέας και παράλληλα μέσα από το παιχνίδι του φωτός και της σκιάς, ήτοι την αποκρυπτογράφηση των λέξεων που υπάρχουν (ή και δεν υπάρχουν, ή καλύτερα δεν φαίνονται), να οδηγηθούμε σε κάποια συμπεράσματα – περάσματα στο “χρόνο” (τότε-τώρα-πάντοτε), αλλά και στο “γιατί” του συγγραφέα. Η ανάλυση των σκηνών παρατίθεται στο Επίμετρο Ι.

1.8. ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ, ΧΡΟΝΟΣ, ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΣΚΟΠΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ

Ο συγγραφέας σε όλη τη ροή του κειμένου διακηρύσσει/μαρτυρεί τη θεότητα του Ιησού, η οποία και κορυφώνεται στο τέλος του 20ου κεφαλαίου⁴⁸. Η χρήση συγκεκριμένων προσώπων - συμπρωταγωνιστών⁴⁹ από την αρχή του ευαγγελίου (και όχι μόνο κατά τα συγκλονιστικά γεγονότα της Σταύρωσης και της Ανάστασης του Κυρίου) και η σταδιακή τους εμφάνιση⁵⁰ λειτουργούν συνδεδεικμένα σαν κομμάτια ενός παζλ, προκειμένου να επιτευχθεί ο σκοπός του συγγραφέως⁵¹. Αρχικά εμφανίζεται ο Ιωάννης ο Βαπτιστής⁵², έπειτα οι πρώτοι μαθητές⁵³ στη συνέχεια η Υπεραγία Θεοτόκος η οποία και ανοίγει το κύκλο των σημείων με την παρέμβασή της στο γάμο της Κανά⁵⁴, ο Νικόδημος⁵⁵, ο Λάζαρος αλλά και κάποιοι “ανώνυμοι” όπως η Σαμαρείτιδα⁵⁶ ή ο εκ Γενετής τυφλός.⁵⁷

Όλη η εκκλησιαστική παράδοση αποδίδει το τέταρτο κατά χρονολογική σειρά ευαγγέλιο στον Ιωάννη το μαθητή του Κυρίου⁵⁸. Η συγγραφή του χρονολογείται περί τα τέλη του 1ου αι. μ.Χ.⁵⁹. Σώζονται

⁴⁸Ιω. 20.31

⁴⁹Πρωταγωνιστής είναι πάντοτε στο “Κατά Ιωάννην” ο Υιός και Λόγος του Θεού, ο Ιησούς Χριστός, ο Κύριος και ο Θεός.

⁵⁰Πρβλ. Πολλές στιγμές επανεμφάνισής τους: α) Ιω. 1.19-20 με 3.27-31, 3.35-36, και 5.33. β) 11.16 με 20.28, γ) 13.36-38 με 21.15-17.

⁵¹Ιω. 20.31 “ταῦτα δὲ γέγραπται ἵνα πιστεύσητε ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ ἵνα πιστεύοντες ζωὴν ἔχητε ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ”.

⁵²Ιω. 1.15, 1.19-20, 1.26-27, 1.34 και πρβλ. Ιω. 3.27-31, 3.35-36.

⁵³Ιω. 1.38-52.

⁵⁴Ιω. 2.11 “Ταύτην ἐποίησεν ἀρχὴν τῶν σημείων ὁ Ἰησοῦς ἐν Κανὰ τῆς Γαλιλαίας καὶ ἐφανερώσεν τὴν δόξαν αὐτοῦ, καὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ”.

⁵⁵Ιω. 3.16 “οὕτως γὰρ ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν τὸν μονογεῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται ἀλλ’ ἔχη ζωὴν αἰώνιον”.

⁵⁶Ιω. 4.25-26 “λέγει αὐτῷ ἡ γυνὴ· οἶδα ὅτι Μεσσίας ἔρχεται ὁ λεγόμενος χριστὸς· ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, ἀναγγελεῖ ἡμῖν ἅπαντα. λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· ἐγὼ εἰμι, ὁ λαλῶν σοι”.

⁵⁷Ιω. 9.35-38.

⁵⁸Βλ. Περί του προβλήματος των δύο Ιωάννων. Ι. Καραβιδόπουλος, *Εισαγωγή στην Καινή Διαθήκη*, σελ. 216-217.

⁵⁹Κάποτε χρονολογούνταν το 150 μ.Χ.. Η αναθεώρηση της (στα 90 - 100μ.Χ.) οφείλεται στην ανακάλυψη του παπύρου 52 (P52) | Ιω.18.31-33. 37-38 Βλ. *Novum Testamentum Graece*, σελ. 795.

αρχαιότατες μαρτυρίες (Ειρηναίος Λυών) ότι συγγράφηκε στην Έφεσο της Μ. Ασίας⁶⁰. Ο συγγραφέας διακηρύσσει διαρκώς μέσα από τα κείμενα τη θεότητα του Ιησού, πως ο Ιησούς είναι ο σαρκωμένος Υιός και Λόγος του Θεού. “Όλα αυτά που παραθέσαμε, γράφτηκαν για να πιστέψετε και μέσω της πίστεως να αποκτήσετε τη ζωή” (ελεύθερη απόδοση του 20.31 - κύριος σκοπός του ευαγγελίου). Πέραν του προαναφερθέντος σκοπού επιδιώκει να:

- ❖ καταπολεμήσει δοκητικές επεμβάσεις (Κήρινθος)⁶¹, οι οποίες θα προκαλούσαν διάσπαση στο εκκλησιαστικό σώμα
- ❖ προσελκύσει στην αληθινή πίστη μαθητές του Ιωάννη του Βαπτιστή, προκειμένου να βρουν την οδό της αληθείας - σωτηρίας
- ❖ επισημάνει το παράδοξο που επικρατούσε στη συναγωγή των Ιουδαίων, το ότι δηλαδή αδυνατούσαν να αναγνωρίσουν την εκπλήρωση των υποσχέσεων του Θεού στο πρόσωπο του Ιησού Χριστού, παρόλο της συχνής μελέτης της Π.Δ.
- ❖ αναδείξει την υπεροχή του μαθητή “ὄν ἡγάπα ὁ Ἰησοῦς” σε σχέση με τον Πέτρο, προκειμένου να διαφυλαχτεί το σώμα της εκκλησίας από τις λανθασμένες θέσεις – απόψεις κάποιων στηριζόμενοι στη θέση που κατείχε ο Πέτρος στη Συνοπτική Παράδοση (αυτό προφανώς και θα συνέβαλε στην οντολογική ανοικοδόμηση των ψυχών των χριστιανών)
- ❖ θεμελιώσει τα μυστήρια της Εκκλησίας στο νόημα συγκεκριμένων γεγονότων της ζωής του Ιησού και να μεταθέσει τον μέχρι τότε εσχατολογικό της τόνο στην παρούσα μυστηριακή ζωή της Εκκλησίας ως πρόγευση του μέλλοντος⁶².

Ακροατές – παραλήπτες του κειμένου ήταν Ιουδαίοι που δέχθηκαν το μήνυμα του Χριστιανισμού αλλά και Έλληνες (εθνικοί).⁶³ Λόγω της αποδοχής και της ομολογίας τους στη θεότητα του Ιησού Χριστού είχαν αντιμέτωπους τους Ιουδαίους, οι οποίοι προσπαθούσαν να πολεμήσουν με οποιοδήποτε τρόπο αυτή τη νέα διδασκαλία.

⁶⁰Βλ. Σ. Δεσπότης, *Σπουδή στην Ιωάννεια Γραμματεία*, σελ.15.

⁶¹Βλ. Β. Φειδάς, *Εκκλησιαστική Ιστορία Α'. Από αρχής μέχρι την Εικονομαχία*, σελ. 154.

⁶²Βλ. Ι. Καραβιδόπουλος, *Εισαγωγή στην Καινή Διαθήκη*, σελ. 221-222.

⁶³Βλ. Σ. Δεσπότης, *Σπουδή στην Ιωάννεια Γραμματεία*, σελ.15.

1.9 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Βάσει της μεθοδολογίας που ακολουθήσαμε και έχοντας ως πλαίσιο αναφοράς το όνομα του Θωμά, προχωρήσαμε στην οριοθέτηση των κειμένων με τα οποία θα ασχοληθούμε σε επόμενα κεφάλαια. Μέσα από την καταγραφή της δραματικής αναπαράστασης και την αποτύπωσή της σε πίνακες αντλήσαμε ενδιαφέρουσες πληροφορίες για τους πρωταγωνιστές των περικοπών και το χωροχρόνο στον οποίο έζησαν και έδρασαν. Όλες αυτές θα χρησιμοποιηθούν περαιτέρω στην ερμηνευτική μας προσέγγιση. Παράλληλα καταγράφηκαν οι σίχοι που λειτουργούν ως “καρδιακοί παλμοί” στο εξεταζόμενο κείμενο.

Στην παρούσα ενότητα έγινε η παρουσίαση της μεθοδολογίας της έρευνας, η οποία στηρίζεται σε συγκεκριμένα βήματα. Κάποια από τα οποία τα αναλύσαμε (οριοθέτηση, δομή, δραματική αναπαράσταση) ενώ με τα υπόλοιπα (κριτική κειμένου, ερμηνευτική προσέγγιση, ανάλυση, ελεύθερη μετάφραση) θα ασχοληθούμε σε επόμενα κεφάλαια, καθώς προσεγγίζονται και αναλύονται στο αντίστοιχο τους κεφάλαιο. Επίσης αναφερθήκαμε στο γενικότερο πλαίσιο συγγραφής (χρόνος, τόπος, σκοπός) του Ιω. Ευαγγελίου.

Στην επόμενη ενότητα θα αναφερθούμε στο πρωταγωνιστή της εργασίας μας τον Θωμά και πως αυτός παρουσιάζεται μέσα από κείμενα της Εκκλησίας αλλά και τα εξωκανονικά κείμενα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

“Ο ΘΩΜΑΣ”

Πρωταγωνιστής της εργασίας μας είναι ο Θωμάς⁶⁴. Οι ελάχιστες αγιογραφικές πληροφορίες που υπάρχουν, συνέβαλαν στο να προκύψουν κατά καιρούς ποικίλες ερμηνείες σχετικά με το πρόσωπό του και τη σχέση του με τον Ιησού Χριστό, οι οποίες επισημαίνουμε πως υπάρχουν σε εξωκανονικά κείμενα⁶⁵.

Σύμφωνα με την παράδοση κήρυξε το λόγο του Κυρίου μέχρι και την περιοχή της Ινδίας⁶⁶. Ετελειώθη μαρτυρικά⁶⁷. Η κάρα του Αγίου θησαυρίζεται στην Ιερά Μονή του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου στο ιερό νησί της Αποκάλυψης, την Πάτμο⁶⁸.

⁶⁴“[...] είναι Αραμαϊκής προσελεύσεως...*teoma* σημαίνουν “ο δίδυμος”[...]” Βλ. Χρ. Σπ. Βούλγαρης *Οι Δώδεκα Μαθηταί και Απόστολοι του Ιησού Χριστού*, σελ. 281.

⁶⁵“[...] εις τας Συριακάς πηγάς, ούτος ονομάζεται τακτικώς “Ιούδας Θωμάς” ή “Ιούδας ο δίδυμος” και ταυτίζεται με τον αδελφό του Ιησού Ιούδαν (Μκ.6,3) Ο.π. σελ. 281 | “εις το “Κατά Θωμάν Ευαγγέλιον”, μάλιστα, ούτος καλείται “Δίδυμος Ιούδας Θωμάς”” Ο.π. σελ. 282” | “[...]Πράξεις του Θωμά είναι, ίσως, το εκτενέστερον έργον αποδιδόμενον..θεωρείται δε δίδυμος του Ιησού, τόσον κατά την εμφάνισιν, όσον και κατά τον προορισμόν και το απολυτρωτικόν έργον” Ο.π. σελ. 288 | “[...] Μεταξύ ωρισμένων κύκλων εσχηματίσθη ενωρίς η εντύπωσις ότι ο Θωμάς ήτο αδελφός του Κυρίου και μάλιστα δίδυμος, ως εκ τούτου δέ δεν είναι παράδοξον ότι εις αυτόν απεδόθη βιβλίον αναφερόμενον εις την παιδικήν ηλικίαν του Χριστού. Άλλωστε ούτος κατέχει γενικώς σπουδαίαν θέσιν εις την απόκρυφον γραμματείαν, ιδίως την γνωστικήν.” Παν. Χρήστου, *Ελληνική Πατρολογία*, σελ. 237 | “Πίστις Σοφία”, “Πράξεις του Θωμά”, “Ευαγγέλιο του Θωμά” “Αποκάλυψις του Θωμά” Ο.π. σελ. 284-289.

⁶⁶Βλ. Κ. Χρ. Δουκάκης, *Μέγας Συναξαριστής πάντων των αγίων των καθ’ άπαντα τον μήνα Οκτώβριον εορταζομένων*, σελ. 70.

⁶⁷Βλ. Χρ. Σπ. Βούλγαρης *Οι Δώδεκα Μαθηταί και Απόστολοι του Ιησού Χριστού*, σελ. 292 | “[...] πως υπέρ της αληθείας ως απόστολος εσφάγη” Βλ. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, *Ερμηνεία του Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιου, Κεφάλ. ΙΑ΄, Περί της εγέρσεως του Λαζάρου*, PG 124. 659B.

⁶⁸Επισημαίνεται με έναν ιδιαίτερο τρόπο το κατ’ ευδοκίαν θέλημα του Θεού και ένας περαιτέρω τρόπος σύνδεσης των αποστόλων Ιωάννη και Θωμά.

2.1. Ο ΘΩΜΑΣ ΣΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗ

Ο συγγραφέας του Ιω. είναι ο μοναδικός ο οποίος δίδει και άμεσες πληροφορίες για το συγκεκριμένο μαθητή, τις οποίες και θα εξετάσουμε σε παρακάτω κεφάλαια της παρούσας. Οι αφηγήσεις αυτές είναι μέρη μιας “συλλογής” περιστατικών⁶⁹ αλλά και διαλόγων⁷⁰ στα οποία ο συγγραφέας διατηρεί το “πρωτείο” της μοναδικότητας και δε μας δίδονται μεγάλα περιθώρια σύγκρισης⁷¹.

2.2. Ο ΘΩΜΑΣ ΣΤΑ ΣΥΝΟΠΤΙΚΑ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ

Ο Θωμάς ως πρόσωπο, αν και δεν αναφέρεται με αμεσότητα στους Συνοπτικούς (πέραν των χωρίων στα οποία καταγράφεται μαζί με τα λοιπά ονόματα των δώδεκα μαθητών), παρευρίσκεται ως μέλος αυτής της ομάδας σε όλη τη περίοδο της δημόσιας δράσης του Ιησού.

2.2.1. Ο ΘΩΜΑΣ ΣΕ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΠΡΟ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ (ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΡΑΣΗΣ ΤΟΥ)

Ο πρωταγωνιστής της εργασίας μας ήταν παρών σε όλα τα σημαντικά γεγονότα τα οποία μας διασώζει η γραπτή συνοπτική παράδοση, συμπεριλαμβανομένων των θαυμάτων και των ομιλιών του Κυρίου. Αν και απουσίαζε από τα γεγονότα της Μεταμορφώσεως του Ιησού, της ανάστασης της κόρης του αρχισυνάγωγου Ιάειρου και της ημέρας του Πάθους του Κυρίου είχε και αυτός ως μαθητής, ως συμπορευτής Του, μια πορεία πλούσια σε πνευματικά ερεθίσματα: θαύματα (σημεία), λόγους που άγγιζαν το βαθύτερο είναι των ανθρώπων, εικόνες και παραστάσεις που χαράσσονταν στις καρδιές των ταπεινών ανθρώπων· όλα αυτά με κάποιο τρόπο εγχαράκτηκαν μέσα του.

⁶⁹Μετατροπή νερού σε κρασί, ανάσταση Λάζαρου, νιπτήρ κ.α.

⁷⁰Με Νικόδημο, με τη Σαμαρείτιδα κ.α.

⁷¹Όσον αφορά τα γεγονότα της νύχτας πριν την προδοσία και την παράθεση του Μυστικού Δείπνου υπάρχουν πληροφορίες φυσικά και στα Συνοπτικά ευαγγέλια.

2.2.2. Ο ΘΩΜΑΣ ΣΕ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΝΑΣΤΑΣΗ⁷²

Προτού προσεγγίσουμε ερμηνευτικά το Ιω. και συγκεκριμένα τα χωρία που σχετίζονται με το Θωμά, θεωρούμε ως εξαιρετικά απαραίτητο να μελετήσουμε στο σημείο αυτό τα παράλληλα κείμενα στους συνοπτικούς και να εντοπίσουμε τα χωρία εκείνα που αναφέρονται στις λοιπές αναστάσιμες εμφανίσεις του Κυρίου και σχετίζονται με το Θωμά. **Ο βασικός λόγος αυτής της εστίασης είναι η όσο το δυνατόν πιο ολοκληρωμένη προσέγγιση του προσώπου του Θωμά.** Η έλλειψη οποιασδήποτε άμεσης πληροφορίας για το πρωταγωνιστή της εργασίας μας στα συνοπτικά και η ανέφικτη - “ανέγγιχτη” γνώση που δεν μπορεί να μας δοθεί (σε καμία των περιπτώσεων) ως πληροφορία αφού σχετίζεται με την αφετηρία αλλά και τη πορεία των υπαρχουσών (προφορικών) παραδόσεων αλλά και των γραπτών κειμένων της αρχαίας Εκκλησίας, οι οποίες αποτέλεσαν τη βάση για την μετέπειτα καταγραφή της (της παράδοσης) στα κείμενα των ευαγγελιστών⁷³ καθιστά δύσκολο το αποτέλεσμα αυτής μας της προσπάθειας - εστίασης. Μολαταύτα, προσπαθήσαμε μέσα από τη μελέτη των ευαγγελικών κειμένων να επιλύσουμε⁷⁴ το μυστήριο (για εμάς) του χρόνου της παρουσίας αλλά και της απουσίας του Θωμά στο εικοστό κεφάλαιο⁷⁵. Βάσει ενός υποκειμενικού συγκριτικού⁷⁶ χρονολογικού πίνακα που ξεκινά να μετρά από το σημείο “μηδέν” (0), ήτοι την Ανάσταση του - Κυρίου ημών - Ιησού Χριστού και φθάνει μέχρι τις πρώτες ώρες της πρώτης νύκτας⁷⁷, οδηγηθήκαμε στη σημαντική υπόθεση ότι **η απουσία του Θωμά που καταγράφεται στο**

⁷²Σχετικός πίνακας παρατίθεται στο Επίμετρο Ι. Οι πληροφορίες που αντλήσαμε είναι ελάχιστες.

⁷³Βλ. Σ. Αγουρίδου, *Εισαγωγή εις την Καινήν Διαθήκην*, σελ. 75.

⁷⁴Κλειδί στην λύση του μυστηρίου αυτού θεωρούμε πως είναι το γεγονός της εμφάνισης του Αναστημένου Κυρίου στην πορεία των δύο μαθητών προς τους Εμμαούς (Λκ. 24.13-35). Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε πως ο συγγραφέας του “Κατά Ιωάννην”, αλλά και η κοινότητα στην οποία απευθύνεται γνώριζαν κάποια από τα κείμενα των συνοπτικών και τις παραδόσεις της πρώτης Εκκλησίας.

⁷⁵Χωρίς φυσικά με κάποια τεκμηρίωση πέραν της δική μας ερμηνευτικής ματιάς.

⁷⁶Σύγκριση στα τέσσερα ευαγγέλια.

⁷⁷Θέτουμε στην παρούσα φάση, αυτή τη παράμετρο, προκειμένου να επιτύχουμε μια καλύτερη προσέγγιση.

Ιω. 20.24⁷⁸ δεν αποκλείει το γεγονός να ήταν παρών μαζί με τους λοιπούς μαθητές στο συγκεκριμένο σημείο, αλλά τη δεδομένη στιγμή (δηλαδή της πρώτης εμφάνισης του Ιησού στους μαθητές 20.19-23) να μην ήταν πλέον παρών.

Αυτή μας η υπόθεση - την οποία παρεμπιπτόντως δεν την συναντήσαμε ως κάποια πιθανή ερμηνεία έως τώρα στην έρευνά μας - βασίστηκε σε ένα γεγονός που καταγράφει ο συγγραφέας του *Κατά Λουκάν*⁷⁹ στο 24ο κεφάλαιο: Δύο μαθητές πηγαίνοντας προς Εμμαούς⁸⁰

⁷⁸Γράφει χαρακτηριστικά ο Αγουρίδης στην Εισαγωγή του: “Δεν ήταν παρών κατά την εμφάνιση του Αναστάσιου στους Μαθητές του. Δεν λέγεται το γιατί.” Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινής Διαθήκης* 4β, σελ. 285.

⁷⁹Εφεξής Λκ.

⁸⁰“...Οι αρχαιολόγοι και οι γεωγράφοι δεν δύνανται μετά βεβαιότητος να αποφανθούν περί της ακριβούς τοποθεσίας του χωρίου του μνημονευόμενου υπό του Λουκά. Κατά σημερινά δεδομένα τρία χωρία έφερον το όνομα Εμμαούς, έχοντα άπαντα θερμά λουτρά. Τα χωρία ταύτα είναι: α) Η θεωρουμένη πόλις Εμμαούς, κειμένη περί τα ένδεκα χλμ. Βορείως των Ιεροσολύμων. β) Κωμόπολις, απέχουσα υπέρ τα 22 χλμ. εξ Ιεροσολύμων. Αύτη οικοδομηθείσα εκ νέου υπό του Βεσπασιανού περί το 71 μ.Χ. ωνομάσθη Νικόπολις. γ) Μικρόν χωρίον παρά την Τιβεριάδα, μνημονευόμενον υπό του Ιώσηπου.” Βλ. Γεώργ. Γρατσέας, Θ.Η.Ε., τόμος ε', στλ. 681 | Λαμβάνοντας υπόψιν α) “πως η μέση ταχύτητα βάδισης είναι 4-5 χιλιόμετρα / ανά ώρα” Δ.Μακρυγιάννη, “Βιολογική Μηχανική Εργονομία (Θ), Ενότητα 4: Βάδιση (α' μέρος)”, βλ. Παράμετροι χρόνου 6/7 αρ. διαφάνειας 16”, https://ocp.teiath.gr/modules/units/?course=FTHER_UNDE114&id=2118

και β) πως η απόσταση ήταν 11 χιλιόμετρα θα μπορούσαμε να υπολογίσουμε πως οι δύο μαθητές επέστρεψαν στα Ιεροσόλυμα σε λιγότερο από 2 ώρες, δεδομένου πως λόγω της συνάντησής τους με τον Κύριο είχαν και την δύναμη (την “ώθηση”) και το κουράγιο να διατηρήσουν έναν γρήγορο ρυθμό, προκειμένου να μοιραστούν το βιώμα τους, την εμπειρία τους, με τους λοιπούς μαθητές, το συντομότερο δυνατό. | Όσον αφορά για το “στάδιο”, Το στάδιον=μέτρα 185 (επομένως 60 X 185 = 11.100 μέτρα). Ητοι περί τα ένδεκα σημερινά χιλιόμετρα. Υπάρχει και η γραφή εκατόν εξήκοντα, προελθούσα εκ διορθώσεως επί τη βάσει γεωγραφικής πλάνης, ήτοι εκ της ταυτίσεως της κώμης Εμμαούς προς την μετέπειτα γνωστήν υπό το όνομα Νικόπολις και πλησίον της Ιόππης ωχυρωμένην πόλιν, την σημερινή Αμβάς, την κειμένην 180 στάδια (επομένως 180 X 185 = 33.300 μέτρα) δυτικώς της Ιερουσαλήμ. [...] Αλλ' η μνημονευόμενη ενταύθα κώμη δεν δύναται να είναι η Νικόπολις διότι θα ήτο παράλογον να δεχθή τις, ότι κατέστη δυνατόν οι δύο ούτοι άνδρες να βαδίσουν κατά αυτήν ημέρα δīs τοσοούτον διάστημα και να προφθάσουν κατά την επιστροφήν των τους μαθητάς συνδιαλεγόμενους εν ώρα εισέτι εσπερινή. | Όσον αφορά για το “Εμμαούς”, “Περί της κώμης ταύτης υπετέθη ότι είναι η Κολόνιεχ, κείμενη επί της οδού της Ιόππης, εις απόστασιν 45 σταδίων (επομένως 45 X 185 = 8.325 μέτρα) από της Ιερουσαλήμ, την οποίαν παρεχώρησεν ο Τίτος ως αποικίαν εις οκτακοσίους εκ των παλαιών στρατιωτών του, εντεύθεν δε και το νέον τούτο όνομά της, όπερ αντικατέστησε το παλαιόν Εμμαούς. Εφ' όσον όμως καθορίζεται η απόστασις της Εμμαούς εις 60 στάδια δέον να αναζητηθή η κώμη

συναντούν τον Αναστημένο Ιησού. Το κείμενο μας πληροφορεί πως την ώρα που προχωρούσαν, Εκείνος προσκολλήθηκε μαζί τους, πως αυτοί δεν Τον αναγνώρισαν, πως ήταν σκυθρωποί, πως η ελπίδα τους είχε κλονισθεί, πως έμειναν έκπληκτοι από την αναγγελία κάποιων μαθητριών που έλεγαν ότι είδαν αγγέλους που με τη σειρά τους ανήγγειλαν σε αυτές ότι ο Κύριος ζει, πως κάποιοι από τους μαθητές πήγαν στο μνήμα για να διαπιστώσουν *ιδίοις ὄμμασιν* αυτά που έλεγαν οι γυναίκες και εκείνοι επιβεβαίωσαν τα λόγια αυτών των γυναικών, πως ο Κύριος άρχισε να αναφέρεται και κυρίως να εξηγεί τις προφητείες που είχαν αναφορά στο πρόσωπό Του, πως προσποιήθηκε πως πηγαίνει πιο μακριά, πως εκείνοι Τον ανάγκασαν, Τον πίεζαν να μείνει μαζί τους⁸¹ και του είπαν “μείνε μαζί μας, γιατί πλησιάζει το βράδυ και η μέρα ήδη τελειώνει” και Εκείνος έμεινε μαζί τους. Όταν κάθισαν για το φαγητό, αφού Αυτός πρώτα ευλόγησε τον άρτο και κατόπιν προχώρησε στην κλάση του, διηνοίχθησαν⁸² τα μάτια των δύο μαθητών και συνειδητοποίησαν πως ήταν ο Κύριος τους και μετά συνομίλησαν μεταξύ τους. Κατόπιν το κείμενο μας αναφέρει πως σηκώθηκαν **εκείνη την (περασμένη) ώρα** και επέστρεψαν και **βρήκαν συναθροισμένους τους**

αυτή εις την Β.Δ. της Κολόνιεχ κειμένην εις μικράν απόστασιν Χαμόζαν ή Μπείτ-Μιζζά. Εν τούτοις και η Χαμόζα (η *Khamosa*) δεν είναι αρκούντως πλησίον της Ιερουσαλήμ, απέχουσα ταύτης 72 στάδια (επομένως 72 X 185 = 13.320 μέτρα). Η Ελ Κουβειβέχ, η επί της οδού πρὸς Λύδδαν και εις απόστασιν 63 σταδίων (επομένως 63 X 185 = 11.655 μέτρα) από Ιερουσαλήμ κειμένη είναι η πιθανή τοποθεσία της κώμης Εμμαούς.” Βλ. Τρεμπέλας, Π. Ν. Υπόμνημα Εις το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιον, σελ. 659 | Εξετάζοντας οι ίδιοι το κριτικό κείμενο για το Δκ. 24.13 θα θέλαμε να αναφέρουμε τα ακόλουθα: α) πως υπήρχε η προσθήκη “εκατον” στο Σιναϊτικό κώδικα, στην αρχική γραφή του Δυτικού τύπου κώδικα Κ (9ος αι.), στον Ν (6ος αι.), στον Βυζαντινό κώδικα Θ (Koridethi) (9ος αι.), πιθανόν στο μεγαλογράμματο χειρόγραφο 79 (079) (6ος αι.), στα εκλογάδια 844 και 2211, στη Vulgata του Ιερώνυμου και σε γραφή περιθωρίου στην Αρκέλιο μετάφραση (δεν υιοθετούμε τη συγκεκριμένη προσθήκη λόγω του εσωτερικού κριτηρίου της συντομότερης γραφής - *lectio brevior*, αλλά και της χρονολογίας των μαρτύρων) β) υπάρχει και μια άλλη καταγραφή αντί της λέξης “Εμμαούς”, η οποία μαρτυρείται μόνο σε έναν κώδικα, τον D (δυτικού τύπου) και είναι η φράση “ονοματι Ουλαμματος”, την οποία και σαφώς δεν υιοθετούμε. *Novum Testamentum Graece*, σελ. 287-288.

⁸¹Αναρωτιόμαστε: “Άραγε ο Κύριος αυτή την πίεση και την επιμονή τους την εξέλαβε μόνο λεκτικά - φραστικά από τους δύο μαθητές ή καταδέχτηκε εκείνη την ώρα να Τον αγγίξουν; (Δεν μιλάμε τότε απλώς για μια ψηλάφηση όπως καταγράφεται στα χωρία της Κ.Δ. αλλά για μια πιο δυνατή, ουσιαστική επαφή). | Παραβιάζω: *εξαναγκάζω* τινα, Βλ. Δ. Δημητράκου, *Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής γλώσσης*, σελ. 5410.

⁸²Προβλ. στο 6.1.5.1 της παρούσας την ερμηνεία μας (στο χωρίο Ιω. 20.22) ως προς την θέση μας “Πεντηκοστή προ της Πεντηκοστής”.

ένδεκα (άρα και το Θωμά⁸³) και οι λοιποί μαθητές έλεγαν στους δύο (πιθανότατα λαχανιασμένους) μαθητές ότι πραγματικά αναστήθηκε ο Κύριος και κείνοι με τη σειρά τους, τους εξηγούσαν τα όσα τους είχαν συμβεί στο δρόμο και πώς Τον αναγνώρισαν (με το τεμαχισμό του ψωμιού)⁸⁴. Το κείμενο⁸⁵ συνεχίζει με τη φράση “Ταῦτα δὲ αὐτῶν

⁸³Ο Ησύχιος Ιεροσολύμων δίδει ως εντέκατο μαθητή τον Ματθία, γράφει χαρακτηριστικά: “Απορία Τίνος χάριν τοις μαθηταίς εις την Γαλιλαίαν δραμείν, διά των γυναικῶν εντειλάμενος, ως εκείσε αυτοίς εμφανισθησόμενος, εκ Σιών εμφανίζεται; Πώς δε και ο Λουκάς λέγει παρῆναι τους ένδεκα, του Θωμά ιστορήσαντος; Δύσις Πρώτον μεν περιφόβοις ούσιν τοις αποστόλοις και μηδέ εξελθῆν της Ιερουσαλήμ τολμῶσι διά τον φόβον των Ιουδαίων, εικότως έδει εν τη Σιών εμφανισθῆναι τον Κύριον, και λύσαι αυτοίς τον φόβον, και την ειρήνην παρασχεῖν, και την ανάσασιν πιστώσασθαι· την μέντοι του ζωοποιού βαπτίσματος παράδοσιν, άμα τοις τελειότεροις δόγμασιν εν τη Γαλιλαία τούτοις εγχειρήσαι, της Ιουδαϊκής θρασύτητος τον φόβον αποσεισαμένοις· άτε εν τη Γαλιλαία το μέγα φως δειξαντα. Τοις εν σκότει καθημένοις, το σωτήριον δηλαδή βάπτισμα· εφ ω προτρεπόμενος έλεγε· Μετανοείτε, ήγγικε γαρ η βασιλεία των ουρανῶν. Των δε ένδεκα μαθητῶν, τούτου χάριν ο Λουκάς εμνημόνευσεν, ότι Ιούδα εκπεσόντος, και Θωμά μη παρόντος, Ματθίας πάντως παρήν, ον αντί του Ιούδα εκλήρωσαν, ως εν παντί τω χρόνω μέχρι της αναλήψεως του Χριστού μάρτυρα της αναστάσεως αυτού γενόμενον, καθώς Λουκά ιστορηται.”Βλ. Ησύχιος Ιεροσολύμων, Συναγωγή αποριῶν και επιλύσεων. PG 93. 1444A.

⁸⁴ Λκ. 24.31, 35.

⁸⁵Στο σημείο αυτό θα πρέπει να πούμε πως υπάρχουν και οι στίχοι 34-35, τους οποίους, αν και δεν εστιάζουμε στην παρούσα εργασία θα πρέπει να τους αναφέρουμε καθώς καταγράφεται: α) η μαρτυρία των υπολοίπων μαθητῶν ότι πραγματικά ανέστη ο Κύριος β) η εμφάνιση του Κυρίου στο Σίμωνα και γ) η αναφορά των δύο μαθητῶν οι οποίοι διηγούνται τα όσα συνέβησαν στο δρόμο καθώς και το γεγονός της αναγνώρισης Του την ώρα της κλάσης του άρτου. | Γράφει χαρακτηριστικά ο Ησύχιος Ιεροσολύμων: “Απορία Πώς Ιωάννης λέγει, ότι οψίας ούσης τη μία των Σαββάτων, όλοι εαυτόν τοις μαθηταίς, πλην του Θωμά ο Χριστός ενεφάνισεν· Λουκάς δε ότι Πέτρω μόνον, ηνίκα οι περι Κλεώπαν εν εσπέρα της αυτής ημέρας εις Ιερουσαλήμ υπέστρεψαν εις την Εμμαώ τον Κύριον θεασάμενοι; Δύσις Πρώτον μεν τας γυναίκας τω Πέτρω, και τότε τοις αποστόλοις ο Χριστός εφάνη, καθώς Παύλος φησιν· Οτι ώφθη Κηφά, έπειτα τοις δώδεκα· ου τον Θωμάν συναριθμών, ου γαρ παρήν, αλλά Ματθίαν και Ιούστον. Ετι τοίνυν των περι Κλεώπαν κατά την οδόν την από Εμμαούς όντων, τω Πέτρω ο Χριστός εμφανίζεται, ως δε επανήλθον από Εμμαούς, και τοις αποστόλοις απήγγειλαν, πως εγνώσθη αυτοίς τη κλάσει του άρτου· τότε πάσιν αυτοίς εν τη Σιών ο Χριστός επεδήμησε, καθώς Λουκάς παραδίδωσιν. Ον γαρ δει θαυμάζειν, ει εν μια ημέρα από Ιερουσαλήμ εις Εμμαώ, και από Εμμαούς εις Ιερουσαλήμ παρεγένετο. Ούτε γαρ γέγραπται ότι εσπέρα ην ότε τη Εμμαώ ήγγισαν, αλλά προς εσπέραν, ότι κέκλικεν η ημέρα, ως είναι τυχόν ογδόη ή ενάτην ώραν. Από γαρ εβδόμης, ως προς το εσπέριον κλίνει μέρος ο ήλιος. Εκτός τοίνυν και δρόμω τούτους χρήσασθαι υπό περιχαρείας το θαύμα απαγγέλοντας, και φθάσαι μέχρις οψίας βαθείας· οψίαν γαρ το μέχρι πολλού της νυκτός παρατεινόμενον μέρος έθος ημίν καλείν· εκείσε τε αυτοίς άμα

λαλούντων” ενώ δηλαδή μιλούσαν γι’ αυτά, στάθηκε ανάμεσά τους ο Ιησούς και τους λέει “Ειρήνη σε σας”. Ο προσδιορισμός “*Ταῦτα δὲ αὐτῶν λαλούντων*” είναι η φράση κλειδί κατά την άποψή μας. Στο χρονικό εκείνο διάστημα, μεταξύ της αναγγελίας των δύο μαθητών και της συζήτησης που ξεκίνησε σε ένα φορτισμένο κλίμα, μπορεί ο πρωταγωνιστής μας, ο Θωμάς, να εξήλθε από το δωμάτιο προκειμένου να συναντήσει τον Κύριο Του. Στο άκουσμα της αναγγελίας ότι είδαν τον Κύριο, οι τοίχοι του δωματίου τον περιόριζαν, ήθελε να βγει έξω και να βρει και να συναντήσει τον Κύριο Του καθώς δε λογάριάζε κανέναν και τίποτα. Μη ξεχνάμε πως λίγους μήνες πριν, ήταν και πάλι αυτήκοος μάρτυρας της αναγγελίας του θανάτου του Λαζάρου και τότε επίσης, κανένας και τίποτα δεν τον φόβιζε. Θεωρούμε πως η αναγγελία της συνάντησης των δύο μαθητών με τον Αναστημένο Ιησού, κατά την διάρκεια της πορείας τους προς τους Εμμαούς, ήταν στο προ-ημερών ερώτημα του “κύριε, οὐκ οἶδαμεν ποῦ ὑπάγεις· πῶς δυνάμεθα τὴν ὁδὸν εἰδέναι;” η απάντηση! Πιθανόν να πίστευε, να νόμιζε πως θα Τον έβρισκε εκεί. Πιθανόν να βγήκε κείνη την ώρα και να πήγε προς τους Εμμαούς για να Τον συναντήσει. Ο Θωμάς φλεγόταν “διακαώς” για μια προσωπική συνάντηση μαζί Του και δεν υπολόγιζε κανέναν και τίποτα, ούτε τους Ιουδαίους, ούτε το ότι είχε νυχτώσει! Άλλωστε και η διαφορετική πορεία που είχε ακολουθήσει πριν λίγο καιρό, εκεί στην αναγγελία του θανάτου του Λαζάρου, το επιβεβαιώνει. Ο πόθος⁸⁶ του να Τον συναντήσει, θεωρούμε πως ήταν ο λόγος για τον οποίο ήταν απών, από κείνη την ώρα και μετά, εκείνο το πρώτο βράδυ. Στο ερώτημα γιατί δεν Τον συνάντησε, πέραν της Χρυσοστομικής σημαντικότητας διαπίστωσης⁸⁷ θα θέλαμε να παραθέσουμε ως μιαν άλλη απάντηση **τα ίδια τα λόγια του Κυρίου**: “ἐὰν δέ τις περιπατῆ ἐν τῇ νυκτί, προσκόπτει ὅτι τὸ φῶς οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ”⁸⁸ (και το ρεαλιστικό τους και το συμβολικό

τοὺς λοιποὺς φανῆναι τὸν Κύριον.” Βλ. Ησύχιος Ιεροσολύμων, *Συναγωγή αποριῶν και ἐπιλύσεων*. PG 93. 1444C-1445A.

⁸⁶Άλλωστε η εκ βαθέων ομολογία του Θ., που καταγράφεται στο στίχο 28, δεν φανερώνει αυτό τον διακαή πόθο, αυτή τη φλέγουσα καρδιά του μαθητή; | “[...] ἐπίμεινον τω τοιούτῳ πόθῳ σφοδρότερον, ἕως ἀν θεάσῃ τὸ ποθούμενον.” Βλ. Ι. Χρυσοστόμος *Τα Ευρισκόμενα Πάντα, Νόθα, Εἰς τὸν ἅγιον ἀπόστολον Θωμάν* PG 59. 683.

⁸⁷Βλ. παρακάτω παραπομπή (121) της παρούσας.

⁸⁸Αν και η συγκεκριμένη υπόθεση δεν τεκμηριώνεται επαρκώς από την πλευρά μας, κατά τη γνώμη μας, δεν θα έπρεπε να αποκλεισθεί αλλά να θεωρηθεί ως ένα πιθανό σενάριο, μιας και αυτή (η υπόθεση) βασίζεται στα κανονικά ευαγγελικά κείμενα, έστω και με

τους περιεχόμενο⁸⁹).

Η παράθεση των γεγονότων από τη γραφίδα του Λουκά φαίνεται να μην έρχεται σε κάποια (σημαντική) αντίθεση με το Ιω. Και στα δύο κείμενα καταγράφεται ο φόβος, η απιστία των μαθητών, η επίδειξη των χεριών και των ποδιών Του στους μαθητές καθώς και ο φωτισμός του νου. Τα συμπληρωματικά στοιχεία που εντοπίζουμε στη πρώτη συνάντηση Του με τους μαθητές Του στο 24ο κεφάλαιο του Λκ. αφορούν: α) την προτροπή του Κυρίου να **Τον ψηλαφήσουν** και β) τη βρώση τεμαχίου ψημένου ψαριού και κηρήθρας. Το πρώτο ισχυροποιεί την θέση μας, ως προς την αφορμή της μακροσκελούς υπόθεσης του Θωμά⁹⁰ ενώ και τα δύο φαίνεται ότι τεκμηριώνουν πιο έντονα (σε σχέση με το Ιω.⁹¹) το σωματικό στοιχείο του Αναστημένου Ιησού, αλλά και την απιστία που υπήρχε και στους λοιπούς μαθητές⁹².

Όσον αφορά στο “Κατά Μάρκον”⁹³, δεν υπάρχει αναφορά στο φόβο, αλλά στη λύπη που βίωναν οι μαθητές, ενώ και εδώ καταγράφεται: α) η Μαρία η Μαγδαληνή ως αγγελιαφόρος του γεγονότος της αναστάσιμης εμφάνισης του Κυρίου β) η απιστία των μαθητών στα λόγια της γ) η εμφάνιση Του σε δύο από τους μαθητές που βιάζαν και πήγαιναν σε κάποιο χωράφι δ) η αναγγελία αυτών των δύο μαθητών στους λοιπούς μαθητές και ξανά η απιστία των υπολοίπων. Τέλος αναφέρεται ότι

έμμεσο τρόπο. | Στο σημείο αυτό θα θέλαμε να παραθέσουμε και το σχολιασμό του Ευθύμιου Ζιγαβηνού: “Απεκρίθη - αυτώ. Διά παραδείγματος παραθαρρύνει αυτούς ότι, [...] ούτω και εάν τις περιπατή εν τω φωτί της αρετής βλέπει και οδηγείται. [...] Νοείται δε και ετέρως, ότι Εάν τις περιπατή εν τη ημέρα, ου προσκόπτει, και τα εξής. Και, Εάν τις περιπατή εν εμοί, είτουν μετ'εμού, (Σημείωση δική μου: μαζί με την Εκκλησία μου, της οποίας είμαι η Κεφαλή), ου προσκόπτει, ότι η δύναμις μου οδηγεί αυτόν.” Πρβλ. Βλ. Ευθύμιος Ζιγαβηνός, *Τα Ευρισκόμενα Πάντα, Ερμηνεία του Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιου, Κεφάλ. ΙΑ', Περί του Λαζάρου*, PG 129. 1341C.

⁸⁹Ιω. 11.10 Ο Κύριος τους είχε προειδοποιήσει (μαζί και το Θωμά).

⁹⁰Βλ. Ερμηνεία μας στην παρούσα εργασία, περί λεκτικοποίησης και αντιγραφής στο χωρίο Ιω. 20.27.

⁹¹Η αναφορά σε ψάρι στο “Κατά Ιωάννην” γίνεται αργότερα στο 21.9 και αποτελεί μέρος μιας ολόκληρης προετοιμασίας από την μεριά του Κυρίου, η οποία φανερώνει μ' ένα πολυεπίπεδο τρόπο και εδώ τη σωματικότητα Του.

⁹²Ο Κύριλλος Αλεξανδρείας γράφει χαρακτηριστικά τα εξής: “**Οράς όπως ο της απιστίας ενδομυχεί λογισμός, ουκ εν μόνω τω μακαρίω Θωμά, νοσεί δε το πάθος και των ετέρων μαθητών ο νους;**” Βλ. Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Υπόμνημα εις το κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον, Βιβλίο XII, Κεφάλ. Α'*, PG 74. 732D.

⁹³Εφεξής Μκ.

“Υστερον” εμφανίσθηκε στους ένδεκα⁹⁴, όταν αυτοί είχαν καθίσει για να δειπνήσουν. Το επίρρημα αυτό δεν εννοεί μία και μόνο συνάντηση, αλλά απεναντίας αναφέρεται σε ένα μεγαλύτερο - αόριστο - χρονικό διάστημα, το οποίο μπορεί να συμπεριλάβει τις δύο αναστάσιμες εμφανίσεις του Κυρίου που καταγράφονται στο εικοστό κεφάλαιο του Ιω. ευαγγελίου. Οι φράσεις επομένως “Ταῦτα δὲ αὐτῶν λαλούντων” του Λκ. και “Υστερον” του Μκ. εξυπηρετούν τον ίδιο σκοπό, αποτυπώνουν (εν περιλήψει) τα σημαντικά συμβάντα του Ιω.⁹⁵ Τέλος η φράση “τοῖς ένδεκα” επισημαίνει πως απευθύνεται αποκλειστικά στο **κλειστό κύκλο** των μαθητῶν Του⁹⁶

⁹⁴Η σύντομη καταγραφή σημαντικῶν γεγονότων από το συγγραφέα (σε μόλις δώδεκα (12) στίχους, Μκ. 16.9-20, καταγράφει τη ζώσα παράδοση της Εκκλησίας: *Ανάσταση Ιησού, εμφάνιση στη Μαγδαληνή, 1η απιστία μαθητῶν, πορεία προς Εμμαούς, 2η απιστία μαθητῶν, Εμφάνιση του Ιησού στο κλειστό κύκλο των μαθητῶν, αναγγελία της αποστολής τους, σωτηριολογικό μήνυμα, σημεία-θαύματα πίστεως, Ανάληψη Κυρίου, περιοδεία Αποστόλων*) εν αντιθέσει της διευρυμένης εξιστόρησης - αφήγησης που εντοπίζεται στα κείμενα του Λκ. και του Ιω. ισχυροποιεί την άποψή μας για μία πιθανή (και άνευ δόλου) “συγχώνευση” των δύο εμφανίσεων του Κυρίου (στο κλειστό κύκλο των μαθητῶν) στα Ιεροσόλυμα, η οποία δικαιολογεί τον αριθμό έντεκα που εντοπίζεται στο 16.14. Με αυτή την παραδοχή δεν υφίσταται ούτε αλλοίωση της αλήθειας των γεγονότων αλλά ούτε και των παραδόσεων.

⁹⁵Εκεί λόγω και της μεγαλύτερης έκτασης έχουν αυξημένο ιστορικό περιεχόμενο αλλά και θεολογικό. | Υπενθυμίζουμε για άλλη μια φορά πως ο συγγραφέας του “Κατά Ιωάννην” γνωρίζει τις προγενέστερες παραδόσεις (προφορικές και γραπτές). Βλ. Σχέση του Ιωάννη με τους συνοπτικούς. Ι. Καραβιδόπουλος, *Εισαγωγή στην Καινή Διαθήκη*, σελ. 213-214.

⁹⁶Πρβλ. Λκ. 24.9 “καὶ ὑποστρέψασαι ἀπὸ τοῦ μνημείου ἀπήγγειλαν ταῦτα πάντα τοῖς ένδεκα καὶ πᾶσι τοῖς λοιποῖς”, και Λκ. 24.33 “Καὶ ἀναστάντες αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ὑπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ εὗρον συνηθροισμένους τοὺς ένδεκα καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς”, όπου δεν αφήνει καμία αμφιβολία περί του σαφῆ διαχωρισμοῦ των έντεκα μαθητῶν (κλειστός κύκλος) από τους λοιπούς μαθητές. Επίσης στους στίχους 10-12 διαφαίνεται ο προαναφερόμενος “διαχωρισμός”, καθώς η Μαρία η Μαγδαληνή με τις λοιπές γυναίκες αρχικά ἀνήγγειλαν όλα αυτά στους έντεκα και σε όλους τους άλλους (στ.9), ενώ κατόπιν λέγουν αυτά προς τους Αποστόλους (στ.10), απευθύνονται μόνο σε αυτούς και ενώ “ἐφάνησαν ἐνώπιον αὐτῶν ὡσεὶ λῆρος τὰ ρήματα ταῦτα, καὶ ἠπίστουν αὐταῖς” (στ.11) ο Πέτρος (= Απόστολος) “ἀναστὰς ἔδραμεν ἐπὶ τὸ μνημεῖον” (στ.12). Ομοίως και στις Πρ. 1.2, ο Λουκάς καταγράφει τους μαθητές με τον προσδιορισμό “τοῖς ἀποστόλοις” και σε ὅλο το πρώτο αυτό κεφάλαιο αναφέρεται σε γεγονότα, τα οποία συνέβησαν στο κλειστό κύκλο των μαθητῶν, αναφέρουμε ενδεικτικά: α) “οἷς καὶ παρέστησεν ἑαυτὸν ζῶντα μετὰ τὸ παθεῖν αὐτὸν ἐν πολλοῖς τεκμηρίοις” β) “ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρὸς ἣν ἠκούσατέ μου,”. Επιπλέον, αν μελετήσουμε το γεγονός της εκλογῆς του Ματθία ως ἀποστόλου, θα διαπιστώσουμε πως και στον 26 στίχο, επισημαίνεται η προαναφερόμενη

(αφού αυτούς μέμφθηκε για την απιστία τους και την σκληροκαρδία τους, σε αυτούς ομιλεί και αυτούς στέλνει να κηρύξουν το ευαγγέλιο “πάση τῇ κτίσει”). Ως προς το “Κατά Ματθαίον ευαγγέλιο”⁹⁷ ο φόβος αντικαθίσταται από κάποια αμφιβολία (Μτ. 27.17) ενώ τόπος συνάντησης τους αναφέρεται η Γαλιλαία.

Βασιζόμενοι στη Σύνοψη (“πηγή” των σχετικών παράλληλων κειμένων) θα ήταν παράλειψή μας να μην αναφερθούμε και στο γεγονός της αφέσεως των αμαρτιών (Ιω. 20.23: “ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας ἀφῶνται αὐτοῖς, ἄν τινων κρατῆτε κεκράτηνται.”) - ανεξάρτητα από τη δική μας προσέγγιση η οποία, όπως προαναφέραμε, εστιάζει μετά το σημείο “μηδέν” (0) και σε γεγονότα που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με το Θ.) - που καταγράφεται τόσο στο Μτ. όσο και στο Λκ. ευαγγέλιο (εξ ου και η σχηματική αναπαράσταση του παραλληλισμού των ευαγγελικών κειμένων). Στο μεν πρώτο, η άφεση ως γεγονός εντοπίζεται λίγο μετά τον πολλαπλασιασμό των επτά άρτων⁹⁸ (γεγονός προ της Αναστάσεως) αλλά και αμέσως μετά την ομολογία του Πέτρου πως ο Ιησούς είναι “ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος”⁹⁹ όπου η δικαιοδοσία αυτή δίδεται αποκλειστικά και μόνο σε αυτόν τον μαθητή¹⁰⁰. Στο δε δεύτερο, η άφεση ως γεγονός υπάρχει έμμεσα στους τελευταίους λόγους του Κυρίου¹⁰¹. Η αρχική μας υπόθεση, όπως αναλύθηκε παραπάνω, σε συνδυασμό με τη γενική διαπίστωση πως ο Θωμάς δεν ήταν ο μόνος μαθητής που δεν

διαφοροποίηση “[...] καὶ ἔπεσεν ὁ κλῆρος ἐπὶ Μαθθίαν, καὶ συγκατεψηφίσθη μετὰ τῶν ἔνδεκα ἀποστόλων.”

⁹⁷Εφεξής Μτ.

⁹⁸Μτ. 15.32-39.

⁹⁹Μτ. 16.16.

¹⁰⁰Μτ. 16.18-19 “κἀγὼ δέ σοι λέγω ὅτι σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν καὶ πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. δώσω σοι τὰς κλεῖδας τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ ὃ ἂν δήσης ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται δεδεμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ὃ ἂν λύσης ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται λελυμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς”.

¹⁰¹Λκ. 24.45-53 “τότε διήνοιξεν αὐτῶν τὸν νοῦν τοῦ συνιέναι τὰς γραφάς· καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὅτι οὕτως γέγραπται παθεῖν τὸν χριστὸν καὶ ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ κηρυχθῆναι ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ μετάνοιαν εἰς ἅφεσιν ἁμαρτιῶν εἰς πάντα τὰ ἔθνη. ἀρξάμενοι ἀπὸ Ἱερουσαλήμ ὑμεῖς μάρτυρες τούτων. καὶ [ιδού] ἐγὼ ἀποστέλλω τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρός μου ἐφ’ ὑμᾶς· ὑμεῖς δὲ καθίσατε ἐν τῇ πόλει ἕως οὗ ἐνδύσηθε ἐξ ὕψους δύναμιν. Εξήγαγεν δὲ αὐτοὺς [ἔξω] ἕως πρὸς Βηθανίαν, καὶ ἐπάρας τὰς χεῖρας αὐτοῦ εὐλόγησεν αὐτούς. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εὐλογεῖν αὐτὸν αὐτοὺς διέστη ἀπ’ αὐτῶν καὶ ἀνεφέρετο εἰς τὸν οὐρανόν. Καὶ αὐτοὶ προσκυνήσαντες αὐτὸν ὑπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλήμ μετὰ χαρᾶς μεγάλης καὶ ἦσαν διὰ παντός ἐν τῷ ἱερῷ εὐλογοῦντες τὸν θεόν.”

πίστεψε αλλά και όλοι οι υπόλοιποι μαθητές έφεραν πάνω τους το στίγμα της απιστίας¹⁰², θα μπορούσαν να λειτουργήσουν εν μέρει **θεραπευτικά** προς το πρόσωπο του ως εξής: η μεν υπόθεση δίδει μια απάντηση για την αιτία της απουσίας του Θωμά εκείνο το βράδυ *τῆς μίας τῶν σαββάτων*, και παράλληλα αποδυναμώνει την εικόνα του *άπιστου* μαθητή ενώ η διαπίστωση, ελαφρύνει ακόμη περισσότερο τη θέση του παρεξηγημένου μαθητή αφού **όλοι τελικά απίστησαν** και όχι μόνο εκείνος. Βέβαια αυτό το γεγονός της καθολικής απιστίας των μαθητών, ως γνωστόν ο συγγραφέας του Ιω. δεν το αναφέρει¹⁰³. Παραθέτοντας όλα τα παραπάνω, αποσκοπούμε και ευελπιστούμε η “απιστία” του Θ. να πέσει σαν καλός σπόρος για να κλονισθεί η αρνητική εικόνα του (του αντι-ήρωα), ο οποίος κατά την προσωπική μας θεώρηση, αν μη τι άλλο, δεν είναι αντι-πρότυπο αλλά πρωταγωνιστής¹⁰⁴.

¹⁰²Ήδη έχει αναφερθεί και από πλευράς μας, στην ερμηνευτική προσέγγιση του 20.25.

¹⁰³Φυσικά δεν μπορούμε να γνωρίζουμε ποιες ακριβώς ήταν οι ποιμαντικές ανάγκες που προσπάθησε να καλύψει ο συγγραφέας. Πλην όμως θεωρούμε πως για τη σωτηρία των ποιμενομένων αποσιώπησε ή μάλλον επικεντρώθηκε στην αναφορά του προσώπου του Θωμά.

¹⁰⁴Σαν ένας άλλος Κυρηναίος κουβαλά πάνω του για σχεδόν 2.000 χρόνια το σταυρό όλων των πραγματικά άπιστων-πιστών και αγόγγυστα τον υπομένει. Οι περισσότεροι από μας δεν κατανοούμε τη σημαντικότητά του μαθητή, τη δυναμική της πίστεώς του προκειμένου να ταυτιστούμε μαζί του και ν’ αναφωνήσουμε κάποια ευλογημένη στιγμή “ο Κύριος μου και ο Θεός μου”, αλλά εμμένουμε να τον “συκοφαντούμε” με έναν ιδιαίτερο τρόπο ακόμη και τώρα. Βεβαίως οι Πατέρες της Εκκλησίας άλλοτε στην ερμηνευτική προσέγγιση χωρίων της Κ.Δ. άλλοτε σε λόγους - ομιλίες που σχετίζονται με το Θ. φανερώνουν στο ποιμνιό τους, (συνάμα και σε μας) την σπουδαιότητα του προσώπου του, αποδίδοντας του θεάρεστους και αξιέπαινους επιθετικούς προσδιορισμούς. Στο 2.5 συγκεντρώσαμε και παραθέσαμε τους ανωτέρω, που αναδεικνύουν τις ποιότητες του χαρακτήρα του Θ. και οι οποίες καλό θα ήταν να εγχαρακτούν εν ταῖς καρδίαις ἡμῶν.

2.3. Ο ΘΩΜΑΣ ΩΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ¹⁰⁵

Στις Πράξεις των Αποστόλων και συγκεκριμένα στα πρώτα χωρία γίνεται λόγος για την κήρυξη του ευαγγελίου έως εσχάτου της γης¹⁰⁶ και της αδιαμφισβήτητης μαρτυρίας του πλήθους για τῆ ἰδίᾳ διαλέκτῳ λαλούντων αὐτῶν¹⁰⁷ κατά την ημέρα της Πεντηκοστής. Στο Μτ. ο συγγραφέας γράφει χαρακτηριστικά: “μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη” ενώ στο Μκ. αποτυπώνεται με τη φράση “πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει”. Σε αυτή την παράδοση της Εκκλησίας ο Απόστολος Θωμάς γίνεται πιστός ακόλουθος, όπως φυσικά και οι λοιποὶ μαθητές. Ο πρώτος που μαρτυρεῖ περὶ της περιοχῆς στην οποία “κληρώθηκε” να κηρύξει ο Θωμάς, ἴτοι την Παρθίαν¹⁰⁸ εἶναι ο Ευσέβιος Καισαρείας. Σύμφωνα με αυτή την αρχαιότατη μαρτυρία εἶναι και το Ελληνικό Συναξάριον και το Λατινικόν Μαρτυρολόγιον και το Συριακόν¹⁰⁹. Σχετικά με τη δράση του στις Ινδίες¹¹⁰ αναφέρονται ο Εκκλησιαστικὸς ιστορικὸς Σωκράτης, ο Νικήτας Δαυὶδ ο Παφλαγών, ο

¹⁰⁵“Το ρωμαϊκόν Μπρεβιάριον τον μνημονεύει την 21ην Δεκεμβρίου ως μάρτυρα εν Calamina των Ινδιών. Η Ελληνική και η Συριακή Εκκλησία τον εορτάζουν την 6η Οκτωβρίου, η δε Μελχιτική την 3η Ιουλίου, επέτειον της μετακομιδῆς του λειψάνου του εις Έδεσσαν.” Βλ. Παν. Κ. Χρήστου, Θ.Η.Ε., τόμος στ’, στλ. 574 | Εγκυκλοπαίδεια Britannica, “Άγιος Θωμάς” “[...] γεννήθηκε, πιθανώς Γαλιλαία - πέθανε 53 μ.Χ. Μαντράς, Ινδία, Δυτική εορτή 21 Δεκεμβρίου, ημέρα εορτής στις ρωμαϊκές και συριακές καθολικές εκκλησίες 3 Ιουνίου, στην ελληνική εκκλησία 6 Οκτωβρίου” Βλ. Melissa Petruzzello, στον διαδικτυακό τόπο <https://www.britannica.com/biography/Saint-Thomas> , ημερομηνία ανάκτησης 5/2021.

¹⁰⁶Πρ. 1.8.

¹⁰⁷Πρ. 2.6.

¹⁰⁸Βλ. Χρ. Σπ. Βούλγαρης *Οι Δώδεκα Μαθηταί και Απόστολοι του Ιησού Χριστού*, σελ. 290.

¹⁰⁹Ο.π. σελ. 290.

¹¹⁰Ο Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης καταγράφει πως η δράση του φθάνει έως την περιοχή της Κίνας. “[...] ο απόστολος ούτος Θωμάς, όχι μόνον υπήγεν έως τας Ινδίας, καθώς γράφεται εν τῷ Συναξαρίῳ τούτῳ ἀλλ’ ἐπροχώρησε και έως εις την Κίναν, ἢ Σίναν την ανατολικωτάτην. Ὅθεν και ἀναγινώσκομεν εις την γεωγραφίαν του Φατζέα, ὅτι εν τῷ πολυθρῦλλῳ πύργῳ της Κίνας και πολυτιμῳ ἰσοῦ, (καθότι εἶναι ὅλος ἀπό ἀνωθεν έως κάτω οἰκοδομημένος ἀπό φαρφουρένια τούβλα), εν τούτῳ, λέγω, τῷ πύργῳ γεγραμμένα εἰσὶ τα λόγια ταῦτα. “Διά του θείου Θωμά η οὐράνιος πίστις ἐξαπέστη, και εἰς Σινῶν (πόλιν δηλ. ἢ ἐπαρχίαν) παρεγένετο” Βλ. Αγίου Νικοδήμου του Αγιορείτου *Συναξαριστής των Δώδεκα Μηνῶν του ενιαυτού*, τμ.1ος, σελ. 296, παραπομπή 31 | Βλ. Γρηγόριος Θεολόγος, *Λόγος ΑΓ’ Προς Αρειανούς*, και εις εαυτόν, ΙΑ’ PG 36. 228C.

Συμεών ο Μεταφραστής αλλά και ο Αμβρόσιος και ο Ιερώνυμος από την Λατινική Εκκλησιαστική Παράδοση¹¹¹.

2.4. Ο ΘΩΜΑΣ ΣΤΑ ΕΞΩΚΑΝΟΝΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Στο απόκρυφο κείμενο “Πράξεις του Θωμά” υπάρχει πληθωρική περιγραφή του περιπετειώδους ταξιδιού του μέχρι τις Ινδίες¹¹². Εκεί, πριν λάβει το στέφανο του μαρτυρίου διά λογχισμών¹¹³, κατόρθωσε να προσελκύσει στην Χριστιανική πίστη πολλούς, μεταξύ αυτών και τη σύζυγο του ηγεμόνα Charisius, Mygdonia, της οποίας η μεταστροφή, ήταν και ο λόγος της θανατικής του ποινής. Στον επίλογο του συγκεκριμένου κειμένου εντοπίζουμε κάποιες ενδιαφέρουσες πληροφορίες για γεγονότα που ακολούθησαν το θάνατό του. Αναφέρουμε ενδεικτικά: α) τη μεταφορά των λειψάνων του Αποστόλου, αρχικά από τις Ινδίες στην Έδεσσα της Μεσοποταμίας¹¹⁴ και μετέπειτα τη μεταφορά τους στη νήσο Χίο και κατόπιν στην Ortona της Ιταλίας β) την ανέγερση μεγαλοπρεπούς ναού στην Έδεσσα της Μεσοποταμίας προκειμένου να τοποθετηθούν τα

¹¹¹Βλ. Χρ. Σπ. Βούλαρης *Οι Δώδεκα Μαθηταί και Απόστολοι του Ιησού Χριστού*, σελ. 290-291.

¹¹²Μηναίον του Οκτωβρίου, στ' σελ. 30 “*Ἰνδῶν κατελάμπρυνας, πᾶσαν τὴν γῆν ἱερώτατε, καὶ θεόπτα Ἀπόστολε· φωτίσας γὰρ ἅπαντας, υἱοὺς ἀπειργάσω, φωτὸς καὶ ἡμέρας, τούτους ἐν Πνεύματι σοφέ, εἰδωλικούς τε ναοὺς κατέρραξας, ἀνήγειρας δὲ χάριτι, Θεοῦ εἰς δόξαν καὶ αἴνεσιν, ἐκκλησίας Μακάριε, πρεσβευτὰ τῶν ψυχῶν ἡμῶν*”.

¹¹³Ο.π. σελ. 35 “*Τὰ θεῖα ἐποπτεύων, Χριστοῦ τῆς σοφίας, νοητὸς ἀναδέδειξαι κρατήρ, μυστικῶς Θωμᾶ Ἀπόστολε, ἐν ᾧ τῶν πιστῶν αἱ ψυχαὶ εὐφραίνονται· τῇ γὰρ θεῖα σαγήνῃ τοῦ Πνεύματος, λαοὺς ἀνείλκυσας, ἐκ βυθοῦ τῆς ἀπογνώσεως· ὅθεν ἐκ Σιών, ὡς ποταμὸς τῆς χάριτος ἐξῆλθες, τὰ σὰ ἐκβλύζων ἔνθεα δόγματα, εἰς τὴν σύμπασαν κτίσιν. Διὸ τοῦ Χριστοῦ τὰ πάθη ἐκμιμούμενος, τὴν πλευρὰν ἐλογχεύθης, καὶ ἐν τῷ γνόφῳ εἰσδύς τῆς ἀφθαρσίας, αὐτὸν ἰκέτενε, ἐλεηθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.*” (Δοξαστικό αποστίχων των αίνων)”.
¹¹⁴Βλ. Αθ. Κ. Αρβανίτης *Ο απόστολος Θωμάς και η συριακή εκκλησία του Μαλαμπάρ εν τη ιστορία και τω παρόντι (Διατριβή)*, σελ. 89 - 90 “[...] η μετακομιδή του λειψάνου ευρίσκεται εις στενήν σχέσιν μετά των δεσμών, οἵτινες λόγω της κοινῆς αποστολικότητος των Εκκλησιῶν Ἐδέσσης και Ἰνδιῶν, ἐκαλλιεργήθησαν μεταξύ των δύο Εκκλησιῶν [...] Οὕτως ο ἅγιος Εφραίμ, γίνεται ο διερμηνεὺς της υπαρχούσης ταύτης ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως”.

λείψανά του, γεγονός που φανερώνει και εκφράζει το έντονο ενδιαφέρον των συγκεκριμένων πιστών για το συγκεκριμένο μαθητή¹¹⁵.

Στο ευαγγέλιο του Θωμά¹¹⁶ προσδίδεται μία εξέχουσα σημαντικότητα στο συγκεκριμένο μαθητή αφού σε αυτόν ο Κύριος εμπιστεύεται τους λόγους Του (Σε μετάφραση: “και του είπε ο Κύριος του Θωμά, ιδιαιτέρως τρεις λέξεις. Όταν επέστρεψε στο Σίμωνα Πέτρο και στον Ματθαίο, τον ρώτησαν τι σου είπε ο Ιησούς; Είπε τότε ο Θωμάς, εάν σας πω μία από τις λέξεις από αυτές που μου είπε, θα πάρετε στα χέρια σας πέτρες για να με λιθοβολήσετε, φωτιά τότε θα βγει από τις πέτρες και θα σας κατακαύσει”¹¹⁷). Η απόδοση αυτής της ιδιαίτερης θέσης¹¹⁸ που κατέχει ο Θ. μεταξύ των υπολοίπων μαθητών, σε συνδυασμό με την αποδιδόμενη από κάποιους φυσική συγγένεια με τον ίδιο τον Κύριο δημιουργεί σαφώς το δυνατό πλαίσιο συνθηκών για μία “νέα” πνευματική δελεαστική πραγματικότητα, αφού συνθέτει ιστορικά γεγονότα του Ιησού με τις παραδόσεις του μέχρι τότε αρχαίου κόσμου. Δημιουργείται κατά κάποιον τρόπο, ένα είδος μύθου γύρω από το πρόσωπο του Θ. και του αποδίδονται γνωστικιστικά στοιχεία.

Θα πρέπει εδώ να αναφερθεί α) ο προβληματισμός των ερευνητών ως προς τις πηγές του συγκεκριμένου ευαγγελίου (του Θωμά) καθώς υποστηρίζεται όλο και περισσότερο η άποψη πως οι πηγές του, αντλούνται όχι από τα Συνοπτικά ευαγγέλια αλλά από μια παράδοση παράλληλη προς τη Συνοπτική¹¹⁹ και β) το Ε.Θ. ως έχει σήμερα, δεν μπορεί να είναι το αρχικό κείμενο αλλά συμπλήμα από διάφορες συλλογές στις οποίες οι συντάκτες διαδοχικά με τις προσθήκες και

¹¹⁵Βλ. Χρ. Σπ. Βούλγαρης *Οι Δώδεκα Μαθηταί και Απόστολοι του Ιησού Χριστού*, σελ. 292-293.

¹¹⁶Εφεξής Ε.Θ.

¹¹⁷ Βλ. Ι. Καραβιδόπουλος, *Το Γνωστικόν κατά Θωμάν Ευαγγέλιον*, σελ. 40.

¹¹⁸“Πράξεις του Θωμά είναι, ίσως, το εκτενέστερον έργον αποδιδόμενον εις τον Απόστολον, ο οποίος εις αυτό καλείται Ιούδας ή Θωμάς, ή Ιούδας ο και Θωμάς ή Ιούδας Θωμάς ο και Δίδυμος, θεωρείται δε δίδυμος του Ιησού, τόσο κατά την εμφάνισιν, όσον και κατά τον προορισμόν και το απολυτρωτικόν έργον. Όπως εις άλλα Γνωστικά κείμενα, ούτω και ενταύθα ο Θωμάς εμφανίζεται ως δέκτης και μεσολαβητής των ειδικών μυστικών αποκαλύψεων” Βλ. Χρ. Σπ. Βούλγαρης *Οι Δώδεκα Μαθηταί και Απόστολοι του Ιησού Χριστού*, σελ. 288.

¹¹⁹Βλ. Ι. Καραβιδόπουλος, *Απόκρυφα Χριστιανικά Κείμενα Α' Απόκρυφα Ευαγγέλια*, σελ. 301.

αλλοιώσεις τους απέδωσαν γνωστικό χαρακτήρα, μεταβάλλοντας τον αρχικό του χαρακτήρα.¹²⁰

2.5. Ο ΘΩΜΑΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΠΑΤΕΡΕΣ

Οι Πατέρες της Εκκλησίας στο δικό τους παρόν, ανέδειξαν ποιότητες του χαρακτήρα του Θ. άγνωστες στον περισσότερο κόσμο, τις οποίες και θα “ψηλαφήσουμε” στην παρούσα εργασία μας. Ενδεικτικά παραθέτουμε ένα κείμενο από τη PG το οποίο έχει ένα ξεχωριστό ερμηνευτικό ενδιαφέρον¹²¹ το οποίο σχετίζεται με την αρχική αντίδραση - αμφισβήτηση του Θ. στα λεγόμενα των μαθητών:

“Ἦν δε ἄρα και τούτο της θείας οικονομίας μυστήριον, το μη παρείναι τον Θωμάν τότε. Ει γαρ παρήν, ουκ αν ημφισβήτησεν· ει δε μη αμφέβαλεν, ουκ αν εψηλάφησεν· ει δε ουκ εψηλάφησεν, ουκ αν ούτως επίστευσεν· ει δε μη ούτως επίστευσεν, ουκ αν ημάς ούτω πιστεύειν εδίδαξεν. Ὡστε και η απιστία του μαθητού της ημετέρας πίστεως μήτηρ γεγένηται. Δια τούτο γαρ και ημεῖς μη βλέποντες τον Χριστόν, προσκυνούμεν αυτόν, επειδήπερ εκείνος ταις οικείαις χερσί κρατήσας τον Δεσπότην ανύμνησε λέγων· Ο Κύριός μου, και ο Θεός μου.”

¹²⁰Βλ. περισσότερα Ο.π. σελ. 302.

¹²¹Βλ. Ι. Χρυσοστόμος, *Νόθα, Εις τον άγιον απόστολον Θωμάν* PG 59. 681 | Ομοίως: PG 59. 683 *“Απίστησον, απίστησον έτι και μάλλον, ίνα πιστεύσω βεβαίως εγώ”*.

Βλ. Πεντηκοστάριον *“Ἡ τοῦ Θωμᾶ ἀπιστία, τήν κοσμοσώτειραν, τοῦ θεανθρώπου Λόγου, τήν ἐξ Αἰδου κευθμώνων, Ἐγερσιν πιστοῦται, τρησιν χειρῶν καὶ ποδῶν τολμηρότερον, ἐκψηλαφῶσα πρὸς πίστωσιν κοσμικήν, δεξιᾷ τῇ φιλοπράγμονι”*. σελ.23 | *Μηναίον του Οκτωβρίου, “Θωμᾶς σου τήν πλευράν εὔσπλαγχνε ψηλαφήσας, πρὸς πίστιν ἐπανῆλθε, καὶ ἡμεῖς δι’ αὐτοῦ σε, Θεὸν λοιπὸν ἐπέγνωμεν”*, σελ. 34 | *“Ἦν δε ἄρα και τούτο της θείας οικονομίας μυστήριον, το μη παρείναι τον Θωμάν τότε. Ει γαρ παρήν, ουκ αν ημφισβήτησεν· ει δε μη αμφέβαλεν, ουκ αν εψηλάφησεν· ει δε ουκ εψηλάφησεν, ουκ αν ούτως επίστευσεν· ει δε μη ούτως επίστευσεν, ουκ αν ημάς ούτω πιστεύειν εδίδαξεν. Ὡστε και η απιστία του μαθητού της ημετέρας πίστεως μήτηρ γεγένηται. Δια τούτο γαρ και ημεῖς μη βλέποντες τον Χριστόν, προσκυνούμεν αυτόν, επειδήπερ εκείνος ταις οικείαις χερσί κρατήσας τον Δεσπότην ανύμνησε λέγων· Ο Κύριός μου, και ο Θεός μου.”* | Βλ. *Μηναίον του Οκτωβρίου “Τῇ πιστῇ ἀπιστία σου, τοὺς πιστοὺς ἐβεβαίωσας, ὡς Θεὸν καὶ Κύριον πάσης κτίσεως, θεολογεῖν ἐπαρξάμενος, τὸν σάρκα φορέσαντα, δι’ ἡμᾶς τοὺς ἐπὶ γῆς, καὶ Σταυρόν τε καὶ θάνατον ὑπομείναντα, καὶ τὰς τρήσεις τῶν ἡλῶν, καὶ τῇ λόγῃ, τήν πλευράν διανυγέντα, ἐξ ἧς ζωὴν ἀρνόμεθα.”* σελ. 33.

Επιπρόσθετα αναφέρουμε κάποιους άλλους επιθετικούς προσδιορισμούς τους οποίους έχουμε συγκεντρώσαμε κατά την έρευνά μας πέραν του καθιερωμένου *άπιστος*.

Θωμάς:

Οξύς εις ομολογίαν¹²²,
σοφώτατος¹²³,
μακάριος¹²⁴,
ο διστάζων¹²⁵,
ο φωνάζων με τέλεια θεολόγησι¹²⁶,
θείος¹²⁷.

2.6. Ο ΘΩΜΑΣ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΥΜΝΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Η υμνολογία αποτελεί αναπόσπαστο μέρος στην ορθόδοξη λατρεία, καθώς πλήθος τροπαρίων και ωδών ψάλλονται στις οριζόμενες εορτές και στις λειτουργικές περιόδους. Ο υμνολογικός πλούτος ως προς τον Άγιο Θωμά τον Απόστολο, πέραν της 6ης Οκτωβρίου¹²⁸, ενυπάρχει και την

¹²²Βλ. Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Υπόμνημα εις το κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον*, Βιβλίο XII, Κεφάλ. Α', PG 74. 729D.

¹²³Ο.π. PG 74. 721 D.

¹²⁴Ο.π. PG 74. 724 B, 725A | "Ναί, μακάριε Θωμά, πλήρωσον έργω τον λόγον· ακολουθήσον τη φωνή σου· καλήν την αρχήν βεβαίωσον και τω τέλει." Βλ. Ι. Χρυσσοστόμος *Τα Ευρισκόμενα Πάντα, Νόθα, Εις τον άγιον Θωμάν τον απόστολον, και κατά Αρειανών, και εις τον εν τη Θράκη τυραννήσαντα και αναιρεθέντα, και αυτόν Αρειανόν* PG 59. 500.

¹²⁵Βλ. "[...] εκείθεν εκλάμψαν νοερώς εφώτισε τον διστάζοντα." Βλ. Γρηγόριος Παλαμάς, *Ομιλίας Τεσσεράκοντα μία, Ομιλία (ΙΖ') Δεικνύσα το του Σαββάτου και το της Κυριακής μυστήριον και εις το της καινής Κυριακής Ευαγγέλιον*. PG 151. 233D.

¹²⁶Ο.π. "[...] ως πάραντα τον Θωμάν αναβοήσαι τελέως θεολογήσαντα· "Ο Κύριός μου και ο Θεός μου." " PG 151. 233D.

¹²⁷Ο.π. "[...] τω ιατρείω δε του Χριστού μη προσενεχθείς, και την ιεράν ως ο θείος Θωμάς ιατρείαν μη προσδεξάμενος." PG 151. 233A.

¹²⁸Μηναίον του Οκτωβρίου, "Θωμάς σου τήν πλευράν εϋσπλαγχνε ψηλαφήσας, πρὸς πίστιν ἐπανήλθε, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ σε, Θεὸν λοιπὸν ἐπέγνωμεν", σελ. 34 | "Ἦν δε ἀρα και τούτο της **θείας οικονομίας μυστήριον**, το μη παρεῖναι τον Θωμάν τότε. Εἰ γαρ παρήν, ουκ αν ημφισβήτησεν· εἰ δε μη αμφέβαλεν, ουκ αν εψηλάφησεν· εἰ δε ουκ εψηλάφησεν, ουκ αν ούτως ἐπίστευσεν· εἰ δε μη ούτως ἐπίστευσεν, ουκ αν ημάς ούτω πιστεῦειν ἐδίδαξεν. **Ὡστε και η απιστία του μαθητοῦ της ημετέρας πίστεως μήτηρ γεγένηται.** Δια τούτο γαρ και

περίοδο του Πεντηκοσταρίου¹²⁹. Ήδη στον πρώτο εσπερινό μετά την Κυριακή του Πάσχα, στον εσπερινό της Αγάπης, η Εκκλησία μας προβάλλει και δεν καλύπτει αυτή την αμφισβήτηση του μαθητή Θωμά. Παράλληλα η ανάγνωση του Ιω. 20.18-25 σε πολλές γλώσσες¹³⁰ αποκαλύπτει την οικουμενική της διάσταση και τη δυνατότητα του κόσμου να γίνει όλος εκκλησία, "καθώς όλα είναι δυνάμει Εκκλησία και καλούνται για τον αγιασμό"¹³¹. Μετά τη λήξη της Διακαινησίμου εβδομάδας η πρώτη Κυριακή, είναι η Κυριακή του Θωμά, την οποία ελάχιστοι γνωρίζουν ως Αντίπασχα¹³² και ακόμη λιγότεροι φυσικά έχουν εντρυφήσει στον υμνολογικό πλούτο της εβδομάδας που αναφέρεται στη συγκεκριμένη εορτή.

ημείς μη βλέποντες τον Χριστόν, προσκυνούμεν αυτόν, επειδήπερ εκείνος ταις οικείαις χερσί κρατήσας τον Δεσπότην ανύμνησε λέγων· Ο Κύριός μου, και ο Θεός μου." | Ομοίως: "Τῇ πιστῇ ἀπιστία σου, τοὺς πιστοὺς ἐβεβαίωσας, ὡς Θεὸν καὶ Κύριον πάσης κτίσεως, θεολογεῖν ἐπαρξάμενος, τὸν σάρκα φορέσαντα, δι' ἡμᾶς τοὺς ἐπὶ γῆς, καὶ Σταυρόν τε καὶ θάνατον ὑπομείναντα, καὶ τὰς τρήσεις τῶν ἡλῶν, καὶ τῇ λόγχῃ, τὴν πλευρὰν διανυγέντα, ἐξ ἧς ζωὴν ἀρνούμεθα." σελ. 33.

¹²⁹Βλ. Πεντηκοστάριον (ενδεικτικά): "Ἡ τοῦ Θωμᾶ ἀπιστία, τὴν κοσμοσώτειραν, τοῦ θεανθρώπου Λόγου, τὴν ἐξ Αἴδου κευθμώνων, Ἐγερσιν πιστοῦται, τρῆσιν χειρῶν καὶ ποδῶν τολμηρότερον, ἐκψηλαφῶσα πρὸς πίστωσιν κοσμικὴν, δεξιᾷ τῇ φιλοπράγμονι".

¹³⁰Μέρος του ευαγγελίου της Κυριακής του Θωμά (ήτοι οι στίχοι 19-25 του 20ου κεφαλαίου) ακούγεται στον Εσπερινό της Αγάπης σε πολλές γλώσσες (ΣΛΑΒΟΡΡΩΣΣΙΣΤΙ, ΣΕΡΒΙΣΤΙ, ΡΟΥΜΑΝΙΣΤΙ, ΑΛΒΑΝΙΣΤΙ, ΑΡΑΒΙΣΤΙ, ΤΟΥΡΚΙΣΤΙ, ΛΑΤΙΝΙΣΤΙ, ΓΑΛΛΙΣΤΙ, ΙΤΑΛΙΣΤΙ, ΓΕΡΜΑΝΙΣΤΙ, ΑΓΓΛΙΣΤΙ και ΑΡΜΕΝΙΣΤΙ) φανερώνοντας την οικουμενική διάσταση της Εκκλησίας. Βλ. *Η Αγία και Μεγάλη Εβδομάς των εκδόσεων της Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος*, σελ. 409-429.

¹³¹Ν. Ματσούκας, *Δογματική και Συμβολική Θεολογία Β'*, σελ. 366.

¹³²"Ἡ Κυριακή του Θωμά": "Ἡ εορτὴ του Πάσχα, παρατεινόμενη καθ' ὅλον το ἐπταήμερον διάστημα της εβδομάδος, ἀπεδίετο την επομένην Κυριακὴν, ἥτις ἐκ τούτου ἐκλήθη Κυριακή του Αντίπασχα (*Pascha clausum*). Επίσης καλεῖται και Καινὴ Κυριακή, επειδὴ κατ' αὐτὴν ἐπιτελοῦνται τα ἐγκαίνια της καθ' εβδομάδα ἀνακυκλούμενης εορτῆς της Ἀναστάσεως". Βλ. Γεώργ. Γ. Μπεκατώρος Θ.Η.Ε., τόμος στ', στλ. 577 | "Καινήν Κυριακὴν εορτάζομεν σήμερον· μάλλον δε της καινῆς Κυριακῆς ἀγομεν τα ἐγκαίνια. Βούλεται τοίνυν ο ἡμέτερος λόγος, μικρόν ἀνωθεν πρὸς την υμετέραν ἀγάπην, ἐφ' ὅσον ο καιρὸς δίδωσι, το της Κυριακῆς ἀνακαλύψαι μυστήριον." Βλ. Γρηγόριος Παλαμάς, *Ομιλίαι Τεσσαράκοντα μία, Ομιλία (ΙΖ') Δεικνύσα το του Σαββάτου και το της Κυριακῆς μυστήριον· και εις το της καινῆς Κυριακῆς Ευαγγέλιον*. PG 151. 220D.

2.7 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Αδιαμφισβήτητα σημαντική είναι η αποστολική του δράση. Οι ελάχιστες άμεσες αναφορές των καινοδιαθηκικών κειμένων για το Θ. δεν υπήρξαν τροχοπέδη για τη δημιουργία πλούσιας Υμνολογίας αλλά και σημαντικής Πατερικής ερμηνείας των χωρίων που σχετίζονται με την ίδια την πορεία της πίστεώς του. Αυτές επιβεβαιώνουν τη σημαντικότητα του προσώπου του στην Εκκλησία. Παράλληλα, η αναφορά του ονόματός του σε πολλά εξωκανονικά κείμενα, φανερώνει την ιδιαίτερη θέση που είχε σε γνωστικούς κυρίως κύκλους. Η προσέγγιση αναστάσιμων συνοπτικών χωρίων (αποτελούν έμμεσες αναφορές στο Θ.) μας απέδωσαν κατόπιν παράλληλης μελέτης τους ως καρπό μίαν άλλη ερμηνεία περί του λόγου απουσίας του.

Στην παρούσα ενότητα προσπαθήσαμε να καταγράψουμε στοιχεία τα οποία αφορούν το μαθητή και κατόπιν Απόστολο Θωμά (Συναξαριστής, Πατρολογία, Υμνολογία). Μέσα από τη μελέτη Συνοπτικών μεταναστάσιμων χωρίων αφενός εντοπίσαμε τις έμμεσες αναφορές στο Θ. και αφετέρου ανιχνεύσαμε κάποιες περαιτέρω πληροφορίες, τις οποίες και αξιολογήσαμε αποδίδοντας μια διαφορετική ερμηνεία στην απουσία του Θ. εκείνο το εκείνο το πρώτο βράδυ. Τέλος, παραθέσαμε κείμενα με γνωστικό χαρακτήρα, τα οποία αποδίδονται στο Θ. και που φανερώνουν με τη σειρά τους αναμφισβήτητα το πνευματικό βεληνεκές του.

Στην επόμενη ενότητα θα ασχοληθούμε με την έννοια του όρου Δίδυμος στον ελληνορωμαϊκό αλλά και στον βιβλικό κόσμο μέσα από μια ιστορική αναδρομή των πιο γνωστών διδύμων στο ιστορικομυθολογικό γίγνεσθαι. Στη συνέχεια θα εντοπίσουμε τις πιθανές επιδράσεις του όρου στον ευαγγελιστή οι οποίες μπορεί να αποτυπώθηκαν στο κείμενό του κατά την περίοδο συγγραφής και θα προσπαθήσουμε να ανιχνεύσουμε τις προεκτάσεις που δίνει ο ευαγγελιστής στο πρόσωπο του Θ., μελετώντας και αναλύοντας τη φράση *ο λεγόμενος Δίδυμος*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ ΟΡΟΥ “ΔΙΔΥΜΟΣ”

Ο όρος Δίδυμος είναι ένας όρος, ευρύτερα διαδεδομένος στον κόσμο καθώς δίδει σε πρόσωπα και σε θεότητες ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Ο μύθος που περιπλέκεται γύρω από τους Διδύμους (ανεξαρτήτου καταγωγής και χρονικής περιόδου¹³³) λειτουργεί με ξεχωριστό τρόπο, σαν να βρίσκονται οι ίδιοι στο μεταίχμιο μιας κατάστασης¹³⁴.

3.1. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΔΙΔΥΜΟΥ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΟΣΜΟ

Οι Δίδυμοι αδελφοί θεωρούνταν φορείς ιδιαίτερης ενέργειας, είτε θετικής¹³⁵ είτε αρνητικής¹³⁶. Σε όλους μας, είναι γνωστός ο μύθος¹³⁷ με

¹³³Βλ. C. Levi-Straus, *Μύθος και Νόημα*, σελ. 63-79 Παρατηρείται σε παγκόσμια κλίμακα η δυναμική των διδύμων σε επίπεδο μύθου. Π.χ. στον κόσμο των αρχαίων Ινδιάνων των ακτών της Βραζιλίας, των ινδιάνων του Περού καθώς και σε περιοχές της Βορείου Αμερικής, η απόδοση ιδιαίτερων δυνάμεων στους διδύμους είναι κάτι το συνηθισμένο, καθώς και η συσχέτισή τους με την ατμοσφαιρική αταξία.

¹³⁴Ο.π. σελ. 77 “όντας οι ίδιοι Μεταίχμιο (αφού εντοπίζονται στο μέσο μιας διαδρομής, μίας πορείας την οποία δεν έχουν ολοκληρώσει) άλλοτε παίζουν το ρόλο του Μεσάζοντα και άλλοτε αναπαριστούν χαρακτήρες τύπου Μεσσία”.

¹³⁵Ο.π. σελ. 68 “Για παράδειγμα, στους Kootenay, που ζουν στα Βραχώδη Όρη, υπάρχει μόνο μία γονιμοποίηση που έχει σαν συνέπεια τη γέννηση διδύμων που αργότερα ο ένας γίνεται ο ήλιος, και ο άλλος το φεγγάρι. Πρβλ. Απόλλωνα και Άρτεμις (του ελληνικού δωδεκάθεου).

¹³⁶“Εις πολλούς κατά φύσιν λαούς η γέννησις των διδύμων θεωρείται κακός οιωμός και δια τούτο το εν εξ αυτών φονεύεται”. Βλ. R. Lotze, Zwillinge, 1937 & K. Gottschaldt, *Hanbuch der Psychologie*, 1960, Θ.Η.Ε., τόμος δ', στλ. 1205.

¹³⁷Βλ. Γ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της νέας Ελληνικής Γλώσσας*, σελ. 1153 “μύθος (ο): 1. η αφήγηση που αποτελεί τμήμα ευρύτερης μυθικής παράδοσης και η οποία συνδέει με τρόπο σχηματικό πραγματικά ή φανταστικά γεγονότα ή και τα δύο, προκειμένου να ερμηνεύσει ένα φυσικό φαινόμενο, μια θρησκευτική ή κοινωνική πρακτική [...] 4. τρόπος σκέψης που χαρακτηρίζεται από την πίστη σε μυθολογικές παραδόσεις και υπερφυσικές δυνάμεις [...]” 1 “[...] Εν τη λύπη της αδελφικής αγάπης ικετεύει τον Δία να θανατώσει και αυτόν, αλλ’ ο άναξ των θεών αποκρίνεται αυτό, ότι δεν δύναται ν’ αποθάνη εντελώς, διότι κατάγεται εκ θείας γενεάς, εν ω ο Κάστωρ είναι υίος θνητού. Επιτρέπει δε αυτό να εκλέξη την τύχην αυτού. Η θα διαφύγη μόνος το γήρας και τον θάνατον και θα ζήσει αιωνίως εν τω Ολύμπω εγγύς της Αθηνάς και του Άρεως, ή αν θέλη να διαμοιράση την ύπαρξιν αυτού μετά του αδελφού θα διάγη το ήμισυ του βίου επί της γης, το δ’ έτερον ήμισυ εν τοις χρυσοίς του

τους Διόσκουρους¹³⁸ αδελφούς, τον Κάστορα και τον Πολυδεύκη¹³⁹- αν και στην πραγματικότητα δεν είναι γνήσιοι δίδυμοι¹⁴⁰. Ένας μύθος γνωστός για την απεικόνισή του στο συμπαντικό στερέωμα¹⁴¹. Πληροφορίες

ουρανού δώμασιν. Ο Πολυδεύκης δέχεται την ημιθανασίαν ταύτην, και ο Κάστωρ έσται ημιαθάνατος· ούτως οι δύο αδελφοί ζώσιν ημέραν παρ' ημέραν, η, κατά την υπό των αρχαίων δοθείσαν ερμηνείαν, ο μὲν την ημέραν, ο δε την νύκτα. Η αδελφική αυτή αφοσίωσις του Πολυδεύκου, η διασημοτάτη εν τη αρχαιότητι, είναι προφανώς εικὼν ληφθεῖσα εκ του θεάματος της φύσεως. Εάν ο Πολυδεύκης και ο Κάστωρ δεν ειμή ο Ήλιος και η Σελήνη, υπολαμβανόμενοι ως αδελφοί δίδυμοι, τότε γίνεται δήλον πως ζώσι και θνήσκουσιν ανά πάσαν ημέραν. Ο Ήλιος, το ισχυρόν και αθάνατον ὄν, το εκάστην εσπέραν αφανιζόμενον από του ορίζοντος και κατερχόμενον εις την γην, ωσει διά να παραχωρήση την θέσιν αυτού εις τον αδελφικόν αστέρα τον γεννώμενον άμα τη νυκτί, εἶνε ο Πολυδεύκης θυσιαζόμενος υπέρ του αδελφού αυτού. Ο Κάστωρ εἶνε υποδεέστερος του αδελφού, εις ον οφείλει μέρος της αθανασίας, διότι η σελήνη, κατά τον Θεόφραστον, δεν εἶμε αλλ' η αδυνατώτερος ήλιος." Paul Decharme, *Μυθολογία της Αρχαίας Ελλάδας*, σελ. 730- 731.

¹³⁸"Δύο δίδυμοι θεότητες των Λακώνων". Κατά την Γιγαντομαχίαν, πολέμησαν μαζί με τους Ολύμπιους θεούς εναντίον των Γιγάντων" Βλ. Β.Ι. Καλαϊτζάκης, Θ.Η.Ε., τόμος ε', στλ. 100-102 | "Οι Διόσκουροι είναι θεότητες ουράνιες και χθόνιες, στενά δεμένες με τον θάνατο και τη ζωή, το φως και το σκοτάδι. Οι ίδιοι μιλούν για τον εαυτό τους από το θεολογείν στην Έξοδο της τραγωδίας Ηλέκτρα του Ευρυπίδη" Βλ. περισσότερα Μήττα Δ., "Μορφές και Θέματα της Αρχαίας Ελληνικής Μυθολογίας, Διόσκουροι, Οι Διόσκουροι για τους Διόσκουρους", Ψηφίδες για την ελληνική γλώσσα /Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία στον διαδικτυακό τόπο

https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/mythology/lexicon/metamorfoseis/page_081.htm
[I#toc008](#)

¹³⁹Ν. Φαρόπουλος, *Ο κόσμος των φανταστικών όντων των αρχαίων Ελλήνων*, σελ. 314 "Ο Πολυδεύκης ήταν εξαιρετικός πυγμάχος και ο Κάστωρ ηνίοχος, δαμαστής αλόγων και ικανότατος στρατιωτικός (δάσκαλος του Ηρακλή στην στρατιωτική τέχνη). Παιδαγωγός των διδύμων ήταν ο περίφημος Κένταυρος Χείρων, ενώ και οι δύο υπήρξαν ολυμπιονίκες στην εποχή τους. Οι Διόσκουροι διακρίθηκαν από νωρίς χάρη στο θάρρος, στη δύναμη και την ανδρεία τους, αλλά και την αδελφική τους αγάπη [...]"

¹⁴⁰Βλ. C. Levi-Straus, *Μύθος και Νόημα*, κεφ. 3 σελ. 67 "Και εφόσον αυτοί οι μη γνήσιοι δίδυμοι έχουν διαφορετικό πατέρα, έχουν επίσης και αντιθετικά χαρακτηριστικά: ο ένας είναι γενναίος, ο άλλος δειλός..."

¹⁴¹"Όσο για τον καταστερισμό τους από τον Δία στον αστερισμό των Διδύμων, αυτός, σύμφωνα με τον Ερατοσθένη, οφείλεται στη φιλαδελφία τους και στο γεγονός ότι δεν μάλωσαν ποτέ ούτε για θέματα εξουσίας και ηγεμονίας ούτε για κανέναν άλλον λόγο." Βλ. Δ. Μήττα, "Μορφές και Θέματα της Αρχαίας Ελληνικής Μυθολογίας, Διόσκουροι, Αποθέωση, λατρεία, επιφάνειες", Ψηφίδες για την ελληνική γλώσσα /Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία στον διαδικτυακό τόπο https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/mythology/lexicon/metamorfoseis/page_081.htm
[I#toc007](#) | "[...] Αι φωσφορώδεις φλόγες, αι εν ώρα καταιγίδος φερόμεναι μετέωροι υπέρ την θάλασσαν, προέδιδον, κατά τας προλήψεις των ναυτικών της Μεσογείου, την

ωστόσο για τη γέννησή τους¹⁴², για το τέλος τους¹⁴³ αλλά και για την λατρεία τους¹⁴⁴ δεν μας είναι τόσο γνωστές. Άλλοι δίδυμοι, γνωστοί στον αρχαιοελληνικό κόσμο είναι: α) οι ξάδελφοι τους, Ίδας και Λυγκεύς¹⁴⁵ (οι οποίοι ήταν οι αίτιοι για το θάνατο του Κάστορα) β) τα τέκνα του Διός και της Λητώς, η Άρτεμις¹⁴⁶ και ο Απόλλωνας¹⁴⁷ (των οποίων η μέρα

παρουσίαν του Κάστορος και του Πολυδεύκη. Κατά τον Πελοποννησιακόν πόλεμον οι εν τω πλοίω τω φέροντι τον Λύσανδρον, είδον θαυμάσιον γεγονός: **είδον αίφνης δύο λάμποντας αστέρας επί της πρύμνης**, εκατέρωθεν του πηδαλίου· ανεγνώρισαν τους Διοσκόρους. Το όνομα *Saint-Elme* το δοθέν βραδύτερον εις το φαινόμενον μαρτυρεί την διάρκειαν των δοξασιών τούτων· και αληθώς το όνομα τούτο παράγεται εκ του της Ελένης, της αδελφής του Κάστορος και Πολυδεύκου. Εις τα πυρά ταύτα οι αρχαίοι διέβλεπον τους κινητούς αστέρας, τούτο δε είναι εκ των αιτιών, ων ένεκα απέδιδον αστρών χαρακτήρα εις τους Διοσκόρους, τους καταστερισθέντας περί τα τέλη του ελληνικού έθνους, ως αστερισμός των Διδύμων.” Βλ. Paul Decharme, *Μυθολογία της Αρχαίας Ελλάδας*, σελ. 733- 734 | “Μετά θάνατον, ο Κάστορας και ο Πολυδεύκης ανταμείφθηκαν από τον Δία με περίοπτη θέση στο ουράνιο στερέωμα, ως αστερισμός των Διδύμων (ή Διόσκουρων). Λένε, ακόμα, ότι ο Πολυδεύκης αρνήθηκε να δεχτεί την τιμή, αν δεν τιμούσε ο Δίας και το θνητό αδελφό του Κάστορα. Ο Δίας του έκανε το χατήρι, γι’ αυτό και τα δύο πιο λαμπρά αστέρια του αστερισμού φέρουν τα ονόματά τους. Επίσης, έκανε και τους δύο ισόθεους, ώστε να μπορούν τη μια μέρα να βρίσκονται στην σκοτεινή κατοικία τους στον Άδη, και την άλλη στον Όλυμπο. Παράλληλα, τους έδωσε εξουσία να στέλνουν ευνοϊκούς ανέμους και να σώζουν ναυαγούς. Δεν ήταν λίγες φορές που, όταν οι ναύτες κινδύνευαν, έσφαζαν στο κατάστρωμα λευκά αρνιά και καλούσαν τους γιους του Δία να σταματήσουν την καταιγίδα και να τους σώσουν. [...] Οι Διόσκουροι ήταν ήρωες-είδωλα της Σπάρτης, και για πολλούς αιώνες έδειχναν το σπίτι τους σαν αξιοθέατο! Επίσης, τους θεωρούσαν προστάτες του στρατού στις μάχες. **Το χρυσό άρμα με το οποίο διέσχιζαν τον ουρανό διέθετε φοβερά άλογα**-προσφορά του Ποσειδώνα με τα ονόματα Φλόγεος ή Φλογέας και ο Άρπαγος ή Άρπαγας αναφέρονται και ως παιδιά που απέκτησε ο Ζέφυρος με τις Άρπυιες.” Ν. Φαρόπουλος, *Ο κόσμος των φανταστικών όντων των αρχαίων Ελλήνων*, σελ. 315-316 (Πρβλ. Ηνίοχος, άρμα, άλογα και στην ενότητα “Η έννοια της ανάστασης στον αρχαιοελληνικό κόσμο” της παρούσας)

¹⁴²Ο.π. σελ. 727- 729.

¹⁴³Ο.π. σελ. 730-731 “[...] Ο Πολυδεύκης διώκει αυτούς και φονεύει τον Λυγκέα, αλλ’ ο Κάστωρ πληγώνεται υπό του δόρατος του Ίδα. Ο αγών έμελλε να εξακολουθήση, ότε ο Ζεύς ρίπτει κεραυνόν και κατακαίει τους δύο μαχομένους. Ο Πολυδεύκης σπεύδει προς τον αδελφό αυτού ον ευρίσκει εκπνέοντα.”

¹⁴⁴ Βλ. Επίμετρο II της παρούσας εργασίας.

¹⁴⁵ Αν και οι πιο διάσημοι, δεν είναι και οι μόνοι. Υπάρχουν και οι αντίπαλοι ξάδελφοί τους, Ίδας και Λυγκεύς, γιοι του Αφαρέως, βασιλιά της Μεσσηνίας. “Ο Λυγκεύς, ού το διαπεραστικόν βλέμμα κατέστη παροιμιώδες παρ’ Έλλησι, και ο Ίδας (ο βλέπων ή ο γνωρίζων) αποτελούσαν αδελφικόν ζεύγος, έχον ίσως την αυτήν και ο Κάστωρ και Πολυδεύκης καταγωγήν. Αλλ’ αι μετά των Διοσκόρων σχέσεις αυτών, εί και η ενούσα αυτούς συγγένεια είναι μεγάλη, είναι σχέσεις εχθρικά δυνάμεναι να ερμηνεύσωσι τας παλαιάς αντιπαθείας της Λακωνίας και της Μεσσηνίας.” Paul Decharme, *Μυθολογία της Αρχαίας Ελλάδας*, σελ. 730.

¹⁴⁶ “Άρτεμις. Η πλέον πολύμορφος και μυστηριώδης των θεαινών του Ολύμπου και μία των ερασμιωτέρων και λαμπροτέρων ελληνικών θεοτήτων. Είναι η θεά του σεληνιακού φωτός,

γεννήσεως είναι διαφορετική) γ) ο Ύπνος και ο Θάνατος¹⁴⁸, παιδιά της Νύκτας¹⁴⁹ δ) ο Προίτος και ο Ακρίσιος, τέκνα του Λυγκέα και της

της φύσεως και του κυνηγιού, δαμάστρια και κυρίαρχος των άγριων θηρίων, λάτρις και προστάτις του ελευθέρου αγροτικού και κατά φύσιν βίου. [...] Κατά τον επικρατέστερον μύθον, η Άρτεμις είναι θυγάτηρ του Διός και της Λητούς, **εγεννήθη** δε εις την νήσον Ορτυγίαν, **μίαν ημέραν προ** του Απόλλωνος και, κατά τινα παράδοσιν, εβοήθησε τη μητέρα της να γεννήση τόν αδελφόν της, κατ' άλλον του Διός και της Δήμητρος, κατ' άλλον της Περσεφόνης και κατ' άλλον ταυτίζεται με την Περσεφόνη [...] Βλ. Β.Ι. Καλαϊτζάκης, Θ.Η.Ε., τόμος γ', στλ. 263-264.

¹⁴⁷“Απόλλων. Υιός του Διός και της Λητούς. Ο ωραιότερος, ο τελειότερος και ο κατ'εξοχήν ελληνικός θεός, εις τον οποίον οι αρχαίοι Έλληνες απέδιδον όλας τας αρετάς, αλλά και πάντα τα ελαττώματά των. Είναι ο θεός του φωτός και της διαυγείας, η προσωποποίησης της λάμψεως και της καθαρότητος της ατμόσφαιρας της Ελλάδος, η έκφρασις του κάλλους και της αρμονίας της ελληνικής φύσεως, η ενσάρκωσις της μεγαλοφύας του ελληνισμού, διο και κατέστη πανελλήνιος απολαύων γενικού σεβασμού και τιμών. Μετά δε την εξ Ελλάδος εις Ρώμην εισαγωγήν της λατρείας αυτού έγινε παγκόσμιος.[...] Ως θεός του φωτός είναι θεός ηλιακός και ταυτίζεται προς τον ήλιον. Τα βέλη του, ως αι ακτίνες εκείνου, προκαλούν τας ασθενείας και τας επιδημίας, αι οποίαι πλήττουν τους ανθρώπους, διο και Λοίμιος και Μοιραγέτης απεκαλείτο, αλλά πλήττουν επίσης τας νόσους και θεραπεύουν και σώζουν τούτους εξ αυτών, όθεν και Ακέσιος και Ακέστωρ επωνομάζετο, και ως θεός της ιατρικής ελατρεύετο. [...] Ως ηλιακός ωσαύτως θεός ήσκει τεραστίαν επίδρασιν, ενεργητικήν ή καταστρεπτικήν, επί των εκ της γης προϊόντων”. Βλ. Β.Ι. Καλαϊτζάκης, Θ.Η.Ε., τόμος β', στλ. 1120-1123.

¹⁴⁸Καραπαναγιώτου, Α. Ομήρου, *Ιλιάς* Π 672, (16 ΙΛΙΑΔΟΣ) σελ. 23 “[...] χρισόν τ' άμβροσίη, περι δ' άμβροτα είματα έσσον· πέμπε δέ μιν πομποίσιν άμα κραιπνοίσι **φέρεσθαι ύπνω και θανάτω διδυμάοσιν**, οί ρά μιν ώκα θήσουσ' έν Λυκίης εύρείης πίονι δήμω, ένθά έ ταρχύσουσι κασίγνητοί τε έται τε” και ομοίως 682 “[...] χρισέν τ' άμβροσίη, περι δ' άμβροτα είματα έσσε· πέμπε δέ μιν πομποίσιν άμα κραιπνοίσι φέρεσθαι, **ύπνω και θανάτω διδυμάοσιν**, οί ρά μιν ώκα κάτθεσαν έν Λυκίης εύρείης πίονι δήμω. Πάτροκλος δ' ίπποισι και Αύτομέδοντι κελεύσας [...]” | Ξ 230 (14 ΙΛΙΑΔΟΣ) σελ. 102 “[...] Λήμμον δ' είσαφίκανε πόλιν θείιοιο Θόαντος. ένθ' **Ύπνω ξύμβλητο κασιγνήτω Θανάτοιο**, έν τ' άρα οί φϋ χειρι έπος τ' έφατ' εκ τ' όνόμαζεν· Ύπνε άναξ πάντων τε θεών πάντων τ' ανθρώπων, ήμην δή ποτ' έμόν έπος εκλυες, ήδ' έτι και νϋν”.

¹⁴⁹Ησίοδου *Θεογονία* 211-212 “Νϋξ δ' έτεκε στυγερόν τε Μόρον και Κήρα μέλαιναν και **Θάνατον, τέκε δ' Ύπνον**, έτικτε δέ φύλον Όνειρών.” και ομοίως 756-766 “ή μιν έπιχθονίοισι φάος πολυδερκές έχουσα, ή δ' Ύπνον μετά χερσί, κασίγνητον Θανάτοιο, Νϋξ όλοη, νεφέλη κεκαλυμμένη ήεροειδει. ένθα δέ Νυκτός παιδες έρεμνής οικί' έχουσιν, **Ύπνος και Θάνατος, δεινοί θεοί**· οϋδέ ποτ' αυτούς Ηέλιος φαέθων επιδέρκεται άκτινεσσιν οϋρανόν εισανιών οϋδ' οϋρανόθεν καταβαίνων. **των έτερος μιν γήν τε και εύρέα νώτα θαλάσσης ήσυχος άνστρέφεται και μείλιχος ανθρώποισι, τοϋ δέ σιδηρή μιν κραδίη, χάλκεον δέ οί ήτορ νηλεές έν στήθεσιν· έχει δ' όν πρῶτα λάβησιν ανθρώπων· έχθρός δέ και άθανάτοισι θεοίσιν.**” | Πausanias *Ελλάδος Περιήγησις Ηλιακών* Α, 5.18.1 σελ. 20 “[...] τής χώρας δέ επί τή λάρνακι τής δευτέρας έξ άριστερων μιν γίνοιτο αν ή αρχή τής

Υπερμνήστρας¹⁵⁰ ε) οι Γίγαντες, Ωτος και Εφιάλτης, γιοι του Γίγαντα Αλωέα¹⁵¹ και της Ιφιμέδειας, οι οποίοι έγιναν διάσημοι για την ομορφιά τους, το θάρρος τους, τη δύναμή τους (καθώς έπιασαν και φυλάκισαν σε χάλκινο πιθάρι τον θεό του πολέμου, Άρη) αλλά και την υπεροψία τους (η οποία έφθασε να αμφισβητήσει την εξουσία των θεών του Ολύμπου)!¹⁵²

3.2. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΔΙΔΥΜΟΥ ΣΤΟ ΡΩΜΑΪΚΟ ΚΟΣΜΟ

Εδώ κυριαρχεί ο μύθος των διδύμων Ρωμύλου και Ρώμου (ή Ρέμου), με τη λύκαινα τροφό. Η ονομασία και η ίδρυση της αιώνιας πόλης, της Ρώμης γεννιέται διά του μύθου αυτού¹⁵³.

3.3. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΔΙΔΥΜΟΥ ΣΤΟ ΒΙΒΛΙΚΟ ΚΟΣΜΟ

Δεν υπάρχουν πολλές καταγεγραμμένες περιπτώσεις - εξιστορήσεις διδύμων αδελφών στην βιβλική παράδοση. Στην παρούσα εργασία θα προχωρήσουμε πέραν της υπάρχουσας καταγραφής και σε έναν ιδιότυπο διαχωρισμό¹⁵⁴.

περιόδου, πεποιήται δὲ γυνὴ παῖδα λευκὸν καθεύδοντα ἀνέχουσα τῇ δεξιᾷ χειρὶ, τῇ δὲ ἑτέρᾳ μέλανα ἔχει παῖδα καθεύδοντι ἑοικότα, ἀμφοτέρους διεστραμμένους τοὺς πόδας. δηλοῖ μὲν δὴ καὶ τὰ ἐπιγράμματα, συνεῖναι δὲ καὶ ἄνευ τῶν ἐπιγραμμάτων ἔστι Θάνατόν τε εἶναι σφᾶς καὶ Ὑπνον καὶ ἀμφοτέροις Νύκτα αὐτοῖς τροφόν. [...]” Βλ. Helen Kemiktsi στον

διαδικτυακό τόπο <https://www.scribd.com/doc/293265066/%CE%A0%CE%B1%CF%85%CF%83%CE%B1%CE%BD%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CE%97%CE%BB%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AC-%CE%B1-pdf>

¹⁵⁰ Πάπυρος Λαρούς, *Παγκόσμιος Μυθολογία*, σελ. 120.

¹⁵¹ Ν. Φαρόπουλος, *Ο κόσμος των φανταστικών όντων των αρχαίων Ελλήνων*, σελ. 35 (ή γιοι του Ποσειδώνα/ σύμφωνα με άλλο μύθο, η Γαία τους ανάθρεψε).

¹⁵² Οπ. σελ. 36.

¹⁵³ Βλ. Επίμετρο II της παρούσας εργασίας.

¹⁵⁴ Αναφερόμαστε στη διδυμική τύπου πορεία προσώπων, η οποία θα αναλυθεί στο 3.3.1.1. παραθέτοντας κάποια ενδιαφέροντα στοιχεία σχετικά με την έννοια/ιδιότητα των διδύμων.

3.3.1. ΔΙΔΥΜΟΙ ΑΔΕΛΦΟΙ ΣΤΗΝ ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ

Η πιο γνωστή εξιστόρηση, άμεσα συνδεδεμένη με το έργο της θείας Οικονομίας είναι αυτή των απογόνων του Ισαάκ και της Ρεβέκκας, ήτοι των διδύμων αγοριών Ησαύ και Ιακώβ¹⁵⁵. Στο βιβλίο της Γενέσεως έχει επίσης καταγραφεί και η περίπτωση των διδύμων αδελφών¹⁵⁶ Φαρές και Ζαράχ¹⁵⁷, οι οποίοι ήταν απόγονοι του πατριάρχη Ιούδα, γιου του Ιακώβ, από τη δίκαιη¹⁵⁸ νύφη του, Ταμάρ.

3.3.1.1. ΔΙΔΥΜΙΚΟΥ ΤΥΠΟΥ ΠΟΡΕΙΕΣ ΣΤΗΝ ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ (ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗ ΜΕ ΒΙΛΙΚΑ ΠΡΟΣΩΠΑ)

Εντοπίζουμε ιστορίες στην Π.Δ. οι οποίες αν και ξεφεύγουν από το πλαίσιο του μύθου των διδύμων που κυριαρχεί στο ελληνορωμαϊκό κόσμο, φέρουν πάνω τους το στίγμα της ενέργειας¹⁵⁹ αλλά και **το στίγμα της πορείας** που στην πραγματικότητα τα βιβλικά πρόσωπα αυτών των ιστοριών *διανύουν - βιώνουν*. Σε αυτές διαπιστώνονται παρεμφερείς συνθήκες ή καταστάσεις που προκαλούν τα πρόσωπα της βιβλικής διήγησης να ανταποκριθούν. Κατά τη γνώμη μας, αυτή η **παρόμοια** προσέγγιση - στάση ζωής στο δικό τους παρόν δημιουργεί στις ίδιες τις συγγένειες μεταξύ των προσώπων νέους πνευματικούς δεσμούς, τους οποίους παραθέτουμε σε πίνακα και θα αναλύσουμε παρακάτω.

¹⁵⁵Γέν. 25.19-26.

¹⁵⁶Η λέξη "αδελφός, στην πιο δυνατή της έννοια, δηλώνει τους ανθρώπους που γεννήθηκαν από την ίδια μητέρα (Γέν. 4.2). Στα εβραϊκά όμως, όπως και σε πολλές άλλες γλώσσες, χρησιμοποιείται καταχρηστικά για όλα τα μέλη της ίδιας οικογένειας (Γέν. 13.8, Λευ. 10.4, βλ Μκ. 6,3), της ίδιας φυλής (2 Βασ. 19.13), του ίδιου λαού (Δτ. 25.3, Κρ. 1,3), σε αντίθεση προς τους ξένους (Δτ. 2.4, & 15.2 εξ). Τέλος δηλώνει τους λαούς που έχουν τους ίδιους προγόνους, όπως οι Ιδουμαίοι και ο Ισραήλ (Δτ. 2.4, Αμ. 1.11). Παράλληλα μ' αυτή την αδελφική σαρκική συγγένεια, **η Βίβλος γνωρίζει μιαν άλλη, που ο δεσμός της είναι πνευματικής φύσεως**: αδελφοσύνη χάρη στην πίστη (Πραξ. 2.29), στη συμπάθεια (2 Βασ. 1.26), στην όμοια εργασία (2. Παρ. 31.15, 4 Βασ. 9.2), στη συνθήκη συμμαχίας (Αμ. 1.9, Βασ. 20.32, 1 Μακ. 12.10) [...] Λεξικό Βιβλικής Θεολογίας, σελ. 34 "Αδελφός".

¹⁵⁷Γέν. 38.27-30.

¹⁵⁸Γέν. 38.26.

¹⁵⁹Είτε αρνητικής (ήτοι κατάρα) είτε θετικής (ήτοι ευλογία) Πρβλ. Γέν. 27.12 "...καὶ ἔσομαι ἔναντιόν αὐτοῦ ὡς καταφρονῶν καὶ ἐπάξω ἐπ' ἔμμαντόν κατάραν καὶ οὐκ εὐλογίαν".

Πρόσωπα Π.Δ.	Δίδυμοι	Ομοιότητα ως προς τη πορεία στην πίστη (διδυμικού τύπου)	Αντιθέσεις & Ομοιότητες των βιβλικών προσώπων
Ισμαήλ και Ισαάκ	Όχι	Όχι	Δύο διαφορετικά έθνη/ δύο διαφορετικές πορείες .
Αβραάμ και Ισαάκ	Όχι	Ναι	Ο γιος ακολουθεί τη πορεία του πατρός Αβραάμ. /παρόμοιοι προσωπικοί σταθμοί πίστεως
Ησαύ και Ιακώβ	Ναι	Όχι	<u>Ο μικρότερος γιος παίρνει την ευλογία του πρωτότοκου.</u> Δύο διαφορετικοί κόσμοι/ δύο διαφορετικές πορείες .
Φαρές και Ζαράχ	Ναι	Όχι	Παρόμοιος τρόπος γέννησης με αυτόν των γιων της Ρεβέκκας (Ησαύ και Ιακώβ).
Μανασσή και Ευφραίμ	Όχι	Όχι	<u>Ο μικρότερος γιος παίρνει την ευλογία του πρωτότοκου.</u> / Δύο διαφορετικοί λαοί ¹⁶⁰ .
Αβραάμ και Ιακώβ	Όχι	Ναι	Ο εγγονός ακολουθεί τη πορεία του προπάτορα Αβραάμ /παρόμοιοι προσωπικοί σταθμοί πίστεως

Πίνακας 4

¹⁶⁰Γέν. 48.19 “Αλλά ο πατέρας του αρνήθηκε και είπε: “Το ξέρω, γιε μου, το ξέρω. Κι αυτός επίσης θα γίνει λαός, κι αυτός επίσης θα γίνει μεγάλος. Αλλά ο μικρότερος αδερφός τιν θα γίνει μεγαλύτερος απ’αυτόν και οι απόγονοί του θ’αποτελέσουν πλήθος λαών.” Η Αγία Γραφή, Ελληνική Βιβλική Εταιρεία, Η Π.Δ., σελ.64.

Καταρχάς η ιστορία - διήγηση των υιών του 'Αβρα(ά)μ, Ισμαήλ και Ισαάκ, εν συνεχεία η ιστορία του υιού Ισαάκ σε σχέση με τον πατέρα Αβραάμ (πρώτο Πατριάρχη της Ιστορίας) και κατόπιν η ιστορία των υιών του Ισαάκ, Ησαύ και Ιακώβ. Αν και οι δύο πρώτες περιπτώσεις δεν αφορούν σε πραγματικούς διδύμους - καθώς πέραν του διαφορετικού χωροχρόνου γεννήθηκαν και από διαφορετικές γυναίκες. Παρ' ολ' αυτά **θεωρούμε πως είναι δίδυμοι με μία ευρύτερη έννοια¹⁶¹, λόγω της ομοιότητας της πορείας τους στη πίστη¹⁶².** Στην πρώτη περίπτωση και

¹⁶¹Βλ. C. Levi-Straus, *Μύθος και Νόημα*, σελ. 68.

¹⁶²Στο σημείο αυτό θα θέλαμε να επισημάνουμε πως προκειμένου να στηρίξουμε την προσωπική μας θεώρηση πως η πορεία του μαθητή Θωμά - όπως αυτή διαφαίνεται στο κείμενο του Ιωάννη - ομοιάζει με την πορεία των προπατόρων Αβραάμ, Ισαάκ και Ιακώβ, καθώς είναι διδυμικού τύπου και αρχετυπική, τα ευρήματα της βιβλιογραφικής μας έρευνας (κατά την παρούσα χρονική περίοδο της συγγραφής της διπλωματικής εργασίας) περιορίστηκαν σε μία και μοναδική επιστημονική σύνδεση **του ονόματος του Θωμά με αυτά τα βιβλικά πρόσωπα**, η οποία εντοπίστηκε **σε έναν σχολιασμό του Μεγάλου Βασιλείου για τον ψαλμό ΚΘ'.** "[...]Κύριε ὁ Θεός μου, ἐκέκραξα πρὸς σέ, καὶ ἴασω με. Μακάριος ὁ τὴν ἐν τῷ βάθει πληγὴν ἑαυτοῦ γνωρίζων, ὥστε δύνασθαι τῷ ἱατρῷ προσιέναι καὶ λέγειν· Ἰασαί με, Κύριε, ὅτι ἐταράχθη τὰ ὀστᾶ μου· καὶ, Ἐγὼ εἶπα, Κύριε, ἐλέησόν με, ἴασαι τὴν ψυχὴν μου, ὅτι ἡμαρτόν σοι. Ἐνταῦθα μέντοι εὐχαριστία ἐστὶν ὑπὲρ τῆς ἐπαχθείσης αὐτῷ ἱατρείας· Κύριε γάρ, φησὶν, ὁ Θεός μου. Οὐ πάντων Θεὸς ὁ Θεός, ἀλλὰ τῶν οἰκειωθέντων αὐτῷ διὰ τῆς ἀγάπης. **Θεὸς γὰρ Ἀβραάμ, καὶ Θεὸς Ἰσαάκ, καὶ Θεὸς Ἰακώβ.** Εἰ δὲ πάντων ἦν Θεός, οὐκ ἂν ἐκείνοις ὡς ἐξαιρετον τοῦτο προσεμαρτυρεῖτο. **Καὶ πάλιν ὁ Ἰακώβ· Ἐβοήθησέ σοι ὁ Θεός ὁ ἐμός. Καὶ Θωμᾶς μετὰ τὴν πληροφορίαν κατασπαζόμενος τὸν Δεσπότην, Ὁ Κύριός μου, φησὶ, καὶ ὁ Θεός μου.** Ενδιάθετος οὖν ἡ φωνὴ ἢ, Κύριε ὁ Θεός μου, καὶ πρέπουσα τῇ προφητικῇ καταστάσει. Ἐκέκραξα πρὸς σέ, καὶ ἴασω με. Οὐδὲν ἐγένετο μέσον τῆς ἐμῆς φωνῆς καὶ τῆς σῆς χάριτος, ἀλλ' ὁμοῦ τε ἐκέκραξα, καὶ προσῆλθεν ἡ ἴασις. Ἔτι γὰρ λαλοῦντός σου, φησὶν, ἐρῶ· Ἰδοὺ πάρεμι. [...]" Βλ. Βασίλειος Καισαρείας, Βιβλίο Ι, Εἰς τὸν ΚΘ' ΨΑΛΜΟΝ. Ψαλμός ωδῆς τοῦ εγκαινισμοῦ τοῦ οἴκου Δαβὶδ (35), PG 29. 309D-312A, στον διαδικτυακό τόπο: <http://stephanus.tlg.uci.edu/Iris/demo/browser.jsp#doc=tlg&aid=2040&wid=018&st=141454&pp=start&l=30&links=tlg>

Επιπλέον στην **υμνολογία της Εκκλησίας** μας εντοπίζονται παρόμοιες συνδέσεις καθώς γίνεται αναφορά για τον Πατριάρχη Αβραάμ στον Τριαδικό Κανόνα στο μεσονυκτικό της Κυριακής του Θωμά (Αντίπασχα) και για τον Πατριάρχη Ισαάκ στον ὄρθρο της Τετάρτης της Β' Εβδομάδας. "Συ πάλαι σαφῶς τῷ Αβραάμ, ὡς ὠφθης τρισυπόστατος, μοναδικός τε φύσει Θεότητος, θεολογίας το ακραιφνέστατον, τυπικῶς ἐνέφηνας· καὶ πιστῶς υμνοῦμέν σε, τὸν μονάρχην Θεόν, καὶ τρισήλιον." καὶ "Ὁ Ἰσαάκ ἐν τῷ βουνῷ ἀνηνέχθη, ὁ Ἰωνᾶς ἐν τῷ βυθῷ κατηνέχθη, καὶ ἀμφοτέροι το πάθος σου Σωτὴρ ἐξεϊκόνιζον· ὁ μὲν, τὰ δεσμὰ καὶ τὴν σφαγὴν, ὁ δὲ, τὴν ταφὴν καὶ τὴν ζωὴν, τῆς παραδόξου Ἐγέρσεώς σου· Κύριε, δόξα σοι." Βλ. Πεντηκοστάριον σελ. 25 & 36. **Συμπληρωματικά** προβάλλουμε και ως αδιαμφισβήτητη πνευματική σταθερά, την ιστορική

οι δύο είναι εκ του ιδίου σπέρματος¹⁶³ και οι συνθήκες οι οποίες πλασιώσαν τη σύλληψη του καθενός¹⁶⁴, μα κυρίως η πορεία τους¹⁶⁵ μέσα

πραγματικότητα που βρίθει από τις χιλιάδες ξεχωριστές πνευματικές πορείες των ζωντανών μελών της Εκκλησίας κατά την αναζήτηση της προσωπικής τους σχέσης με το Θεό.

¹⁶³Αν και ο δεύτερος (Ισαάκ) είναι απόγονος του πρώτου Πατριάρχη της Ιστορίας ενώ ο πρώτος απλώς του Αβραμ. (Πρβλ. Ησαΐ με Ιακώβ).

¹⁶⁴Για τον Ισμαήλ: (Γέν. 16.2-5) *“είπεν δὲ Σαρα πρὸς Αβραμ ἰδοὺ συνέκλεισέν με κύριος τοῦ μὴ τίκτειν εἴσελθε οὖν πρὸς τὴν παιδίσκην μου ἵνα τεκνοποιήσης ἐξ αὐτῆς ὑπήκουσεν δὲ Αβραμ τῆς φωνῆς Σαρᾶς καὶ λαβοῦσα Σαρα ἢ γυνὴ Αβραμ Αγαρ τὴν Αἰγυπτίαν τὴν ἑαυτῆς παιδίσκην μετὰ δέκα ἔτη τοῦ οἰκῆσαι Αβραμ ἐν γῆ Χανααν καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Αβραμ τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς αὐτῷ γυναικᾶ καὶ εἰσηλθεν πρὸς Αγαρ καὶ συνέλαβεν καὶ εἶδεν ὅτι ἐν γαστρὶ ἔχει καὶ ἠτιμάσθη ἢ κυρία ἐναντίον αὐτῆς εἶπεν δὲ Σαρα πρὸς Αβραμ ἀδικοῦμαι ἐκ σοῦ ἐγὼ δέδωκα τὴν παιδίσκην μου εἰς τὸν κόλπον σου ἰδοῦσα δὲ ὅτι ἐν γαστρὶ ἔχει ἠτιμάσθη ἐναντίον αὐτῆς κρίναι ὁ θεὸς ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ σοῦ”,* για τον Ισαάκ: (Γέν.17.15-16) *“εἶπεν δὲ ὁ θεὸς τῷ Αβρααμ Σαρα ἢ γυνὴ σου οὐ κληθήσεται τὸ ὄνομα αὐτῆς Σαρα ἀλλὰ Σαρρα ἔσται τὸ ὄνομα αὐτῆς εὐλόγησω δὲ αὐτὴν καὶ δώσω σοι ἐξ αὐτῆς τέκνον καὶ εὐλόγησω αὐτόν καὶ ἔσται εἰς ἔθνη καὶ βασιλεῖς ἔθνῶν ἐξ αὐτοῦ ἔσονται”,* (Γέν. 17.19-21) *“εἶπεν δὲ ὁ θεὸς τῷ Αβρααμ ναὶ ἰδοὺ Σαρρα ἢ γυνὴ σου τέξεται σοι υἱόν καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ισαακ καὶ στήσω τὴν διαθήκην μου πρὸς αὐτόν εἰς διαθήκην αἰώνιον καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ μετ’ αὐτόν περὶ δὲ Ισμαηλ ἰδοὺ ἐπήκουσά σου ἰδοὺ εὐλόγησα αὐτόν καὶ ἀξανῶ αὐτόν καὶ πληθυνῶ αὐτόν σφόδρα δώδεκα ἔθνη γεννήσει καὶ δώσω αὐτόν εἰς ἔθνος μέγα τὴν δὲ διαθήκην μου στήσω πρὸς Ισαακ ὃν τέξεται σοι Σαρρα εἰς τὸν καιρὸν τοῦτον ἐν τῷ ἐνιαυτῷ τῷ ἑτέρῳ”,* (Γέν.18.9-10) *“εἶπεν δὲ πρὸς αὐτόν ποῦ Σαρρα ἢ γυνὴ σου ὃ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν ἰδοὺ ἐν τῇ σκηνῇ εἶπεν δὲ ἐπαναστρέφων ἦξω πρὸς σὲ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον εἰς ὥρας καὶ ἔξει υἱὸν Σαρρα ἢ γυνὴ σου Σαρρα δὲ ἤκουσεν πρὸς τῇ θύρᾳ τῆς σκηνῆς οὐσα ὀπισθεν αὐτοῦ”,* (Γέν. 18.14) *“μὴ ἀδυνατεῖ παρὰ τῷ θεῷ ῥῆμα εἰς τὸν καιρὸν τοῦτον ἀναστρέψω πρὸς σὲ εἰς ὥρας καὶ ἔσται τῇ Σαρρα υἱός”.*

¹⁶⁵Για τον Ισμαήλ: (Γέν. 16. 6-7) *“εἶπεν δὲ Αβραμ πρὸς Σαραν ἰδοὺ ἢ παιδίσκη σου ἐν ταῖς χερσίν σου χρῶ αὐτῇ ὡς ἂν σοι ἀρεστόν ἢ καὶ ἐκάκωσεν αὐτὴν Σαρα καὶ ἀπέδρα ἀπὸ προσώπου αὐτῆς”* (Γέν. 17.18) *“εἶπεν δὲ Αβρααμ πρὸς τὸν θεόν Ισμαηλ οὗτος ζήτω ἐναντίον σου”* (Γέν. 17.20) *“περὶ δὲ Ισμαηλ ἰδοὺ ἐπήκουσά σου ἰδοὺ εὐλόγησα αὐτόν καὶ ἀξανῶ αὐτόν καὶ πληθυνῶ αὐτόν σφόδρα δώδεκα ἔθνη γεννήσει καὶ δώσω αὐτόν εἰς ἔθνος μέγα”,* (Γέν. 21.9-10) *“ἰδοῦσα δὲ Σαρρα τὸν υἱὸν Αγαρ τῆς Αἰγυπτίας ὃς ἐγένετο τῷ Αβρααμ παίζοντα μετὰ Ισαακ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς καὶ εἶπεν τῷ Αβρααμ ἔκβαλε τὴν παιδίσκην ταύτην καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς οὐ γὰρ κληρονομήσει ὁ υἱὸς τῆς παιδίσκης ταύτης μετὰ τοῦ υἱοῦ μου Ισαακ”* (Γέν. 21.21) *“καὶ κατώκησεν ἐν τῇ ἐρήμῳ τῇ Φαραν καὶ ἔλαβεν αὐτῷ ἢ μήτηρ γυναικᾶ ἐκ γῆς Αἰγύπτου”* για τον Ισαάκ: (Γέν. 17.19) *“εἶπεν δὲ ὁ θεὸς τῷ Αβρααμ ναὶ ἰδοὺ Σαρρα ἢ γυνὴ σου τέξεται σοι υἱόν καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ισαακ καὶ στήσω τὴν διαθήκην μου πρὸς αὐτόν εἰς διαθήκην αἰώνιον καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ μετ’ αὐτόν”,* (Γέν. 25.11) *“ἐγένετο δὲ μετὰ τὸ ἀποθανεῖν Αβρααμ εὐλόγησεν ὁ θεὸς Ισαακ τὸν υἱὸν αὐτοῦ καὶ κατώκησεν Ισαακ παρὰ τὸ φρέαρ τῆς ὄρασεως”.*

στην Ιστορία, έχει εξ απόψεως ηθικής και ψυχολογικής¹⁶⁶, μία βάση παρόμοια με αυτή των δίδυμων παιδιών¹⁶⁷ (ως προς αυτή τη σύλληψη, αλλά και ως προς την συνέχειά τους). Στη δεύτερη περίπτωση “δίδυμοποιούνται”¹⁶⁸ ο γιος με τον πατέρα, **αφού ο Ισαάκ ακολουθεί την πορεία του πατρός του**¹⁶⁹. Στην τρίτη περίπτωση, αν και φυσικοί δίδυμοι, οι Ησαύ και Ιακώβ, εμφανίζουν και πολλές αντιθέσεις: α) ως προς τα ψυχοσωματικά τους χαρακτηριστικά¹⁷⁰ β) ως προς την γονεϊκή προτίμηση¹⁷¹ γ) ως προς τις προτιμήσεις των ιδίων των παιδιών προς τους γονείς τους (Ησαύ με Ισαάκ και Ιακώβ με Ρεβέκκα) στην επιλογή των συζύγων τους¹⁷² ε) στο βιοπορισμό τους¹⁷³ στ) στη μετέπειτα πορεία τους,

¹⁶⁶C. Levi-Straus, *Μύθος και Νόημα*, σελ. 68 “Αλλά από τη στιγμή που γεννήθηκαν στις ίδιες περιστάσεις είναι, από μία ηθική και ψυχολογική άποψη, μέχρις ενός βαθμού παρόμοιοι με διδύμους”.

¹⁶⁷Και οι δύο θα δέχονται ευλογίες (Γέν. 21.17-20 για τον Ισμαήλ, Γέν. 17.15-16, 25.5, 25.11 για τον Ισαάκ) και οι δυο ζουν κάτω από την ίδια στέγη (μέχρι κάποια δεδομένη στιγμή) και οι δύο περιτέμνονται (Γέν. 17.26 για τον Ισμαήλ, Γέν. 21.4 για τον Ισαάκ) και οι δύο προστατεύονται από τον Θεό του πατρός τους (Γέν. 21.17-20, για τον Ισμαήλ, Γέν. 22.15-18, 21.12 για τον Ισαάκ) και οι δύο θα είναι Γενάρχες (Γέν. 16.10, 17.20, 21.13, 21.18, 25.12-17 για τον Ισμαήλ, Γέν. 17.15-16, 21.12, 22.17-18 για τον Ισαάκ). Επίσης πέραν της διαφορετικότητας - εν μέρει αντιθετικότητάς τους (Γέν. 16.12) και οι δύο θα θάψουν μαζί τον πατέρα τους (Γέν. 25.9).

¹⁶⁸Ως προς το “δίδυμο” Αβραάμ - Ισαάκ: και οι δύο αποκτούν υιούς σε μεγάλη ηλικία (Γέν. 21.5 για τον Αβραάμ και Γέν. 25.26 για τον Ισαάκ), και οι δύο έχουν δύο υιούς (Γέν. 16.15-16, 21.3, για τον Αβραάμ και Γέν. 25.26 για τον Ισαάκ) και οι δύο λόγω του φόβου του θανάτου (Γέν. 20.11 για τον Αβραάμ και Γέν. 26.9 για τον Ισαάκ) θα παρουσιάζουν τις γυναίκες στο κόσμο ως αδελφές τους (Γέν. 20.2,13 για τον Αβραάμ και Γέν. 26.7 για τον Ισαάκ) και οι δυο χτίζουν θυσιαστήρια (Γέν. 22.9 για τον Αβραάμ και Γέν. 26.25 για τον Ισαάκ). Επίσης και οι δύο τηρούν την διαθήκη δια της προσωπικής τους περιτομής (Γέν. 17.24 για τον Αβραάμ και Γέν. 21.4 για τον Ισαάκ) και οι δύο δέχονται την ευλογία του Θεού (Γέν. 14.19 για τον Αβραάμ και Γέν. 26.12 για τον Ισαάκ).

¹⁶⁹Αφού “παίρνει την πορεία του πατρός του” μέσω της διαθήκης, ωσάν μία παρακαταθήκη, για τις επόμενες γενεές, επισημαίνοντας μας παράλληλα το στοιχείο της συνέχειας, το οποίο χαρακτηρίζει όλη την ιστορία της Βίβλου, από την αρχή έως το τέλος της.

¹⁷⁰Γέν. 25.25 “ἐξῆλθεν δὲ ὁ υἱὸς ὁ πρωτότοκος **πυρράκης ὄλος ὡσεὶ δορὰ δασύς** ἐπώνομασεν δὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ **Ησαύ**” | Γέν. 25.27 “**Ἡὺξήθησαν δὲ οἱ νεανίσκοι, καὶ ἦν Ἡσαὺ ἄνθρωπος εἰδὼς κνηγεῖν, ἄγροικος, Ἰακώβ δὲ ἄνθρωπος ἄπλαστος, οἰκῶν οἰκίαν**” | 27.11 “εἶπεν δὲ **Ἰακώβ** πρὸς **Ρεβεκκαν** τὴν μητέρα αὐτοῦ ἔστιν **Ησαύ** ὁ ἀδελφός μου ἀνὴρ **δασύς** ἐγὼ δὲ ἀνὴρ **λείος**” | 27.22 “ἤγγισεν δὲ **Ἰακώβ** πρὸς **Ἰσαακ** τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ ἐψηλάφησεν αὐτὸν καὶ εἶπεν **ἡ μὲν φωνὴ φωνῆ Ἰακώβ αἱ δὲ χεῖρες χεῖρες Ησαύ**”.

¹⁷¹Γέν. 25.28 “ἠγάπησεν δὲ **Ἰσαακ** τὸν **Ησαύ** ὅτι ἡ θήρα αὐτοῦ βρώσις αὐτῷ **Ρεβεκκα** δὲ ἠγάπα τὸν **Ἰακώβ**”.

¹⁷²Γέν. 26. 34-35 “ἦν δὲ **Ησαύ** ἐτῶν τεσσαράκοντα καὶ ἔλαβεν γυναῖκα **Ἰουδιν** τὴν θυγατέρα **Βεηρ** τοῦ **Χετταίου** καὶ τὴν **Βασεμμαθ** θυγατέρα **Αιλων** τοῦ **Εναίου** καὶ ἦσαν ἐρίζουσαι τῷ **Ἰσαακ** καὶ τῇ **Ρεβεκκα**”, Γέν. 27.46 “εἶπεν δὲ **Ρεβεκκα** πρὸς **Ἰσαακ** προσώχθικα τῇ **ζωῇ** μου

η οποία και θα τους χαρακτηρίσει.

Η κατά την πρόνοια του Θεού, ήτοι της θείας Οικονομίας, πορεία τους¹⁷⁴ αποτυπώνεται στο βιβλικό κείμενο. Όλοι γνωρίζουμε πως τα πράγματα εξελίχθηκαν διαφορετικά για τους συγκεκριμένους δίδυμους. Ο πρώτος πήρε τη θέση του δευτέρου και ο δεύτερος του πρώτου¹⁷⁵. Η “μητρική συνδρομή” έδωσε στον δεύτερο, κατά την κοινωνική τάξη, τη δυνατότητα να γίνει ο πρώτος, ο ευλογημένος στον ύψιστο βαθμό, χαράσσοντας με αυτό το τρόπο μια νέα διαφορετική πορεία - πραγματικότητα στη ζωή (αντίθετη του κοινωνικού κατεστημένου της εποχής του) του δεύτερου υιού αλλά και του δίδυμου (πρωτότοκου) αδελφού του. Οι ευλογίες του γηραιού, τυφλού πατέρα ακολούθησαν τον Ιακώβ σε κάθε στιγμή - σταθμό της ζωής του καθώς ο Θεός ήταν μαζί του¹⁷⁶. Φυσικά δεν έπαψε να είναι φορέας των συνεπειών βάσει των

διὰ τὰς θυγατέρας τῶν υἱῶν Χετ εἰ λήμψεται Ιακωβ γυναῖκα ἀπὸ τῶν θυγατέρων τῆς γῆς ταύτης ἵνα τί μοι ζῆν”, Γέν. 28.1-2 “προσκαλεσάμενος δὲ Ισαακ τὸν Ιακωβ εὐλόγησεν αὐτὸν καὶ ἐνετείλατο αὐτῷ λέγων οὐ λήμψη γυναῖκα ἐκ τῶν θυγατέρων Χανααν, ἀναστὰς ἀπόδραθι εἰς τὴν Μεσοποταμίαν εἰς τὸν οἶκον Βαθουήλ τοῦ πατρὸς τῆς μητρὸς σου καὶ λαβὲ σεαυτῷ ἐκεῖθεν γυναῖκα ἐκ τῶν θυγατέρων. Λάβαν τοῦ ἀδελφοῦ τῆς μητρὸς σου”, Γέν. 28.1 “προσκαλεσάμενος δὲ Ισαακ τὸν Ιακωβ εὐλόγησεν αὐτὸν καὶ ἐνετείλατο αὐτῷ λέγων οὐ λήμψη γυναῖκα ἐκ τῶν θυγατέρων Χανααν”, Γέν. 28.6-9 “εἶδεν δὲ Ησαν ὅτι εὐλόγησεν Ισαακ τὸν Ιακωβ καὶ ἀπώχετο εἰς τὴν Μεσοποταμίαν Συρίας λαβεῖν ἑαυτῷ ἐκεῖθεν γυναῖκα ἐν τῷ εὐλογεῖν αὐτὸν καὶ ἐνετείλατο αὐτῷ λέγων οὐ λήμψη γυναῖκα ἀπὸ τῶν θυγατέρων Χανααν καὶ ἤκουσεν Ιακωβ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ καὶ ἐπορεύθη εἰς τὴν Μεσοποταμίαν Συρίας καὶ εἶδεν Ησαν ὅτι πονηραὶ εἰσιν αἱ θυγατέρες Χανααν ἐναντίον Ισαακ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ ἐπορεύθη Ησαν πρὸς Ισμαηλ καὶ ἔλαβεν τὴν Μαελεθ θυγατέρα Ισμαηλ τοῦ υἱοῦ Αβρααμ ἀδελφὴν Ναβαιωθ πρὸς ταῖς γυναῖξιν αὐτοῦ γυναῖκα” | Γέν. 29.11-13 “καὶ ἐφίλησεν Ιακωβ τὴν Ραχὴλ καὶ βοήσας τῇ φωνῇ αὐτοῦ ἔκλαυσεν καὶ ἀνήγγειλεν τῇ Ραχὴλ ὅτι ἀδελφὸς τοῦ πατρὸς αὐτῆς ἐστίν καὶ ὅτι υἱὸς Ρεβεκκας ἐστίν καὶ δραμοῦσα ἀπήγγειλεν τῷ πατρὶ αὐτῆς κατὰ τὰ ῥήματα ταῦτα ἐγένετο δὲ ὡς ἤκουσεν Λαβαν τὸ ὄνομα Ιακωβ τοῦ υἱοῦ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ ἔδραμεν εἰς συνάντησιν αὐτῷ καὶ περιλαβὼν αὐτὸν ἐφίλησεν καὶ εἰσήγαγεν αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ καὶ διηγήσατο τῷ Λαβαν πάντα τοὺς λόγους τούτους”.

¹⁷³Γέν. 25.27 “Ἡὺξήθησαν δὲ οἱ νεανίσκοι, καὶ ἦν Ἡσαὺ ἄνθρωπος εἰδὼς **κυνηγεῖν**, ἄγροικος, Ἰακώβ δὲ ἄνθρωπος ἄπλαστος, **οἰκῶν οἰκίαν**”.

¹⁷⁴Γέν. 25.23 “καὶ εἶπεν κύριος αὐτῇ δύο ἔθνη ἐν τῇ γαστρὶ σου εἰσιν καὶ δύο λαοὶ ἐκ τῆς κοιλίας σου διασταλήσονται καὶ λαὸς λαοῦ ὑπερέξει καὶ ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι” | Πρβλ. Ρωμ. 9.15-16 “τῷ Μωϋσεὶ γὰρ λέγει· ἐλεήσω ὃν ἂν ἐλεῶ, καὶ οἰκτιρήσω ὃν ἂν οἰκτιρῶ. ἄρα οὖν οὐ τοῦ θέλοντος οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεῶντος Θεοῦ”.

¹⁷⁵Γέν. 27.41-42, 27.45.

¹⁷⁶Γέν. 27.27-29, 28.3-4, 30.27, 30.43, 31.1, 31.5, 31.9, 31.38, 32.6, 32.11, 32.13, 33.11, 43.14, 46.1-5, 48.3-4, 48.11.

προγενέστερών του επιλογών¹⁷⁷. Επίσης παρόλο που του είχε δοθεί ως δώρο (δωρεά) η πατρική ευλογία, έπρεπε ο ίδιος να βρει την προσωπική σχέση του με τον Θεό. Βρίσκεται στην αρχή αυτής της προσωπικής του αναζήτησης - διαδρομής, και ο Κύριος των πατέρων του, Αβραάμ και Ισαάκ¹⁷⁸, επειδή το γνωρίζει και του φανερώνεται σε όνειρο! Εκεί, στον τόπο που ονόμασε Βαιθήλ, εκεί πραγματοποιήθηκε η σύλληψη της προσωπικής του σχέσης με τον Κύριο. Η Αποκάλυψη και η βεβαιότητα των λόγων Του έκανε τον Ιακώβ αρχικά να τρομάξει¹⁷⁹. Στην προσπάθεια του να συνειδητοποιήσει αυτή τη νέα πραγματικότητα προχώρησε σ' έναν διάλογο με τον εαυτό του, προχώρησε σε μια **εσωτερική διεργασία**. Αυτή εκφράστηκε με μία μακροσκελή υπόθεση¹⁸⁰ και προϊόν αυτής της εκφράσεως αποτέλεσε για τον Ιακώβ, το “τάξιμο” του προς τον Θεό¹⁸¹. Η πορεία του θα περάσει από πολλούς “υποχρεωτικούς” σταθμούς¹⁸², απαραίτητους προκειμένου να επιτευχθεί μια κάποια πνευματική

¹⁷⁷Πλήρωσε για τη συμμετοχή του στο δόλιο μητρικό σχέδιο, αφού δημιούργησε ο ίδιος με τις πράξεις του ένα εχθρικό κλίμα μεταξύ αυτού και του δίδυμου αδελφού του (Γέν. 27. 41-42), αναγκάστηκε να απομακρυνθεί από την εστία του πατρός του (Γέν. 27.43) και έχασε την αγαπημένη μητρική του προστασία και φροντίδα (Γέν. 27.45) οι οποίες συνέπειες συνεχίστηκαν έως ότου αποκαταστάθηκε η σχέση του με τον Ησαύ (Γέν. 33.8, 12, 33.3-4, 33.8-11, 33.15).

¹⁷⁸Γέν. 28.13 “ὁ δὲ κύριος ἐπεστήρικτο ἐπ’ αὐτῆς καὶ εἶπεν ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς Αβρααμ τοῦ πατρός σου καὶ ὁ θεὸς Ισαακ μὴ φοβοῦ ἢ γῆ ἐφ’ ἧς σὺ καθεύδεις ἐπ’ αὐτῆς σοὶ δώσω αὐτήν καὶ τῶ σπέρματί σου.”

¹⁷⁹Γέν. 28. 16-17 “καὶ ἐξηγέρθη Ιακωβ ἀπὸ τοῦ ὕπνου αὐτοῦ καὶ εἶπεν ὅτι ἔστιν κύριος ἐν τῶ τόπῳ τούτῳ ἐγὼ δὲ οὐκ ᾔδειν καὶ ἐφοβῆθη καὶ εἶπεν ὡς φοβερός ὁ τόπος οὗτος οὐκ ἔστιν τοῦτο ἀλλ’ ἡ οἴκος θεοῦ καὶ αὕτη ἡ πύλη τοῦ οὐρανοῦ.”

¹⁸⁰Γέν. 28.20-21 “καὶ ἠῤῥατο Ιακωβ εὐχήν λέγων ἐάν ἦ κύριος ὁ θεὸς μετ’ ἐμοῦ καὶ διαφυλάξῃ με ἐν τῇ ὁδῷ ταύτῃ ἢ ἐγὼ πορεύομαι καὶ δῶ μοι ἄρτον φαγεῖν καὶ ἱμάτιον περιβαλέσθαι καὶ ἀποστρέψῃ με μετὰ σωτηρίας εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου καὶ ἔσται μοι κύριος εἰς θεόν” (πρβλ. την μακροσκελή υπόθεση του Θωμά στο Ιω. 20.25).

¹⁸¹Γέν. 28.22 “καὶ ὁ λίθος οὗτος ὃν ἔστησα στήλην ἔσται μοι οἶκος θεοῦ καὶ πάντων ὧν ἐάν μοι δῶς δεκάτην ἀποδεκατώσω αὐτὰ σοὶ” (Πρβλ. Γέν. 14.20 “καὶ εὐλογητὸς ὁ θεὸς ὁ ὕψιστος ὃς παρέδωκεν τοὺς ἐχθρούς σου ὑποχειρίους σοὶ καὶ ἔδωκεν αὐτῷ δεκάτην ἀπὸ πάντων”).

¹⁸²Σταθμούς χρόνου (Γέν. 29. 18-20, 29.27-30, 31.41), τόπου (Γέν. 28.19, 29.1, 31.3, 31.47, 32.3, 32.32, 33.17, 33.19-20, 35.6, 35.14, 35.19), (δια)προσωπικών σχέσεων (Γέν. 29.11, 29.13-19, 29.21-23, 29.25-30, 29.32-30.24, 30.25-34, 31.1-16, 31.26-31, 31.36-44, 31.48-52, 33.3-15, 34.30-31) αγγελοφάνειας (Γέν. 28.12, 31.11-12, 32.2-3) θεοφάνειας (Γέν. 28.13-16, 31.13, 32.25-31, 35.9-11), προσευχής (32.10-13) και λατρείας (Γέν. 33.20, 35.14-15) | Συγκρ. Αρ.33.1-4 Η λέξη **σταθμός** εντοπίζεται ως όρος στην Π.Δ. στο βιβλίο των Αριθμών. Εκεί, καταγράφονται αναλυτικά οι σταθμοί της πορείας του λαού του Ισραήλ από τη στιγμή της εξόδου τους (Αίγυπτος) έως και τις στέπες της Μωάβ. Στην παρούσα εργασία αποδίδεται η πνευματική έννοια του όρου.

ωρίμανση¹⁸³ ως προς την σχέση του με τον Θεό, η οποία θα συνεχίζεται να καλλιεργείται έως και το τέλος της ζωής του¹⁸⁴. Πέραν αυτών των περιπτώσεων, θα θέλαμε στο σημείο αυτό να αναφερθούμε περιληπτικά σε άλλες τρεις (3) ιστορίες: α) των διδύμων Φαρές και Ζαράχ, γιατί υπάρχει έντονος παραλληλισμός ως προς την έκβαση της γέννας τους με τη γέννα των Ησαύ και Ιακώβ¹⁸⁵ β) των αδελφών (όχι δίδυμων) Μανασσή και Ευφραίμ¹⁸⁶, γιους του Ιωσήφ, επειδή ο δεύτερος λαμβάνει αντί του πρωτότοκου την ευλογία από τον γέροντα Ιακώβ¹⁸⁷ (παρόμοια περίπτωση

¹⁸³Γέν. 35. 10-11 “καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ θεὸς τὸ ὄνομά σου Ἰακωβ οὐ κληθήσεται ἔτι Ἰακωβ ἀλλ’ Ἰσραὴλ ἔσται τὸ ὄνομά σου εἶπεν δὲ αὐτῷ ὁ θεὸς ἐγὼ ὁ θεὸς σου αὐξάνου καὶ πληθύνου ἔθνη καὶ συναγωγὰι ἐθνῶν ἔσονται ἐκ σοῦ καὶ βασιλεῖς ἐκ τῆς ὀσφύος σου ἐξελεύσονται καὶ τὴν γῆν ἣν δέδωκα Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ σοὶ δέδωκα αὐτήν σοὶ ἔσται καὶ τῷ σπέρματι σου μετὰ σὲ δώσω τὴν γῆν ταύτην.”

¹⁸⁴Γέν. 43.14 “ὁ δὲ θεὸς μου δώη ὑμῖν χάριν ἐναντίον τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀποστείλῃ τὸν ἀδελφὸν ὑμῶν τὸν ἕνα καὶ τὸν Βενιαμὴν ἐγὼ μὲν γὰρ καθάπερ ἠτέκνωμαι, ἠτέκνωμαι” (Πρβλ. Γέν. 22.12, 22.16), Γέν. 46.1-5, 48.11, 48.22.

¹⁸⁵Γέν. 38.27-30 “ἐγένετο δὲ ἡνίκα ἔτικτεν καὶ τῆδε ἦν δίδυμα ἐν τῇ γαστρὶ αὐτῆς ἐγένετο δὲ ἐν τῷ τίκτειν αὐτήν ὁ εἷς προεξήνεγκεν τὴν χεῖρα λαβούσα δὲ ἡ μαῖα ἔδησεν ἐπὶ τὴν χεῖρα αὐτοῦ κόκκινον λέγουσα οὗτος ἐξελεύσεται πρότερος ὡς δὲ ἐπισυνήγαγεν τὴν χεῖρα καὶ εὐθύς ἐξῆλθεν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἡ δὲ εἶπεν τί διεκόπη διὰ σὲ φραγμός καὶ ἐκάλεσεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ Φαρες καὶ μετὰ τοῦτο ἐξῆλθεν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἐφ’ ᾧ ἦν ἐπὶ τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὸ κόκκινον καὶ ἐκάλεσεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ζαρά” Πρβλ. Γέν. 25.19 -22 “” Γέν. 25.24 -26 “καὶ ἐπληρώθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτήν καὶ τῆδε ἦν δίδυμα ἐν τῇ κοιλίᾳ αὐτῆς ἐξῆλθεν δὲ ὁ υἱὸς ὁ πρωτότοκος πυρράκης ὄλος ὡσεὶ δορὰ δασύς ἐπωνόμασεν δὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ησαὺ καὶ μετὰ τοῦτο ἐξῆλθεν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ καὶ ἡ χεὶρ αὐτοῦ ἐπειλημμένη τῆς πτέρνης Ησαὺ καὶ ἐκάλεσεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰακωβ Ἰσαὰκ δὲ ἦν ἐτῶν ἐξήκοντα ὅτε ἔτεκεν αὐτοὺς Ρεβέκκα.”.

¹⁸⁶[...] Καλῶς οὖν αναχωρεῖ ἀπὸ τούτων ὁ Κύριος. Ὁ γὰρ Λόγος τοῦ Θεοῦ πρότερον μὲν παρρησία περιεπάτει ἐν τοῖς Ἰουδαίοις, διὰ τῶν προφητῶν καταγγελλόμενος· νῦν δὲ οὐκ ἔτι, ἀλλ’ ἀνεχώρησεν εἰς τὴν ἔρημον τῶν ἐθνῶν συναγωγὴν, περὶ ἧς εἴρηται, ὅτι “Πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μάλλον, ἢ τῆς ἐχοῦσης τὸν ἄνδρα”. Εγγὺς δὲ Εφραὶμ ἐστίν, ἡ ἔρημος αὕτη. Εφραὶμ δὲ λέγεται “καρποφορία.” Ἀδελφὸς δὲ ὕστερος οὗτος, τοῦ Μανασσή πρεσβυτέρου ὄντος· Μανασσῆς δὲ ἐρμηνεύεται “ἀπὸ λήθης.” Ὁ τοίνυν Ἰουδαίων λαὸς πρεσβύτερος υἱὸς ἦν τοῦ Θεοῦ (“Υἱὸς μου γὰρ, φησὶ πρωτότοκος Ἰσραὴλ”), λήθην δὲ αὐτοῦ ἔσχε Θεός· τὸν δὲ Εφραὶμ, τουτέστι, τὴν ἐξ ἐθνῶν καρποφορίαν, δεύτερον ποιεῖται υἱὸν ὁ Κύριος. Εἰς τὴν ἔρημον οὖν Εφραὶμ, τὴν ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησίαν τὴν καρποφορηθεῖσαν διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, ὁ Λόγος ἐξῆλθεν, τὴν Ἰουδαίαν καταλιπών.” Βλ. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, Ἐρμηνεία τοῦ Κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου, Κεφάλ. ΙΑ’, Περί τῆς ἐγέρσεως τοῦ Λαζάρου, PG 124. 669A.

¹⁸⁷Γέν. 48.8-21 “ἰδὼν δὲ Ἰσραὴλ τοὺς υἱοὺς Ἰωσηφ εἶπεν τίνες σοὶ οὗτοι εἶπεν δὲ Ἰωσηφ τῷ πατρὶ αὐτοῦ υἱοὶ μου εἰσὶν οὓς ἔδωκέ μοι ὁ θεὸς ἐνταῦθα καὶ εἶπεν Ἰακωβ προσάγαγέ μοι αὐτούς ἵνα εὐλογήσω αὐτούς ...λαβὼν δὲ Ἰωσηφ τοὺς δύο υἱοὺς αὐτοῦ τὸν τε Εφραὶμ ἐν τῇ δεξιᾷ ἐξ ἀριστερῶν δὲ Ἰσραὴλ τὸν δὲ Μανασσῆ ἐν τῇ ἀριστερᾷ ἐκ δεξιῶν δὲ Ἰσραὴλ ἤγγισεν αὐτούς αὐτῷ ἐκτείνας δὲ Ἰσραὴλ τὴν χεῖρα τὴν δεξιὰν ἐπέβαλεν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Εφραὶμ

με Ησαΰ και Ιακώβ) και γ) τη “διδυμική” σχέση του Ιακώβ με τον προπάτορά του Αβραάμ καθώς οι πορείες αυτών των δύο βιβλικών προσώπων έχουν αρκετούς όμοιους “σταθμούς”¹⁸⁸.

3.3.2. ΔΙΔΥΜΟΙ ΑΔΕΛΦΟΙ ΣΤΗΝ ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ

Στα κείμενα της Συνοπτικής, Ιωάννειας και Παύλειας παράδοσης - εν αντιθέσει με την Π.Δ. - δεν εντοπίζουμε κάποια ιστορία που να αναφέρεται σε δίδυμους αδελφούς. Η μόνη καταγραφή του όρου *δίδυμος* βρίσκεται στο Ιω. και αφορά τον μαθητή Θωμά, χωρίς να του αποδίδει τα χαρακτηριστικά των εξωκανονικών κειμένων¹⁸⁹.

3.3.2.1. Η ΑΠΟΦΥΓΗ ΤΟΥ ΟΡΟΥ ΔΙΔΥΜΟΣ ΚΑΙ Η ΥΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΟΥ ΟΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΣ - ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να πούμε ότι συστηματικά αποφεύγεται ο όρος *δίδυμος* στα κείμενα της Κ.Δ., ο οποίος θα μπορούσε να αποδώσει ο

οὗτος δὲ ἦν ὁ νεώτερος καὶ τὴν ἀριστερὰν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Μανασση ἐναλλάξ τὰς χεῖρας...ιδὼν δὲ Ἰωσηφ ὅτι ἐπέβαλεν ὁ πατὴρ τὴν δεξιὰν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἐφραιμ βαρὺ αὐτῷ κατεφάνη καὶ ἀντελάβετο Ἰωσηφ τῆς χειρὸς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἀφελεῖν αὐτὴν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς Ἐφραιμ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Μανασση εἶπεν δὲ Ἰωσηφ τῷ πατρὶ αὐτοῦ οὐχ οὕτως πάτερ οὗτος γὰρ ὁ πρωτότοκος ἐπίθες τὴν δεξιὰν σου ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ οὐκ ἠθέλησεν ἀλλὰ εἶπεν οἶδα τέκνον οἶδα καὶ οὗτος ἔσται εἰς λαόν καὶ οὗτος ὑψωθήσεται ἀλλὰ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ὁ νεώτερος μείζων αὐτοῦ ἔσται καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἔσται εἰς πλῆθος ἐθνῶν καὶ εὐλόγησεν αὐτοὺς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ λέγων ἐν ὑμῖν εὐλογηθήσεται Ἰσραὴλ λέγοντες ποιῆσαι σε ὁ θεὸς ὡς Ἐφραιμ καὶ ὡς Μανασση καὶ ἔθηκεν τὸν Ἐφραιμ ἔμπροσθεν τοῦ Μανασση.”

¹⁸⁸Είναι μια διαφορετικού τύπου διδυμική σχέση αφού αφορά την πορεία, όχι πατέρα και υιού, αλλά προπάτορα και εγγονού (“δίδυμο σχήμα”: Αβραάμ - Ιακώβ) η οποία και αυτή βασίζεται στην προαναφερόμενη ευρεία έννοια του όρου δίδυμοι (εκ άποψης συνθηκών σύλληψης κτλ.). Πιο συγκεκριμένα: ο Αβραμ έδωσε το ένα δέκατο των λαφύρων του στον Μελχισεδέκ, τον βασιλιά της Σαλήμ, που ήταν και ιερέας του ύψιστου Θεού (Γέν. 14.20) προτού γίνει Αβραάμ και ο Ιακώβ τάζει το ένα δέκατο της περιουσίας, στον Κύριο (Γέν. 28.20) προτού γίνει Ισραήλ. Και οι δύο απομακρύνονται από την πατρική ρίζα (Γέν. 12.1,4,6-8 για τον Αβραμ, Γέν. 28.5, 29.1 για τον Ιακώβ) και στους δύο φανερώθηκε ο Κύριος (Γέν. 15.12-18 για τον Αβραμ, Γέν. 28.10-16 για τον Ιακώβ) και στους δύο άλλαξε τα ονόματά τους (Γέν. 17.5 για τον Αβραάμ, Γέν. 35.10 για τον Ιακώβ) και φυσικά και οι δύο είναι Γενάρχες και οι δύο δέχονται ευλογίες. | Δες και πίνακα 4, της παρούσας.

¹⁸⁹Βλ. παρακάτω στο 3.3.2.3.

ίδιος την επιθυμητή, την οντολογική, την πνευματική διάσταση του δεσμού των προσώπων εντός της χριστιανικής κοινότητας (ήτοι ως αδελφούς πνευματικούς) καθώς ως όρος είναι απόλυτα εξαρτημένος και εν μέρει συνυφασμένος με τον όρο *αδελφός* λόγω της πιθανής ομοιότητας των προσώπων, ακόμη και λόγω των πιθανών παρόμοιων συμπεριφορών και επιλογών. Εντούτοις αυτή η πνευματική συγγένεια κατορθώνεται μέσω άλλων κοινών και γνωστών όρων του ελληνορωμαϊκού και όχι μόνο κόσμου: *αδελφός, υιός, θυγάτηρ, τέκνο, δούλος*¹⁹⁰. Στον ευαγγελιστή Ιωάννη εντοπίζουμε αυτή την υιοθέτηση¹⁹¹ διατηρώντας την προγενέστερη γραπτή παράδοση της Εκκλησίας¹⁹².

Θα πρέπει πάντως να αναφερθεί ότι και στην *Προς Ρωμαίους* και στην *Α΄ Ιω.* μπορεί να διακρίνει κάποιος μία σκιώδη, κεκαλυμμένη χρήση του όρου *δίδυμος* στις οποίες επιστολές αν μη τι άλλο, **ενυπάρχει η έννοια της ομοιότητας**. Πιο συγκεκριμένα ο απόστολος των εθνών Παύλος στο όγδοο κεφάλαιο της εν λόγω επιστολής γράφει χαρακτηριστικά:

“ὅτι οὖς προέγνω, καὶ προώρισε **συμμόρφους τῆς εἰκόνας τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ**, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς **ἀδελφοῖς**.”¹⁹³

¹⁹⁰Ως γνωστόν, ο απόστολος Παύλος είναι εκείνος που κατορθώνει δια του κηρύγματός του χωρίς να δημιουργήσει κοινωνικές αναταραχές και εντάσεις, να εισάγει στη καθημερινότητα των ανθρώπων που σχετίζονται μαζί του, ανεξαιρέτως φύλου, κοινωνικής θέσης κ.λπ. την εν Χριστῷ πραγματικότητα.

¹⁹¹Ως προς τον όρο *αδελφός*: *Ιω.* 20.16, 21.23 | *Ιω.* Α΄ 2.7, 9-11, 3.10-17, 4.20-21, 5.16 Ως προς τον όρο *τέκνο*: *Ιω.* 1.11, 11.52, 13.31 | *Ιω.* Α΄ 2.1, 12 & 28, 3.7 & 18, 4.4, 5.2, 21 | *Ιω.* Β΄ 1.1, 4 & 13 | *Ιω.* Γ΄ 1.4 | Στον Ιωάννη εντοπίζουμε και τον όρο *φίλος*: *Ιω.* 15.15.

¹⁹²(Ενδεικτικά, συμπεριλαμβανομένων κ των παραγώγων αυτών) Ως προς τον όρο *αδελφός*: *Ρωμ.* 1. 13, 7.1 & 4, 8.12 & 29, 10.1, 11.25, 12.1 & 10, 14.10, 13, 15 & 21, 15.14-15, 16.1, 14, 17 & 23 | *Α΄ Κορ.* 1.1, 10-11 & 26, 2.1, 3.1, 4.6, 5.9, 6.5-6 & 8, 7.12, 15, 24 & 29, 8.11-13, 10.1, 11.1 & 33, 12.1, 14.6, 20, 26 & 39, 15.1, 6, 50 & 58, 16.1, 10-11 & 26 | *Α΄ Θεσ.* 1.4, 2.1, 19, 14 & 17, 3.2, 7, 4.1, 6, 9-10 & 13, 5.1, 4, 12, 14 & 25-27 | *Β΄ Θεσ.* 1.3, 2.1, 13 & 15, 3.1, 6, 13 & 15 | *Γαλ.* 1.2 & 11, 3.15, 4.12, 28 & 31, 5.11, 13, 6.1 & 18 | *Εφ.* 6.10, 21 & 23 | *Ιακ.* 1.2, 9, 16 & 19, 2.1, 5 & 14-15, 3.1, 10 & 12, 4.11, 5.7, 9-10, 12 & 19 | *Α΄ Πε.* 1.22, 2.17, 3.8, 5.9 & 12 | *Β΄ Πε.* 1.7 & 10, 3.15 Ως προς τον όρο *τέκνο*: *Α΄ Κορ.* 4.14 & 16 | *Α΄ Θεσ.* 2.11 | *Γαλ.* 4.19 & 31 | *Εφ.* 5.1 & 8 | *Τιτ.* 1.4 | *Α΄ Πε.* 1.14, 3.6 | Ως προς τον όρο *δούλος*: *Γαλ.* 1.10 | *Εφ.* 6.6 | *Τιτ.* 1.1 | *Β΄ Πε.* 1.1 | *Ιουδ.* 1.1 Ως προς τον όρο *υιός*: *Γαλ.* 4.7.

¹⁹³*Ρωμ.* 8.29 | *Με το θάνατο του πάνω στο σταυρό ο Ιησούς έγινε “πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς” [...] Αυτή είναι τώρα η πραγματικότητα: όσοι τον δέχονται γίνονται παιδιά του Θεού (Ιω. 1.12), ἀδελφια, όχι χάρη στην υική σχέση με τον Αβραάμ “κατά σάρκα”, αλλά με την πίστη στο Χριστό και την εκπλήρωση του θελήματος του Πατέρα (Μτ. 12.46-50 πρλ. 21.28-32). Λεξικό Βιβλικής Θεολογίας, σελ. 35 “Αδελφός”.*

Και ο ευαγγελιστής Ιωάννης στην πρώτη του επιστολή, στο τρίτο κεφάλαιο, στ. 2 γράφει χαρακτηριστικά για την Δευτέρα παρουσία του Κυρίου, αναφερόμενος στα τέκνα του Θεού:

“αγαπητοί, νῦν τέκνα θεοῦ ἐσμεν, καὶ οὕτω ἐφανερώθη τί ἐσόμεθα· οἶδαμεν ὅτι ἐάν φανερωθῆ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα, ὅτι ὁψόμεθα αὐτὸν καθὼς ἐστιν.”

3.3.2.2. ΘΩΜΑΣ Ο ΛΕΓΟΜΕΝΟΣ ΔΙΔΥΜΟΣ ΣΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗ

Στο μοναδικό βιβλίο της Κ.Δ. στο οποίο έχουμε καταγραφή του ὄρου Δίδυμος το οποίο σημειωτέον συνοδεύεται **πάντοτε από τη φράση** “ο λεγόμενος” είναι στο Ιω. Εκεί αναφέρεται στον μαθητή και κατόπιν απόστολο Θωμά¹⁹⁴. Μας προβληματίσε ιδιαίτερα¹⁹⁵ το γεγονός ότι ο χαρακτηρισμός αυτός δεν υπάρχει καθόλου στα υπόλοιπα χωρία που σχετίζονται με το Θ. (ήτοι στα 14.5, 20.26, 20.27, 20.28) αλλά παράλληλα απουσιάζει και από τα συνοπτικά καθώς και από τις “Πράξεις Αποστόλων” όπου εκεί υπάρχει απλή αναφορά μόνο στο όνομά του¹⁹⁶.

¹⁹⁴Ιω. 11.16 “εἶπεν οὖν Θωμᾶς ὁ λεγόμενος Δίδυμος τοῖς συμμαθηταῖς· ἄγωμεν καὶ ἡμεῖς ἵνα ἀποθάνωμεν μετ’ αὐτοῦ” | Ιω. 20.24 “Θωμᾶς δὲ εἶς ἐκ τῶν δώδεκα, ὁ λεγόμενος Δίδυμος, οὐκ ἦν μετ’ αὐτῶν ὅτε ἦλθεν Ἰησοῦς.” | Ιω. 21.2 “ἦσαν ὁμοῦ Σίμων Πέτρος καὶ Θωμᾶς ὁ λεγόμενος Δίδυμος καὶ Ναθαναὴλ ὁ ἀπὸ Κανὰ τῆς Γαλιλαίας καὶ οἱ τοῦ Ζεβεδαίου καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ δύο.”

¹⁹⁵Ὅπως έχουμε αναφέρει και στην περίληψη της παρούσας: “[...] Αυτή η διαφοροποίηση του συγγραφέα αποτέλεσε για μας το κίνητρο στη δική μας ερευνητική πορεία.”

¹⁹⁶Μκ. 3. 13-19 “Καὶ ἀναβαίνει εἰς τὸ ὄρος καὶ προσκαλεῖται οὓς ἤθελεν αὐτός, καὶ ἀπῆλθον πρὸς αὐτόν. καὶ ἐποίησεν δώδεκα [οὓς καὶ ἀποστόλους ὠνόμασεν] ἵνα ὦσιν μετ’ αὐτοῦ καὶ ἵνα ἀποστέλλῃ αὐτοὺς κηρύσσειν καὶ ἔχειν ἐξουσίαν ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια· [καὶ ἐποίησεν τοὺς δώδεκα,] καὶ ἐπέθηκεν ὄνομα τῷ Σίμωνι Πέτρον, καὶ Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ζεβεδαίου καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ἰακώβου καὶ ἐπέθηκεν αὐτοῖς ὀνόμα[τα] βοανηγῆς, ὁ ἐστὶν υἱὸς βροντῆς· καὶ Ἀνδρέαν καὶ Φίλιππον καὶ Βαρθολομαῖον καὶ Μαθθαῖον καὶ **Θωμᾶν** καὶ Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ἀλφαίου καὶ Θαδδαῖον καὶ Σίμωνα τὸν Καναναῖον καὶ Ἰούδαν Ἰσκαριώθ, ὃς καὶ παρέδωκεν αὐτόν.”, Μτ. 10.2-4 “Τῶν δὲ δώδεκα ἀποστόλων τὰ ὀνόματά ἐστιν ταῦτα· πρῶτος Σίμων ὁ λεγόμενος Πέτρος καὶ Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, καὶ Ἰάκωβος ὁ τοῦ Ζεβεδαίου καὶ Ἰωάννης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, Φίλιππος καὶ Βαρθολομαῖος, **Θωμᾶς** καὶ Μαθθαῖος ὁ τελώνης, Ἰάκωβος ὁ τοῦ Ἀλφαίου καὶ Θαδδαῖος, Σίμων ὁ Καναναῖος καὶ Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης ὁ καὶ παραδοὺς αὐτόν”, Λκ. 6.12-16 “Ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις ἐξελεθῆναι αὐτὸν εἰς τὸ ὄρος προσεύξασθαι, καὶ ἦν διανυκτερεύων ἐν τῇ προσευχῇ τοῦ θεοῦ. καὶ ὅτε ἐγένετο ἡμέρα, προσεφώνησεν τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ ἐκλεξάμενος ἀπ’ αὐτῶν

Αυτές οι καταγραφές στο Ιω. που αφορούν το Θωμά, αλλά και το Θωμά το λεγόμενο Δίδυμο, **θα αποτελέσουν τον βασικό άξονα της έρευνάς μας.** Ο πρωταγωνιστής της εργασίας μας ομιλεί ή ενεργεί σε συγκεκριμένα γεγονότα. Στον πίνακα που ακολουθεί εντάσσουμε χρονικά τα γεγονότα, όπως καταγράφονται στο κείμενο. Διαπιστώνουμε πως στα τρία πρώτα χωρία (Ιω. 11.16, 14.5, 20.24) υπάρχει μία εναλλαγή του ονόματος του μαθητή (Θωμάς) με το χαρακτηρισμό “ο λεγόμενος Δίδυμος”. Στα υπόλοιπα χωρία, γίνεται αναφορά σε αυτόν μόνο με τη χρήση του ονόματός του (Θωμάς).

Όλες οι παρακάτω αναφορές αποτελούν τους προσωπικούς “υποχρεωτικούς” σταθμούς¹⁹⁷ της πορείας του, τους οποίους και θα μελετήσουμε σε επόμενα κεφάλαια. Κατά τη γνώμη μας, είναι **αυτή ακριβώς η πορεία του** που τον καθιστά ως ένα ακόμη βιβλικό πρόσωπο “διδυμικού” τύπου, αφού καλείται **στη δική του εποχή** (με τις τρέχουσες “αντίξοες”¹⁹⁸ συνθήκες) **ν’ αποκτήσει τη προσωπική του σχέση με το**

δώδεκα, οὓς και ἀποστόλους ὠνόμασεν· Σίμωνα ὃν και ὠνόμασεν Πέτρον, και Ἀνδρέαν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, και Ἰάκωβον και Ἰωάννην και Φίλιππον και Βαρθολομαῖον και Μαθθαῖον και Θωμᾶν και Ἰάκωβον Ἀλφαιῖου και Σίμωνα τὸν καλούμενον ζηλωτὴν και Ἰούδαν Ἰακώβου και Ἰούδαν Ἰσκαριώθ, ὃς ἐγένετο προδότης.” Πρ. 1.12-14 “Τότε ὑπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλήμ ἀπὸ ὄρους τοῦ καλουμένου Ἐλαιῶνος, ὃ ἐστὶν ἐγγὺς Ἱερουσαλήμ σαββάτου ἔχον ὁδόν. και ὅτε εἰσῆλθον, εἰς τὸ ὑπερῶν ἀνέβησαν οὗ ἦσαν καταμένοντες, ὃ τε Πέτρος και Ἰωάννης και Ἰάκωβος και Ἀνδρέας, Φίλιππος και Θωμᾶς, Βαρθολομαῖος και Μαθθαῖος, Ἰάκωβος Ἀλφαιῖου και Σίμων ὁ ζηλωτὴς και Ἰούδας Ἰακώβου. οὗτοι πάντες ἦσαν προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδὸν τῇ προσευχῇ σὺν γυναιξίν και Μαριὰμ τῇ μητρὶ τοῦ Ἰησοῦ και τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ”.

¹⁹⁷Όπως ακριβώς έκαναν και οι Αβραάμ, Ισαάκ, Ιακώβ, (ισοδύναμα δίδυμοι Βλ. C. Levi-Straus, Μύθος και Νόημα, σελ.68) αφού αρχικά χάραξαν τη δική τους προσωπική πορεία με τον Θεό, στο ενδιάμεσο αυτής “στάθμευσαν” στους δικούς τους προσωπικούς “υποχρεωτικούς” και απαραίτητους σταθμούς και τη διένυσαν έως τέλους της ζωής τους.

¹⁹⁸Κατά τη γνώμη μας οι “αντίξοες” συνθήκες για το κάθε άνθρωπο είναι οι πραγματικά ιδανικές, καθώς είναι αυτές που δίδουν τη δυνατότητα της αγιότητας. Δυστυχώς ο εγωισμός μας είναι αυτός που αντιλαμβάνεται αυτές τις συνθήκες ως αντίξοες, αυτός που τις χαρακτηρίζει και τις πιστεύει ως αντίξοες. Αυτός ο εγωισμός, που μας εγκλωβίζει και μας συσκοτίζει στο χωροχρόνο τον οποίο καλούμαστε εμείς να ζήσουμε, εμείς να προχωρήσουμε, εμείς να καθαρθούμε, να φωτισθούμε και εν τέλει να θεωθούμε κατά χάρη. Αυτός είναι που μας πλανά μέσα από λογισμούς ποικίλους: “αχ! Και να ζούσα την εποχή του Χριστού! Να μουν εκεί σε μια γωνιά ή να ήμουν στην Πεντηκοστή των Αποστόλων ή αργότερα στην εποχή του ένδοξου Βυζαντίου, ή πενήντα χρόνια πριν γεννηθώ και να χα γνωρίσει κείνο τον γέροντα κ.ο.κ.” Ξεχνάμε δυστυχώς πως ο Παντοδύναμος, Παντογνώστης, Δίκαιος και Φιλάνθρωπος Τριαδικός Θεός οικονομεί τη σωτηρία του γένους των ανθρώπων με τον ιδανικότερο τρόπο για τον καθένα μας από εμάς, αφού

Θεό. Άλλωστε το ίδιο το όνομα του πρωταγωνιστή μας στην αραμαϊκή γλώσσα (Θωμάς: teoma) σημαίνει Δίδυμος.

“Κατά Ιωάννην”		
Στίχος	Διατύπωση για το πρόσωπο του μαθητή	Σχετικό Γεγονός - “σταθμός”
11.16		
“εἶπεν οὖν Θωμᾶς ὁ λεγόμενος Δίδυμος τοῖς συμμαθηταῖς· ἄγωμεν καὶ ἡμεῖς ἵνα ἀποθάνωμεν μετ’ αὐτοῦ.”	Ὑπαρξη χαρακτηρισμού: ο λεγόμενος Δίδυμος	αναγγελία του θανάτου του Λαζάρου από τον Διδάσκαλο Ιησού
14.5		
“Λέγει αὐτῷ Θωμᾶς · κύριε, οὐκ οἶδαμεν ποῦ ὑπάγεις· πῶς δυνάμεθα τὴν ὁδὸν εἰδέναι;”	Απουσία χαρακτηρισμού/Αναφορά μόνο του ονόματος (Θωμάς)	αναγγελία της Οδοῦ
20.24		
“ Θωμᾶς δὲ εἷς ἐκ τῶν δώδεκα, ὁ λεγόμενος Δίδυμος , οὐκ ἦν μετ’ αὐτῶν ὅτε ἦλθεν Ἰησοῦς.”	Ὑπαρξη χαρακτηρισμού: ο λεγόμενος Δίδυμος	Πληροφορία σχετικά με την απουσία του μαθητή Θ. κατά την πρώτη εμφάνιση του Αναστημένου Ιησού στους μαθητές του
20.26		

γνωρίζει ως Δημιουργός το βαθύτερο είναι μας, την ιδιοσυγκρασία μας, ὅλη μας την ὑπαρξη (ψυχοσωματική).

<p>“Καὶ μεθ’ ἡμέρας ὀκτῶ πάλιν ἦσαν ἔσω οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ Θωμᾶς μετ’ αὐτῶν. ἔρχεται ὁ Ἰησοῦς τῶν θυρῶν κεκλεισμένων καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον καὶ εἶπεν· εἰρήνη ὑμῖν.”</p>	<p>Απουσία χαρκτηρισμοῦ/Αναφορὰ μόνο του ονόματος (Θωμᾶς)</p>	<p>Πληροφορία σχετικά με την παρουσία του μαθητῆ Θ. κατά την δεύτερη εμφάνιση του Αναστημένου Ἰησοῦ στους μαθητές του</p>
<p>20.27</p>		
<p>“εἶτα λέγει τῷ Θωμᾶ· φέρε τὸν δάκτυλόν σου ὧδε καὶ ἴδε τὰς χεῖράς μου καὶ φέρε τὴν χεῖρά σου καὶ βάλε εἰς τὴν πλευράν μου, καὶ μὴ γίνου ἄπιστος ἀλλὰ πιστός.”</p>	<p>Απουσία χαρκτηρισμοῦ/Αναφορὰ μόνο του ονόματος (Θωμᾶς)</p>	<p>Πληροφορία σχετικά με την συγκατάβαση του Αναστημένου Ἰησοῦ προς τον μαθητῆ του Θ. κατά την δεύτερη εμφάνιση Του στους μαθητές του</p>
<p>20.28</p>		
<p>“ἀπεκρίθη Θωμᾶς καὶ εἶπεν αὐτῷ· ὁ κύριός μου καὶ ὁ θεός μου.”</p>	<p>Απουσία χαρκτηρισμοῦ/Αναφορὰ μόνο του ονόματος (Θωμᾶς)</p>	<p>Πληροφορία σχετικά με την ομολογία του μαθητῆ προς τον του Αναστημένο Ἰησοῦ κατά την δεύτερη εμφάνιση Του στους μαθητές του</p>

Πίνακας 5

3.3.2.3. ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ

Στο σημείο αυτό θα θέλαμε να εισαγάγουμε τις επιδράσεις που δέχτηκε ο συγγραφέας ώστε να προχωρήσει στην αξιοποίηση της λέξεως ή του ὄρου “Δίδυμος” στο κείμενό του:

α) η καταγωγή του. Ο Ιωάννης μεγάλωσε και έζησε σ' ένα πολυπολιτισμικό περιβάλλον της περιοχής της Γαλιλαίας¹⁹⁹

β) το βιοποριστικό του επάγγελμα. Ο συγγραφέας, μέχρι τη χρονική στιγμή που κλήθηκε από τον Ιησού για να τον ακολουθήσει, εργαζόταν στο καΐκι του πατέρα του, ο οποίος ως έμπορος ιχθύων είχε συχνές συναναστροφές με εθνικούς

γ) η διαβίωση του στην Έφεσο (σύμφωνα με την εκκλησιαστική παράδοση)²⁰⁰. Ως γνωστόν στην ιωνική αυτή πόλη υπήρχε ο πασίγνωστος και άξιος θαυμασμού αρχιτεκτονικός ναός της θεάς Αρτέμιδος (αφιερωμένος στη δίδυμη αδελφή του θεού Απόλλωνα) η οποία τύχαινε αδιαμφισβήτητα της καθολικής αποδοχής από τους κατοίκους της Ασίας (υπάρχει εξάλλου η καταγραφή και στις Πράξεις των Αποστόλων²⁰¹)

¹⁹⁹“Γαλιλαία” “Η βορεία εκ των τεσσάρων μεγάλων περιοχών (Γαλιλαία, Σαμάρεια, Ιουδαία και Περαιά), εις ας διαιρείται η Παλαιστίνη απ' αρχαιοτάτων χρόνων. Κατά την εποχήν του Χριστού, η Γαλιλαία ωρίζετο προς Β. διά των ορίων της Τύρου, προς Α. διά του Ιορδάνου, προς Ν. διά των από της κοιλάδος Έδρελον μέχρι της Σκυθοπόλεως εκτεινομένων ορίων της Σαμαρείας, και προς Δ. διά της Μεσογειού θαλάσσης. Η Γαλιλαία διηρείτο φυσικώς εις Άνω και Κάτω. [...] Οι πρώτοι κάτοικοι της περιοχής ταύτης προήρχοντο εκ των τεσσάρων ισραηλιτικών φυλών, των Ισάχαρ, Ζαβουλών, Νεφθαλείμ και Ασήρ. Βραδύτερον οι κάτοικοι αυτής παρουσιάζουν επιμιξίαν, προελθούσαν και εκ της γειτνιασεως αυτών μετά των πέραν αυτής οικούντων αλλοφύλων λαών, ως και εκ της εκεί εγκαταστάσεως πολλών Ασσυρίων, μετά την υπ' αυτών κατάληψιν της [...] οι κάτοικοί της δεν έχαιρον μεγάλης εκτιμήσεως εκ μέρους των λοιπών Ιουδαίων, διο και η χώρα αυτών ονομάζετο “Γαλιλαία των Εθνών” [...] Δια τούτο και κατά την εποχήν του Χριστού παρουσιάζονται εν αυτή πολλοί “προσήλυτοι” και “σεβόμενοι τον Θεόν” των Ιουδαίων, προερχόμενοι εκ των Φοινίκων, των Ασσυρίων, των Σύρων και των Ελλήνων. Αι σχέσεις των κατοίκων της Γαλιλαίας μετά των περί αυτούς αλλοφύλων λαών ήυξανον συνεχώς, διο και ο τρόπος ζωής, τα έθιμα και η γλώσσα αυτών διέφερον κατά πολύ των λοιπών Ιουδαίων. [...] Πάντως οι κάτοικοι της Γαλιλαίας ήσαν γενικώς εργατικοί και λίαν προοδευτικοί. Το Ταλμούδ χαρακτηρίζει βραδύτερον αυτούς ως φίλους μάλλον της τιμής παρά του χρήματος, εν αντιθέσει προς τους λοιπούς Ιουδαίους, ους χαρακτηρίζει ως φίλους του χρήματος και ουχί της τιμής. Και η περί Μεσσίου αντίληψης των Γαλιλαίων ήτο πνευματικωτέρα της των άλλων Ιουδαίων. Εις τούτο συνετέλει ασφαλώς η επαφή αυτών μετά των εθνικών. Εντεύθεν πρέπει να εξηγηθή και η εξ αυτών προτίμησις του Ιησού, ως προς την εκλογήν των μαθητών και αποστόλων αυτού Ανδρέου, Πέτρου, Ιωάννου, Ιακώβου, Φιλίππου, Ναθαναήλ και Σίμωνος [...] Διά μέσου της Γαλιλαίας διήρχετο, από των πρώτων ελληνοιστικών χρόνων, μεγάλη υπερασιατική λεωφόρος, ενούσα από της Δαμασκού και πέραν αυτής την Μ. Ασίαν μετά της Αφρικής”. Βλ. Μάρκος Α. Σιώτης, Θ.Η.Ε., τόμος δ', στλ. 173-175.

²⁰⁰Ο.π. σελ. 161-164.

²⁰¹Βλ. Πρ. 19. 24 “Δημήτριος γάρ τις όνόματι, άργυροκόπος, ποιών ναούς άργυροῦς Ἄρτέμιδος παρείχετο τοῖς τεχνίταις έργασίαν οὐκ όλίγην.” | Πρ. 19. 27 “[...] αλλά και τὸ

δ) η απόδοση δεύτερου ονόματος²⁰² γεγονός πολύ συνηθισμένο σε πολυπολιτισμικά περιβάλλοντα εκείνης της εποχής

ε) η γνώση της υιοθέτησης των Διοσκούρων στη ρωμαϊκή λατρεία και κατ' επέκταση σε όλη τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία²⁰³.

στ) η χρήση της ελληνικής γλώσσας. Ο συγγραφέας, παρόλο που δεν ήταν Έλληνας και δε γνώριζε άριστα το χειρισμό της διεθνούς γλώσσας της εποχής του²⁰⁴, μολαταύτα στα συγκεκριμένα χωρία που εξετάζουμε, τη χρησιμοποιεί με ακραιφνή και δη ευρηματικό τρόπο, αφού προσδίδει στο μαθητή Θ., άλλοτε μία μόνιμη και άλλοτε μία παροδική ιδιότητα σε σχέση με τα τεκταινόμενα, κάνοντας χρήση των κατάλληλων συντακτικών κανόνων.

τῆς μεγάλης θεᾶς Ἀρτέμιδος ἱερὸν εἰς οὐθὲν λογισθῆναι, μέλλειν τε καὶ καθαιρεῖσθαι τὴν μεγαλειότητα αὐτῆς, ἦν ὅλη ἡ Ἀσία καὶ ἡ οἰκουμένη σέβεται.” | Ομοίως: 19. 34 “[...] φωνὴ ἐγένετο μία ἐκ πάντων, ὡς ἐπὶ ὥρας δύο κραζόντων· μεγάλη ἡ Ἄρτεμις Ἐφεσίων.”

²⁰²Βλ. Χρ. Σπ. Βούλγαρης *Οι Δώδεκα Μαθηταί και Απόστολοι του Ιησού Χριστού*, σελ. 282.

²⁰³“Ο ναυτικός χαρακτήρας των Διοσκούρων” “Την πρώτη φορά, μετά την αναχώρηση των Αργοναυτών από το ακρωτήριο Σίγειο της Τρωάδας, τα πλοία και οι επιβαίνοντες σώθηκαν χάρη στα δυο αστέρια που έπεσαν στα κεφάλια των Διοσκούρων και φώτισαν τον δρόμο. Και σήμερα οι ηλεκτρικές λάμπες στα ιστία των πλοίων σε καιρό τρικυμίας ονομάζονται διόσκουροι. **Οι Ρωμαίοι σμίλευαν στα ακρόπρωρα των καραβιών τους ομοιώματα Διοσκούρων. Τέτοια ομοιώματα είχε και το πλοίο που μετέφερε τον Απόστολο Παύλο στη Δύση για να κηρύξει τη νέα θρησκεία** (Πράξεις, κη' 11)· νωρίτερα είχε περάσει από το νησί των Μυστηρίων των Μεγάλων Θεών, τη Σαμοθράκη (Πράξεις, ιστ' 11),” των οποίων οι Διόσκουροι, όπως και άλλες ελάσσονες και ομαδικές θεότητες, θεωρούνταν συνοδοί θεοί και μεσολαβητές των ανθρώπων προς αυτούς.” Βλ. Μήττα Δ., “Μορφές και Θέματα της Αρχαίας Ελληνικής Μυθολογίας, Διόσκουροι, Αποθέωση, λατρεία, επιφάνειες”, Ψηφίδες για την ελληνική γλώσσα /Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία στον διαδικτυακό τόπο

https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/mythology/lexicon/metamorfoseis/page_081.htm1#toc007

²⁰⁴Πρβλ. “[...] το κείμενο της μετάφρασης διαβαζόταν διαρκώς στις Συναγωγές εκτός της Παλαιστίνης και μάλιστα **απετέλεσε την πιο χρήσιμη γέφυρα για τους πρώτους Χριστιανούς ιεραποστόλους στην προσπάθειά τους να διαδώσουν το Καλό Μήνυμα**. Οι μεταφράσεις άλλων βιβλίων της Παλαιάς Διαθήκης προστέθηκαν αργότερα. Γενικώς, πιστεύεται ότι τα Προφητικά βιβλία μεταφράστηκαν το 200 π.Χ. περίπου και πολλά άλλα κατά τον πρώτο αιώνα π.Χ. **Κατά την εποχή των πρώτων Χριστιανών η μετάφραση των βιβλίων της Παλαιάς Διαθήκης είχε γίνει το πιο αγαπημένο ανάγνωσμα**. Ακόμη, η μετάφραση των **Ο' έγινε γρήγορα βασικό εργαλείο των Χριστιανών** στις συζητήσεις που γίνονταν με τους Ιουδαίους αδελφούς τους. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε πολλά χωρία της Καινής Διαθήκης, όπου ο ιερός συγγραφέας παραπέμπει σε βιβλία της Παλαιάς, η παραπομπή ακολουθεί τη μετάφραση των Ο'.”Βλ. Κ. Ζάρας, *Ιστορία της εποχής της Καινής Διαθήκης*, σελ. 157.

Κατά την βιβλιογραφική μας έρευνα, εντοπίσαμε μια συντακτική σχέση, η οποία όμως έχει καταγραφεί μόνο σε εξωκανονικά κείμενα²⁰⁵ και είναι αυτή του επιθετικού προσδιορισμού. Ως γνωστόν, ο επιθετικός προσδιορισμός προσδίδει στη λέξη που προσδιορίζει, μια συγκεκριμένη και μόνιμη ιδιότητα. Εν προκειμένω, η λέξη *Δίδυμος*, αποδίδει μια σταθερή ιδιότητα στο πρόσωπο *Θωμάς*. Ποια είναι αυτή; Ότι ο *Θωμάς* είναι ο αδερφός του *Ιησού*. Αυτό προκύπτει τόσο από τον R. Harris, σύμφωνα με τον οποίο, σε συριακές πηγές, ο *Θωμάς* ονομάζεται *Ιούδας Θωμάς* ή *Ιούδας ο δίδυμος*, δηλ. ταυτίζεται με τον αδελφό του *Ιησού* *Ιούδαν*²⁰⁶, όσο και από τις “Πράξεις του Θωμά” στο οποίο κείμενο, ο *Θωμάς* θεωρείται ως δίδυμος αδελφός του *Ιησού*.²⁰⁷ Ταυτόχρονα, θεωρούμε πως αυτή η μόνιμη σταθερή ιδιότητα (από το πρόσωπο) έμμεσα μετατίθεται στα ίδια τα κείμενα με απώτερο σκοπό να αποδοθεί μία σχετική αυθεντικότητα στη γνωστική διδασκαλία που αυτά υπηρετούν (πως τάχα αυτά αποτελούν τον πραγματικό δρόμο σωτηρίας). Καθίσταται λοιπόν σαφές πως η χρήση του συγκεκριμένου επιθετικού προσδιορισμού κινείται προς αυτή τη “σωτηριολογική” κατεύθυνση.

Στα εξωκανονικά κείμενα, ο χαρακτηρισμός “*Δίδυμος*” αποδίδεται ως κύριο στοιχείο της προσωπικότητάς του *Θωμά*²⁰⁸, κάτι το οποίο ο *Ιωάννης* επιλέγει συνειδητά να μη χρησιμοποιήσει στα κείμενά του. Κατά την άποψή μας, ο συγγραφέας του *Ιω. ευαγγελίου*, συνειδητά δεν επιλέγει τη διατύπωση *Θωμάς ο Δίδυμος* στα κείμενά του διότι γνώριζε και αυτή την προφορική παράδοση της εποχής του. Δεν θέλει να αφήσει να ευδοκιμήσει οποιοσδήποτε καρπός ομοιότητας (λόγω του προσωνυμίου *Δίδυμος*) - στο νου και στη καρδιά του ακροατή (του εν δυνάμει μέλους της Εκκλησίας) - της μιας παράδοσης με την άλλη, της γνήσιας από της

²⁰⁵Συγκεκριμένα αναφερόμαστε στα: α) “Πίστις Σοφία” με τη φράση “ο Δίδυμος Ιούδας Θωμάς” β) “Κατά Θωμάν Ευαγγέλιον” με τη φράση “Δίδυμος Ιούδας Θωμάς” και γ) στις “Πράξεις του Θωμά” με τις φράσεις “Ιούδας ο και Θωμάς” ή “Ιούδας Θωμάς ο και Δίδυμος”.

²⁰⁶Βλ. Χρ. Σπ. Βούλγαρης *Οι Δώδεκα Μαθηταί και Απόστολοι του Ιησού Χριστού*, σελ. 281.

²⁰⁷Οπ.π. σελ. 288 “Πράξεις του Θωμά είναι, ίσως, το εκτενέστερον έργον αποδιδόμενον εις τον Απόστολον, ο οποίος εις αυτό καλείται Ιούδας ή Θωμάς, ή Ιούδας ο και Θωμάς ή Ιούδας Θωμάς ο και Δίδυμος, θεωρείται δε δίδυμος του Ιησού, τόσον κατά την εμφάνισιν, όσον και κατά τον προορισμόν και το απολυτρωτικόν έργον”.

²⁰⁸Οπ.π. σελ. 288 “Το Ευαγγέλιον “Πίστις Σοφία” αρχίζει με την έκφρασιν· “Αυταί είναι αι μυστικάί λέξεις, τας οποίας είπεν Ιησούς ο Ζων και κατέγραψεν ο Δίδυμος Ιούδας Θωμάς” σελ. 284 | “Αι “πράξεις του Θωμά” [...] εις αυτό καλείται Ιούδας ή Θωμάς, ή Ιούδας ο και Θωμάς ή Ιούδας Θωμάς ο και Δίδυμος. σελ. 288.

κίβδηλης, αυτής που προσφέρει σωτηρία και λύτρωση έναντι της άλλης που οδηγεί στην αίρεση και στην απώλεια. **Δεν απορρίπτει τη λέξη Δίδυμος, αλλά επιλέγει την προσθήκη της λέξεως ο λεγόμενος να προηγείται αυτής²⁰⁹, ως προσδιορισμό τελικά, στο πρόσωπο του Θωμά.** Παράλληλα, θέλει να επισημάνει και το βαθύτατο εκκλησιολογικό - σωτηριολογικό ρόλο που διαδραματίζει η συγκεκριμένη σχέση στα ενεργά μέλη. Αυτή ισχυροποιεί αλλά και συνάμα ισχυροποιείται από την μετέπειτα ερμηνευτική μας προσέγγιση²¹⁰.

Όλες οι προαναφερόμενες επιδράσεις δημιούργησαν το ιστορικοθρησκευτικό πλαίσιο στο οποίο ο ευαγγελιστής κινήθηκε και έδρασε για να μεταφέρει στους σύγχρονούς του το σωτήριο μήνυμα του Αναστημένου Ιησού. Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε πως εξ αφορμής των προϋπαρχουσών πολυπολιτισμικών επιρροών που δέχτηκε ο συγγραφέας, δεν απορρίπτει τη λέξη Δίδυμος για ένα ακόμη λόγο. Επιθυμεί να αξιοποιήσει στο έπακρο αυτή του τη γνώση - εμπειρία. **Προχωρά μέσω της χρήσης του διπλού ονόματος “Θωμάς – Δίδυμος” σε μία δυναμική σύζευξη,** ώστε να την αξιοποιήσει στην ιεραποστολική του δράση. Εξάλλου, η υιοθέτηση μιας αρχαιοελληνικής λέξης (σύνηθες φαινόμενο στο Ιω.²¹¹), η οποία διατηρεί την ιδιαίτερη σημασία της στα τέλη του 1ου μ.Χ., **λειτουργεί ως κάλεσμα των εθνικών** προκειμένου να αντιληφθούν μία νέα προοπτική σωτηρίας, βασισμένη στη πίστη στο πρόσωπο του Αναστημένου Ιησού, εκπλήσσοντας την τότε οικουμένη.

²⁰⁹Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφέρουμε (για μια πιο ολοκληρωμένη προσέγγιση) πως: α) σε κανένα χειρόγραφο έως τώρα δεν έχει εντοπισθεί αυτή η περίπτωση απουσίας του προσδιορισμού “ο λεγόμενος Δίδυμος” β) η αρχική γραφή των κειμένων ήταν Μεγαλογράμματη, δηλ. δεν υπήρχαν τόνοι, πνεύματα και σημεία στίξης, επομένως δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε αν το αρχικό γράμμα της λέξη δίδυμος ήταν με μικρό ή με κεφαλαίο δέλτα (αν και οι μελετητές στις κριτικές εκδόσεις το αναφέρουν με Δ κεφαλαίο).

²¹⁰Βλ. παρακάτω στην παρούσα εργασία.

²¹¹Ιω. 12. 20-36 Μέσα από την ίδια την αφήγηση του δωδέκατου κεφαλαίου κινείται προς μια τέτοια κατεύθυνση προσέγγισης των εθνικών (πρωταγωνιστούν οι μαθητές Ανδρέας και Φίλιππος) αλλά και με την χρήση ονομάτων της ελληνικής γλώσσας, όπως π.χ. Πέτρος, Συμεών κτλ. | Βλ. περισσότερα Σ. Δεσπότης, *Ο Ευαγγελιστής Ιωάννης, Σπουδή στην Ιωάννεια Γραμματεία*, σελ. 229-247.

3.3.2.4. ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΤΗΣ ΦΡΑΣΗΣ “ΘΩΜΑΣ Ο ΛΕΓΟΜΕΝΟΣ ΔΙΔΥΜΟΣ”

Εστιάζοντας στη συντακτική αναγνώριση²¹² της φράσης: *Θωμᾶς ὁ λεγόμενος Δίδυμος* επισημαίνουμε τα εξής:

α) Ο έναρθρος προσδιορισμός *ο λεγόμενος* προηγείται του άναρθρου ουσιαστικού *Δίδυμος*. Αρχικά, φαίνεται πως η λέξη *λεγόμενος* αποτελεί επιθετικό προσδιορισμό (ο επιθετικός προσδιορισμός, όπως δηλώνει και το όνομά του, είναι επίθετο που προσδιορίζει ένα ουσιαστικό, δηλώνει μια μόνιμη ιδιότητα του προσδιοριζόμενου) όμως, η λέξη *λεγόμενος* δεν είναι επίθετο, αλλά ένας ρηματικός τύπος, μία μετοχή. Συγκεκριμένα, είναι επιθετική αναφορική μετοχή του ρήματος *λέγομαι* το οποίο αναφέρεται σε πρόσωπο (εδώ στο *Θωμά*).

β) Το ρήμα *λέγομαι* ανήκει στα συνδετικά ρήματα (ειμί, γίγνομαι κ.λπ.) τα οποία συνδέουν το υποκείμενο με μία λέξη που δηλώνει ποια ιδιότητα έχει το υποκείμενο ή σε ποια κατάσταση βρίσκεται. Η λέξη που φανερώνει την ιδιότητα του υποκειμένου ονομάζεται κατηγορούμενο. Συνεπώς, το ρήμα *λέγομαι* σε μία πρόταση χρησιμεύει στη σύνδεση του υποκειμένου με το κατηγορούμενο.

γ) Η φράση *ὁ λεγόμενος* μεταφράζεται πάντοτε ως *αυτός που λέγεται*, *αυτός που καλείται* (προσδίδει μια παροδική ιδιότητα στο ουσιαστικό). Στην προκειμένη περίπτωση, στη φράση *Θωμᾶς ὁ λεγόμενος Δίδυμος*, η λέξη *λεγόμενος* **λειτουργεί ως σύνδεσμος του υποκειμένου άρθρο “ο” με το κατηγορούμενο “Δίδυμος”** - μεταφράζεται ως *αυτός που λέγεται Δίδυμος*, *αυτός που καλείται Δίδυμος* - συνιστώντας στο κείμενο μία απόλυτη συντακτική σχέση. Έχουμε δηλαδή μια κατηγορηματική σχέση στο λόγο. Συνεπώς ολόκληρη η φράση *ο λεγόμενος Δίδυμος* ως κατηγορηματική σχέση αναφέρεται στο *Θωμάς* και **αποδίδει σε αυτό το πρόσωπο (τον *Θωμά*) μία παροδική ιδιότητα, η οποία μπορεί και να μεταβληθεί.**

Θα πρέπει να σημειωθεί στο σημείο αυτό πως στα εξωκανονικά κείμενα²¹³ χρησιμοποιείται για τον *Θ*. ο όρος *Δίδυμος* ως επιθετικός

²¹²Για την συντακτική ανάλυση Βλ. Β.Γ. Μανδηλαράς *Η Δομή της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας (Συντακτικό)*, σελ. 26-27, 41-42, 43-44.

²¹³Βλ. περισσότερα στην παραπομπή (65) της παρούσας.

προσδιορισμός, αποδίδοντας στο πρόσωπο μια μόνιμη ιδιότητα, που πιθανόν να λειτουργούσε ως σχετικό φερέγγυο της διδασκαλίας που του αποδιδόταν.

3.4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Ο όρος Δίδυμος δεν είναι ένας σύγχρονος όρος κατά τη περίοδο συγγραφής του ευαγγελίου, αφού ήδη εμφανίζεται τόσο στον ελληνορωμαϊκό κόσμο όσο και στον Παλαιδιαθηκικό. Στο μεν πρώτο σχετίζεται έντονα με τη γέννηση συγκεκριμένων μύθων ενώ στο δεύτερο αναφέρεται σε πραγματικά πρόσωπα, τα οποία συνδέονται με το έργο της θείας Οικονομίας. Στην Καινή Διαθήκη οι αναφορές του όρου Δίδυμος περιορίζονται μόνο στο Ιω. και αφορούν αποκλειστικά το μαθητή Θωμά. Ο ευαγγελιστής αξιοποιεί τις επιδράσεις του περιβάλλοντος στο οποίο ο ίδιος έζησε και κατορθώνει με έναν ευρηματικό και αριστοτεχνικό τρόπο να χρησιμοποιήσει την ελληνική γλώσσα, αφού μέσω της διαφορετικής διατύπωσης του ονόματος **αποδίδει συγκεκριμένες ιδιότητες** στον Θ. (μόνιμες και παροδικές). Επιπλέον ο συγκεκριμένος όρος (Δίδυμος) υπάρχει ως επιθετικός προσδιορισμός σε εξωκανονικά κείμενα αποδίδοντας (εν συγκρίσει με το Ιω.) μία σταθερή ιδιότητα.

Κατά την έρευνά μας, εντοπίσαμε τις ομοιότητες των βιβλικών προσώπων που παρουσιάσαμε και τις διατυπώσαμε ως διδυμικού τύπου ενόψει μίας νέας διάστασης που αποκτούσε η συγγένειά τους (απόδοση νέων πνευματικών δεσμών). Διάσταση η οποία οφειλόταν τόσο στην παρόμοια πορεία τους με σκοπό την εδραίωση της πίστης όσο και στην καθεαυτή ωρίμανσή της.

Στην παρούσα ενότητα αναφερθήκαμε αρχικά στην έννοια του όρου Δίδυμος σε διάφορους πολιτισμούς της Μεσογείου και κατόπιν εστιάσαμε στα βιβλικά κείμενα τα οποία σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με αυτόν (τον όρο).

Στην επόμενη ενότητα θα μελετήσουμε τη διήγηση που σχετίζεται με το γεγονός της ανάστασης του Λαζάρου και συγκεκριμένα με την τοποθέτηση των πρωταγωνιστών Θωμά, Μάρθας, και Μαρίας απέναντι στις σταδιακές αναγγελίες του Ιησού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Ο ΘΩΜΑΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ

Στην συγκεκριμένη ενότητα, ο στίχος τον οποίο προσεγγίζουμε (11.16)

“είπεν οὖν Θωμᾶς ὁ λεγόμενος Δίδυμος τοῖς συμμαθηταῖς· ἄγωμεν καὶ ἡμεῖς ἵνα ἀποθάνωμεν μετ’ αὐτοῦ.”

αποτελεί μέρος μιας μακράς διηγήσεως (57 στίχοι), της οποίας το κεντρικό πρόσωπο αν και “δεν ομιλεί” είναι ο Λάζαρος ο εκ της Βηθανίας. Τα πάντα στη διήγηση δορυφορούνται είτε άμεσα, είτε έμμεσα γύρω από τον δικό του θάνατο²¹⁴ αλλά και τη δική του ανάσταση.²¹⁵

	Ενότητες	Κεντρικοί στίχοι	Εκατέρωθεν στίχοι (συγκείμενα των κεντρικών στίχων)
Άμεσος Διάλογος Θωμά με Ιησού	1η Ενότητα: Ο Θωμάς και η ανάσταση του Λαζάρου	11.16	11.1-15, 11. 17-46
	2η Ενότητα: Ο αποχαιρετιστήριος λόγος του Ιησού και ο Θωμάς	14.5	13.36-38, 14.6-11, 16.5-6 & 16.12
	3η Ενότητα: Ο Θωμάς και ο Αναστημένος Ιησούς	20.19-29	20.18 & 20.30-31
Έμμεση αναφορά στο Θωμά	4η Ενότητα: Ο Θωμάς στη λίμνη της Τιβεριάδος	21.2	21.1, 21.3 & 21. 12-14

Πίνακας 6

²¹⁴Ιω. 11.45-46.

²¹⁵Ιω. 11.43 - 46, 12.9-11, 17-19.

4.1 ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Στον στ. 16 του 11ου κεφαλαίου, δεν υπάρχουν κριτικά σύμβολα²¹⁶ που να παραπέμπουν στον Apparatus Criticus (κριτικό μηχανισμό).

Μελετώντας το κριτικό κείμενο²¹⁷ καταλήξαμε στο παρακάτω κείμενο (τελικό) το οποίο και θα αποτελέσει τη βάση της έρευνάς μας και είναι το εξής:

- ❖ **11.16** “*εἶπεν οὖν Θωμᾶς ὁ λεγόμενος Δίδυμος τοῖς συμμαθηταῖς· ἄγωμεν καὶ ἡμεῖς ἵνα ἀποθάνωμεν μετ’ αὐτοῦ.*”

4.2 ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Η κλιμακωτή δομή του κειμένου (που δημιουργείται μέσα από μία ακολουθία σκηνών) ξεκινά από την αναγγελία της αρρώστιας του φίλου του Ιησού²¹⁸ και φθάνει μέχρι την εντολή του ιερατείου να συλλάβουν τον Ιησού²¹⁹ προκειμένου να τον θανατώσουν²²⁰. Αυτή η κλιμάκωση διαμορφώνεται μέσα από ένα σύνολο διαλόγων αλλά και εικόνων που αφενός “ξεδιπλώνουν” τις πιο ευαίσθητες πτυχές της ανθρώπινης ύπαρξης²²¹ κι αφετέρου φανερώνουν τις σκιώδεις αποφάσεις μιας κάστας ανθρώπων. Το γεγονός της ανάστασης του Λαζάρου που καταγράφεται στους στ. 43 - 44 του ενδέκατου κεφαλαίου, πέραν της φανέρωσης της παντοδυναμίας του Ιησού, λειτουργεί τόσο στους αυτόπτες μάρτυρες όσο

²¹⁶Από δω και πέρα η περίπτωση αυτή θα επισημαίνεται ως Α.Π.Α.Σ. = Απουσία παραπομπών στο Apparatus Criticus και το κείμενο παραμένει ως έχει.

²¹⁷*Novum Testamentum Graece*, σελ. 337, 350-351 & 372-374.

²¹⁸Ιω. 11.3 “*ἀπέστειλαν οὖν αἱ ἀδελφαὶ πρὸς αὐτὸν λέγουσαι· κύριε, ἴδε ὃν φιλεῖς ἀσθενεῖ*”.

²¹⁹Ιω. 11.57 “*δεδώκεισαν δὲ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι ἐντολὰς ἵνα ἐάν τις γνῶ ποῦ ἐστὶν μνηύση, ὅπως πιάσωσιν αὐτόν*”.

²²⁰Ιω. 11.51, 53 | Γράφει χαρακτηριστικά ο Καρακόλης: “*Ἄλλωστε προσφάτως ο Ιησὺς ἀνέστησε τὸν Λάζαρο, δημιουργώντας ἀφενὸς μεγάλο ρεύμα υπέρ του ἰδίου (11,45 12,9-17-18), αφετέρου δε δίνοντας τὴν ἀφορμὴ στο μέγα συνέδριο να λάβει τὴν οριστικὴ ἀπόφαση για τὴ σύλληψη καὶ τὴ θανάτωσή του (11,47-53).*” Βλ. Χ. Καρακόλης, *Θέματα ερμηνείας καὶ θεολογίας τῆς Καινῆς Διαθήκης*, σελ. 207.

²²¹Εννοούμε τον πόνο που νιώθει κάποιος από την απώλεια ενός ανθρώπου, ως συνέπεια του θανάτου αλλά και ότι έπεται μετά από αυτόν.

και στους μεταγενέστερους ακροατές, ως το συγκλονιστικότερο γεγονός - μέχρι εκείνη τη στιγμή της αφήγησης του ευαγγελίου - της πίστης (εμπιστοσύνης) αλλά και της απιστίας στο πρόσωπο Του²²², το οποίο έρχεται με τη σειρά του να υπενθυμίσει τα προφητικά λόγια του Συμεών του Θεοδόχου: “ἰδοὺ οὗτος κεῖται εἰς πτώσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον”²²³.

4.3. ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ - ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΤΙΧΩΝ

4.3.1 ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΜΕ ΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΕΣ ΒΑΣΕΙ ΤΗΣ ΑΝΑΓΓΕΛΙΑΣ ΤΗΣ ΑΡΡΩΣΤΙΑΣ ΤΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ

Αρχικά, γίνεται λόγος για την ασθένεια του Λαζάρου, τον τόπο και τα ονόματα των αδελφών του. Κατόπιν δίδονται κάποιες περισσότερες πληροφορίες που αφορούν τη Μαρία²²⁴ (Μαριάμ) αλλά και τον τρόπο²²⁵ με

²²²Ιω. 11.45-46 “Πολλοὶ οὖν ἐκ τῶν Ἰουδαίων οἱ ἐλθόντες πρὸς τὴν Μαριάμ καὶ θεασάμενοι ἃ ἐποίησεν ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν· τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν ἀπῆλθον πρὸς τοὺς Φαρισαίους καὶ εἶπαν αὐτοῖς ἃ ἐποίησεν Ἰησοῦς” | “7. Ἀλλ’ ἡ τῆς ἀπιστίας ἔμεινεν ἀδιόρθωτος πῆρως· γνωρίσαντες γὰρ τὸν νεκρὸν ἐφθόνουν τῷ θαύματι καὶ τυφλὰς διεννοοῦντο βουλάς· «Ἐβουλεύσαντο» γὰρ, φησὶν, «ἵνα καὶ τὸν Λάζαρον ἀποκτείνωσιν ὅτι πολλοὶ δι’ αὐτὸν ὑπῆγον τῶν Ἰουδαίων καὶ ἐπίστευον εἰς τὸν Ἰησοῦν.»” Ησυχίου, πρεσβυτέρου Τεροσολύμων, λόγος εἰς τὸν τετραήμερον Λάζαρον, στον διαδικτυακό τόπο <https://greekdownloads.wordpress.com/2014/09/29/%ce%ac%ce%b3%ce%b9%ce%bf%cf%82-%ce%b7%cf%83%cf%8d%cf%87%ce%b9%ce%bf%cf%82-%ce%b9%ce%b5%cf%81%ce%bf%cf%83%ce%bf%ce%bb%cf%8d%ce%bc%cf%89%ce%bd-%ce%bf-%cf%80%cf%81%ce%b5%cf%83%ce%b2%cf%8d%cf%84%ce%b5/> ημερομηνία προσπέλασης: 2021

²²³Λκ. 2.34.

²²⁴Ιω. 11.2.

²²⁵Ιω. 11.3 “ἀπέστειλαν οὖν αἱ ἀδελφαὶ πρὸς αὐτὸν λέγουσαι· κύριε, ἴδε ὃν φιλεῖς ἀσθενεῖ” | “Διὰ τί δὲ πέμπουσι καλοῦσαι τὸν Ἰησοῦν, καὶ οὐκ αὐταὶ προσέρχονται, ὥσπερ ὁ εκατόνταρχος καὶ ὁ βασιλικός; Διότι σφόδρα εθάρρουν τῷ Χριστῷ, καὶ ὅτι γυναῖκες ἦσαν,

τον οποίο ο Ιησούς και οι μαθητές του πληροφορούνται την ασθένεια του Λαζάρου. Στους στίχους 11.3-15 υπάρχει έντονο το στοιχείο της επανάληψης, μέσα από δύο τρόπους: α) την παράθεση γεγονότων και β) τη χρήση συγκεκριμένων λέξεων (π.χ. ονόματα, ρήματα). Μετά τη σχετική αναγγελία ο Ιησούς απευθύνεται στους παρευρισκόμενους λέγοντας τους πως αυτή η ασθένεια “οὐκ ἔστιν πρὸς θάνατον ἀλλ’ ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ θεοῦ, ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ δι’ αὐτῆς”²²⁶. Αμέσως μετά, το κείμενο αναφέρεται στην αγάπη²²⁷ που είχε ο Ιησούς για την οικογένεια αυτή: “ἠγάπα τὴν Μάρθαν καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς καὶ τὸν Λάζαρον”²²⁸ και αποτελεί μια έμμεση επανάληψη - επιβεβαίωση του “ἴδε ὃν φιλεῖς ἀσθενεῖ” του στ. 3.

Επιπλέον ο συγγραφέας με την επανειλημμένη χρήση τύπων του ρήματος “ακούω” στους στ. 4 και 6 μας γνωστοποιεί τις ενέργειες του Ιησού. Φανερώνει δια της ομιλίας Του το λόγο για τον οποίο είναι ασθενής ο Λάζαρος και δείχνει εμπράκτως πως αντιμετωπίζει ένα τέτοιο γεγονός²²⁹ (ασθένεια), καθώς δεν αναχωρεί άμεσα για να επισκεφθεί²³⁰

και ουκ ἔδει αὐτὰς οὕτω ραδίως προέρχεσθαι τοῦ δωματίου, καὶ ὅτι τῷ πένθει κατεῖχεντο, καὶ ἠσυχολοῦντο περὶ τὸν ἀδελφόν. Ὅτι γὰρ οὐκ ἀπὸ καταφρονήσεως τοῦτο πεποιήκασι, δηλὸν ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα· πολλὴν γὰρ τὴν τιμὴν καὶ τὸ σέβας ἐπιδείκνυνται καὶ τὴν δέσιν ἐπίμονον.” “Βλ. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, *Ερμηνεία του Κατὰ Ιωάννην Ευαγγελίου*, Κεφάλ. ΙΑ΄, Περὶ τῆς ἐγέρσεως τοῦ Λαζάρου, PG 124. 655A-B.

²²⁶Πρβλ. και μιαν ἄλλη δόξα του Θεοῦ Πατέρα διὰ του Υιού, σαφώς πολύ μεγαλύτερη και σπουδαιότερη. Το “νήμα” αυτής της δόξας ξεκινά να ξετυλίγεται το βράδυ της προδοσίας. “Ο Ιησούς ἤδη γνωρίζει πως έγιναν τα αρχικά βήματα στην αλυσίδα των γεγονότων που οδηγεί ἀπὸ το Γολγοθά (αναφέρεται ο ερμηνευτής στο γεγονός της προδοσίας) στη Μεσσιανική δόξα. Κι ο Θεός δοξάζεται γιατί το σχέδιό του πραγματοποιείται με την έννοια ὅτι η δόξα Του θα λάμψει στη δόξα του Υιού ἐπὶ του Σταυροῦ πολύ γρήγορα. Ο Θεός δοξάζεται με ὅτι ἐπιτελεῖ ο Υιός ἐπὶ του Γολγοθά και ὅτι πάσχει, και σε ανταπόδοση θα δοξάσει τον Υιό, ἐπιτρέποντας τὴν ἐπιστροφή προς Αὐτόν της θείας δόξας.” Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινῆς Διαθήκης* 4β, σελ. 64.

²²⁷“[...] Δεδομένου του ἐπιείγοντος αιτήματος για ἕναν θαυματουργό, η καθυστέρηση του Ιησού θα μπορούσε να φαίνεται ὅτι ατιμάζει τὴν οικογένεια και ἐντελίζει τα βάσανά της... Για να μην παρεξηγήσουν οι αναγνώστες τον λόγο της καθυστέρησης του Ιησού (11:6), ο Ιωάννης τονίζει ρητά τὴν αγάπη του Ιησού για το οικογένεια” C. Keener, *The Gospel of John*, Volume I, σελ. 838.

²²⁸“[...] ο στίχ. 5 τονίζει κάτι πολύ ανθρώπινο, τὴν αγάπη του Ιησού προς τις δύο ἀδελφές και τον Λάζαρο.” Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινῆς Διαθήκης* 4, σελ. 513 | Ο Ευθύμιος Ζιγαβηνός ερμηνεύει ως εξής το συγκεκριμένο στίχο: “Ου μόνο διὰ τὴν πίστιν αὐτῶν, ἀλλὰ και διὰ τὰς ἄλλας τούτων ἀρετὰς.” Βλ. Ευθύμιος Ζιγαβηνός, *Ερμηνεία του Κατὰ Ιωάννην Ευαγγελίου*, Κεφάλ. ΙΑ΄, Περὶ του Λαζάρου, PG 129. 1341A.

²²⁹Το κείμενο θα μας προβληματίζε ιδιαίτερα στο ζήτημα “Πώς είναι δυνατόν μαθαίνοντας ὅτι κάποιος που αγαπάμε ἀσθενεῖ ἀλλὰ εμεῖς δεν τρέχουμε ἀμέσως κοντά του;” αν δεν είχε προηγηθεί η ἀπάντησή του Κυρίου (Ιω. 11.4 “οὐκ ἔστιν πρὸς θάνατον ἀλλ’ ὑπὲρ τῆς δόξης

τον φίλο του και πιθανότατα να τον θεραπεύσει. Παράλληλα, στον στ. 6, ο συγγραφέας αναφέρεται στη διήμερη παραμονή του Ιησού²³¹. Αυτή η αναφορά στο χρόνο²³² κατά τη γνώμη μας, αφενός αποσκοπεί στη δημιουργία κάποιας αγωνίας στους ακροατές²³³ και αφετέρου αποτελεί μια παύση στην εξέλιξη της διήγησης (απαιτούμενη αναμονή) για να τους προετοιμάσει ώστε να προσλάβουν καλύτερα το γεγονός που θα επακολουθήσει (έβδομο σημείο), το οποίο και θα στερεώσει ακόμη περισσότερο την πίστη τους.

Αυτή η φαινομενική στασιμότητα του Ιησού δεν μεταφράζεται σαν χαμένος χρόνος αλλά ως ωφέλιμος καθώς λειτουργεί στους μαθητές ως **χρόνος εσωτερικής διεργασίας**²³⁴ και ο συγγραφέας το καταθέτει αυτό με έναν πολύ ευρηματικό τρόπο. Η φράση που ακολουθεί “καὶ μετὰ τοῦτο λέγει αὐτοῖς” λειτουργεί ως σύνδεσμος σε ό,τι έπεται. Το πρώτο σκέλος της (“καὶ μετὰ τοῦτο”) δείχνει το χρόνο που πέρασε και παράλληλα φανερώνει την στιγμή - αφετηρία της δράσης που πρόκειται να αρχίσει, ενώ το δεύτερο (“λέγει αὐτοῖς”) λειτουργεί ως εφελτήριο αυτής της

τοῦ θεοῦ, ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ δι’ αὐτῆς”) και εάν δεν γινόταν γνωστό το γεγονός της ανάστασης του Λαζάρου (Ιω. 11.44-45).

²³⁰ Αυτή Του η αντιμετώπιση, έρχεται να λειτουργήσει ως πυξίδα στη δική μας ζωή, αφού έχει αφήσει εξ’ ολοκλήρου τη ζωή Του στα χέρια του Θεού Πατέρα. | Κατά τον Καρακόλη υποδηλώνεται από τη στάση του Ιησού: η απόλυτη εξουσία του, η ανεξαρτησία των κινήσεων του. Χ. Καρακόλης, *Θέματα ερμηνείας και θεολογίας της Καινής Διαθήκης*, σελ. 250.

²³¹ Ιω. 11.6 “ὡς οὖν ἤκουσεν ὅτι ἀσθενεῖ, τότε μὲν ἔμεινεν ἐν ᾧ ἦν τόπω δύο ἡμέρας” | “Απορούν κάποιοι αναγνώστες γιατί ο Ιησούς μένει στον ίδιο τόπο άλλες 2 ημέρες και δεν ξεκινάει αμέσως το ταξίδι, που από τη Βηθαβαρά της Περαιάς μέχρι τη Βηθανία πρέπει να ήταν 8 περίπου ώρες. [...] Γιατί αφήνει να καθούν 4 ημέρες; Έχασε αυτήν που έμαθε τα δυσάρεστα νέα· άλλες 2 ημέρες, αφού “έμεινεν εν ω ην τόπω δύο ημέρας”. και η τέταρτη ήταν του ταξιδιού από τη Βηθαβαρά στη Βηθανία.” Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινής Διαθήκης 4*, σελ. 515 | Ομοίως: “[...] μερικοί από τους εξηγητές εξηγούν τη διήμερη καθυστέρηση αναχώρησης για τη Βηθανία όχι ως ένα τρόπο κατοχύρωσης και μεγέθυνσης του θαύματος της ανάστασης του Λαζάρου, αλλ’ ως χρόνο αναγκαίο στον Ιησού να προβεί σε απαραίτητες επαφές με τον Πατέρα του, προκειμένου να ξεκινήσει αυτό το σάλτο που θα οδηγούσε τον ίδιο στο θάνατο.” σελ. 515 - 516 | Πρβλ. Τη διήμερη παραμονή του Ιησού στη Σαμάρεια C. Keener, *The Gospel of John, Volume I*, σελ. 839.

²³² Είναι αρκετές οι φορές που ο συγγραφέας του ευαγγελίου μας πληροφορεί για το χρόνο, αλλά και το τόπο στον οποίο πρόκειται να διαδραματιστούν σημαντικά γεγονότα.

²³³ Κατά τον Keener “η καθυστέρηση δεν θα προκαλούσε τον θάνατο του Λαζάρου αλλά θα ενέτεινε τη δημόσια επίδραση του σημείου” C. Keener, *The Gospel of John, Volume I*, σελ. 841.

²³⁴ Κατά παρόμοιο τρόπο το ίδιο γίνεται σε γεγονότα μετά την Ανάσταση του Ιησού. Ενδεικτικά αναφέρουμε το γεγονός της ψηλαφήσεως. Ο χρόνος εκεί είναι διαφορετικός (8 ημέρες) αλλά λειτουργεί για το Θωμά ως χρόνος εσωτερικής διεργασίας.

δράσης. Δια του λόγου Του²³⁵ ο Ιησούς δημιουργεί τα πλαίσια συζήτησης (στιχ. 7-9, 11-12, & 14-16) και δράσης (11.7,15) στα οποία, άλλοτε οι μαθητές φαίνεται να εμπλέκονται - συσχετίζονται με αρνητικό τρόπο²³⁶ και άλλοτε με θετικό τρόπο²³⁷. Τέλος, η πληθώρα χρήσης ρημάτων κινήσεως²³⁸ (προαναφερόμενο στοιχείο επανάληψης) εντάσσουν όλους (δώδεκα μαθητές, ακροατές, μελετητές) σε μια **πορεία** προς την Βηθανία και το Λάζαρο, στις οποίες το τέρμα θα λάβει χώρα μια πρωτοφανή και ανεκδιήγητη έκρηξη πίστης αλλά και μαρτυρίας²³⁹ στο πρόσωπο του Ιησού. Ο διάλογος του ραββί²⁴⁰ με τους μαθητές του (11.7-11.16²⁴¹) υποδηλώνει πως εκείνοι δεν κατανοούν ακόμη τα λεγόμενά Του. Με τη φράση “οὐχὶ δώδεκα ὥραι εἰσὶν τῆς ἡμέρας; ἐὰν τις περιπατῆ ἐν τῇ ἡμέρᾳ, οὐ προσκόπτει, ὅτι τὸ φῶς τοῦ κόσμου τούτου βλέπει· ἐὰν δὲ τις περιπατῆ ἐν τῇ νυκτί, προσκόπτει, ὅτι τὸ φῶς οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ.” ο συγγραφέας: πιστοποιεί για ακόμη μια φορά την κυριότητα των λόγων Του, η οποία αναγνωρίζεται από τους μαθητές του, αφού τον αποκαλούν πλέον όχι ραββί αλλά κύριο²⁴² αλλά ταυτόχρονα και την αδυναμία τους να Τον αντιληφθούν. Επιβεβαιώνεται για άλλη μια φορά²⁴³ η αμεθεξία των μαθητών²⁴⁴. Ο

²³⁵Και κυρίως δια του διαλόγου Του (διάλογος=επι-κοινωνία).

²³⁶Ιω. 11.8 “λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταί· ραββί, νῦν ἐζήτησον σε λιθάσαι οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ πάλιν ὑπάγεις ἐκεῖ”.

²³⁷Ιω. 11.16 “εἶπεν οὖν Θωμᾶς ὁ λεγόμενος Δίδυμος τοῖς συμμαθηταῖς· ἄγωμεν καὶ ἡμεῖς ἵνα ἀποθάνωμεν μετ’ αὐτοῦ”.

²³⁸Ιω. 11.7 “ἄγωμεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν πάλιν” | Ιω. 11.8 “καὶ πάλιν ὑπάγεις ἐκεῖ”, Ιω. 11.9 “ἐὰν τις περιπατῆ ἐν τῇ ἡμέρᾳ”, Ιω. 11.10 “ἐὰν τις περιπατῆ ἐν τῇ νυκτί”, Ιω. 11.11 “ἀλλὰ πορεύομαι”, Ιω. 11.15 “ἀλλὰ ἄγωμεν πρὸς αὐτόν”.

²³⁹Ιω. 12.12-18 “Τῇ ἐπαύριον ὁ ὄχλος πολὺς ὁ ἐλθὼν εἰς τὴν ἑορτήν, ἀκούσαντες ὅτι ἔρχεται ὁ Ἰησοῦς εἰς Ἱερουσόλυμα ἔλαβον τὰ βαῖα τῶν φοινίκων καὶ ἐξῆλθον εἰς ὑπάντησιν αὐτῷ καὶ ἐκραύγαζον· ὡσαννὰ· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου, [...] ἐμαρτύρει οὖν ὁ ὄχλος ὁ ὢν μετ’ αὐτοῦ ὅτε τὸν Λάζαρον ἐφώνησεν ἐκ τοῦ μνημείου καὶ ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. διὰ τοῦτο [καὶ] ὑπήντησεν αὐτῷ ὁ ὄχλος, ὅτι ἤκουσαν τοῦτο αὐτὸν πεποιηκέναι τὸ σημεῖον”.

²⁴⁰Πρβλ. Ιω. 11.3 Η Μάρθα και η Μαρία πληροφορούν τον Χριστό για την αρρώστια του αδελφού τους, διαμέσου του στόματος των απεσταλμένων, προσφωνώντας Τον ως Κύριο και όχι ως απλώς ως έναν ραββί, σε αντίθεση με το προσδιορισμό “ραββί” που Του αποδίδουν οι μαθητές, ο οποίος να μεν φανερώνει οικειότητα, αλλά συνάμα υποδηλώνει και την ανικανότητά τους να αντιληφθούν πραγματικά ότι εκείνη τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή, τους ομιλεί ο Υιός του Θεού.

²⁴¹Ο στίχος 16 ο οποίος και αποτελεί την κατακλείδα του συγκεκριμένου διαλόγου θα εξεταστεί ξεχωριστά σε επόμενη υποενότητα.

²⁴²Ιω. 11.12 “εἶπαν οὖν οἱ μαθηταὶ αὐτῷ· κύριε, εἰ κεκοίμηται σωθήσεται.” Συγκρ. Α΄ Θεσ. 4.15 ως προς την έννοια του όρου “τοὺς κοιμηθέντας”.

²⁴³Πρβλ. Ιω. 4.30-34 “ἐξῆλθον ἐκ τῆς πόλεως καὶ ἤρχοντο πρὸς αὐτόν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡρώτων αὐτὸν οἱ μαθηταὶ λέγοντες· ραββί, φάγε. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· ἐγὼ βρῶσιν ἔχω φαγεῖν ἢν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε. ἔλεγον οὖν οἱ μαθηταὶ πρὸς ἀλλήλους· μή τις ἤνεγκεν αὐτῷ φαγεῖν; λέγει

Ιησούς συγκαταβαίνει σε αυτή τους την αδυναμία - έλλειψη - και για αυτό τους ξεκαθαρίζει πως ο Λάζαρος απέθανεν²⁴⁵. Παράλληλα τους φανερώνει την χαρά Του και τους γνωστοποιεί πως ό,τι γίνει, θα γίνει για να φανερωθεί η δόξα του Θεού και για να πιστέψουν οι ίδιοι²⁴⁶. Εντάσσει με αυτό το τρόπο τη σχέση τους σε μία άλλη διάσταση - πραγματικότητα²⁴⁷.

αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· ἐμὸν βρῶμά ἐστιν ἵνα ποιήσω τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με καὶ τελειώσω αὐτοῦ τὸ ἔργον”.

²⁴⁴Ιω.11.13 “ἐκεῖνοι δὲ ἔδοξαν ὅτι περὶ τῆς κοιμήσεως τοῦ ὕπνου λέγει.” Δεν αντιλαμβάνονται τα λεγόμενά Του.

²⁴⁵Πρβλ. Ιω.11.11 Κατὰ τον Ευθύμιο Ζιγαβηνό, η πρόταση φανερώνει την ανάσταση “Ἴνα ἐξυπνίσω αὐτόν, τὸ ράδιον τῆς ἀναστάσεως υποφαίνει.” Βλ. Ευθύμιος Ζιγαβηνός, *Ερμηνεία του Κατὰ Ἰωάννην Ευαγγελίου, Κεφάλ. ΙΑ΄, Περί του Λαζάρου*, PG 129. 1344A | “[...] Καὶ γὰρ εἰπὼν, ὅτι “Ἀπέθανεν,” οὐ προσέθηκεν, ὅτι Πορεύομαι, ἵνα ἀναστήσω αὐτόν. **Οὐράς πὼς οὐκ ἠβούλετο κομπάζειν αὐτὸν διὰ τῶν ἔργων ἐμελλε βεβαιοῦν; ἀλλὰ δε καὶ διδάσκων ἡμᾶς, μὴ οὕτως ευκόλως υπισχνείσθαι.**” Βλ. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, *Ερμηνεία του Κατὰ Ἰωάννην Ευαγγελίου, Κεφάλ. ΙΑ΄, Περί τῆς ἐγέρσεως του Λαζάρου*, PG 124. 658C | Πρβλ. Τους δεινούς θεούς Ὑπνο καὶ Θάνατο στον αρχαιοελληνικό κόσμο για την περιγραφή παρόμοιων καταστάσεων.

²⁴⁶Ιω. 11.15 “Οἱ στίχ. 11 - 16 υπηρετοῦν στην προκειμένη αφήγηση τον ἐξῆς σκοπὸ: Με τις παρανοήσεις των Μαθητῶν καὶ του Θωμά αὐτὸ που ἐπιδιώκεται εἶναι νὰ “πιστεύσουν” καὶ οἱ Μαθητῆς στην ἀνάσταση του Λαζάρου, με την ἐννοια μιας παρούσας δυνατότητας καὶ πραγματικότητας καὶ ὄχι μόνο ὡς πραγμάτωσης τῆς ἐσχατολογικῆς ἐλπίδας τῆς πίστεως. Αὐτὴ ἡ ἐννοια τῆς “πίστεως” δεν σχετίζεται με οποιαδήποτε ἀμφιβολία των Μαθητῶν ἀν ὁ Ἰησοῦς μπορεῖ νὰ ἀναστήσει ἕναν νεκρὸ ἢ δεν μπορεῖ. Δεν εἶχαν τέτοιο πρόβλημα. Το δικὸ τους πιστεύω ἦταν ὅτι ἡ τελικὴ Ἀνάσταση, που οἱ Ἰουδαῖοι περίμεναν τὴν ἐποχὴ των ἐσχάτων, ἦλθε ἤδη γι’ αὐτούς στο πρόσωπο του Ἰησοῦ.” Σ. Ἀγουρίδης, *Ερμηνεία Καινῆς Διαθήκης 4*, σελ. 516.

²⁴⁷Τὸ ἔβδομο σημεῖο που θα ἐπακολουθήσει (ἡ ἀνάσταση ἐνός νεκροῦ τεσσάρων ἡμερῶν) εἶναι **τὸ σημεῖο των σημείων** ἀφοῦ ξεπερνᾶ κάθε ἀνθρώπινη λογικὴ σκέψη. Αὐτὸ τὸ γεγονός θα λειτουργήσῃ ποικιλοτρόπως: σε ἄλλους πιθανόν νὰ δυναμώσῃ τὴν ἤδη υπάρχουσα πίστη τους στο πρόσωπο του Ἰησοῦ, σε ἄλλους νὰ ἀποτελέσῃ τὴν ἀφορμὴ - τὸ ἐναυσμα γιὰ τὴν ἐναρξὴ μίας σχέσης (ἐμπιστοσύνης - πίστεως) ἀνάλογως του βαθμοῦ δεκτικότητάς τους (Πρβλ. Ἀπολυτίκιον τῆς εορτῆς τῆς Μεταμορφώσεως του Σωτήρος Χριστοῦ “Μεταμορφώθης ἐν τῷ ὄρει Χριστὲ ὁ Θεός, δείξας τοῖς Μαθηταῖς σου τὴν δόξαν σου, **καθὼς ἤδυναντο**”), σε ἄλλους νὰ ἀφεθοῦν ἀκόμη περισσότερο στις ἐμπαθεῖς σκέψεις καὶ συμπεριφορὲς τους καὶ σε ἄλλους νὰ πάρουν ἕνα διαφορετικὸ δρόμο - ζωῆς ἀπὸ αὐτὸ που ἡ Ἐκκλησία προτείνει.

4.3.2 ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΘΩΜΑ ΣΤΗΝ ΑΝΑΓΓΕΛΙΑ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ

Στο άκουσμα των λόγων Του ο Θωμάς αντιδρά παρορμητικά.
Σημειώνει ο συγγραφέας του Ιω:

“εἶπεν οὖν Θωμᾶς ὁ λεγόμενος Δίδυμος²⁴⁸ τοῖς συμμαθηταῖς· ἄγωμεν καὶ ἡμεῖς ἵνα ἀποθάνωμεν μετ’ αὐτοῦ.”²⁴⁹

Η φράση αυτή δίδει για πρώτη φορά ως πληροφορία στους ακροατές του συγκεκριμένου ευαγγελίου το όνομα “Θωμάς”²⁵⁰. Θα πρέπει να σημειωθεί πως η επωνυμία “Δίδυμος”²⁵¹ συναντάται **αποκλειστικά** στο Ιω. ευαγγέλιο και μόλις τρεις φορές, στοιχείο, που κατά τη γνώμη μας ο συγγραφέας το χρησιμοποιεί για να προσδώσει ένα ιδιαίτερο χαρακτήρα στο συγκεκριμένο μαθητή αλλά και στο τι τελικά

²⁴⁸Γράφει ο Αγουρίδης στην Εισαγωγή του για το συγκεκριμένο στίχο: “Ο Θωμάς στο στίχ. 16 καταλαβαίνει ότι η ανάσταση του Λαζάρου στην Ιουδαία σημαίνει αναπόφευκτο θάνατο του Ιησού από τις ιουδαϊκές αρχές. Ενώ στο στίχ. 14,5 μιλάει σαν στραβάδι, εδώ είναι ρεαλιστής. Το ίδιο δείχνει και στην περικοπή 20,24-29 για την ανάσταση του Ιησού. Είναι σαν να λέει: “Αφού δεν μπορούμε να τον αφήσουμε να πάει μόνος του εκεί, πάμε λοιπόν κι εμείς κι ας αποθάνουμε μαζί του”. Με άλλα λόγια, κατάλαβαν πως δεν πάνε για πανηγύρι, αλλά για πολύ σοβαρές εξελίξεις. Όσον αφορά στο όνομα “Δίδυμος”, αυτό το οφείλει είτε γιατί γεννήθηκε μαζί με άλλο αδελφό του ή γιατί έμοιαζε σαν αδελφός με κάποιον άλλο, μερικοί είπαν ίσως με τον Ιησού. Άλλοι το πήγαν εντελώς αλλού: Είχε δύο ανθρώπους μέσα του, τον πιστό και τον άπιστο, ήταν δηλ. δίψυχος! Η τελευταία αυτή πρόταση φαίνεται μάλλον αστεία.” Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινής Διαθήκης 4*, σελ. 516 - 517 | “Δίδυμος δε ελέγετο δια το συνάμα αδελφώ γεννηθήναι.” Βλ. Ευθύμιος Ζιγαβηνός, *Ερμηνεία του Κατά Ιωάννην Ευαγγελίου, Κεφάλ. ΙΑ΄, Περί του Λαζάρου*, PG 129. 1344B | Βλ. Πεντηκοστάριον, *Δίδυμος δε λέγεται Θωμάς, ή ότι μεθ’ ετέρου γεγέννηται, ή διά το διστάσαι τη Αναστάσει ή ότι ούτως εκ φύσεως κεκολλημένοι ήσαν αυτού οι δύο δάκτυλοι της χειρός της δεξιάς, ο μέσος δηλονότι και ο προ εκείνο, ο λεγόμενος λιχανός· ίσως αν τις φαίη, ότι διστάζειν έμελλε, και μετ’ αυτών ψηλαφάν. Άλλοι δε λέγουσιν, όπερ και ακριβέστερον, ότι το, Θωμάς, Δίδυμος ερμηνεύεται .”* σελ.29 | Βλ. Οικουμενίος Τρίκκης, *Κεφάλαια των Πράξεων των Αποστόλων, Κεφάλ. Α΄, PG 118. 56B* “Πέτρος, επιλύων ή επιγνούς, Ιάκωβος, πτερνιστής πόνου. [...] **Θωμάς, άβυσσος ή δίδυμος [...]**”.

²⁴⁹[...] ο δειλότερος των άλλων Θωμάς, “Άγωμεν, φησίν, ἵνα ἀποθάνωμεν μετ’ αὐτοῦ.” Οὐ γαρ θάρσους, αλλά δειλίας και βαρυνθυμίας το ρήμα.” Βλ. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, *Ερμηνεία του Κατά Ιωάννην Ευαγγελίου, Κεφάλ. ΙΑ΄, Περί της εγέρσεως του Λαζάρου*, PG 124. 658A | “Δοκεί μεν εντολμίας ο λόγος, έστι δε μάλλον δειλίας και απιστίας. **Ηπίσται γαρ ότι ου προσκόψουσιν, ως προείπε και δια τούτο προσεδόκα συναναιρεθήναι πάντας τω διδασκάλω· ουκ επετίμησε δε αυτώ ο Χριστός, διαβαστάζων έτι την ασθένειαν αυτού.**” Βλ. Ευθύμιος Ζιγαβηνός, *Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιου, Κεφάλ. ΙΑ΄, Περί του Λαζάρου*, PG 129. 1344B.

²⁵⁰“Ενώ στην περίπτωση του αγαπημένου μαθητή, εκείνος παραμένει ανώνυμος” Σ. Δεσπότης, *Ο Δίδυμος Θωμάς ως μοντέλο μεταστροφής μετά τη μεταστροφή*, σελ. 25 (Υπό δημοσίευση).

²⁵¹Της λέξεως Δίδυμος προηγείται πάντα η φράση “ο λεγόμενος” και αυτές συνοδεύονται πάντοτε από τη λέξη Θωμάς.

πρεσβεύει ο Θωμάς²⁵². Επίσης, για πρώτη φορά μέσα στην αφήγηση του ευαγγελίου ακούγεται η φωνή του μαθητή: “ἄγωμεν καὶ ἡμεῖς ἵνα ἀποθάνωμεν μετ’ αὐτοῦ”.

Ο κεντρικός στίχος διακρίνεται σε τρία μέρη: α) την απεύθυνση (στο ποιός και σε ποιούς απευθύνεται), β) το περιεχόμενο και γ) τον τρόπο με τον οποίο απευθύνεται. Ο Θωμάς δεν απευθύνεται στον Διδάσκαλό Του αλλά στους συμμαθητές του²⁵³ και τους προτρέπει, να πάνε μαζί Του για να πεθάνουν μαζί Του. Επίσης ο λόγος του είναι ένας ζωντανός λόγος γιατί έχει κίνηση, έχει μια παρότρυνση! Έχει μια ώθηση, έναν ενθουσιασμό, έναν υπερβάλλοντα ζήλο! Η παρότρυνση του να ακολουθήσουν τον Ιησού είναι απόρροια της εσωτερικής του κατάστασης, η οποία διαμορφώνεται σταδιακά από την τρέχουσα κατάσταση - πραγματικότητα. Η αναγγελία της ασθένειας του Λαζάρου, κατόπιν τα λεγόμενα των συμμαθητών²⁵⁴ του και τέλος η συγκλονιστική αναγγελία του θανάτου του Λαζάρου (από τον ίδιο τον Ιησού) τον επηρεάζουν σημαντικά. Επίσης θεωρούμε, πως αυτή η μετατόπιση του λόγου του Θωμά προς τους ομοούσιους αδελφούς του, η παρότρυνσή του να Τον ακολουθήσουν για να πεθάνουν μαζί Του έχει τη σημασία της στην όλη διήγηση και κυρίως στο ζήτημα “Θωμάς”. Ο Ιησούς ενώ απευθύνεται στους μαθητές του και αναφέρεται ξεκάθαρα²⁵⁵ στον δύο ημερών²⁵⁶

²⁵²Τι πρεσβεύει “ο Θωμάς” και τι πρεσβεύει “ο Θωμάς ο λεγόμενος Δίδυμος”; Αυτό είναι Το ερώτημα που θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στην παρούσα έρευνα - μελέτη. | Κατά τη διάρκεια της έρευνάς μας, εντοπίσαμε σχετικό άρθρο στην περιοδική έκδοση “Ο Εφημέριος” έτους 1965 (σελ.791) του Β. Μουστάκη με τίτλο “Θωμάς ο Δίδυμος” στο οποίο αναφέρει χαρακτηριστικά: “Οι τρεις πρώτοι Ευαγγελισταί, ο Ματθαίος, ο Μάρκος κι’ ο Λουκάς, τον αναφέρουν απλώς μ’ αυτό το όνομα. Ο τέταρτος, όμως, Ευαγγελιστής, ο Ιωάννης, του προσθέτει και το επίθετο Δίδυμος, που η πραγματική του σημασία δεν έχει εξιχνιασθή από τους ερμηνευτές της Αγίας Γραφής”.

²⁵³“Είναι η μοναδική φορά που απαντά ο όρος συμμαθητής στο Ιω. και είναι η μόνη φορά που μαθητής απευθύνεται σε όλη την ομάδα των Δώδεκα, ομιλώντας σε α’ πληθυντικό” Σ. Δεσπότης, Ο Δίδυμος Θωμάς ως μοντέλο μεταστροφής μετά τη μεταστροφή, σελ. 8 (Υπό δημοσίευση).

²⁵⁴Ιω. 11.8 “λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταί· ῥαββί, νῦν ἐζήτουν σε λιθάσαι οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ πάλιν ὑπάγεις ἐκεῖ”.

²⁵⁵Ιω. 11.14 “Λάζαρος ἀπέθανεν”

²⁵⁶“Τίνος ἐνεκεν ἔμενεν; Ἴνα αποπνεύσει, καὶ ταφή, ἵνα μηδεὶς ἐχῆ λέγειν, ὅτι οὐπω τελευτήσαντα αὐτὸν ἀνέστησεν· ὅτι κάρως ἦν, ὅτι ἐκλυσίς ἦν, ὅτι καταγωγή ἦν, καὶ οὐ θάνατος. Διὰ τοῦτο καὶ χρόνον τοσοῦτον-μένει, ὡς καὶ φθορὰν γενέσθαι, καὶ εἰπεῖν, Ἥδη ὄζει” Βλ. Ι. Χρυσόστομος, Υπόμνημα Εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Ἀπόστολον καὶ Ευαγγελιστήν, Ομιλία (ΞΒ΄) PG 59. 343.

ταφέντα αγαπημένο φίλο του, μολαταύτα ο Θωμάς μετατρέπει το διάλογο του Διδασκάλου τους²⁵⁷ σε μονόλογο και τους ομιλεί για μία πορεία, η οποία φθάνει μέχρι και το θάνατο. Δημιουργεί(ται) συνεπώς μια **ασυνέχεια** στη διήγηση (στο λόγο), η οποία θεωρούμε επίσης πως δεν είναι τυχαία. **Το μόνο σίγουρο είναι πως ο πρωταγωνιστής της εργασίας μας δεν κατανοεί τους λόγους του Ιησού.** Έχοντας προηγουμένως ακούσει ο Θωμάς από το αψευδές στόμα Του, πως δεν δύναται ο οποιοσδήποτε να μπει εμπόδιο στο σχέδιο του Θεού²⁵⁸ θα περίμενε κανείς πως τα λόγια του Διδασκάλου Του θα τον καθησυχάζαν και η πίστη του θα παρέμενε στέρεα. Άλλωστε η φράση του Κυρίου “*ἐάν τις περιπατῆ ἐν τῇ ἡμέρᾳ, οὐ προσκόπτει, ὅτι τὸ φῶς τοῦ κόσμου τούτου βλέπει*” ήταν η απάντηση στο ερώτημα των μαθητών του²⁵⁹ (συμπεριλαμβανομένου και του ιδίου του Θωμά). Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε πως ο Θωμάς είναι ένας από τους δώδεκα, Τον ακολουθεί (συμπορεύεται μαζί με τον Ιησού) τρία χρόνια τώρα και μαζί Του έχει δημιουργήσει πλέον μια σχέση εμπιστοσύνης, πίστης, αγάπης, μια προσωπική σχέση μαζί Του. Στην παρούσα διήγηση παρατηρούμε πως αυτή η **πορεία - σχέση** διακόπτεται, η πίστη του Θωμά δεν είναι (ακόμη) τέλεια²⁶⁰, κλονίζεται στην αναγγελία του φοβερού γεγονότος²⁶¹ και παράλληλα δεν μπορεί να κατανοήσει τον Διδάσκαλο Του²⁶². Από το κείμενο επίσης πληροφορούμαστε ότι ο Ιησούς: α) με τα λόγια Του καθησυχάζει τους ανήσυχους²⁶³ μαθητές, β) χαίρεται για αυτούς (οξύμωρο για τη δική τους πνευματική κατάσταση) καθώς ο θάνατος του αγαπημένου²⁶⁴ Λαζάρου θα αποτελέσει την αιτία για να εδραιωθεί η

²⁵⁷Και τα λεγόμενα Του.

²⁵⁸Ιω. 11.8 “*οὐχὶ δώδεκα ὥραι εἰσιν τῆς ἡμέρας; ἐάν τις περιπατῆ ἐν τῇ ἡμέρᾳ, οὐ προσκόπτει, ὅτι τὸ φῶς τοῦ κόσμου τούτου βλέπει*”.

²⁵⁹Ιω. 11.8 “*λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταί· ῥαββί, νῦν ἐζήτησαν σε λιθάσαι οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ πάλιν ὑπάγεις ἐκεῖ*”.

²⁶⁰Ο ιερός Χρυσόστομος, ερμηνεύοντας το 11.16 γράφει για το Θωμά: “*Ασθενέστερος γὰρ τῶν ἄλλων ἦν καὶ ἀπιστότερος*.” Βλ. Ι. Χρυσόστομος, *Υπόμνημα Εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Ἀπόστολον καὶ Ευαγγελιστὴν*, Ομιλία (ΕΒ΄) PG 59. 343 | Ομοίως: PG 59. 344 “*Καὶ τινες μὲν φάσιν, ὅτι ἐπεθύμει καὶ αὐτὸς ἀποθάνειν· οὐκ ἔστι δὲ· δειλίας γὰρ μάλλον τὸ ρῆμα*”.

²⁶¹Ιω. 11.14 “*τότε οὖν εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς παρρησίᾳ· Λάζαρος ἀπέθανεν*”.

²⁶²Ιω. 11.11 “*Ταῦτα εἶπεν, καὶ μετὰ τοῦτο λέγει αὐτοῖς· Λάζαρος ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται· ἀλλὰ πορεύομαι ἵνα ἐξυπνίσω αὐτόν*”.

²⁶³Ιω. 11.9 “*ἀπεκρίθη Ἰησοῦς· οὐχὶ δώδεκα ὥραι εἰσιν τῆς ἡμέρας; ἐάν τις περιπατῆ ἐν τῇ ἡμέρᾳ, οὐ προσκόπτει, ὅτι τὸ φῶς τοῦ κόσμου τούτου βλέπει*”.

²⁶⁴Πρβλ. Ιω. 11.3, 11.33 & 11.36.

πίστη τους (παρόλο που ο Κύριος γνωρίζει ότι αυτό το τελευταίο σημείο των σημείων Του - προ του Σημείου²⁶⁵- θα γίνει η αφορμή για να Τον θανατώσουν²⁶⁶) και γ) θα τους παροτρύνει να συνεχίσουν μαζί Του αυτή την προσωπική πορεία πίστης²⁶⁷. Η πορεία αυτή έχει ως σκοπό αφενός μεν να δοξαστεί το όνομα του Πατέρα και αφετέρου να δημιουργήσει όλες εκείνες τις κατάλληλες συνθήκες που θα βοηθήσουν να φανερωθεί στο ανθρώπινο γένος ποιος είναι ο Ιησούς και πως η πίστη στο πρόσωπό Του είναι το “κλειδί” για την προσωπική σωτηρία του καθενός. Άλλωστε, δεν είναι καθόλου τυχαίο, (όπως θα δούμε και παρακάτω) ότι στη συγκεκριμένη περικοπή ο Ιησούς πριν αναστήσει το Λάζαρο, απευθύνεται στη Μάρθα (την αδελφή του τετραήμερου νεκρού) αποκαλύπτοντας της (ταυτόχρονα όμως και στους παρευρισκόμενους) ότι Αυτός είναι η Ανάσταση και η Ζωή²⁶⁸ αλλά και πως διά της πίστεώς της θα μετέχει στη δόξα του Θεού²⁶⁹.

Ο ευαγγελιστής φαίνεται στο σημείο αυτό σαν να “προμοτάρει” τον Θωμά ως αυτόν που έχει και λόγο και δράση. Φαίνεται πως είναι **αυτός** ο μαθητής που τους βγάζει από τη δύσκολη (αμήχανη) θέση, είναι αυτός, ο οποίος ορμώμενος από το λόγο του Διδασκάλου τους²⁷⁰ παίρνει την πρωτοβουλία να ομιλήσει, εκπροσωπώντας τη δωδεκαμελή μαθητική κοινότητα. Είναι ο μόνος που μπορεί να αρθρώσει κάποια λέξη²⁷¹ μετά

²⁶⁵Η Ανάσταση του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού.

²⁶⁶Ιω. 11.47-53 | “Εμμελον γάρ οι Ιουδαίοι, την ανάστασιν του Λαζάρου μαθόντες, τη υπερβολή του τοιούτου θαύματος εξαφθίηναι προς ακάθεκτον μανίαν, και διαναστήναι σπουδαιώς εις το αποκτείνειν αυτόν.” Βλ. Ευθύμιος Ζιγαβηνός, *Ερμηνεία του Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιου, Κεφάλ. ΙΑ΄, Περί του Λαζάρου*, PG 129. 1341A | “Δεν πρέπει να λησμονείται ότι η ανάσταση του Λαζάρου δεν αποτελεί στο Ιω. αφορμή μόνον του δοξασμού αλλά και της Σταύρωσης” Σ. Δεσπότης, *Ο Ευαγγελιστής Ιωάννης*, σελ. 290.

²⁶⁷Ο κάθε μαθητής.

²⁶⁸Ιω. 11.25.

²⁶⁹Ιω. 11.40 “λέγει αυτή ὁ Ἰησοῦς· οὐκ εἶπόν σοι ὅτι ἐὰν πιστεύσῃς ὀψὲ τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ;”.

²⁷⁰Ιω. 11.15 -16 “καὶ χαίρω δι’ ὑμᾶς ἵνα πιστεύσητε,... ἀλλὰ ἄγωμεν πρὸς αὐτόν. εἶπεν οὖν Θωμᾶς ὁ λεγόμενος Δίδυμος τοῖς συμμαθηταῖς· ἄγωμεν καὶ ἡμεῖς ἵνα ἀποθάνωμεν μετ’ αὐτοῦ”.

²⁷¹Πρβλ. Ιω. 14.5 Εκεί μετά την αναγγελία της τριπλής άρνησης του Πέτρου “τὴν ψυχὴν σου ὑπὲρ ἐμοῦ θήσεις; ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι, οὐ μὴ ἀλέκτωρ φωνήσῃ ἕως οὗ ἄρνήσῃ με τρίς” **ο Θωμάς είναι πάλι εκείνος ο μαθητής που ομιλεί πρώτος εκ των υπολοίπων.** Ένα άλλου είδος σοκ καλούνται τότε να διαχειριστούν, μια βαθιά ταραχή έχει αισθανθεί η καρδιά τους (“Μὴ ταρασσέσθω ὑμῶν ἡ καρδιά.”) και ο Θωμάς (ως εκπρόσωπος των έντεκα πλέον μαθητών) ομιλεί αυτή τη φορά προς τον Κύριο (και όχι προς τους συμμαθητές του). Οι δύο διηγήσεις έχουν μια ακόμη ομοιότητα, η οποία καταγράφεται

την αναγγελία του “Λάζαρος ἀπέθανεν”!!! Ο Λάζαρος πέθανε!!! Και ο Θωμάς είναι **αυτός που τολμά**, έχει θάρρος²⁷², είναι αυτός που προτρέπει όλους τους²⁷³ να πάνε μαζί Του!

Κατά τη γνώμη μας, η απουσία οποιασδήποτε άλλης φωνής (μέσα στο κείμενο) έχει ως σκοπό: α) να αποδώσει τη σιωπή που επικράτησε μετά το σοκ της αναγγελίας (αφού όλοι γνώριζαν την αγάπη του Ιησού για τον Λάζαρο) β) να τονίσει στους ακροατές ότι ο Ιησούς δεν επεμβαίνει στο αυτεξούσιο των μαθητών (μιας και ενώ γνωρίζει ότι δεν πιστεύουν²⁷⁴ σωπαίνει - το κείμενο βλέπουμε πως αμέσως μετά το “ἵνα ἀποθάνωμεν μετ’ αὐτοῦ” μας μεταφέρει στη Βηθανία διατηρώντας αυτή τη δυναμική - προοπτική της σιωπής²⁷⁵) και γ) να υποδηλώσει πως οι λοιποὶ μαθητές δια

σχεδόν πανομοιότυπα και θα πρέπει να την αναφέρουμε. Συγκεκριμένα μέρος του στίχου 11.4 “ἀκούσας δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν· αὕτη ἡ ἀσθένεια οὐκ ἔστιν πρὸς θάνατον ἀλλ’ ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ θεοῦ, ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ δι’ αὐτῆς” έχει αποδοθεί από το συγγραφέα σε ένα μέρος του στίχου 13.31 “Ὅτε οὖν ἐξῆλθεν, λέγει Ἰησοῦς· νῦν ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὁ θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ” καθώς επίσης και η φράση που βγαίνει από το αψευδές του στόμα στον στίχο 11.10 “ἐὰν δέ τις περιπατῇ ἐν τῇ νυκτί, προσκίπτει, ὅτι τὸ φῶς οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ” έρχεται να συνδεθεί με τους στίχους 13.27 “καὶ μετὰ τὸ ψωμίον τότε εἰσῆλθεν εἰς ἐκεῖνον ὁ σατανᾶς. λέγει οὖν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· ὁ ποιεῖς ποιήσον τάχιον.” και 13.30 “λαβὼν οὖν τὸ ψωμίον ἐκεῖνος (ὁ Ἰούδας) ἐξῆλθεν εὐθύς. ἦν δὲ νύξ” | Στον έλεγχο της βιβλιογραφίας, μετά τη συγγραφή της εργασίας διαπίστωσα πως ο Αγουρίδης στο έργο του “Ερμηνεία Καινής Διαθήκης 4, Το Κατὰ Ιωάννην Ευαγγέλιο” έχει αποτυπώσει παρόμοια ιδέα (σύνδεση των δύο αυτών γεγονότων) σελ. 516.

²⁷²“Θωμάς. Ο Απόστολος. Εἰς των Δώδεκα, [...] Το δ’ Ευαγγέλιον αναφέρει τινά επεισόδια αυτού. Εἰς εν τούτων δεικνύεται το θάρρος του: “Αγωμεν και ἡμεῖς ἵνα ἀποθάνωμεν μετ’ αὐτοῦ” λέγει ο Θωμάς, όταν επρόκειτο να μεταβούν εἰς Βηθανίαν.” Βλ. Παν. Κ. Χρήστου, Θ.Η.Ε., τόμος στ’, στλ. 573 | “Ο Θωμάς είναι επομένως πιο θαρραλέος από τους αδερφούς του Ιησού [...] Αυτό είναι σίγουρα ένα θετικό παράδειγμα [...] αλλά ο Θωμάς, όπως ορισμένοι ηρωικοί χαρακτήρες σε άλλα έργα είναι αποφασισμένος να ακολουθήσει. Αλλά η αποφασιστικότητα του Θωμά αποδεικνύεται ειρωνική σε αυτό το Ευαγγέλιο και για κάθε αναγνώστη που είναι εξοικειωμένος με την παράδοση του Ευαγγελίου: παρά τη φαινομενική προθυμία του Θωμά να υποστεί θάνατο για χάρη του Ιησού, ο Ιησούς θα πεθάνει μόνος” Βλ. περισσότερα C. Keener, The Gospel of John, Volume I, σελ. 842.

²⁷³Ιω. 11.16 “καὶ ἡμεῖς”.

²⁷⁴Ιω. 11.15 “καὶ χαίρω δι’ ὑμᾶς ἵνα πιστεύσητε, ὅτι οὐκ ἤμην ἐκεῖσε.

²⁷⁵Άλλωστε το κείμενο αμέσως μετά “Ἐλθὼν οὖν ὁ Ἰησοῦς εὗρεν αὐτὸν τέσσαρας ἡδὴ ἡμέρας ἔχοντα ἐν τῷ μνημείῳ” | “Το δεύτερο μέρος αρχίζει με τη διαβεβαίωση πως, όταν έφτασε ο Ιησούς στη Βηθανία, ο Λάζαρος ήταν τετραήμερος στον τάφο. Οι περισσότεροι από τους παλαιούς ερμηνευτές (Κύριλλος, Χρυσόστομος. Βυζαντινοί Σειρογράφοι) αλλά και από τους νεότερους πιστεύουν ότι το τετραήμερο τονίζεται για πολλαπλή φορά, και στο στίχ. 17 “ἵνα ἐπὶ πλέον θαυμασθῇ το θαῦμα” (Κύριλλος), ενώ είναι πιθανότερο να

της σιωπής, υπακούουν (αν και δεν κατανοούν τα λεγόμενά Του²⁷⁶) σε αντίθεση με το Θωμά ο οποίος επίσης δεν κατανοεί αλλά δεν υπακούει γιατί δεν θέλει να ακολουθήσει - πραγματικά - την πορεία που ο ίδιος ο Κύριος χαράσσει! Ενώ ο Κύριος ομιλεί στους μαθητές (συμπεριλαμβανομένου και του Θωμά) ο μαθητής Θ. δεν συνεχίζει τον διάλογο μαζί Του²⁷⁷ - στοιχείο αυτονόμησης - και απευθύνεται στους συμμαθητές του²⁷⁸. Η συμπεριφορά του αυτή δείχνει σαν να αγνοεί τα λόγια του Κυρίου, τον ίδιο τον Κύριο (ο οποίος παρεμπιπτόντως τροφοδότησε την όλη συζήτηση) και σαν να θέλει να αποκτήσει οπαδούς / συνοδοιπόρους σε αυτή τη “ζηλωτική τύπου” πορεία του. Αυτή η μετατόπιση του λόγου από το Θωμά, κρίνουμε, πως γίνεται με έναν αυθαίρετο τρόπο, προκειμένου αυτός να “αρπάξει” την ευκαιρία και να επηρεάσει τους υπόλοιπους μαθητές ώστε να επιλέξουν και αυτοί, την δική του πορεία (της αυτονόμησης) στη συγκεκριμένη χρονική στιγμή (η οποία προφανώς έχει μια ενθουσιαστική χροιά). Δεν θα λέγαμε πως κινείται βάσει σκοπιμότητας, αλλά περισσότερο λειτουργεί έτσι, εξαιτίας της αδυναμίας του να διαχειριστεί αυτή τη νέα πραγματικότητα. **Προτιμά να λειτουργήσει αυτόνομα, διαφορετικά, αντί να παραμείνει πιστός σε όλα όσα ο Κύριος - η κεφαλή της Εκκλησίας - τους είχε διδάξει.** Επομένως, η τόλμη που τον χαρακτηρίζει στην παρούσα στιγμή δεν είναι αποτέλεσμα παρησίας προς τον Κύριο, αλλά μίας αυτονόμησης από τον Κύριο Του, είναι απόρροια της αδυναμίας του, της ατολμίας²⁷⁹ του

επιδιώκεται έτσι για την υπόθεση αυτή η αποφυγή της περίπτωσης νεκροφάνειας”. Σ. Αγουρίδης, Ερμηνεία Καινής Διαθήκης 4, σελ. 518 | “Εμεινε δέ ημέρας δύο, ίνα αποψύξη· ίνα μηδείς έχει λέγειν, ότι κάρως ην, ότι έκλυσις ήν, ότι κάτοχος εγένετο, και ουκ απέθανε. Διά τούτο και χρόνον τοσούτον μένει, ώστε και φθοράν γενέσθαι, και ειπείν τη αδελφή, ότι “όζει”.” “Βλ. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, Ερμηνεία του Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιου, Κεφάλ. ΙΑ', Περί της εγέρσεως του Λαζάρου, PG 124. 656A.

²⁷⁶Ιω. 11.13 “ἐκεῖνοι δὲ ἔδοξαν ὅτι περὶ τῆς κοιμήσεως τοῦ ὕπνου λέγει” .

²⁷⁷Σε επόμενα γεγονότα υπάρχει αυτός ο διάλογος μεταξύ των δύο αυτών προσώπων (Πρβλ. 11.4-6 & 20.27-28) Υπάρχει κοινωνία προσώπων.

²⁷⁸**Η απεύθυνση αυτή λειτουργεί διασπαστικά**, αφού μέσω αυτής επιχειρείται (έστω και ακούσια(!) από την πλευρά του Θωμά) να σπάσει ο δεσμός της ενότητας μεταξύ Διδασκάλου Ιησού και μαθητών (ήτοι μεταξύ της κεφαλής της Εκκλησίας και των μελών της).

²⁷⁹“[...] ο δειλότερος των άλλων Θωμάς, “Αγωμεν, φησίν, ίνα αποθάνωμεν μετ' αυτού. Ου γάρ θάρσους, αλλά δειλίας και ραθυμίας το ρήμα. Ίνα γάρ και τους άλλους εκκόψη συμμαθητάς, υπομνήσκει αυτούς του θανάτου, και επίτηδες παρεμβάλλει το, Ίνα αποθάνωμεν.” ωσανεί τοιαύτα λέγων· “Αγωμεν και ημεῖς, οι μωροί και απονενομημένοι, και μη φροντίζοντες της οικείας σωτηρίας και ζωής, ίνα αποθάνωμεν μετ' αυτού.” Εστω, φησίν,

να Τον ακολουθήσει. Προτίμησε ο μαθητής να αυτονομηθεί από τον Διδάσκαλό του, ο δούλος από τον Κύριο, ο Θωμάς από τον Ιησού, το μέλος της Εκκλησίας από την ίδια την Κεφαλή αυτής. Αυτή η αυτονόμηση καταγράφεται από το συγγραφέα μέσω μίας κύριας πρότασης “*ἄγωμεν καὶ ἡμεῖς*” και μίας δευτερεύουσας “*ἵνα ἀποθάνωμεν μετ’ αὐτοῦ*”, οι οποίες λειτουργούν (σαν μία διαφορετική πρόταση - επιλογή ζωής) στο “*τώρα*” της διήγησης²⁸⁰.

Κατά τη γνώμη μας, ο συγγραφέας δε θέλει να χαθεί το ενδιαφέρον των ακροατών ή να εστιασθούν σε λάθος σημεία της διήγησης, αφού τους προετοιμάζει για το συγκλονιστικότερο έβδομο σημείο, με το οποίο κλείνει τον κύκλο των σημείων²⁸¹ στην αφήγησή του. Η μη φανερή και ξεκάθαρη παρουσία των μαθητών²⁸² στο γεγονός της Ανάστασης του Λαζάρου (αν και στην αρχή ο Ιησούς αναφέρεται στους μαθητές με τη χαρακτηριστική φράση “*ἄγωμεν*”²⁸³) σε συνδυασμό με τη συνεχή αναφορά στους Ιουδαίους και στις αδελφές του νεκρού λειτουργεί κατά αυτό το τρόπο. Επίσης, δια αυτού του σημείου²⁸⁴, θα στερεώσει ακόμη περισσότερο την πίστη τους και θα τους προετοιμάσει για να αποδεχθούν τα ακόμη πιο συγκλονιστικά γεγονότα (Προδοσία, Σταύρωση, Ανάσταση) που θα πραγματωθούν στο δεύτερο μέρος του κειμένου του.

Επιπλέον ο συγγραφέας, προκειμένου αφενός να επισημάνει τον πνευματικό κίνδυνο που ελλοχεύει αυτή η στάση του μαθητή Θ. και

αυτός περί πολλού την εαυτὸν ζωὴν οὐ τίθει· ἡμεῖς γάρ οὕτως ανοηταίνομεν; Ταῦτα του δειλοῦ τα ῥήματα.” Βλ. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, *Ερμηνεία του Κατὰ Ιωάννην Ευαγγελίου, Κεφάλ. ΙΑ΄, Περί της ἐγέρσεως του Λαζάρου*, PG 124. 659A.

²⁸⁰Και στο τώρα της κάθε εποχής.

²⁸¹ “Για την κατανόηση του Κατὰ Ιωάννην είναι απαραίτητο ο αναγνώστης να λάβει υπόψη του τη σημασία των εξής ὁρων: - Το σημείον χρησιμοποιείται στο Ιω. Κατεξοχήν για τα θαύματα του Ιησού, καθώς αυτά δεν δηλώνουν αλλά σημαίνουν, είναι αποκαλυπτικὰ σύμβολα της θεϊκῆς του δόξας Του και της αιώνιας ζωῆς που παρέχει [...]” Σ. Δεσπότης, *Ο Ευαγγελιστὴς Ιωάννης*, σελ. 18.

²⁸²Ιω. 11.17 “*Ἐλθὼν οὖν ὁ Ἰησοῦς εὗρεν αὐτὸν τέσσαρας ἤδη ἡμέρας ἔχοντα ἐν τῷ μνημείῳ.*” Αναφορά στους μαθητές γίνεται μόνο προς το τέλος του κεφαλαίου (στιχ.54) “*Ὁ οὖν Ἰησοῦς οὐκέτι παρρησίᾳ περιεπάτει ἐν τοῖς Ἰουδαίοις, ἀλλὰ ἀπήλθεν ἐκεῖθεν εἰς τὴν χώραν ἐγγὺς τῆς ἐρήμου, εἰς Ἐφραὶμ λεγομένην πόλιν, κακεῖ ἔμεινεν μετὰ τῶν μαθητῶν.*”

²⁸³Ιω. 11.7 Το ῥήμα “*ἄγωμεν*” υπάρχει σε πολλά σημεία της διήγησης (11.15, 11.16) αλλά και στην επόμενη ενότητα που εξετάζουμε (14.31) | Κατὰ τον Keener, το συγκεκριμένο ῥήμα συνδέεται συχνά με τον θάνατο του Ιησού στην Αποχαιρετιστήρια Ομιλία του (13:3, 33, 36· 14:2-5, 28, 31· 16:5) C. Keener, *The Gospel of John, Volume I*, σελ. 842.

²⁸⁴Θέλει οι ακροατές να γίνουν κοινωνοί του γεγονότος της Ανάστασης του Λαζάρου και να στηριχτούν στην πίστη (χωρίς παρεμβολές).

αφετέρου να αποτρέψει τους ακροατές από μια ενδεχόμενη πιθανή αρνητική συνταύτιση με το Θωμά, τον “λεγόμενο Δίδυμο”, καθώς και από αυτό που πρεσβεύει στη συγκεκριμένη χρονική στιγμή²⁸⁵ (με σκοπό να διαφυλάξει την πίστη τους, η οποία έχει μορφωθεί σταδιακά δια των μέχρι τώρα αφηγήσεων του ευαγγελίου του) **διακόπτει ξαφνικά τη διήγηση και μεταθέτει τη δράση στη Βηθανία**. Αυτά θεωρούμε πως είναι τα αίτια που οι μαθητές του Ιησού χάνονται από το αφηγηματικό πλάνο και επαναφέρονται μετά από τη φυσική έγερση (ανάσταση) του Λαζάρου²⁸⁶ αλλά και την πνευματική έγερση του απλού λαού που παρακολουθούσε και τελικά πίστεψε και αυτός.

4.3.3 ΔΙΑΛΟΓΟΙ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΜΕ ΤΙΣ ΑΔΕΛΦΕΣ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ, ΜΑΡΘΑ ΚΑΙ ΜΑΡΙΑ

²⁸⁵ Απομακρύνεται από την Εκκλησία, αμφισβητεί τον Κύριο και κυρίως προσπαθεί να επηρεάσει/ ελκύσει/ προσεγγίσει τους συμμαθητές του να ακολουθήσουν μια πορεία, η οποία δεν αποτελεί απάντηση - λύση - Σωτηρία. | Βλ. E.Pagels, *Πέρα από την Πίστη. Το Απόκρυφο Ευαγγέλιο του Θωμά*, σελ. 52-53.

²⁸⁶ “[...] οι Μαθητές του Ιησού, για τους οποίους κυρίως τελούνται τα δράματα, μετά το στίχ. 17 δεν μνημονεύονται πουθενά παρά στο τέλος της αφήγησης (στίχ. 54), όπου αντιμετωπίζεται αυτό που πρόβλεπαν από την επίσκεψη αυτή εξ αρχής οι Μαθητές, δηλ. ο διωγμός από τις Ιουδαϊκές αρχές.” Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινής Διαθήκης 4*, σελ. 521.

Σύμφωνα με τον Παλαιστινιακό Ιουδαϊσμό η ταφή του νεκρού²⁸⁷ έπρεπε να γίνει την ημέρα του θανάτου του²⁸⁸. Το πένθος διαρκούσε για μία ολόκληρη εβδομάδα²⁸⁹, προκειμένου να δηλώσουν οι εκτός της οικογενείας, τη συμπάθεια τους αλλά και να προλάβουν οι όποιοι μακρινοί συγγενείς να τους συμπαρασταθούν.²⁹⁰ Στο κείμενο δηλώνεται με τη φράση “*ἵνα παραμυθῆσωνται αὐτὰς περὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῶν*”. Οι αδελφές του νεκρού Λαζάρου όφειλαν να παραμείνουν στο σπίτι βάσει του ιουδαϊκού εθίμου - το οποίο και κράτησαν - έως τη στιγμή που εμφανίστηκε ο Ιησούς αφού και οι δυο τους, σε διαφορετικές όμως χρονικές στιγμές²⁹¹ εξήλθαν από την οικία τους για να Τον συναντήσουν.

4.3.3.1 ΠΡΩΤΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΜΑΡΘΑ

Η κίνηση (έξοδος) της Μάρθας, της μεγαλύτερης αδελφής του Λαζάρου, δηλώνει την ιδιαίτερη τιμή προς το πρόσωπο του Ιησού²⁹² ενώ ο διάλογος της με τον διδάσκαλο²⁹³, στο έβδομο και τελευταίο σημείο του Ιω. ευαγγελίου είναι χαρακτηριστικής βαρύτητας. Η αρχική της τοποθέτηση, με την βεβαιότητα ότι αν ήταν εκεί ο Κύριος, τίποτα δεν θα συνέβαινε στον αδελφό της αλλά και η σιγουριά που φανερώνεται στη φράση της “[ἀλλὰ] καὶ νῦν οἶδα ὅτι ὅσα ἂν αἰτήσῃ τὸν θεὸν δώσει σοι ὁ θεός”, την καθιστά άξια διαλόγου (δική μου έκφραση) λόγω της πνευματικής ωριμότητας που φαίνεται να (την διακατ)έχει καθώς παρόλο τον πόνο της

²⁸⁷N. Ρόπς *Η καθημερινή ζωή στην Παλαιστίνη στους χρόνους του Ιησού* σελ. 392.

²⁸⁸Οπ. σελ. 393 Βλ. Περισσότερα “[...] η κηδεία γινόταν, τις περισσότερες φορές, οκτώ ώρες μετά το θάνατο· στις θερμές χώρες είναι υποχρεωμένοι να επισπεύδουν την ταφή”.

²⁸⁹Πρβλ. Αρ. 19.11-22 ως προς την περίοδο απομόνωσης. *Η Αγία Γραφή*, Ελληνική Βιβλική Εταιρεία, Η Π.Δ., σελ. 186-187.

²⁹⁰C. Keener, *The Gospel of John, Volume I*, σελ. 842.

²⁹¹Ιω. 11.20 & 11.29 | “[...] οι δύο αδελφές που τρέχουν προς τον Χριστό (και έμμεσα μέσω αγγελιοφόρων και άμεσα/διαδοχικά)! ” Σ. Δεσπότης, *Ο Ευαγγελιστής Ιωάννης*, σελ. 192.

²⁹²C. Keener, *The Gospel of John, Volume I*, σελ. 843.

²⁹³Ιω. 11.21-27, 11.39-40.

απώλειας που βιώνει εκείνη τη στιγμή, δεν ξεχνά να προσανατολίζεται προς τον Δημιουργό και απαντά²⁹⁴ στα λόγια του Κυρίου: “οἶδα ὅτι ἀναστήσεται ἐν τῇ ἀναστάσει ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ”²⁹⁵. Ο Ιησούς απευθύνεται προσωπικά στην Μάρθα (σαν να είναι ο μόνος άνθρωπος ο οποίος υπάρχει εκείνη την ώρα)²⁹⁶ και της γνωστοποιεί ότι Αυτός είναι “ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ”²⁹⁷ και πως ὁ πιστεύων εἰς Αὐτόν κἂν ἀποθάνῃ ζήσεται, καὶ πᾶς ὁ ζῶν καὶ πιστεύων εἰς Αὐτόν οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα”²⁹⁸. Εν συνεχεία με την ερώτησή Του “πιστεύεις τοῦτο;”²⁹⁹ οδηγεί τη Μάρθα σε ομολογία πίστεως³⁰⁰. Μετά την **ἐκδηλῆ** της ομολογία, το κείμενο μας

²⁹⁴ Ἄς προσπαθήσουμε να μπούμε για μία στιγμή στη θέση της Μάρθας. Θα είχαμε άραγε την δύναμη να ομιλήσουμε σε ένα τόσο βαρύ πένθος; Που βρήκε άραγε αυτό το κουράγιο;
²⁹⁵ Ἰω. 11.24 Πρβλ. Διάλογο με την Σαμαρείτιδα Ἰω. στο 4.25 “λέγει αὐτῷ ἡ γυνή· οἶδα ὅτι Μεσσίας ἔρχεται ὁ λεγόμενος χριστός· ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, ἀναγγελεῖ ἡμῖν ἅπαντα.” | “Ἡ Μάρθα αντιλαμβάνεται, κατὰ τὴ γνώμη πλείστων ἐξηγητῶν, ὡς ὑπόσχεση ἀνάστασης τοῦ Λαζάρου κατὰ τὴν Τελικὴ Ἀνάσταση, ὅταν τελειώσει ὁ παρῶν κόσμος καὶ ἔλθει ὁ Ἀποκαλυπτικὸς νέος αἰώνας.” Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινῆς Διαθήκης 4*, σελ. 519.

²⁹⁶ Πρβλ. Διάλογο με την Σαμαρείτιδα στο 4ο κεφάλαιο (στιχ. 7-26) του “Κατὰ Ἰωάννην”. Φυσικά ὁ διάλογος Ἰησοῦ - Μάρθας γίνεται ἐνώπιον πολλῶν παρευρισκομένων: μαθητῶν τοῦ Ἰησοῦ ἀλλὰ καὶ τῶν Ἰουδαίων Ἱεροσολυμιτῶν Βλ. στ.19, 31, 36, 45 -46.

²⁹⁷ “[...]” *Καὶ δοξάζεται δε καὶ αὐτός ὁ Πατήρ, ὡς ἔχων Υἱόν κατὰ πᾶν οτιοῦν εοικότα τε καὶ ἰσοκλεά καὶ ἰσορρογόν εαυτῷ. Καὶ τοῦτο δέδειχεν ὁ Υἱός καταργήσας τὸν θάνατον, καὶ ἀναστήσας ἐκ νεκρῶν τὸν εαυτοῦ ναόν. Δέχεται δε τὴν κατὰ πάντων ἐξουσίαν, καθ’ ἡμᾶς δε πάλιν καὶ ἀνθρωπίνως· καίτοι βασιλεύων τῶν ὅλων θεϊκῶς. Καὶ ἐνίησι μὲν ὁ Πατήρ τοῖς δοθείσι τῷ Υἱῷ τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον· αὕτη δε ἐστίν αὐτός· ἔφη γάρ· “Ἐγὼ εἰμὶ ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ”.* Βλ. Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, *Προσφωνητικὸς ταις εὐσεβεστάταις βασιλίσσαις*, ΜΘ’, PG 76. 1404A- 1404B.

²⁹⁸ “[...]” στο στίχο 25, ὁ Ἰησούς ἐπαναλαμβάνει ὅτι ἡ ἐσχατολογικὴ ἐποχὴ ἦλθε με αὐτὸν τὸν ἴδιο καὶ ὅτι αὐτός ἐστὶν ἡ ἤδη ἐλθούσα Ἀνάσταση τῶν νεκρῶν καὶ ἡ αἰώνια Ζωή· εἴτε ἔχει πεθάνει κανεὶς εἴτε ὄχι, ἅμα πιστεύει σ’ αὐτόν, θα μπορέσει νὰ ζῆσει αἰώνια καὶ δὲν πρόκειται νὰ πεθάνει ποτέ. Ἀφοῦ ὁ Μεσσίας ἦδη ἦλθε, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, εἴτε ζῶντες εἴτε νεκροί, ἀντιμετωπίζουν τὸ μέλλον κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο.” Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινῆς Διαθήκης 4*, σελ. 519 | Ὁ Αγουρίδης γράφει στὴν *Εἰσαγωγή* τοῦ πως ὁ συγκεκριμένος στίχος ἐστὶν ἡ “κεντρικὴ διδασκαλία τῆς περικοπῆς” σελ. 520 | “Ἡ Χριστολογία πραγματοποιεῖ τὴν ἐσχατολογία, ὥστε ὁ Ἰησούς νὰ φέρει ἀναστάσιμη ζωὴ στὴν παρούσα ἐποχὴ.” C. Keener, *The Gospel of John, Volume I*, σελ. 843.

²⁹⁹ Ἰω. 11.26 | Γράφει χαρακτηριστικὰ ὁ Keener: “ὁ Ἰησούς θα ἀπαιτήσει πίστη” C. Keener, *The Gospel of John, Volume I*, σελ. 843.

³⁰⁰ Ἰω. 11.27 “λέγει αὐτῷ· ναὶ κύριε, ἐγὼ πεπίστευκα ὅτι σὺ εἶ ὁ χριστός ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ὁ εἰς τὸν κόσμον ἐρχόμενος” | “Ἡ ομολογία τῆς Μάρθας ἐστὶν τόσο σταθερὴ ὅσο αὐτὴ τοῦ Πέτρου (6:69)” C. Keener, *The Gospel of John, Volume I*, σελ. 844.

πληροφορεί ότι: “ἀπῆλθεν καὶ ἐφώνησεν³⁰¹ Μαριάμ τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς λάθρα εἰπούσα, ὁ διδάσκαλος πάρεστιν καὶ φωνεῖ σε”. Αυτή η λεκτική και εννοιολογική αντίθεση (“ἐφώνησεν - λάθρα³⁰²”)³⁰³ σε συνδυασμό με την πρόσφατη, προσωπική και χωρίς προσπάθεια απόκρυψης της ομολογίας της για το ποιος είναι ο Κύριος³⁰⁴, μεταφέρει στους ακροατές του ευαγγελίου μια ατμόσφαιρα αρκετά φορτισμένη. Η Μάρθα φωνάζει την Μαρία σαν να θέλει να την αφυπνίσει, να τη σώσει από την λήθη του πόνου και της απώλειας. Η Μάρθα μετά τη (προσωπική) της συνάντηση με τον Κύριο, βιώνει μια νέα πραγματικότητα, αυτή της ελπίδας που ενυπάρχει λόγω της πίστεως στο πρόσωπο του Ιησού και τούτη τη πραγματικότητα θέλει να τη μοιραστεί μαζί με τη Μαρία. Θέλοντας να προστατέψει³⁰⁵ τον Ιησού από εκείνους που “ἐζήτουν” να τον λιθοβολήσουν³⁰⁶ της μεταφέρει το ελπιδοφόρο μήνυμα της παρουσίας του Κυρίου στα κρυφά. Μέχρι εκείνη την στιγμή η Μάρθα φαίνεται στους ακροατές να έχει τη μεγαλύτερη (λόγω της ομολογίας της) πίστη³⁰⁷.

³⁰¹Ιω. 11.28 Πρβλ. Διάλογο με την Σαμαρείτιδα Ιω. στο 4.28 “ἀφῆκεν οὖν τὴν ὕδριαν αὐτῆς ἢ γυνὴ καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ λέγει τοῖς ἀνθρώποις”.

³⁰²Ο ιερός Χρυσόστομος αναφέρει τον λόγο: “Ἐρχεται δε οὐ μόνη, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐπισυρομένη Ἰουδαίους. Σφόδρα συνετώσ δια τούτο καὶ λάθρα ἐφώνησεν αὐτὴν ἡ ἀδελφή, ὥστε μὴ διαταράξαι τοὺς συνελθόντας· καὶ οὐδὲ τὴν αἰτίαν εἶπεν· ἡ γὰρ ἀν καὶ πολλοὶ ἀνεχώρησαν.” Βλ. Ι. Χρυσόστομος, Ὑπόμνημα Εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Ἀπόστολον καὶ Ευαγγελιστὴν, Ομιλία (ΞΓ') PG 59. 349I “Λόγω της παρουσίας ξένων λέγεται “λάθρα” ἀπὸ τὴν ἀδελφὴν τῆς Μαρίας πῶς ὁ Ἰησοῦς εἶναι κάπου ἐκεῖ κοντὰ καὶ τὴν ἀναζητεῖ. “Ὁ Βροῦπι θεωρεῖ πιθανοὺς λόγους πολιτικῆς φρόνησης τὸ ὅτι δὲν εἰσῆλθε στὴν πόλιν ἀλλὰ στάθηκε στὸν τόπο ὅπου τὸν εἶχε συναντήσει ἡ Μαρία.” Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινῆς Διαθήκης* 4, σελ. 521.

³⁰³Υπαρξη αντιθετικῶν ὀρων Βλ. Σ. Δεσπότης, *Σπουδὴ στὴν Ἰωάννεια Γραμματεία*, σελ. 17

³⁰⁴Ιω. 11.27 “ναὶ κύριε, ἐγὼ πεπίστευκα ὅτι σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ὁ εἰς τὸν κόσμον ἐρχόμενος”.

³⁰⁵C. Keener, *The Gospel of John, Volume I*, σελ. 845.

³⁰⁶Ιω. 11.8.

³⁰⁷“Μέγα ἀγαθὸν πίστις, ὅταν ἀπὸ θερμῆς γίνηται διανοίας, καὶ τοσαύτην ἔχει δύναμιν, ὥστε οὐ μόνον ὁ πιστεύων σώζεται, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι ἄλλων πιστευσάντων ἐσώθησαν· ὡς ὁ ἐν Καπαρναοῦμ χαλασθεὶς παράλυτος, δια τὴν πίστην τῶν βασταζόντων αὐτόν· ὡς ὁ Λάζαρος, δια τὴν τῆς ἀδελφῆς, πρὸς ἡν ἔφη ὁ Κύριος· “Οὐκ εἶπον σοὶ ὅτι, ἐὰν πιστεύσης, ὄψει τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ;” μονονουχὶ λέγων· Ἐπειδὴ Λάζαρος νεκρὸς ὢν πιστεύειν οὐ δύναται, σὺ τοῦ νεκροῦ τὸ λείπον τῆς πίστεως ἀναπλήρωσον.” Βλ. Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Ευαγγέλιον, Βιβλίον VII, Ἦν δὲ τις ἀσθενῶν Λάζαρος, καὶ τα εἶξ, (Οὐκ εἶπον σοὶ ὅτι, ἐὰν πιστεύσης, ὄψει τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ;), PG 74. 60A, Ὅμως ἡ πίστη τῆς δὲν εἶναι τόσο σταθερὴ (11.39) Ὁ.π.: PG 74. 60B “Ἡ μέντοι Μάρθα ὑπὸ ἀσθενείας λογισμών, εἰς ἀπιστίαν ἐπέπεσεν. Ἀλλ' ὁ Κύριος οὐκ ἐφίησι, λύσιν ὑπενεγκῶν τῶ πάθει

4.3.3.2 ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΜΑΡΙΑ - ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΜΕ ΤΗΝ ΜΑΡΘΑ

Στο αφηγηματικό σκηνικό εισέρχεται τώρα και η Μαρία. Η εμφάνιση της σεμνής και θεοφιλούς αλλά και σπουδαίας Μαρίας³⁰⁸ στη διήγηση σε δεύτερο χρόνο, δεν την καθιστά κατώτερη από την αδερφή της, τουναντίον της αποδίδει μια διαφορετική (ανώτερη) ποιότητα στην πίστη της³⁰⁹ καθώς: α) η δική της έξοδος³¹⁰ σε συνδυασμό με την αξιέπαινη κίνησή της³¹¹ - εν συγκρίσει με αυτή της αδελφής της, Μάρθας, ήτοι την προσκύνηση - υποδηλώνει ύψιστο σεβασμό προς το πρόσωπο του Ιησού β) η παρόμοια³¹² με της Μάρθας φράση: “αν ήσουν εδώ θα θεράπευες τον αδελφό μου και δεν θα πέθαινε” - αποκαλύπτει τη δική της πίστη και γ) η σιωπή της - εν αντιθέσει με την δεύτερη εμφάνιση της Μάρθας κατά την οποία και αντιδρά³¹³ στην προσταγή του Ιησού να μετακινηθεί ο λίθος από το προνομιακό τάφο³¹⁴.

ταχείαν. Χρή γαρ, φησί, πιστεύειν ασφαλώς, ίνα θεάσεται τα παρ' ελπίδα· μέγα γαρ η διψυχία νόσημα, και αποστερούν των εκ Θεού χαρισμάτων. Διό ταύτη επιτίμησας, το πάντων ανθρώπων διωρθώσατο γένος, ώστε μη αλώναι τοις της διψυχίας κακοίς.”, Ό.π.: PG 74. 60C “Και η μεν, Μαρία συνετωτέρα ούσα, ουδέν ενδοιαστικόν φθέγγεται· η δε Μάρθα, τω της διψυχίας κατείχετο νοσήματι”.

³⁰⁸Βλ. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, *Ερμηνεία του Κατά Ιωάννην Ευαγγελίου*, Κεφάλ. ΙΑ', *Περί της εγέρσεως του Λαζάρου*, PG 124. 655A.

³⁰⁹Πρβλ. Ό.π. PG 124. 666D “Τινές δέ Μάρθαν μέν ενόμισαν την Συναγωγήν των Ιουδαίων, Μαρία δέ την των εθνών. Η μέν γάρ των Ιουδαίων τυρβάζεται περί πολλά (πολλαί γάρ αι του νόμου εντολαί και δυσκατέργαστοι), η δέ των εθνών ου των πολλών χρήζει εντολών, αλλά των ολίγων, εν οίς όλος ο νόμος και οι προφήται κρέμανται, των περι αγάπης νενομοθετημένων.” ΙΠρβλ. Σ. Δεσπότης, *Ο Ευαγγελιστής Ιωάννης*, σελ. 648-649.

³¹⁰Ιω. 11.29.

³¹¹Ιω. 11.32 “ιδούσα αυτόν έπεσεν αυτού προς τους πόδας”.

³¹²Κατά τη γνώμη μας, αυτή η φραστική ομοιότητα αποσκοπεί στην ανάδειξη του ισχυρού δεσμού μεταξύ του Ιησού (πρβλ. 11.3 & 5) και των δύο αδελφών του νεκρού Λαζάρου.

³¹³Πρβλ. Αντίδραση Θωμά Ιω. 11.16 και Πέτρου Ιω. 11.6,37

³¹⁴“Σημειωτέον ότι οι Ιουδαίοι απανταχού της γης επεδίωκαν να ταφούν στα χώματα της αγίας γης και, μάλιστα, με πρόσωπο προς τον περίλαμπρο Ναό, για να βιώσουν σε πλεονεκτική θέση την ανάσταση στα τελικά έσχατα. Αρα η περιοχή του τάφου-σπηλαίου του Λαζάρου (που, όμως, ήταν προορισμένος για όλη την οικογένεια), αν και δεν εντοπίζεται σε κήπο ούτε ταυτίζεται με καινό/βασιλικό μνήμα (όπως του Ιησού Χριστού στο Ιω.), είναι η πλέον προνομιακή τοποθεσία για έναν Ιουδαίο, καθώς ανατολικά της Ιερουσαλήμ βρίσκονταν και οι τάφοι βασιλέων οι οποίοι καθαρίζονταν και στολίζονταν την περίοδο του Πάσχα.” Σ. Δεσπότης, *Ο Ευαγγελιστής Ιωάννης*, σελ. 200-201

Η προσταγή Του³¹⁵ “ἄρατε τὸν λίθον”³¹⁶ αποκαλύπτει την ελλιπή πίστη της Μάρθας, καθώς αυτή ενίσταται³¹⁷ στα λεγόμενα Του, με την ακόλουθη

³¹⁵Βλ. “[...] Ἀλλ’ ἐκεῖ μὲν τοῦ Πατρὸς πρὸς τὸν Υἱὸν ἐν τῷ μέλλειν πλάττεσθαι τὸν ἄνθρωπον εἰπόντος, Ποιήσωμεν ἄνθρωπον, αὐτὸς ὁ Υἱὸς ἤκουσε τοῦ Πατρὸς, καὶ οὕτως ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ εἶναι παρήχθη· ἐνταῦθα δὲ νῦν ἀκούει τοῦ Υἱοῦ εἰπόντος ὁ Πατὴρ, καὶ οὕτως ὁ Λάζαρος ἐζώθη.” Βλ. Γρηγόριος Παλαμάς, Ομιλίας Τεσεράκοντα μία, Ομιλία (ΙΕ΄) Ἐκφωνηθεῖσα τῆ Κυριακῆ τῶν Βαΐων. PG 151. 181D | Βλ. Ομοίως: “[...] τὰ δε ρήματα οὐ προσευχῆς ἦν, ἀλλὰ δεσποτείας καὶ αυτοκρατορίας· Λάζαρε, δεῦρο ἔξω, καὶ εὐθύς ὁ τετραήμερος νεκρὸς ζῶν αὐτῷ παρέστη· ἀρα προστάγματι ζωόντος τούτου, ἢ δι’ ευχῆς ζωοποιούντος;” Βλ. Γρηγόριος Παλαμάς, Ομιλίας Τεσεράκοντα μία, Ομιλία (ΙΕ΄) Ἐκφωνηθεῖσα τῆ Κυριακῆ τῶν Βαΐων . PG 151. 181D-184A.

³¹⁶“Το δε λίθον οὐκ ἀπεκίλυσε δι’ εαυτοῦ, διὰ δύο ταῦτα· ἐν μὲν διδάσκων ὅτι περιττὸν ἐν τοῖς μὴ ἀναγκαίοις θαυματουργεῖν· ἕτερον δε, ὅτι αὐτὸς μὲν ἐγείρει τοὺς νεκρούς, παραστήσονται δε εἰς ὑπηρεσίαν τοῦ Πνεύματος οἱ ἄγγελοι, οὗς καὶ θεριστάς ἀλλαχού παραβολικῶς ἀποκαλεῖ ὁ Κύριος.” Βλ. Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, Βιβλίον VII, Ἦν δέ τις ἀσθενῶν Λάζαρος, καὶ τὰ ἐξῆς, (“Ὁ οὖν Ἰησοῦς πάλιν ἐμβριμώμενος ἐν εαυτῷ, ἐρχεται εἰς τὸ μνημεῖον”) PG 74. 57B | “Ἀντίθετα ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, οἱ Ἰσραηλίτες δὲν ἐκαίγαν τοὺς νεκρούς τοὺς. Αἰσθάνονταν μάλιστα φρίκη γιὰ τὴν ἀποτέφρωση πού τοὺς φαίνεται ὅτι ἀποτελεῖ παράβαση τοῦ νόμου τῆς φύσης καὶ, γιὰ ὅσους πιστεύουν στὴν ἀνάσταση, διότι τὴν καθιστᾶ ἀδύνατη. [...] Οἱ νεκροὶ θάβονται ἀλλὰ πραγματικὰ νεκροταφεῖα δὲν ὑπάρχουν: ἀπὸ συνήθεια μόνον συγκεντρώνουν τοὺς τάφους σὲ μερικὰ σημεῖα, στὴν ὀρισμένη ἀπὸ τὸ νόμο ἀπόσταση τῶν πενήντα πῆχων ἀπὸ κάθε συνοικισμῷ· ἡ κοιλάδα Ἰωσαφάτ, στὴν Ἱερουσαλήμ εἶναι γεμάτη τάφους. [...] Ὁ πιο συνηθισμένος τάφος στὴ Δύση σήμερα, ὁ ὑπόγειος τάφος, ὁ ἀπλὸς λάκκος, δὲν εἶναι ἀγνωστος στο εὐαγγελικὸ Ἰσραήλ: καθὼς ἀφηγεῖται τὴν ἀνάσταση τοῦ Λαζάρου, ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης. [...] Ἐβαζαν τὸ νεκρὸ πάνω σ’ ἓνα βᾶθρο, πού τὸ ἐσκαβαν στὴν πέτρα γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ καὶ, χωρὶς ἀμφιβολία, τὸν ἐριχναν ὀλόγυρα καὶ τὸν σκέπαζαν μὲ ἀρωματικὲς οὐσίες, σὲ τεράστιες, πολλές φορές, ποσότητες. Οἱ λιγότερο πολυτελεῖς τάφοι κλείνονται μὲ ἓνα ἀπλὸ τοῖχο, οἱ πιο ωραῖοι, ὡστόσο ἔχουν ἓνα πιο γερὸ σφάλισμα, πού τὸ συναντᾶμε ἀκόμα στὴν Παλαιστίνη· βάζουν μὴ μυλόπετρα, σαν αὐτές πού ἔχουν στους μύλους, σὲ μὴ βαθειὰ ἐγκοπὴ καὶ τὴ συγκρατοῦν μὲ ἓναν ξύλινο τάκο· εἶναι ἀρκετὸ νὰ βγάλει κανεὶς τὸν τάκο γιὰ νὰ πάρει ἡ βαρεῖα πέτρα τὴ θέση τῆς καὶ νὰ ἀπαγορεύσει τὴν εἴσοδο σὲ οποιοδήποτε, κλέφτη ἢ ὕαινα.” Ν. Ρόπς *Ἡ καθημερινὴ ζωὴ στὴν Παλαιστίνη* στους χρόνους τοῦ Ἰησοῦ σελ. 394 -395.

³¹⁷Ἰω. 11.39 “ἄρατε τὸν λίθον. λέγει αὐτῷ ἡ ἀδελφὴ τοῦ τετελευτηκότος Μάρθα· κύριε, ἤδη ὄζει, τεταρταῖος γὰρ ἐστίν.” | Γράφει χαρακτηριστικὰ ὁ Ἡσύχιος Ἱεροσολύμων ὁ πρεσβύτερος στο λόγο του γιὰ τὸν τετραήμερο Λάζαρο: “ὁ τετάρτην ἡμέραν κατασπαεῖς ἐν τῷ μνήματι, πολλὰ δὲ τῶν σπλάγχων ὑπὸ σκωλήκων πεπορθημένος, πᾶσαν δὲ τοῦ σώματος διασπασθεῖς ἀρμονίαν καὶ τῆς φθορᾶς μάρτυρα τοῦ τάφου κεκτημένος τὸ δυσῶδες. Ἡσυχιῶν, πρεσβυτέρου Ἱεροσολύμων, Ομιλία (12) εἰς τὸν τετραήμερον Λάζαρον. PG 93, <https://greekdownloads.wordpress.com/2014/09/29/%ce%ac%ce%b3%ce%b9%ce%bf%cf%82-%ce%b7%cf%83%cf%8d%cf%87%ce%b9%ce%bf%cf%82-%ce%b9%ce%b5%cf%81%ce%bf%cf%83%ce%bf%ce%bb%cf%8d%ce%bc%cf%89%ce%bd->

φράση:

“κύριε, ἤδη ὄζει³¹⁸, τεταρταῖος γάρ ἐστιν”

Ο Ιησούς απευθύνεται σε αυτή για δεύτερη φορά³¹⁹ με μία ακόμη ερώτηση³²⁰ προκειμένου να τη βοηθήσει να συνεχίζει να Τον εμπιστεύεται καλώντας την σε ένα βαθύτερο επίπεδο πίστης³²¹ ενώ την ίδια αυτή στιγμή κάποιιοι που “ἦσαν οὖν τὸν λίθον”³²², ίσως ἤδη να αποτελούν

[%ce%bf-%cf%80%cf%81%ce%b5%cf%83%ce%b2%cf%8d%cf%84%ce%b5/](#) ημερομηνία ανάκτησης /2021 | Κατά τον Αγουρίδη: “ο Δ’ Ευαγγελιστής θεωρεί αναγκαίο να προσάγει μία ακόμα δήλωση, την τελευταία, πως ο Λάζαρος ήταν νεκρός. Αυτή την έννοια έχει εδώ η παρέμβαση της Μαρίας, που υπενθυμίζει ότι ο νεκρός έχει ταφεί πριν τέσσερις ημέρες και πρέπει επομένως να ὄζει.” Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινής Διαθήκης* 4, σελ. 523 - 524 | “Ο ιερός συγγραφέας ομιλεί με πολύ ρεαλισμό και τονίζει ότι ο νεκρός είναι ἤδη “τετραήμερος” στον τάφο του και μάλιστα ότι έχει προχωρήσει η αποσύνθεση και “ὄζει””. Γ. Πατρώνος, *Η ιστορική πορεία του Ιησού*, σελ. 451 | “Η ένσταση της Μάρθας για τη δυσοσμία έχει νόημα με βάση τις φυσικές ανθρώπινες υποθέσεις. Τα μπαχαρικά θα μπορούσαν να καλύψουν τη δυσωδία για λίγο, αλλά μετά από τέσσερις μέρες η δυσοσμία του από την αποσύνθεση θα ήταν έντονη. Σε αντίθεση με τους αρχαίους Αιγύπτιους, οι Εβραίοι δεν ταρίχεναν τους νεκρούς για να αποτρέψουν την αποσύνθεση αλλά σε αυτήν την περίοδο ενθάρρυναν την αποσύνθεση για να επιτρέψουν τη δευτερογενή ταφή ένα χρόνο αργότερα” C. Keener, *The Gospel of John, Volume I*, σελ. 848.

³¹⁸Πρβλ. “Όταν ο Μωυσής κι ο Ααρών έφυγαν από το Φαραώ, ο Μωυσής προσευχήθηκε στον Κύριο να γλιτώσει το Φαραώ από τους βατράχους. Ο Κύριος έκανε όπως τον παρακάλεσε ο Μωυσής, και ψόφησαν οι βάτραχοι στα σπίτια, στις αυλές και στα χωράφια. Και τους μάζευαν σε σωρούς αμέτρητους, τόσους που **βρώμησε** η χώρα.” Εξ. 8. 8-10 *Η Αγία Γραφή*, Ελληνική Βιβλική Εταιρεία, Η Π.Δ., σελ. 79.

³¹⁹Ιω. 11.40 “λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· οὐκ εἶπόν σοι ὅτι ἐὰν πιστεύσης ὄψῃ τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ;” | Η πρώτη καταγράφηκε 15 στίχους πριν (Πρβλ. Ιω. 11.26 “πιστεύεις τοῦτο;”).

³²⁰Κατά τον Καρακόλη στο συγκεκριμένο θαύμα - σημείο αποκαλύπτεται, (όπως και στα υπόλοιπα σημεία στο Κατά Ιωάννη) “η δόξα του ίδιου του Θεού, όχι όμως καθεαυτή, αλλά μέσω της αποκάλυψης της θειικής δόξας του Ιησού, η οποία ταυτίζεται κατ’ αυτόν τον τρόπο απολύτως με τη δόξα του Θεού” Χ. Καρακόλης, *Θέματα ερμηνείας και θεολογίας της Καινής Διαθήκης*, σελ. 229-230.

³²¹C. Keener, *The Gospel of John, Volume I*, σελ. 848.

³²²Ιω. 11.41, γεγονός που φανερώνει ότι εκείνη την ώρα υπάρχουν ακόμη πιο πιστοί άνθρωποι από τη Μάρθα, οι οποίοι αμέσως υπακούουν στην προσταγή του “ἄρατε τὸν λίθον”. | “[...] αλλά και επέστη τω τάφω, και εἶπε τοῖς περιεστώσι, και ἦσαν αυτοὶ τὸν λίθον και ἤσθοντο της δυσωδίας, και φωνή μεγάλη εφώνησε και εκάλεσε, και οὕτως ανέστησεν αὐτόν, ἵνα και διὰ της οικείας οράσεως· αυτοὶ γάρ εἴρων εφισταμένω τω τάφω· και διὰ της οικείας οσφρήσεως· αυτοὶ γάρ ἤσθοντο της δυσωδίας του νεκροῦ, τεταρταῖος γάρ ἦν· και διὰ της εαυτῶν αφῆς, δι’ ἧς αυτοὶ ταις οικείαις χρησάμενοι χερσί, πρώτον μεν ἦσαν τὸν λίθον εκ του μνημείου, ὕστερον δε τον ἐπὶ του σώματος δεσμόν και το ἐπὶ τη ὄψει

υπόδειγμα μεγάλης υπακοής και πίστεως για την ίδια, για τους λοιπούς παρευρισκομένους, για τους ακροατές, για όλους εμάς.

4.3.4. ΑΠΕΥΘΥΝΣΗ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ

Ο Κύριος θα προχωρήσει στην ανάσταση του Λαζάρου, σε αυτό το συγκλονιστικό σημείο, πιστοποιώντας για μία ακόμη φορά την εξουσία Του απέναντι στο θάνατο³²³. Το ιερό κείμενο μας πληροφορεί πως “ὁ δὲ Ἰησοῦς ἦρε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἄνω καὶ εἶπεν.” Η χρήση των συγκεκριμένων ρημάτων δεν είναι τυχαία καθώς η ανύψωση του προσώπου του Ιησού ήταν μία γνωστή στάση, κατά την αρχαιότητα που σχετίζεται με την προσευχή³²⁴, η δε απεύθυνση στο Θεό (Πατέρα) απομακρύνει κάθε δυσπιστία (αφενός πολλοί άνθρωποι της αρχαίας Μεσογείου δεν επιδοκίμαζαν τη σιωπηλή προσευχή κι αφετέρου κάποιοι ήδη θεωρούσαν τον Ιησού ως μάγο)³²⁵. Ο συνδυασμός των δύο αυτών κινήσεων κάνει απολύτως σαφές σε όλους (παρευρισκομένους, ακροατές, αναγνώστες) την άμεση επι-κοινωνία του Ιησού με Θεό³²⁶. Παράλληλα μας γνωστοποιεί

σουδάριον ἔλυσαν· και διά των οικείων ὠτων της του Κυρίου φωνῆς ἐπί τας πάντων ακοᾶς φθανούσης, συνῶσι πάντες και πιστεύσωσιν, ὅτι αὐτός ἐστίν ο καλῶν τα μη ὄντα ως ὄντα, ο φέρων πάντα τω ρήματι της δυνάμεως αὐτοῦ, ο και πάντα την αρχὴν ρήματι μόνω εκ μη ὄντων τα ὄντα ποιήσας.” Βλ. Γρηγόριος Παλαμάς, *Ομιλίες Τεσσεράκοντα μία, Ομιλία (ΙΕ΄) Εκφωνηθεῖσα τη Κυριακή των Βαΐων* . PG 151. 184A.

³²³Έχει προηγηθεί στην τριετή του πορεία, η ανάσταση του γιου της χήρας στη Ναΐν (Λκ. 7.11-17) και της κόρης του Ιάειρου (Λκ. 8.41-42 & 49-56). Στην μεν πρώτη πραγματοποιείται το θαύμα μπροστά σε όλη τη κοινότητα (λόγω της κηδείας αλλά και του πλήθος του λαού που ακολουθούσε μαζί με τους μαθητές τον Ιησού (επομένως και ο Θωμάς)) ενώ στη δε δεύτερη γίνεται με άκρα μυστικότητα (Πέτρος, Ιάκωβος, Ιωάννης και οι γονείς της δωδεκάχρονης, αν και τελικά έκβαλε έξω πάντα λόγω της αμφισβήτησης - απιστίας τους).

³²⁴C. Keener, *The Gospel of John, Volume I*, σελ. 849.

³²⁵Ο.π. σελ. 849.

³²⁶Πολύ εύστοχα ο Αγουρίδης γράφει για την προσευχή του Ιησού, προς τον Θεό Πατέρα: “Ο Ιησούς επιθυμεί οι παρόντες στη σκηνή αυτή, όπως τονίζει στους αναγνώστες του Δ΄ Ευαγγ. ο Ιωάννης, να αντιληφθούν ότι είναι ο Θεός που ενεργεί ένα τέτοιο μεγαλειώδες έργο· κι αυτό γίνεται κατανοητό με την προσευχή του Ιησού προς τον Πατέρα, που ακολουθεί. Δεν είναι προσευχή αιτήσεως προς τον Θεό αλλά ευχαριστίας: Δεν ζητεί ο

ασθένειας³³³ σε ανοικτό και δημόσιο χώρο ενώπιον πλήθους κόσμου (κάτοικοι της περιοχής, επισκέπτες και απεσταλμένοι των Γραμματέων και των Φαρισαίων³³⁴) μεταξύ αυτών οι μαθητές του Ιησού και οι συγγενείς του νεκρού.

Ο Λάζαρος ως λογικό πρόβατο, *οΐδε τήν φωνήν αὐτοῦ*³³⁵ και εξέρχεται από το οίκο του θανάτου του, από το σκότος του Άδη και του υγρού τάφου. Το πλήθος βλέπει αυτόν να εξέρχεται “ο τεθνηκώς δεδεμένος τους πόδας και τας χείρας κειρίαις και η όψις αυτού σουδαρίω περιεδέδετο,”³³⁶ τυλιγμένο με τα νεκρικά ενδύματα³³⁷ του ιουδαϊκού εθιμοτυπικού, τρανή απόδειξη πως ενώ ήταν νεκρός ο Λάζαρος, τώρα πλέον είναι ζωντανός και βαδίζει³³⁸ προς τους οικείους του. Δεν είναι φανταστική αλλά πραγματική η Ανάσταση του³³⁹. Είναι αυτός ο Λάζαρος

³³³Σ. Δεσπότης, *Ο Ευαγγελιστής Ιωάννης*, σελ. 197.

³³⁴Γ. Πατρώνος, *Η ιστορική πορεία του Ιησού*, σελ. 453.

³³⁵Πρβλ. Ιω. 10.4.

³³⁶Ν. Ρόπς *Η καθημερινή ζωή στην Παλαιστίνη στους χρόνους του Ιησού* σελ. 393.

³³⁷Κατά τον Keener δεν είναι τυχαίοι οι γλωσσικοί παραλληλισμοί που εντοπίζονται στις δύο αναστάσεις (του Λαζάρου και του Ιησού): της πέτρας (11:38· 20:1), των περιτυλιγμάτων (11:44· 20:6–7), αλλά και του ουσιαστικού ρόλου μιας γυναίκας κοντά στον αποθανόντα (11:39· 20:1–18). Ταυτόχρονα αυτοί οι ίδιοι οι παραλληλισμοί φανερώνουν τις σαφείς μεταξύ τους αντιθέσεις. Βλ. περισσότερο C. Keener, *The Gospel of John, Volume I*, σελ. 848 | Ομοίως: “Οι εβραϊκές πηγές αναφέρουν συχνά τέτοια σάβανα για τύλιγμα και δέσιμο του πτώματος. Για να αποφευχθεί η πρόωρη παραμόρφωση του ιστού, αυτοί που προετοιμάζουν το σώμα θα έδεναν τα μάγουλα για να κρατηθεί το στόμα κλειστό. Έκλειναν τα στόμια του σώματος και μερικές φορές τοποθετούσαν το σώμα σε κρύα άμμο για να εμποδίσουν το πρήξιμο.” σελ. 850 | Ομοίως: “[...] τα περιτυλίγματα των τάφων συμβάλλουν επίσης σε μια σιωπηρή αντίθεση μεταξύ της αποκατάστασης του Λαζάρου για να πεθάνει ξανά και της ανάστασης του Ιησού στην αθανασία. Ο Ιησούς άφησε τα ρούχα του πίσω στον τάφο, για να μην τα χρειαστεί ποτέ ξανά.” σελ. 850.

³³⁸[...] “Εξήλθε δε, φησίν, ο τεθνηκώς δεδεμένος τας χείρας και τούς πόδας.” Ούκ έλαττον γάρ εδόκει είναι παράδοξον του αναστήναι, τό εξελθείν δεδεμένον· και θαύμα ήν όλως το δεδεμένον κινείσθαι, συνημμένον θαύματι τω αναστήναι.” Βλ. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, *Ερμηνεία του Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιου, Κεφάλ. ΙΑ΄, Περί της εγέρσεως του Λαζάρου*, PG 124. 665B.

³³⁹Γ. Πατρώνος, *Η ιστορική πορεία του Ιησού*, σελ. 451.

τους!³⁴⁰ Ένας από τους αυτόπτες και αυθήκοους μάρτυρες του έβδομου σημείου³⁴¹ είναι και ο μαθητής Θωμάς³⁴².

Ο αναστημένος φίλος του Ιησού, ο αδελφός της Μάρθας και της Μαρίας, θα επιστρέψει στην προηγούμενη καθημερινότητά του³⁴³ όπως πληροφορούμαστε από το Ιω. 12.2 και αυτό θα λειτουργήσει για κάποιους ως πόλος έλξης προς την πίστη³⁴⁴ ενώ για κάποιους άλλους ως λόγος σκανδάλου που πρέπει να απαλείψουν, αποφασίζοντας έτσι το θάνατό του.³⁴⁵

4.4. ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Η έννοια της ανάστασης είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την έννοια του θανάτου - της κοινής μοίρας της ανθρωπότητας (λόγω της πτώσης) και αποτελεί τη βαθύτερη ελπίδα του ανθρώπου να τον υπερβεί.

³⁴⁰[...] όπως πλησίον γινόμενοι, και *αψάμενοι, ιδώσιν ότι ούτος εκείνος εστίν.*" Βλ. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, *Ερμηνεία του Κατά Ιωάννην Ευαγγελίου, Κεφάλ. ΙΑ', Περί της εγέρσεως του Λαζάρου*, PG 124. 665B Πρβλ. Ως προς την Ανάσταση του Ιησού Λκ. 24.29-30, Ιω.20.25 & Α'Ιω. 1.1 και ως προς την ανάσταση των κεκοιμημένων Μτ. 27.53.

³⁴¹Κατά τον P. Brown: "Ο συγγραφέας διάλεξε ένα θαύμα και το έκανε το αντιπροσωπευτικότερο όλων... Η φυσική ζωή που δίνει ο Ιησούς στο Λάζαρο δεν είναι ακόμη ισάξια της άνωθεν ερχόμενης ζωής, είναι όμως τόσο κοντά στην περιοχή εκείνη, που μπορούμε να συμπεράνουμε πως αυτό έκλειε το Βιβλίο των Σημείων, οδηγώντας έτσι στο βιβλίο της δόξας." Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινής Διαθήκης 4*, σελ. 512 - 513 | Ο Μέγας Βασίλειος το αποκαλεί "Θαύμα εν θαύματι" Βλ. Βασίλειος Καισαρείας, *Περί ευχαριστίας, Λόγος*, PG 32. 228C.

³⁴²Είναι αυτονόητο ότι ούτε μόνο ο Θωμάς (λόγω του άμεσου διαλόγου στο 11.6), ούτε μόνο ο συγγραφέας του "Κατά Ιωάννην" (λόγω της καταγραφής του γεγονότος) είναι παρόντες αλλά και οι υπόλοιποι μαθητές. Εστιάζουμε όμως στο Θ. διότι αυτό το συγκλονιστικό γεγονός (ανάσταση Λαζάρου) **θα τον επαναφέρει στην Οδό.** | Πρβλ. Παν. Τρεμπέλας, *Υπόμνημα Εις το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον*, σελ. 427, (45) (3) "Και πρότερον είχαν ιδει ούτοι θαύματα του Ιησού. Και όμως μόλις τώρα πιστεύουν. Όσω περισσότερον βλέπομεν τον Ιησούν, τόσον περισσότεραι ευκαιρίαί και αφορμαί μας παρέχονται, όπως τον αγαπήσωμεν και στηρίξωμεν ολόκληρον την εμπιστοσύνην μας προς αυτόν".

³⁴³Γ. Πατρώνος, *Η ιστορική πορεία του Ιησού*, σελ. 451.

³⁴⁴Πρβλ. Ιω. 12.9 & 11.

³⁴⁵Πρβλ. Ιω. 12.10.

4.4.1. ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΣΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΟΣΜΟ

Στον αρχαιοελληνικό κόσμο η ανάσταση συνδέεται με την αθανασία η οποία ως όρος, σχετίζεται με την ψυχή. Μέσω του θανάτου απελευθερώνεται η ψυχή του ανθρώπου από τα δεσμά του σώματος (του τάφου της ψυχής³⁴⁶) και εισέρχεται με αυτό τον τρόπο στη θεϊκή αθανασία.³⁴⁷ Ήδη στα ομηρικά έπη έχουμε τις πρώτες περιγραφές για τις ψυχές οι οποίες πήγαιναν στον Άδη³⁴⁸, σε μία ζοφερή και απρόσιτη χώρα.³⁴⁹ Αργότερα, ο Ηράκλειτος εντάσσει τη ψυχή ως μέρος, ως μία σπίθα του αειζώνου πυρός και δεν της αποδίδει ξεχωριστή οντότητα³⁵⁰ ενώ ο Αναξαγόρας την χαρακτηρίζει ως κινητήριο δύναμη³⁵¹ και είναι ο πρώτος που όρισε το θάνατο ως χωρισμό της ψυχής από το σώμα. Ερχόμενοι στο έργο του Πλάτωνα “Φαίδων”, εντοπίζουμε για πρώτη φορά μία κωδικοποίηση της σχέσης ψυχής - σώματος.³⁵² Στο συγκεκριμένο έργο όχι απλά υποστηρίζεται έναντι του σώματος η υπεροχή και η αθανασία της ψυχής αλλά υπάρχει κι ένας γενικότερος υποβιβασμός της σωματικής υπόστασης του ανθρώπου, καθώς ο συγγραφέας αντιλαμβάνεται το σώμα ως ύποπτο και εχθρικό³⁵³. Στο φιλοσοφικό του πάλι έργο “Φαίδρος”,

³⁴⁶ Αθ. Ζακόπουλος, *Πλάτων και Παύλος περί του ανθρώπου*, σελ. 11.

³⁴⁷ Λεξικό Βιβλικής Θεολογίας, σελ. 82 “Ανάσταση”.

³⁴⁸ Ενδεικτικά: *Ιλιάς Α 5* Μήνιν ἄειδε, θεά, Πηληιάδω Ἀχιλῆος οὐλομένην, ἣ μυρί' Ἀχαιοῖς ἄλγε' ἔθηκε, πολλὰς δ' ἰφθίμους ψυχὰς Ἄϊδι προΐαψεν ἡρώων, αὐτοὺς δὲ ἐλώρια τεύχε κύνεσσιν οἰωνοῖσι τε πᾶσι. Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή. [...] | *Ιλιάς Η 130* “[...] τοὺς νῦν εἰ πτώσσοντας ὑφ' Ἐκτορι πάντας ἀκούσαι, πολλὰ κεν ἀθανάτοισι φίλας ἀνὰ χεῖρας ἀείραι θυμὸν ἀπὸ μελέων δῶναι δόμον Ἄϊδος εἶσω. [...] | *Ιλιάς Η 330* “[...] πολλοὶ γὰρ τεθνήασι κάρη κομόωντες Ἀχαιοί, τῶν νῦν αἶμα κελαινὸν ἐῦρροον ἀμφὶ Σκάμανδρον ἐσκέδασ' ὄξυς Ἄρης, ψυχὰι δ' Ἄϊδος δὲ κατηῆλθον· τῶ σε χρὴ πόλεμον μὲν ἄμ' ἠοῖ παῦσαι Ἀχαιῶν, [...] | Σύγκ. Μτ. 27.52, Ρωμ. 10.7, Απ. 20.12-14.

³⁴⁹ Αθ. Ζακόπουλος, *Πλάτων και Παύλος περί του ανθρώπου*, σελ. 5.

³⁵⁰ Οπ. σελ. 13-14.

³⁵¹ Αθ. Ζακόπουλος, *Πλάτων και Παύλος περί του ανθρώπου*, σελ. 24.

³⁵² Διατηρεί τη βάση αυτής της κωδικοποίησης και στους μεταγενέστερους διαλόγους του παρόλο που ενίοτε προχωρεί σε διαφοροποιήσεις.

³⁵³ Πλάτων, *Φαίδων* σελ. 209 | Βλ. “[...] τονίζει την αξία και την πολυτιμότητα της ανθρώπινης ψυχής στους διαλόγους του, απαξιώνοντας το σώμα ως περιφρονητέο εργαλείο ή όργανο, χωρίς όμως να το αγνοεί εξ ολοκλήρου.” Αθ. Ζακόπουλος, *Πλάτων και*

με έναν πολύ δυνατό μύθο - εικόνα κατορθώνει να αποδώσει στη θεωρία του τη ψυχή, ως πηγή αυτοκίνησης (κάθε κίνηση που διέπεται από τους δικούς της νόμους προέρχεται από μία ψυχή³⁵⁴) και να της αποδώσει την τριμερή διάκριση. Ένα άρμα, δύο φτερωτά άλογα (με αντίθετες ιδιότητες³⁵⁵) οδηγούνται από έναν ηνίοχο (το σύμβολο του λόγου) ο οποίος καλείται να συντονίσει αυτά τα δύο άλογα για να φθάσει σ' ένα υπερουράνιο τόπο.³⁵⁶ Το έργο του ηνίοχου δύσκολο και συνεχές. Τέλος, μέσα στο έργο του "Θεαίτητο" η ψυχή νοείται πλέον ως αυτοσυνείδηση, αποδεσμευμένη από τα όργανα και τις αισθήσεις³⁵⁷.

4.4.2 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΣΤΟΝ ΒΙΒΛΙΚΟ ΚΟΣΜΟ

Στη βιβλική αντίληψη η λύτρωση και η απελευθέρωση από το θάνατο "συλλαμβάνεται και αναπτύσσεται" γύρω από την έννοια της ανάστασης· οι ανά τους αιώνες προφήτες με τις διατυπώσεις τους³⁵⁸ σκιαγραφούν μια τέτοια επαγγελία. Άλλοτε μπορεί να αναφέρονται στην ανάσταση του λαού του Θεού και άλλοτε στην ανάσταση των αγίων. Ο Δανιήλ μας αποκαλύπτει δια του αγγέλου: "Θα σωθούν, όμως από το λαό σου όλοι εκείνοι που τα ονόματά τους είναι γραμμένα στο βιβλίο του Θεού. Πολλοί που έχουν πεθάνει θ'αναστηθούν, άλλοι για να ζήσουν αιώνια κι άλλοι για ν'αντιμετωπίσουν αιώνια ντροπή και περιφρόνηση"³⁵⁹ και ο προφητάναξ Δαβίδ αναφέρει για τον Ένα και μοναδικό Θεό της Π.Δ., τον Κύριο της ζωής αλλά και του θανάτου: "ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ ἐκεῖ εἶ, ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ἄδην, πάρει."³⁶⁰

Παύλος περί του ανθρώπου, σελ. 36 | Συγκρ. "Το σώμα στον Παύλο δεν είναι καθ' αυτό κακό - όπως ισχύει στον Πλατωνισμό -, αλλά είναι μεν κτίσμα - όπως και η Ψυχή-, κτίσμα όμως Θεού, γι' αυτό και κατοικητήριο Θεού (Ρωμ. ιβ', 1·Α' Κορ. στ',20), όπως και η υπόλοιπη κτίση." Ομοίως: σελ. 237-238.

³⁵⁴Α. Φεστυζιέρ, *Μόνος προς Μόνον* σελ. 61.

³⁵⁵Άλογο άριστο με ευγενική καταγωγή (το θυμοειδές) - άλογο κακό (το επιθυμητικόν) ενώ ο ηνίοχος συμβολίζει (το λογιστικόν).

³⁵⁶Πλάτων, *Φαίδων* σελ. 243.

³⁵⁷Αθ. Ζακόπουλος, *Πλάτων και Παύλος περί του ανθρώπου*, σελ. 40.

³⁵⁸Βλ. Ωσ. 6.1-3 | Ησ. 26.19 & 53.8-12 | Ιεζ. 37.1-14.

³⁵⁹Δαν. 12.1-2 *Η Αγία Γραφή*, Ελληνική Βιβλική Εταιρεία, Η Π.Δ., σελ. 1459.

³⁶⁰Ψ. 138.8 (139).8, Πρβλ. Ρωμ. 10.6-7.

4.4.2.1 ΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ

Πρώτη καταγεγραμμένη ανάσταση εντοπίζουμε στο Α΄ Βασιλέων και συγκεκριμένα στο 17.17-22, όπου ο προφήτης Ηλίας ανασταίνει το γιο μιας χήρας στη πόλη Σαρεπτά. Η επόμενη, πραγματοποιείται από τον μαθητή και διάδοχο του, τον προφήτη Ελισαίο. Εκείνος υπόσχεται σε μία πλούσια γυναίκα στο χωριό Σουνήμ ότι θα αποκτήσει γιο, παρόλο που ο άντρας της είναι ηλικιωμένος διότι του προσέφερε τροφή αλλά και στέγη. Η υπόσχεση, πράγματι εκπληρώνεται έναν χρόνο αργότερα και η Σουναμίτισσα γυναίκα κράτα στην αγκαλιά της ένα γιο. Το παιδί μεγαλώνει αλλά κάποια μέρα που βρισκόταν κοντά στον πατέρα του αρρωσταίνει ξαφνικά και το μεσημέρι της ίδιας ημέρας πεθαίνει. Στο ιερό κείμενο περιγράφεται ο τρόπος³⁶¹ με τον οποίο ο Ελισαίος δια της προσευχής επανέφερε στη ζωή το παιδί³⁶². Αυτές οι δυο αναστάσεις μας δείχνουν πως ο Γιαχβέ έχει τη δύναμη να δώσει ξανά ζωή στους νεκρούς³⁶³.

³⁶¹Πρβλ. (ομοιότητες) Βασ. Α΄ 17.19-25 & Βασ. Β΄ 4.33-37.

³⁶²Βασ. Β΄ 4.8-37.

³⁶³Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθούμε και στο περιστατικό μιας ακόμη ανάστασης, αυτή τη φορά **δια των οστών του πεθαμένου προφήτη Ελισαίου**. “Ο Ελισαίος πέθανε και τον έθαψαν. Κάθε χρόνο, την άνοιξη, έμπαιναν στη χώρα Μωαβίτες επιδρομείς. Κάποτε, εκεί που έθαβαν έναν άνθρωπο, είδαν ξαφνικά μία ομάδα επιδρομέων· τότε έριξαν βιαστικά το πτώμα μέσα στον τάφο του Ελισαίου κι έφυγαν. Μόλις όμως ήρθε σ’ επαφή με τα οστά του Ελισαίου ο νεκρός, ζωντάνεψε και στάθηκε στα πόδια του.” Βασ. Δ΄ 13.20-21, *Η Αγία Γραφή*, Ελληνική Βιβλική Εταιρεία, Η Π.Δ., σελ. 478.

4.4.2.2 ΣΑΔΔΟΥΚΑΙΟΙ³⁶⁴

Μετά την εποχή των Μακκαβαίων παγιώνεται η διδασκαλία περί της αναστάσεως σε όλο τον Ιουδαϊσμό. Εξαίρεση θα αποτελέσουν οι Σαδδουκαίοι, οι οποίοι ως προς το θρησκευτικό τομέα ήταν οι πιο συντηρητικοί σε σχέση με τους Φαρισαίους, καθώς αποδέχονταν μόνο το γραπτό Νόμο (την Τορά) και όχι την προφορική παράδοση. Θεωρούσαν ως καινοτομία την ιδέα της αναστάσεως³⁶⁵ και δεν αποδέχονταν ούτε την αγγελολογία ούτε τη δαιμονολογία³⁶⁶. Ταυτόχρονα είχαν αναπτύξει και υποστηρίξει με εμμονή την αντίληψη περί ελευθέρως βουλήσεως (με ότι αυτό συνεπάγεται) στη σχέση Θεού και ανθρώπων³⁶⁷. Κατά την περίοδο του Ιησού, αυτή η φατρία είχε αρκετή οικονομική δύναμη καθώς διοικούσε το Ναό, έλεγχε τη λατρεία, τις θυσίες αλλά και το οικονομικό σύστημα (δεκάτη). Ανώτεροι αξιωματούχοι, πλούσιοι έμποροι και ιδιοκτήτες, πέραν των Ιερέων, ήταν από τα σημαντικά της μέλη³⁶⁸. Αυτή η ιερατική αριστοκρατία ήταν που πρωτοστάτησε στη σύλληψη και καταδίκη του Ιησού³⁶⁹.

Ο ευαγγελιστής Ματθαίος διασώζει αυτή τη διαφορετική προσέγγιση των Σαδδουκαίων μέσα από μία (άνευ προηγουμένου - απίθανη) υπόθεση (;) στην οποία θέτουν ως ερώτημα στον Ιησού ποια θα είναι η “μοίρα” μίας γυναίκας μετά την ανάστασή της, η οποία στην επίγεια πορεία της είχε παντρευτεί διαδοχικά επτά αδερφούς.³⁷⁰ Ο Κύριος με την απάντησή του, έδωσε μια νέα διάσταση στο μέχρι τότε νόημα της

³⁶⁴Βλ. περισσότερα Κ. Ζάρρας, *Ιστορία της εποχής της Καινής Διαθήκης*, σελ. 414 -415 “ [...] Το όνομα “σαδώκ” προέρχεται από τον όρο τσαδικ που σημαίνει “δίκαιος”. [...] Παραδόσεις, που ίσως γεννήθηκαν στους κύκλους, ήθελαν τον αρχιερέα Σαδδώκ επί της εποχής του Σολομώντα να είναι πρόγονος και ο ιδρυτής αυτής της φατρίας. Είναι σημαντικό ότι ο προφήτης Ιεζεκιήλ αποδίδει το ιερατικό αξίωμα αποκλειστικά στους “υιούς Σαδδώκ”. Μια άλλη θεωρία για την προέλευσή τους, η οποία όμως ούτε αυτή μπορεί να αποδειχθεί, είναι ότι η ομάδα τους προήλθε από συντηρητικά μέλη της αριστοκρατίας, τα οποία υποστήριζαν τον αρχιερέα Ονία Γ’ πριν από την παύση του.

³⁶⁵Οπ. σελ. 412.

³⁶⁶Ν. Ρόπς, *Η καθημερινή ζωή στην Παλαιστίνη στους χρόνους του Ιησού*, σελ. 461 | Πρβλ. Πρ. 23.8.

³⁶⁷Βλ. Κ. Ζάρρας, *Ιστορία της εποχής της Καινής Διαθήκης*, σελ. 412 & 416.

³⁶⁸Ν. Ρόπς, *Η καθημερινή ζωή στην Παλαιστίνη στους χρόνους του Ιησού*, σελ. 460.

³⁶⁹Βλ. περισσότερα *Η Αγία Γραφή*, Ελληνική Βιβλική Εταιρεία, Γλωσσάριο, σελ. 50.

³⁷⁰Μτ. 22. 23-33.

αναστάσεως αφού το πλήθος έξεπλήσσοντο επί τη διδαχῇ αὐτοῦ, αποστομώνοντας ταυτόχρονα και τους Σαδδουκαίους. Παράλληλα ο συγγραφέας μας αποδίδει εκτός των άλλων και το κλίμα που επικρατούσε ανάμεσα στις δύο φατρίες (Φαρισαίοι - Σαδδουκαίοι)³⁷¹.

4.4.2.3 ΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ

Πέραν των προαναφερομένων αναστάσεων (του γιου της χήρας στη Ναϊν, της δωδεκάχρονης κόρης του Ιαείρου, του τετραήμερου Λαζάρου) και φυσικά της Αναστάσεως του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού, υπάρχουν ακόμη δύο καταγεγραμμένες στις Πράξεις των Αποστόλων. Η πρώτη είναι η ανάσταση της Ταβιθάς από τον απόστολο Πέτρο. Η Δορκάς (Ταβιθά), ζούσε στην Ιόππη, ήταν μαθήτρια του Κυρίου και έκανε διαρκώς ελεημοσύνες και αγαθοεργίες. Ήταν για τις χήρες της ευρύτερης περιοχής η προστάτιδά τους³⁷². Η δεύτερη είναι η ανάσταση του νεαρού Εύτυχου από τον Παύλο κατά τη παραμονή του στη πόλη της Τρωάδας (Γ' περιοδεία) ο οποίος είχε σταθεί σε κάποιο παράθυρο και λόγω της μεγάλης του νύστας, αποκοιμήθηκε και έπεσε από το τρίτο πάτωμα κάτω στο έδαφος, νεκρός³⁷³.

4.4.2.3.1. Η ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΑΠΟΣΤΟΛΟ ΠΑΥΛΟ

Στις Πράξεις των Αποστόλων ο Απόστολος των εθνών Παύλος δια της πίστης και ελπίδας του στην ανάσταση των νεκρών άλλοτε κρίνεται³⁷⁴ και άλλοτε εμπαιίζεται³⁷⁵. Ήδη στις πρώτες του επιστολές υπάρχει έντονο το στοιχείο της καθολικής αναστάσεως, αφού μέσα από μία σειρά

³⁷¹Βλ. περισσότερα Ν. Ρόπς, *Η καθημερινή ζωή στην Παλαιστίνη στους χρόνους του Ιησού*, σελ. 458-467.

³⁷²Πρ. 9.36-42.

³⁷³Πρ. 20.5-12.

³⁷⁴Πρ. 23.6-9.

³⁷⁵Πρ. 17.32.

εικόνων³⁷⁶ φροντίζει να μεταφέρει στους ακροατές - αποδέκτες μία πιο ολοκληρωμένη αντίληψη περί αυτής (εστιάζοντας αποκλειστικά στη χορεία των εκλεκτών). Στην Α' Κορ. στο 15 κεφ. αναφέρεται σε σημάδι (κατά την εσχάτη σάλπιγγα), ομιλεί για μυστήριο (εν ριπή οφθαλμού, όλα θα αλλάξουν), περιγράφει τα περί του ανθρωπίνου σώματος (το φθαρτό και θνητό σώμα θα ενδυθεί την αφθαρσία και την αθανασία)³⁷⁷ και λίγο πιο πριν μέσα από μία σειρά αναφωνήσεων³⁷⁸ θα καταλήξει να πει "έκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι· ἀπαρχὴ Χριστός, ἔπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ," για να δηλώσει πως οι Χριστιανοί είναι οι βασικοί μάρτυρες της ανάστασης³⁷⁹.

4.5. ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η ελεύθερη μετάφραση του συγκεκριμένου κειμένου που διαμορφώθηκε μέσα από την έρευνά μας έχει ως εξής:

Όταν άκουσε ο Θωμάς, αυτός που καλείται Δίδυμος, εκείνη τη στιγμή από τον Ιησού τη συγκλονιστική αναγγελία του θανάτου του Λαζάρου αντί να αρκεστεί στα λόγια Του και να παραμείνει στέρεος στην πίστη - αφού πρωτύτερα το αψευδές στόμα Του είχε πληροφορήσει και αυτόν (τον Θ.) αλλά και τους υπόλοιπους μαθητές ότι κανείς δεν μπορεί να μπει εμπόδιο στο σχέδιο του Θεού, ο μαθητής απευθύνεται με τόλμη και ζηλωτικό ενθουσιασμό στους συμμαθητές του και τους προτείνει: "πάμε και μεις να πεθάνουμε μαζί Του!"

³⁷⁶ Α' Θεσ. 4.16-17 "ὅτι αὐτός ὁ Κύριος ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ" [...] "ἅμα σὺν αὐτοῖς ἀρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις" | Β' Θεσ. 1.7 "καὶ ὑμῖν τοῖς θλιβομένοις ἄνεσιν μεθ' ἡμῶν ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἀπ' οὐρανοῦ μετ' ἀγγέλων δυνάμεως αὐτοῦ".

³⁷⁷ Α' Κορ. 15.50-54 | Βλ. περισσότερα Αθ. Ζακόπουλος, Πλάτων και Παῦλος περί του ανθρώπου, σελ. 172, (παραπομπή 72) "[...] "Δεν πρόκειται για το ότι η ψυχή δραπετεύει από τη φυλακή του σώματος ... άλλα ότι ένα ολόκληρο πρόσωπο πεθαίνει, και το ίδιο πρόσωπο ανασταίνεται στη ζωή. Δεν είναι η ίδια μορφή: υφίσταται μια ριζική μεταμόρφωση. Πεθαίνει θνητό και διαφθαρτό, και ανίσταται ως ένδοξο σώμα· πεθαίνει ζωικό και ανίσταται πνευματικό. Αλλά πάντοτε είναι το ίδιο άτομο".

³⁷⁸ Α' Κορ. 15.11-20.

³⁷⁹ Βλ. περισσότερα Ν. Ρόπς Η καθημερινή ζωή στην Παλαιστίνη στους χρόνους του Ιησού σελ. 402.

4.6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Μετά τη μελέτη της συγκεκριμένης ενότητας καταλήξαμε στα ακόλουθα συμπεράσματα:

- ❖ Η ψυχή ως έννοια ενυπάρχει στους αρχαίους πολιτισμούς, ανεξαιρέτως των διαφορετικών αντιλήψεων και αποκλίσεων. Ο άνθρωπος προσπαθεί να αντιληφθεί και να επικοινωνήσει το συγκεκριμένο μυστήριο με τα μέσα που διαθέτει (ποίηση, φιλοσοφία, μύθος, προφητεία, αποκάλυψη, βίωμα).
- ❖ Στο άκουσμα της αναγγελίας του θανάτου του Λαζάρου ο Θωμάς αντιδρά, καθώς ο ίδιος βιώνει διαφορετικά το γεγονός από τους υπόλοιπους μαθητές. Η αντίδραση αυτή (παρέκκλιση στη συμπεριφορά του) χαρακτηρίζεται από **ενθουσιασμό** και **αυθορητισμό**.
- ❖ Η προαναφερόμενη αντίδραση ενισχύεται και από την **ασυνέχεια** της διήγησης αφού ο μαθητής Θ. παύει το διάλογο με τον Ιησού και απευθύνεται στους συμμαθητές του.
- ❖ Η **τόλμη** που διαφαίνεται στα λεγόμενά του, δεν υποδηλώνει **παρηγορία προς τον Κύριό Του** αλλά **αυτονόμηση από Αυτόν, ήτοι αυτονόμηση από την ίδια την κεφαλή της Εκκλησίας**.
- ❖ Ο συγγραφέας διαμέσου της ξαφνικής διακοπής της διήγησης και της μετάθεσης της στη Βηθανία υπενθυμίζει στους συγχρόνους του τον πνευματικό κίνδυνο που ελλοχεύει η στάση - πρόταση του Θ. και παράλληλα τους αποτρέπει από παρόμοια παρέκκλιση.

Στην ενότητα που εξετάσαμε είδαμε τον Θωμά, ως ένα μαθητή τολμηρό, ενθουσιώδη αλλά και αντιδραστικό, του οποίου οι πράξεις αντικατοπτρίζουν την ποιότητα και το μέγεθος της πίστης του.

Στην επόμενη ενότητα, η οποία χρονικά διαδραματίζεται έξι μήνες αργότερα, θα εξετάσουμε γεγονότα που έλαβαν χώρα στο γνωστό σε όλους μας τελευταίο βράδυ της επίγειας ζωής του Κυρίου, στο δείπνο με τους μαθητές Του, κυρίως όμως θα επικεντρωθούμε στον αποχαιρετιστήριο λόγο Του και στις αντιδράσεις των μαθητών Πέτρου και Φιλίππου και φυσικά του πρωταγωνιστή της εργασίας μας, ώστε να δούμε πως διαχειρίστηκαν τις νέες αναγγελίες του Κυρίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Ο ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΤΗΡΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΚΑΙ Ο ΘΩΜΑΣ

Ο στίχος τον οποίο προσεγγίζουμε (14.5)

*“Λέγει αὐτῷ Θωμᾶς· κύριε, οὐκ οἶδαμεν ποῦ ὑπάγεις· πῶς
δυνάμεθα τὴν ὁδὸν εἶδέναι;”*

εντοπίζεται στην μακρότερη ίσως διήγηση³⁸⁰ του Ιω. ευαγγελίου. Στην εργασία μας θα αναφερθούμε σε συγκεκριμένα χωρία, τα οποία σχετίζονται με τον πρωταγωνιστή της εργασίας μας.

	Ενότητες	Κεντρικοί στίχοι	Εκατέρωθεν στίχοι (συγκείμενα των κεντρικών στίχων)
Άμεσος Διάλογος Θωμά με Ιησού	1η Ενότητα: Ο Θωμάς και η ανάσταση του Λαζάρου	11.16	11.1-15, 11. 17-46
	2η Ενότητα: Ο αποχαιρετιστήριος λόγος του Ιησού και ο Θωμάς	14.5	13.36-38, 14.6-11, 16.5-6 & 16.12
	3η Ενότητα: Ο Θωμάς και ο Αναστημένος Ιησούς	20.19-29	20.18 & 20.30-31
Έμμεση αναφορά στο Θωμά	4η Ενότητα: Ο Θωμάς στη λίμνη της Τιβεριάδος	21.2	21.1, 21.3 & 21. 12-14

Πίνακας 7

³⁸⁰Καθώς αυτή ξεκινά από το 13.1 και ολοκληρώνεται στο 17.26 με την αρχιερατική προσευχή του Ιησού.

5.1 ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Στον στ. 5 του 14ου κεφαλαίου βλέπουμε αρχικά πως μόνο σε έναν κώδικα, υπάρχει μετά τη λέξη “Θωμᾶς” η προσθήκη της φράσης “ο λεγομενος Διδυμος” και δεν την υιοθετούμε για τρεις λόγους: α) δεν είναι η πιο σύντομη γραφή (η αρχή *lectio brevior potior* αίρεται) β) εμφανίζεται μόνο σε έναν μάρτυρα και γ) ο μάρτυρας αυτός είναι δυτικού τύπου (D). Μεταξύ των δύο ερωτήσεων του Θωμά προς τον Κύριο, στο κριτικό μηχανισμό υπάρχει ο σύνδεσμος “και” ο οποίος μαρτυρείται σε πολλούς κώδικες (§ A C²D K N Q) και χειρόγραφα, όπως επίσης και στο Βυζαντινό κείμενο³⁸¹. Απουσιάζει όμως από τον πάπυρο 66 (c.200), και το Βατικάνειο κώδικα (325-350 μ.Χ.) - το οποίο για μας είναι ισχυρό κριτήριο - αλλά και σε άλλους Αλεξανρινού τύπου κώδικες (στους Codex Washingtonianus - 5ος αι. και Regius - 8ος αι.). Δεν υιοθετούμε την προσθήκη του συνδέσμου στο κείμενό μας, καθώς η προσθήκη βελτιώνει τη γραφή³⁸². Λαμβάνουμε σοβαρά υπόψιν και το εσωτερικό κριτήριο της συντομότερης γραφής (*lectio brevior*).

Μελετώντας το κριτικό κείμενο³⁸³ καταλήξαμε στο παρακάτω κείμενο (τελικό) το οποίο και θα αποτελέσει τη βάση της έρευνάς μας και είναι το εξής:

❖ 14.5 “Λέγει αὐτῷ Θωμᾶς³⁸⁴. κύριε, οὐκ οἶδαμεν ποῦ ὑπάγεις· πῶς δυνάμεθα τὴν ὁδὸν εἰδέναι;”

³⁸¹ Εννοούμε το εκκλησιαστικό κείμενο.

³⁸² Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε πως πολλές φορές οι αντιγραφείς προσθέτουν ακόμη και συνδέσμους στο κείμενο, προκειμένου να επέμβουν και να διατυπώσουν με το καλύτερο δυνατό τρόπο το κείμενο στους αναγνώστες - ακροατές, το οποίο θεωρούμε ότι έγινε και στη συγκεκριμένη περίπτωση, από τους αντιγραφείς.

³⁸³ *Novum Testamentum Graece*, σελ. 337, 350-351 & 372-374.

³⁸⁴ Βλ. *Novum Testamentum Graece*, σελ. 350 Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφέρουμε πως εντοπίζεται σ' ένα μόνο κείμενο και αυτό δυτικού τύπου (D) η προσθήκη της φράσης “ο λεγομενος Διδυμος”. Σαφώς και δεν την υιοθετούμε αφού είναι φανερό η προσπάθεια βελτίωσης στο αυθεντικό κείμενο (καθώς προσδίδει μια extra πληροφορία για το μαθητή Θωμά). Πέραν όμως της κριτικής, η οποία λειτουργεί ως το πρώτο εργαλείο για την απομάκρυνση αναθεωρημένων κειμένων και την οποία πάντοτε λαμβάνουμε υπόψη, η συγκεκριμένη προσθήκη (“ο λεγομενος Διδυμος”) σύμφωνα με τη συντακτική αναγνώριση που παραθέτουμε (3.3.2.4.) στην παρούσα εργασία, σύμφωνα με τη δική μας θεώρηση, όχι απλά θα βελτίωνε το αρχικό κείμενο αλλά θα αλλοίωνε και την ίδια την αφήγηση σε επίπεδο εννοιολογικό και σωτηριολογικό.

5.2. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Μέσα από μια σειρά διαλόγων οι οποίοι εντάσσονται στο γενικότερο κλίμα εκείνης της νύχτας, προ της εορτής του Πάσχα³⁸⁵, ο συγγραφέας κατορθώνει να μας οδηγήσει με ένα γραμμικό τρόπο σε σταδιακή κλιμάκωση. Αυτοί οι διάλογοι ξεκινούν με τον μαθητή Πέτρο³⁸⁶, εκεί στο τραπέζι του δείπνου κατά τη νύφη των ποδιών των μαθητών³⁸⁷

³⁸⁵Ιω. 13.1 “Πρὸ δὲ τῆς ἐορτῆς τοῦ πάσχα εἰδὼς ὁ Ἰησοῦς ὅτι ἦλθεν αὐτοῦ ἡ ὥρα ἵνα μεταβῆ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου πρὸς τὸν πατέρα, ἀγαπήσας τοὺς ἰδίους τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ εἰς τέλος ἠγάπησεν αὐτούς”.

³⁸⁶Ιω. 13.6-11 | Πολύ εύστοχα παρατηρεῖ ο Keener για τη καταγεγραμμένη από τον ευαγγελιστή Ιωάννη ερώτηση του Πέτρου (“Κύριε, σύ μου νίπτεις τοὺς πόδας;”): “Η γλώσσα της διαμαρτυρίας του είναι εμφατική: βάζοντας «Κύριος» στην αρχή και «πόδια» στο τέλος, τα πιο εμφατικά σημεία μιας ελληνικής πρότασης, υπογραμμίζει τη δραματική ασυμφωνία της δράσης.” Βλ. Περισσότερα C. Keener, *The Gospel of John, Volume I*, σελ. 908-909.

³⁸⁷Ιω. 13.4-11 | Βλ. περισσότερα για το θέμα της νύφης την πολύ ενδιαφέρουσα και ορθή τοποθέτηση του Αγουρίδη ““Υπόδειγμα γαρ ἔδωκα υμῖν”- παράδειγμα δηλαδή που, χωρίς να χάνει τη γενική του αναφορά, ἐδῶ αναφέρεται στις μεταξύ των Μαθητῶν σχέσεις· πρέπει να νίπτουν ο ἕνας τα πόδια του ἄλλου. [...] δεν παραλείπει να τονίσει την απαραίτητη υποχρέωση των Μαθητῶν να μιμηθῶν το παράδειγμα του Ἰησοῦ. Δεν λέει μάλιστα: “πολύ περισσότερο εσεῖς” ἀλλὰ απλῶς “και υμεῖς οφείλετε”, πολύ περισσότερο ἀφοῦ μεταξύ σας δεν ὑπάρχει ἡ σχέση “κυρίου και διδασκάλου”. “Ἀλλήλων νίπτειν τοὺς πόδας” **δεν υπονοεῖ κάποια συμβολική πράξη**, ὅπως επικράτησε να γίνεται σε Ἀνατολή και Δύση, ἀλλὰ ἐννοεῖ ὅτι πρέπει να νοιώθει ο ἕνας ὡς υπηρέτης του ἄλλου. Κι ἄλλη μια φορά ἐπαναλαμβάνει πῶς ὅ,τι ἔκανε ο ἴδιος, πλένοντάς τους τα πόδια, δεν ἦταν κάποια συναισθηματική ἐκδήλωση περιστασιακή, ἀλλ’ αὐτό που ἔκανε ἦταν για να τους ἀφίσει “υπόδειγμα” για να κάνουν κι αὐτοὶ ὅ,τι ἔκανε αὐτός. [...] **Γι’ αὐτό ἐπιμένει, προβλέποντας την παραποίηση που θα γινόταν ὡς προς την ἐπιταγή του αὐτή μέσα στην ἱστορία της Ἐκκλησίας**. Σας βεβαιώνω, τους λέγει, ὅτι, ὅπως ἕνας δούλος, κατὰ τα ἰσχύοντα, δεν μπορεί να θεωρεῖται ἀνώτερος ἀπὸ τον κύριό του, ἔτσι και ἕνας ἀπόστολος δεν μπορεί να παριστάνει τον ἀνώτερο ἀπὸ ἐκείνον που τον ἀπέστειλε. [...] Ἐέρει ὁμως πολὺ καλὰ πῶς δεν φθάνει να ξέρει κανεῖς αὐτὰ τα πράγματα· οἱ ἀδυναμίες του μποροῦν να τον οδηγήσουν να τα ἀγνοήσει, και προς αὐτές τις ἀδυναμίες στρέφει την προσοχή των, και δεν τις παραθεωρεῖ καθόλου.” Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινῆς Διαθήκης* 4β, σελ. 44 - 46 | Ὁμοίως: “Αὐτό που με τη νύφη των ποδῶν των Μαθητῶν ἐπιδίωκε ο Ἰησοῦς ... ἦταν να δώσει ἕνα ἀπαράβατο ὑπόδειγμα ὡς προς τις μεταξύ των Μαθητῶν του σχέσεις. **Το “υπόδειγμα” του στίχου 15 δεν εἶναι απλῶς κάποια σοβαρὴ σύσταση· εἶναι υποχρεωτική για τους Μαθητῆς του Ἰησοῦ παραδειγματική συμπεριφορά.**” σελ. 33 | Πρβλ. Αντίοχος Μοναχός, *Λόγος ΡΚΓ’, Περὶ διαταγῆς κλήρον*, PG 89.1817 C-D | Τη πράξη της νύφης ο Keener την ἀναφέρει ὡς πράξη αὐτοθυσίας ἀλλὰ και ὡς εἰκόνα ἐσχατολογικῆς φιλοξενίας, ἀκόμη και ὡς ο προπομπός του θανάτου του Ἰησοῦ. Βλ. περισσότερα C. Keener, *The Gospel of John, Volume I*, σελ. 901-903.

από τον Κύριο, συνεχίζονται με τον αγαπημένο μαθητή εξ αφορμής της αναγγελίας της προδοσίας³⁸⁸ και μετά την απομάκρυνση του Ιούδα³⁸⁹, προχωρά ο Ιησούς σε μία δεύτερη αναγγελία³⁹⁰ η οποία θα συνταράξει τους ανυποψίαστους μαθητές: αυτή του αποχωρισμού.

5.3. ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ -ΑΝΑΛΥΣΗ

5.3.1 ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΜΕ ΤΟΝ ΠΕΤΡΟ

Ο Κύριος τούτη την ώρα τους πληροφορεί για τον επικείμενο αποχωρισμό τους και ταυτόχρονα τους δίδει τη νέα εντολή, την εντολή της αγάπης³⁹¹. Στο άκουσμα των λόγων του Κυρίου, ο Σίμων Πέτρος ρωτά: “Κύριε, ποῦ ὑπάγεις;” Σύμφωνα με το κείμενο η απάντηση που λαμβάνει από τον Κύριο δεν τον καλύπτει³⁹² και γι’ αυτό προχωρά σε μία εντυπωσιακή αλλά αλαζονική³⁹³ δήλωση: αυτής της διάθεσης της ζωής του προς χάριν του Κυρίου. Ως απάντηση ο Κύριος θα προαναγγείλει την προφητεία³⁹⁴, τη γνωστή σε όλους μας τριπλή άρνηση³⁹⁵ προκαλώντας

³⁸⁸Ιω. 13.21-26. | Συγκρ. Μκ. 14.18-21 Λκ. 22.21-24.

³⁸⁹Ιω. 13.30.

³⁹⁰Ιω. 13.33.

³⁹¹Ιω. 13.34-35 Διαπιστώνουμε πως στο σημείο αυτό, έχουν ταραχθεί τόσο πολύ οι μαθητές που δεν δίδουν καμία σημασία στην καινή εντολή, η οποία είναι η επιτομή της χριστιανικής διδασκαλίας. Ο Ιησούς θα επανέλθει στο συγκεκριμένο ζήτημα λίγο αργότερα (βλ. Ιω. 15.12, 15.17) | Γράφει ο Θεοφύλακτος Βουλγαρίας: “[...] Επειδή έμελλον μετά μικρόν τα λυπηρά υποστήσεσθαι, προλέγει λοιπόν ταύτα αυτοίς, ώστε εν τη μνήμη αυτά έχειν, και προπαρασκευάσθαι προς ταύτα.” Βλ. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, *Ερμηνεία του Κατά Ιωάννην Ευαγγελίου, Κεφάλ. ΙΔ΄, Περί Θωμά αγνοούντος που υπάγει ο Κύριος. Περί του Ιούδα του Θαδδαίου ερωτώντος τον Ιησούν. Περί του Παρακλήτου.* PG 124. 696B.

³⁹²Ιω. 13.36 “... ἀπεκρίθη [αὐτῶ] Ἰησοῦς· ὅπου ὑπάγω οὐ δύνασαι μοι νῦν ἀκολουθῆσαι”.

³⁹³Σ. Δεσπότης, *Ο Ευαγγελιστής Ιωάννης*, σελ. 287.

³⁹⁴Οπ. σελ. 287.

³⁹⁵Ιω. 13.38 | Ως προς τους στίχους 36-38 του 13ου κεφαλαίου γράφει ο Αγουρίδης στην Εισαγωγή του: “[...] ο Πέτρος εμφανίζεται αγνοών “που υπάγει ο Ιησούς, παρουσιάζεται δηλαδή μη δυνάμενος να αντιληφθεί την έννοια του θανάτου του Ιησού, παρά τη διαβεβαίωσή του ότι είναι έτοιμος να αποθάνει μαζί του, αποδεικνύεται πως διατελεί σε τραγική πλάνη, αφού η διαβεβαίωση του αυτή δίνει αφορμή στον Κύριο να προφητεύσει ότι ο Πέτρος θα τον αρνηθεί τρεις φορές το ίδιο βράδυ.” Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινής Διαθήκης 4β*, σελ. 61.

στον ίδιο τον Πέτρο αλλά και στους λοιπούς μαθητές, εκτός από τη προϋπάρχουσα απορία,³⁹⁶ βαθύτατη ταραχή³⁹⁷ και μεγάλη ανησυχία. Για το λόγο αυτό ο Κύριος δίδει αμέσως την ελπίδα η οποία αποτυπώνεται με την φράση: “πιστεύετε εἰς τὸν θεὸν καὶ εἰς ἐμὲ πιστεύετε.”³⁹⁸

5.3.2 ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΜΕ ΤΟ ΘΩΜΑ

Συνεχίζει να τους παρηγορεί³⁹⁹ και να τους ενθαρρύνει με την εξαγγελία Του ότι ετοιμάζει το τόπο⁴⁰⁰ αλλά και ότι ο ίδιος θα έλθει να τους παραλάβει για να είναι και εκείνοι μαζί Του. Κατόπιν τους ομιλεί για την οδό που ήδη γνωρίζουν⁴⁰¹ και στο σημείο αυτό εμφανίζεται (και πάλι

³⁹⁶Ιω. 13.22.

³⁹⁷Ιω. 14.1 “Μὴ ταρασσέσθω ὑμῶν ἡ καρδιά”.

³⁹⁸“[...] Καὶ πῶς οὐ ταραχθησόμεθα τοιαύταις μέλλοντες δυσκολίαις ἐπιπίπτειν; φησί· “Πιστεύετε εἰς τὸν Θεόν, καὶ εἰς ἐμὲ πιστεύετε,” καὶ πάντα τὰ δυσχερῆ ὑμῖν λυθήσεται, καὶ ἡ ταραχὴ κατασταλήσεται διὰ τῆς εἰς τὸν Θεόν καὶ εἰς ἐμὲ πίστεως. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ εἶπεν αυτοῖς. “ Μὴ ταρασσέσθω ὑμῶν ἡ καρδιά.” ἵνα Θεὸν αὐτὸν εἶναι πιστεύσωσιν, ἐκ τοῦ τα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν εἰδέναι, καὶ τὸν ἀφανὴ τάραχον ἐπιγνῶναι.” Βλ. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, *Ερμηνεία του Κατὰ Ιωάννην Ευαγγελίου*, Κεφάλ. ΙΔ', Περὶ Θωμά ἀγνοούντος που υπάγει ο Κύριος. Περὶ του Ιούδα του Θαδδαίου ερωτώντος τον Ιησούν. Περὶ του Παρακλήτου. PG 124. 698B-C.

³⁹⁹Ομοίως: “[...] διὰ τοῦτο παραμυθείται αὐτούς, καὶ καταστέλλει τὴν τῆς καρδίας ταραχήν.” PG 124. 698B.

⁴⁰⁰14.2-3 “ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ πατρὸς μου μοναὶ πολλαὶ εἰσιν· εἰ δὲ μὴ, εἶπον ἂν ὑμῖν ὅτι πορεύομαι ἐτοιμάσαι τόπον ὑμῖν; καὶ ἂν πορευθῶ καὶ ἐτοιμάσω τόπον ὑμῖν, πάλιν ἔρχομαι καὶ παραλήμψομαι ὑμᾶς πρὸς ἐμαντόν, ἵνα ὅπου εἰμὶ ἐγὼ καὶ ὑμεῖς ἦτε” | Σύμφωνα με τον Αγουρίδη “Επιστρέφοντας στον Πατέρα Του δεν τους εγκαταλείπει· ἀντίθετα, ἡ ἀναχώρησή του δηλώνει τὴν ἀπὸ μέρους του ἐτοιμασία ἐνὸς νέου εἴδους βαθείας κοινωνίας μεταξύ των. Ἐντυπωσιάζει ὁ εσχατολογικὸς τρόπος περιγραφῆς αὐτῆς τῆς κοινωνίας. Σαν ὁ Ἰησοῦς νὰ ἔχει - τὴ στιγμὴ τῆς περιγραφῆς - τὴ λαϊκὴ ἀφήγησις γιὰ τὸ ἀνάκτορο κάποιου βασιλιά. Ἀντὶ τῶν περὶ τῆς ἀναμενόμενης εσχατολογικῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, χρησιμοποιεῖται ἐδῶ ἡ εἰκόνα ἐνὸς οὐράνιου βασιλείου ὅπου ὑπάρχουν πολλὰς “μονές” [...] Οἱ “μονές” εἶναι “πολλές” κοντὰ στον Πατέρα, ἀφοῦ περιλαμβάνουν τοὺς Ἀγγέλους καὶ τοὺς ἀπ’ αἰῶνος δικαίους· “ἀν δὲν ὑπῆρχαν, θὰ σας ἔλεγα πῶς πηγαίνω νὰ ἐτοιμάσω τόπο γιὰ σας;” [...] Τὰ περὶ “μονῶν” ἐδῶ ἀποτελοῦν ἕνα εσχατολογικὸ γρίφο τοῦ Δ’ Ευαγγελιστοῦ. Τὸ οὐσιαστικὸν εἶναι ὅτι: ὅπου εὐρίσκεται Ἐκεῖνος θὰ βρῶνται καὶ αὐτοί!” Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινῆς Διαθήκης* 4β, σελ. 80 - 81 | Εβρ. 6.19-20 “ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσηλθεν Ἰησοῦς, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ ἀρχιερεὺς γενόμενος εἰς τὸν αἰῶνα”.

⁴⁰¹Ιω. 14.4 “καὶ ὅπου ἐγὼ ὑπάγω οἴδατε τὴν ὁδόν”.

ξαφνικά⁴⁰²) στο αφηγηματικό σκηνικό ο μαθητής Θωμάς.⁴⁰³ Ο συγγραφέας του ευαγγελίου αναφέρει χαρακτηριστικά:

5 *“Λέγει αὐτῷ Θωμᾶς· κύριε, οὐκ οἶδαμεν ποῦ ὑπάγεις⁴⁰⁴. πῶς δυνάμεθα τὴν ὁδὸν εἰδέναι;”*

Κατά τη γνώμη μας το ερώτημα αυτό που θέτει στον Κύριο⁴⁰⁵ δεν είναι διόλου τυχαίο. Επειδή πλέον έχει διαμορφωθεί μία άλλη πραγματικότητα στον κύκλο των μαθητών ο Θωμάς έρχεται (πάλι⁴⁰⁶) να την εκφράσει μέσα από τα ερωτήματά του (ποῦ/πῶς) περιμένοντας απαντήσεις. Η πραγματικότητα αυτή, δεν είναι απόρροια μόνο λογικής διεργασίας αλλά κυρίως “ζύμωσης” της πίστης του χάρη στο προσωπικό του βίωμα. Το ερώτημα που κάνει ο Θ. έχει κυριολεκτική σημασία καθώς κανένας από τους μαθητές **δεν γνωρίζει που πηγαίνει ο Κύριος και σε καμία περίπτωση δεν συνδέεται με έλλειψη πίστης ή ένδειξη αμφιβολίας προς το πρόσωπο του Κυρίου.**⁴⁰⁷ **Δεν είναι σε θέση ο ίδιος να κατανοήσει ποια είναι η οδός (και το καταθέτει/στοιχείο ταπεινώσεως)** εντούτοις όμως **δεν αμφισβητεί τα λεγόμενα του Ιησού** (μέσα στο κείμενο δεν υπάρχει κάποιο σημάδι - δείγμα απιστίας). Μελετώντας το στίχο διαπιστώνουμε ότι ο Θωμάς δεν φαίνεται να αμφιβάλλει **ούτε** ως προς

⁴⁰²Πρβλ. Ιω. 11.16.

⁴⁰³Χωρίς το προσωνύμιο “Δίδυμος”.

⁴⁰⁴Το “*υπάγεις*” (14.5) δεν σχετίζεται μόνο με το “*υπάγω*” του προηγούμενου στίχου (14.4) αλλά θεωρούμε πως έρχεται ως συνέχεια των “*υπάγω*” και “*υπάγεις*” του προηγούμενου κεφαλαίου (στ. 33 και 36 αντίστοιχα). | “*Στον αποχαιρετηστήριο λόγο, όπου ακολουθεί το Νιπτήρα και την κατά το δείπνο αποκάλυψη του προδότη, ο Ιησούς στο στίχο 33 μιλάει περί του “υπάγειν” εκεί όπου τώρα δεν μπορούν να τον ακολουθήσουν οι Μαθητές, εννοώντας το σταυρό και την ύψωση προς τον Πατέρα.*” Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινής Διαθήκης* 4β, σελ. 60.

⁴⁰⁵Κύριος και όχι διδάσκαλος.

⁴⁰⁶Βλ. Κεφάλαιο Τέταρτο, “Ο Θωμάς και η ανάσταση του Λαζάρου” σελ. 78 “*Φαίνεται πως είναι αυτός ο μαθητής που τους βγάζει από τη δύσκολη (αμήχανη) θέση, είναι αυτός, ο οποίος ορμώμενος από το λόγο του Διδασκάλου τους παίρνει την πρωτοβουλία να ομιλήσει, εκπροσωπώντας τη δωδεκαμελή μαθητική κοινότητα. Είναι ο μόνος που μπορεί να αρθρώσει κάποια λέξη μετά την αναγγελία του “Λάζαρος απέθανεν”!!!*”.

⁴⁰⁷Πρβλ. Πρώτο ερώτημα Πέτρου: “*πού πηγαίνεις Κύριε;*” Απάντηση: “*εκεί που πηγαίνω εγώ, δεν μπορείς εσύ να με ακολουθήσεις τώρα· θα με ακολουθήσεις αργότερα*”, δεύτερο ερώτημα Πέτρου: “*Κύριε, γιατί δεν μπορώ να σε ακολουθήσω τώρα; Εγώ και τη ζωή μου θα θυσιάσω για σένα*”.

την ύπαρξη των μονών⁴⁰⁸ στην οικία του Πατρός, **ούτε** ως προς το ότι ο Κύριος θα ετοιμάσει αυτές για τους μαθητές Του και ακόμη περισσότερο, **ούτε** ως προς το ότι θα έρθει ο ίδιος να τους παραλάβει για να είναι πάντοτε μαζί Του⁴⁰⁹.

Οι ερωτήσεις⁴¹⁰ αυτές του Πέτρου⁴¹¹ **αντικαθίστανται με αυτή του Θωμά, την οποία πράγματι θέτει εκ μέρους της κοινότητας των μαθητών**⁴¹². Η απάντηση του Ιησού είναι πράγματι ελπιδοφόρα αφού λειτουργεί σαν “κυματοθραύστis” απέναντι στα πελώρια κύματα⁴¹³ της λογικής σκέψης, που απειλούν να αναποδογυρίσουν το καράβι της πίστεώς τους, εκείνο το φοβερό βράδυ⁴¹⁴.

Στο σημείο αυτό, θα θέλαμε να αναφερθούμε σε δύο σημεία της ερμηνευτικής ανάλυσης του Αγουρίδη και συγκεκριμένα στους στ. 3 και 4 (οι οποίοι σχετίζονται άμεσα με τον εξεταζόμενο στίχο 5). “*Το κείμενο*

⁴⁰⁸Ο Αγουρίδης αναφέρει στην εισαγωγή του: “*Προφανώς, ο Θωμάς δεν είχε τον απαιτούμενο προϋδεασμό για να αντιληφθεί τα περί “μονών” πλησίον του Πατρός. [...] Ο Θωμάς εντούτοις δεν μπορεί να παρακολουθήσει την παραβολική περί “μονών” διδασκαλία του Ιησού: Ωραία είναι αυτά τα περί “μονών” το πρόβλημα είναι πώς πάει κανείς εκεί, από ποιο δρόμο.*” Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινής Διαθήκης* 4β, σελ. 81 | Ομοίως: “*Ότι τα περί “Μονών” και περί “Οδού” έχουν συμβολικό χαρακτήρα φαίνεται από το ότι ο Θωμάς ζητάει να μάθει την “οδό” που οδηγεί εκεί που μεταβαίνει μετά την επίγεια ζωή του ο Ιησούς*” [...] Η απάντηση στον Θ. είναι πως τον Θεό δεν μπορεί να γνωρίσει κανείς χωρίς τον Ιησού· δεν υπάρχει άλλος τρόπος γνωριμίας - όποιος γνωρίσει τον Υιό τότε μόνο μπορεί να γνωρίσει και τον Πατέρα.” σελ. 82.

⁴⁰⁹**Αν διέκρινε κάποια αμφιβολία ο Κύριος, θα έδινε “συνέχεια” με το λόγο Του (είτε με κάποια ερώτηση, είτε με κάποια του επεξήγηση, όπως έχει κάνει σε άλλες περιπτώσεις).** Πρβλ. Ιω. 13.37-38, 14. 9-10.

⁴¹⁰Γενικά, ως προς τις ερωτήσεις των μαθητών κείνο το βράδυ της προδοσίας γράφει χαρακτηριστικά ο Αγουρίδης στην *Εισαγωγή* του: “*Οι Μαθητές δεν εννοούν τους λόγους τους Ιησού. Υποβάλουν ερωτήσεις περί του νοήματος των λόγων του: ο Πέτρος (13.36), ο Θωμάς (14.5), ο Φίλιππος (14.8), ο Ιούδας όχι ο Ισκαριώτης (14.22), εκ των μαθητών αυτού, οι μαθητές αυτού (16.29). [...] Οι ερωτήσεις των Μαθητών εκφράζουν τις πραγματικές δυσκολίες των Μαθητών να αντιληφθούν πλήρως το νόημα του επερχόμενου τραγικού τέλους του Ιησού.*” Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινής Διαθήκης* 4β, σελ. 60 - 61.

⁴¹¹Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφέρουμε ότι ο συγγραφέας από αυτή τη στιγμή επιλέγει να αφαιρέσει από το σκηνικό τον Πέτρο και τον επανεμφανίζει πολύ αργότερα στο επεισόδιο με τον δούλο Μάλχο (18.10-11).

⁴¹²Χρήση του πληθυντικού αριθμού: “*οἶδαμεν*” ... “*δυνάμεθα*” εν αντιθέσει με τον ενικό αριθμό που χρησιμοποιεί ο Πέτρος.

⁴¹³Μτ. 14.29-30 “[ὁ] Πέτρος περιεπάτησεν ἐπὶ τὰ ὕδατα καὶ ἦλθεν πρὸς τὸν Ἰησοῦν. βλέπων δὲ τὸν ἄνεμον [ἰσχυρὸν] ἐφοβήθη, καὶ ἀρξάμενος καταποντίζεσθαι ἔκραξεν λέγων· κύριε, σῶσόν με”.

⁴¹⁴Λκ. 22.53 “*ἀλλ’ αὕτη ἐστὶν ὑμῶν ἡ ὥρα καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ σκότους*”.

(αναφερόμενος στο στ. 3) εδώ εκφράζει τόνους θείας τρυφερότητας προς τους ανθρώπους του Θεού. Η “κοινωνία” παρουσιάζεται ως ιδίωμα του Θεού. Άρα και ο χρόνος της επανόδου του Ιησού για να τους παραλάβει στην “οικία του Πατρός” δεν πρόκειται κατά τα λεγόμενα να βραδύνει. [...] Το “παραλήμψομαι υμάς” όμως υποδηλώνει όχι κάποιο επίγειο παράδεισο. Ο Ιησούς φαίνεται να δίνει έναν νέον ορισμό του Παραδείσου: Βρίσκεται εκεί όπου είναι ο Χριστός. Ενώ για το στ. 4 γράφει: “θέλει φαίνεται να οδηγήσει στη συζήτηση του επόμενου σταδίου στην ανάπτυξη του θέματος: “Ξέρετε βέβαια, το δρόμο που οδηγεί εκεί που πηγαίνω” Ο Ιησούς λέει ότι προϋποθέτει πως ξέρουν για να ανοίξει τη συζήτηση⁴¹⁵”. Η παλαιοδιαθηκική φράση “ἐγώ εἰμι”⁴¹⁶ χωρίς να χάσει το ειδικό της βάρος⁴¹⁷ (αφού σχετίζεται με την θεϊκή φύση του Ιησού) λειτουργεί παράλληλα και σαν συνδετική φράση, μιας και μέσα της **ενυπάρχει η πορεία** της πίστεως στο πρόσωπό Του. Ο Κύριος είχε προτρέψει και σε παλαιότερες στιγμές τους μαθητές να πορευθούν μαζί Του (πχ. προς το Λάζαρο = προς την οδό της Δόξας Του), το ίδιο κάνει και τώρα, τους πληροφορεί πως Αυτός είναι “ἡ ὁδός”. **Αυτή την πορεία της πίστης**, την οποία άλλοτε χάνουν, άλλοτε την επανακτούν, αυτή την πορεία **θέλει ο Κύριος να διαβαίνουν** (προκειμένου να είναι εφικτή η σωτηρία τους). Η απάντηση που δίδει στον Θωμά έχει την ίδια βαρύτητα με αυτή που είχε δώσει στην Μάρθα λίγο πριν την ανάσταση του Λαζάρου⁴¹⁸. Το ερώτημα του “κύριε, οὐκ οἶδαμεν ποῦ ὑπάγεις· πῶς δυνάμεθα τὴν ὁδὸν εἰδέναι;” **δεν αντιβαίνει** στο “χτίσιμο” της πίστης και την ενδυνάμωση της εμπειρίας του Θωμά⁴¹⁹ ή των υπολοίπων παρευρισκόμενων (δηλαδή της ανερχόμενης πρώτης Εκκλησίας) γι' αυτό και ο Κύριος του απαντά με τη συγκλονιστική

⁴¹⁵Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινῆς Διαθήκης 4β*, σελ. 80.

⁴¹⁶“Οι “ἐγώ εἰμι” εκφράσεις έχουν συγκεκριμένη δομή. Συνίστανται από την έκφραση “ἐγώ εἰμι” **με την οποία αυτοαποκαλύπτεται ο Ιησούς**, από ένα έναρθρο, μεταφορικού περιεχομένου και σημασίας ουσιαστικό” Χ. Ατματζίδης, *Η Θεολογία της Καινῆς Διαθήκης*, σελ. 473 | Πρβλ. Ιω. 6.35, 6.48, 10.11, 10.14, 11.25, 14.6, 15.1, 15.5 | Πρβλ. Τις πορείες και δη συγκεκριμένους προσωπικούς σταθμούς των εκάστοτε πρωταγωνιστών που πραγματώνονται διαμέσου του διαλόγου (ενδεικτικά της Σαμαρείτιδος Ιω. 4.26, του Μωυσή Έξ.3.14).

⁴¹⁷Χ. Καρακόλης, *Θέματα ερμηνείας και θεολογίας της Καινῆς Διαθήκης*, σελ. 203.

⁴¹⁸Ιω. 11.25 “ἐγώ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ· ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ κἂν ἀποθάνῃ ζήσεται”.

⁴¹⁹Απεναντίας την ενισχύει.

φράση: “*ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ*”, θέλοντας να τον/τους ενισχύσει.⁴²⁰

Η απουσία του προσδιορισμού “ο λεγόμενος Δίδυμος” κατά τη γνώμη μας δεν είναι τυχαία καθώς τούτη την ώρα ο Θωμάς δηλώνει: **α) ένα καθολικό ερώτημα της κοινότητας** και όχι μία μεμονωμένη - με ιδιάζοντα χαρακτηριστικά - απορία **β) πως το ερώτημα που θέτει στον Κύριο τους, δεν έρχεται αντιμέτωπο με τις εμπειρίες που έχει συλλέξει σε αυτή την τριετή συμπόρευση μαζί Του γ) πως δεν αμφισβητεί τα λεγόμενα του Κυρίου Του, απλά δεν είναι έτοιμος να τα κατανοήσει και αυτό το καταθέτει ενώπιον Του και ενώπιον των λοιπών μαθητών, δ) δε ζει σε μια δική του (φαντασιακή/ εικονική/ εκτός Εκκλησίας) πραγματικότητα αλλά στην πραγματικότητα που ο ίδιος ο Κύριος είναι Παρών, Ομιλών, Παρηγορών και Νουθετών.**

5.3.2.1 ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ 14.5 & 16.5

Στο σημείο αυτό, της παρούσας μελέτης θεωρήσαμε σκόπιμο να εισάγουμε μία φράση του δέκατου έκτου κεφαλαίου που κατά τη γνώμη μας συμβάλλει στην πληρέστερη διαμόρφωση άποψης για την εικόνα του μαθητή Θωμά. Η φράση αυτή, έχει μια συνάφεια ως προς το κεντρικό στίχο αυτής της ενότητας (14.5) και λέγεται από τον Ιησού, προτού Αυτός αναφερθεί στη μαρτυρία και το έργο του Παρακλήτου. Είναι ο στίχος 5 και σε μετάφραση αποδίδεται ως εξής: “*Τώρα όμως εγώ πηγαίνω σ’ εκείνον που μ’ έστειλε, και κανένας σας δε με ρωτάει που πηγαίνω.*”⁴²¹ Αντιπαραβάλλοντας τα δύο χωρία σε πίνακα, βλέπουμε αφενός να υπάρχει μια ομοιότητα (ρηματική και συνάμα εννοιολογική), αφετέρου να εντοπίζεται μία διαφορά ως προς το συντακτικό αλλά και συνάμα ως προς το εννοιολογικό μέρος (*Θωμάς ≠ οὐδείς ἐξ ὑμῶν*)

14.5	16.5
“ <i>Λέγει αὐτῷ Θωμᾶς· κύριε, οὐκ οἶδαμεν ποῦ ὑπάγεις· πῶς δυνάμεθα τὴν ὁδὸν εἰδέναί;</i> ”	“ <i>Νῦν δὲ ὑπάγω πρὸς τὸν πέμψαντά με, καὶ οὐδείς ἐξ ὑμῶν ἐρωτᾷ με· ποῦ ὑπάγεις;</i> ” ⁴²²

⁴²⁰Πρβλ. Ιω. 11.25, όπου και κει προσπαθεί να ενισχύσει την πίστη της Μάρθας.

⁴²¹Ιω. 16.5 *Η Αγία Γραφή*, Ελληνική Βιβλική Εταιρεία, Η Κ.Δ., σελ. 154.

⁴²²Επειδή ο συγκεκριμένος στίχος δεν ήταν στην άμεση οριοθέτηση του κειμένου και επομένως δεν συμπεριλήφθηκε ως μέρος του τελικού κειμένου, (μετά την κριτική του

Με μια πρώτη ματιά, φαίνεται να υπάρχει μία αντίφαση στα λόγια του Κυρίου, αφού οι πληροφορίες που μας δίδει ο συγγραφέας του ευαγγελίου, έρχονται να αναιρέσουν η μία την άλλη. Ο Θωμάς ρώτησε ξεκάθαρα τον Κύριο πως δεν γνωρίζουν που πηγαίνει, ενώ από την άλλη ο Κύριος βεβαιώνει πως κανένας τους δεν Τον ρωτά που πηγαίνει. Μήπως τελικά, θέλει ο συγγραφέας να προσδώσει μία εικόνα του Θωμά που να τον καθιστά αδύναμο και ακοινωνήτο ως προς τα λεγόμενα του Ιησού; (γιατί δεν θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί πως ο συγγραφέας θα άφηνε το παραμικρό ενδεχόμενο να θεωρηθεί πως ο Κύριος ψεύδεται). Επομένως, μήπως ο Θωμάς βρίσκεται σε μία άλλη συχνότητα, πραγματικότητα; Κατά τη γνώμη μας, θα μπορούσε να ισχύει αυτή η εκδοχή αν: α) ο Θωμάς δε λάμβανε τη σχετική απάντηση από τον ίδιο τον Κύριο⁴²³ και β) αν αναφερόταν ο Κύριος στους μαθητές την ίδια χρονική στιγμή. Μελετώντας τα κείμενα μπορούμε να πούμε με πάσα βεβαιότητα, πως ο Κύριος αναφέρεται στους μαθητές Του, αλλά όχι την ίδια χρονική στιγμή. Ο συγγραφέας με τον χρονικό προσδιορισμό “νύν” μας κάνει σαφές πως ο Κύριος αναφέρεται στο “τώρα” εκείνης της στιγμής. Από το ερώτημα του Θωμά μέχρι το “Νύν δὲ ὑπάγω...ποῦ ὑπάγεις;” του Ιησού έχουν προηγηθεί: α) η υπόσχεση Του πως θα στείλει το Άγιο Πνεύμα στους μαθητές⁴²⁴ β) η αναγγελία - αποκάλυψη ότι ο ίδιος είναι η ἀμπελος η ἀληθινή⁴²⁵ γ) η αναφορά Του στην εντολή της αγάπης⁴²⁶ και δ) ο λόγος για τον οποίο ο κόσμος θα τους μισήσει⁴²⁷. Παρόλα αυτά, όπως προαναφέραμε η ενσωμάτωση του στίχου 5 του δέκατου έκτου κεφαλαίου δεν γίνεται τόσο για την ομοιότητα ή την διαφοροποίηση των στίχων, αυτών καθαυτών όσο γιατί προσδίδει ένα ακόμη στοιχείο για τον Θωμά. Η απάντηση που θα δώσει ο Κύριος στον επόμενο στίχο (στιχ. 16.6), είναι για εμάς ένα ακόμη στοιχείο που σχετίζεται (έστω και εμμέσως) με τον πρωταγωνιστή της εργασίας μας: “ἀλλ’ ὅτι ταῦτα λελάληκα ὑμῖν ἡ λύπη πεπλήρωκεν ὑμῶν τὴν καρδίαν.”⁴²⁸ Όλα αυτά που θα πραγματοποιηθούν θα τους οδηγήσουν σε λύπη την οποία γνωρίζει ο Παντογνώστης Ιησούς. Οι μαθητές ζουν εκείνο το τελευταίο βράδυ πριν την προδοσία, μια έντονη

κειμένου) θεωρήσαμε σωστό, έστω και σε αυτό το σημείο να το μελετήσουμε. Εμπίπτει στην περίπτωση Α.Π.Α.Σ..

⁴²³Ιω. 14.6 “ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ· οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν πατέρα εἰ μὴ δι’ ἐμὸν”.

⁴²⁴Ιω. 14.16-17.

⁴²⁵Ιω. 15.1-9.

⁴²⁶Ιω. 15.10-17.

⁴²⁷Ιω. 15.18-21.

⁴²⁸Ιω. 16.6.

και δύσκολη ψυχολογική και συναισθηματική κατάσταση.⁴²⁹ Αρχικά απορούν⁴³⁰, στη συνέχεια ταράζονται⁴³¹, ακολούθως λυπούνται⁴³² και μετά από λίγο, όπως Εκείνος τους αναφέρει η λύπη που θα ζήσουν θα είναι πραγματικά αβάσταχτη⁴³³. Ο συγγραφέας, κατορθώνει να την μεταφέρει σταδιακά στους ακροατές, δια της διήγησης, και τελικά να την επικοινωνήσει. Τα συγκεκριμένα χωρία (16.6 και 16.12) αν και αναφέρονται στην ψυχοσυναισθηματική κατάσταση όλων των μαθητών λίγο πριν τον τελευταίο αποχαιρετισμό, εντούτοις τα δεχόμαστε ως πληροφορίες που σχετίζονται έμμεσα με το Θωμά και θεωρούμε πως και ο ίδιος βιώνει αυτή την λύπη μαζί με τους υπόλοιπους μαθητές.

5.3.3 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΟΔΟΥ

Η οδός είναι άρρηκτα συνυφασμένη με τον άνθρωπο, τον πολιτισμό του⁴³⁴ και σχετίζεται απόλυτα με τη κίνηση και την επικοινωνία. Στον

⁴²⁹Συνεχίζεται μέχρι και το τέλος του ευαγγελίου. Λαμβάνοντας το θέμα της εργασίας ως το πλαίσιο έρευνάς μας αναφέρουμε ενδεικτικά το φόβο που ένιωθαν οι μαθητές ακόμη και μετά την αναγγελία της Μαρίας της Μαγδαληνής περί της Αναστάσεως του Κυρίου.

⁴³⁰Ιω. 13.22 “ἔβλεπον εἰς ἀλλήλους οἱ μαθηταὶ ἀπορούμενοι περὶ τίνος λέγει”.

⁴³¹Ιω. 14.1 “Μὴ ταρασσέσθω ὑμῶν ἡ καρδία”.

⁴³²Ιω. 16.6 “ἡ λύπη πεπλήρωκεν ὑμῶν τὴν καρδίαν”.

⁴³³Ιω. 16.12 “Ἐτι πολλὰ ἔχω ὑμῖν λέγειν, ἀλλ’ οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι”.

⁴³⁴Βλ. Θουκ. Ιστορίαι, 2.98.1 “Σε τέτοια χώρα, λοιπόν, βασίλευε ο Σιτάλκης, κι ετοίμαζε τον στρατό του. Όταν τελείωσαν οι προετοιμασίες του, ξεκίνησε για την Μακεδονία. Διέσχισε στην αρχή δικά του εδάφη και ύστερα προχώρησε στο ακατοίκητο βουνό Κερκίνη που χωρίζει τους Σιντούς από τους Παίονες. Όσο ήταν στα δικά του εδάφη, βάδιζε από τον ίδιο δρόμο που είχε ανοίξει ο ίδιος, κόβοντας δέντρα στα δάση, όταν είχε εκστρατεύσει εναντίον των Παίωνων.” στον διαδικτυακό τόπο https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=73&page=81 | [...] “Η πρώτη ρητή μνεία για την *via Egnatia* βρίσκεται στο έργο του γεωγράφου Στράβωνα, μεταξύ των ετών 40 π. Χ. και 10 μ. Χ., ενώ, κάποια χρόνια πριν, το έτος 59/58 π. Χ., υπάρχει στο έργο του Κικέρωνα, σαφής αναφορά στη *via militaris* (στρατιωτική οδό), η οποία έφτανε στη Θεσσαλονίκη και την οποία ο μεγάλος ρήτορας χρησιμοποίησε για να προσεγγίσει την πόλη. Χρήση της *via Egnatia*, στο τμήμα της από τη Νεάπολη (σημερινή Καβάλα) έως τη Θεσσαλονίκη, έκανε επίσης ο Απόστολος Παύλος, γύρω στο έτος 40 μ.Χ., κατά το ταξίδι του προς την Ελλάδα. [...] Η κατασκευή της ήταν σύμφωνη με τις προδιαγραφές των άλλων οδών και μπορεί να συνοψιστεί στο χωρίο του Στράβωνα, κατά το οποίο οι Ρωμαίοι «έκοβαν λόφους και δημιουργούσαν ήπιες οδικές κλίσεις, προκειμένου να διέρχονται με ευκολία οι αρμάμαξες», δηλαδή τα βαριά μεταφορικά μέσα της εποχής. Το ελάχιστο πλάτος της *via Egnatia* ήταν 10 ρωμαϊκοί πόδες (περίπου 3 μέτρα) το οποίο μεγάλωνε όταν διερχόταν μέσα από μεγάλες πόλεις και ξεπερνούσε τα 5 μέτρα. Τα Ρωμαϊκά οδοιπορικά μας δίνουν πληροφορίες για τις αποστάσεις μεταξύ πόλεων (*civitates*), σταθμών (*mansiones*), θέσεων

αρχαίο κόσμο της Μεσογείου ο δρόμος ως έννοια εντάσσεται πολλές φορές σε ένα ηθικό - θρησκευτικό πλαίσιο. Η γνωστή συνάντηση του Ηρακλή με την Αρετή και τη Κακία εκεί στο σταυροδρόμι,⁴³⁵ προκειμένου να επιλέξει έναν από τους δύο δρόμους⁴³⁶, η κλήση του Θεού και η απόφαση του Αβραμ να εξέλθει από τον οίκο του πατρός του, από τη γη Χαρράν και να μεταβεί δια της οδού σε μίαν άλλη χώρα. Η προσταγή του Θεού να οδηγήσει ο Μωυσής το λαό Του. Η έξοδος του περιούσιου λαού από την Αίγυπτο (και τη δουλεία)⁴³⁷. Η μακρόχρονη πορεία τους στην έρημο και η κάθ-οδος του Μωυσή από το βουνό με τις πέτρινες πλάκες. Η ύπαρξη του Νόμου είναι πια για τους απογόνους του Αβραάμ ο δρόμος του Θεού. Κριτές και Προφήτες εντάσσονται σε αυτό το σχέδιο επαναφοράς του Ισραήλ στην ορθή οδό⁴³⁸. Ο Ιερεμίας αναφέρει: “Εγώ είχα νουθετήσει το λαό μου: στο δρόμο που βαδίζετε παρατηρήστε και ρωτήστε, ανάμεσα στα μονοπάτια που οι προγονοί σας βάδισαν, ποιο ήτανε το πιο

ανάπαυσης και αλλαγών αλόγων (*mutatae*). Από τις Αδριατικές ακτές μέχρι τη Θεσσαλονίκη, υπολογίζεται η απόσταση σε 400 περίπου χιλιόμετρα (535 ρωμαϊκά βήματα) και από Θεσσαλονίκη μέχρι τον Έβρο άλλα 400. Η οδός ήταν σε όλη της την έκταση “βεβηματισμένη κατά μίλιον” και “κατεστηλωμένη”, δηλ. είχε μετρηθεί με βάση τα 100 βήματα και σε κάθε μίλι είχαν στηθεί μεγάλες στήλες, τα “μυλιάρια” που υποδείκνυαν την απόσταση και ονομάτιζαν τη συγκεκριμένη θέση. Η Εγνατία είχε ανακατασκευασθεί μερικώς πολλές φορές μέχρι το 300 μ.Χ. [...] Οι Ρωμαίοι χρησιμοποίησαν κατ’ αρχήν την Εγνατία για στρατιωτικούς σκοπούς, αλλά γρήγορα γενικεύτηκε η χρήση της και έγινε η κυριότερη οδική αρτηρία που συνέδεε την Αδριατική με τον Εύξεινο Πόντο. Λειτουργήσε μάλιστα παράλληλα, ή και ανταγωνιστικά, προς τον άλλο αρχαίο θαλάσσιο δρόμο που από την Ιταλία διαμέσου του Ισθμού έφτανε ως το βόρειο Αιγαίο και τον Εύξεινο Πόντο, ιστορία που επαναλαμβάνεται και σήμερα. [...]” “Εγνατία Οδός” στον διαδικτυακό τόπο <https://egnatia.eu/erga/egnatia-odos/i-istoria-tis-egnatias-odoy/> | Βλ. Κ. Ζάρρας, *Ιστορία της εποχής της Καινής Διαθήκης*, σελ. 500 “ [...] Τόσο οι Φαρισαίοι, όσο και οι Χριστιανοί αργότερα, θα εκμεταλλεύονταν στο έπακρο την ασφάλεια που παρείχαν οι οδοί επικοινωνίας στη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία.

⁴³⁵ Ξεν. Απομν. 2.121-2.129 στον διαδικτυακό τόπο https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?t=373&m=1

Πύλη για την ελληνική γλώσσα | Προβλ. Παρ. 9.1-5 & 13-18, 10.16-17, 29 & 11.3.

⁴³⁶ Προβλ. Μτ. 7.13 “Μπείτε από τη στενή πύλη, γιατί είναι πλατιά η πύλη κι ευρύχωρη η οδός που οδηγεί στο χαμό, και πολλοί μπαίνουν απ’ αυτήν. Είναι στενή η πύλη και γεμάτη δυσκολίες η οδός που οδηγεί στη ζωή, και λίγοι είναι εκείνοι που τη βρίσκουν”. Η Αγία Γραφή, Ελληνική Βιβλική Εταιρεία, Η Κ.Δ. σελ. 13 | Βλ. περισσότερα για την διδασκαλία των “δύο οδών” στον ιουδαϊσμό. *Λεξικό Βιβλικής Θεολογίας*, σελ. 718-719 “Οδός” Ομοίως: Σοφ. Σειφ. 15.14-17, Ψ. 118.30 (119).30, Τωβ. 1.3, Παρ. 4.18 & 25-26 & 8.20, 12.26 & 28,15.24.

⁴³⁷ Οι καθιερωμένες εορτές του Πάσχα και της Σκηνοπηγίας διαμορφώνουν με έναν βιωματικό τρόπο (δια της ανάμνησης της Εξόδου) στην καρδιά του Ισραηλιτικού λαού την ιδέα της ιερής οδού που οδηγεί στην ανάπαυση του Θεού. Βλ. *Λεξικό Βιβλικής Θεολογίας*, σελ. 718.

⁴³⁸ Βλ. Κ. Ζάρρας, *Ιστορία της εποχής της Καινής Διαθήκης*, σελ. 40.

σωστό· ακολουθήστε τότε αυτό και θα βρείτε ανάπαυση”⁴³⁹ και ο Ιησούς, γιος του Σειράχ στην προσευχή του εκεί που αναφέρεται για την αναζήτηση της σοφίας στον επίλογο του ομώνυμου βιβλίου του λέει χαρακτηριστικά: “[...] Απ’ τον καιρό της άνθησης, ως τότε που ωριμάζει το σταφύλι, αυτή ήταν της καρδιάς μου η ευχαρίστηση. Τα πόδια μου βαδίσανε στον ίδιο δρόμο, από τα νιάτα μου ακολούθησα τα ίχνη της [...]”⁴⁴⁰. Επομένως ο Θεός Γιαχβέ δια των απεσταλμένων του ανά τους αιώνες ομιλεί για την οδό της σωτηρίας, η οποία και εν τέλει (αυτο)αποκαλύπτεται δια των λόγων του Ιησού Χριστού με το “ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή”.

5.3.4 ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΜΕ ΤΟ ΦΙΛΙΠΠΟ

Επανερχόμενοι στην χρονική ροή των γεγονότων, ήτοι στους στίχους (14.7 - 14.11) διαπιστώνουμε τα εξής: α) ο Ιησούς αμέσως φανερώνει την ελλιπή τους πίστη με την φράση: “εἰ ἐγνώκατέ με, καὶ τὸν πατέρα μου γνώσεσθε”⁴⁴¹ β) ένας άλλος μαθητής ο Φίλιππος⁴⁴², ο μαθητής που ίδιος ο Κύριος του είπε να Τον ακολουθήσει⁴⁴³, μπαίνει στο

⁴³⁹Γεφ. 6.16.

⁴⁴⁰Σοφ. Σειρ. 51.15 *Η Αγία Γραφή*, Ελληνική Βιβλική Εταιρεία, Η Π.Δ. σελ. 1096.

⁴⁴¹Ιω. 14.7 Παράλληλα όμως ο Ιησούς συνεχίζει τη συζήτηση με τη φράση: “καὶ ἀπ’ ἄρτι γινώσκετε αὐτὸν καὶ ἐωράκατε αὐτόν” η οποία κατά τον Αγουρίδη δηλώνει πως ο Ιησούς βεβαιώνει τους μαθητές Του ότι δεν υφίσταται κάποιος λόγος να ταράσσονται και ταυτόχρονα τους βοηθά να αντιληφθούν ότι τα δυσάρεστα γεγονότα που θα έρθουν θα οδηγήσουν σε νέες μεγαλειώδεις καταστάσεις. Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινής Διαθήκης* 4β, σελ. 80.

⁴⁴²Ιω. 1.46-47 Ήδη από το πρώτο κεφάλαιο, ο συγγραφέας συγκαταλέγει στη χορεία των πρώτων μαθητών του Κυρίου τον Φίλιππο, ο οποίος όχι μόνο είναι ο πρώτος μαθητής που συνδέει το πρόσωπο του Ιησού με την Διαθήκη, αλλά και μέσα από την πίστη του στον Ιησού λειτουργεί ως ιεραπόστολος αφού καλεί τον Ναθαναήλ να έρθει και να πιστέψει και αυτός. Όμως στο στ. 14.8-10 (“*τοσούτῳ χρόνῳ μεθ’ ὑμῶν εἰμι καὶ οὐκ ἐγνώκας με, Φίλιππε;*”) αντιλαμβανόμαστε να υπάρχει έλλειψη πίστεως. Οι δύο αυτές αναφορές στο μαθητή Φίλιππο πιθανόν να προβληματίζουν τους ακροατές, αφού λειτουργούν αντιθετικά. Στην αρχή ο Φίλιππος πιστεύει ενώ τώρα μετά από τόσο καιρό φαίνεται να μη κατανοεί ποιος είναι ο Ιησούς και ποια η αποστολή Του. Υπάρχει επομένως μια **εσωτερική κινητικότητα** στο Φίλιππο όπως επίσης και στον Πέτρο (και όχι μόνο στο Θωμά!). Επιπλέον, δεν θα πρέπει να ξεχνάμε πως ο συγκεκριμένος διάλογος γίνεται το βράδυ πριν τη προδοσία, βρισκόμαστε (κατά μία έννοια) στο “τέλος” της δικής τους μαθητείας. Μετά την Ανάσταση και δη μετά την έλευση του Παρακλήτου θα είναι έτοιμοι για την παγκόσμια διακονία τους.

⁴⁴³Ιω. 1.44.

αφηγηματικό πλάνο. Ο διάλογος με τον Θωμά διακόπτεται και πάλι⁴⁴⁴ απότομα και δε γίνεται πλέον καμία άλλη αναφορά στο πρόσωπό του. Θεωρούμε πως αυτή η απουσία (σιωπή) του Θωμά υποδηλώνει από πνευματικής άποψης, πως ο ίδιος βαδίζει στην πορεία που φανέρωσε ο Κύριος⁴⁴⁵ αν και δεν κατανοεί τα λόγια Του. Αντιθέτως, ο Φίλιππος στη δική του προσωπική πορεία (πίστεως) λοξοδρομεί καθώς ζητά από τον Κύριο να τους δείξει⁴⁴⁶ το Θεό Πατέρα, προκειμένου να πιστέψουν:

“δειξον ἡμῖν τὸν πατέρα, καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν”

Αυτός ο μαθητής, αποζητά αποδείξεις για να πιστέψει και όχι ο Θωμάς: “αρκεί να μας δείξεις τον Πατέρα και θα πιστέψουμε”. Ο συγγραφέας του ευαγγελίου μας πληροφορεί τα ακόλουθα: “λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· τοσοῦτω χρόνῳ μεθ’ ὑμῶν εἰμι καὶ οὐκ ἔγνωκάς με, Φίλιππε; ὁ ἑωρακῶς ἐμὲ ἑώρακεν τὸν πατέρα· πῶς σὺ λέγεις· δεῖξον ἡμῖν τὸν πατέρα;” Με αυτή τη φράση, θεωρούμε, πως μία άλλη πραγματικότητα δημιουργείται, η οποία προσεγγίζεται με βάση τη λογική (δειξον)⁴⁴⁷.

Παράλληλα, μελετώντας τους τρεις διαλόγους (13.36-38, 14.5-6, 14.8-9) παρατηρούμε πως ο Ιησούς απαντά με κατάφαση στο Θωμά⁴⁴⁸ (βλ. παραπάνω) ενώ με ερώτηση⁴⁴⁹ στους Πέτρο⁴⁵⁰ και Φίλιππο⁴⁵¹. Κατά την

⁴⁴⁴Ιω. 11.17.

⁴⁴⁵Πρβλ. Κεφάλαιο Τέταρτο “Ο Θωμάς και η ανάσταση του Λαζάρου” 4.3.2 “[...] και γ) να υποδηλώσει πως οι λοιποί μαθητές δια της σιωπής, **υπακούουν** (αν και δεν κατανοούν τα λεγόμενά Του)” και 4.3.3.2 “[...] και γ) η σιωπή της - εν αντιθέσει με την δεύτερη εμφάνιση της Μάρθας κατά την οποία και αντιδρά στην προσταγή του Ιησού να μετακινηθεί ο λίθος από το προνομιακό τάφο”.

⁴⁴⁶Ιω. 14.8 “Λέγει αὐτῷ Φίλιππος· κύριε, δεῖξον ἡμῖν τὸν πατέρα, καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν”.

⁴⁴⁷Πρβλ. Ιω. 20.25 “ ἐὰν μὴ ἴδω” Αυτή η πραγματικότητα ομοιάζει με αυτή του Θωμά κατά το γεγονός της ψηλαφήσεως, το οποίο και θα γνωστοποιηθεί στους ακροατές αργότερα.

⁴⁴⁸“ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ” Πρβλ. Ιω. 20.29, όπου εκεί απαντά του Θ. με ερώτηση, “λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· ὅτι ἑώρακάς με πεπίστευκας;”.

⁴⁴⁹Πρβλ Ιω. 11.26 “πιστεύεις τοῦτο;” με τον ίδιο τρόπο λειτούργησε και τότε με την αδελφή του νεκρού Λαζάρου, την Μάρθα.

⁴⁵⁰Ιω. 13.38 “τὴν ψυχὴν σου ὑπὲρ ἐμοῦ θήσεις;”.

⁴⁵¹Ιω. 14.9 “τοσοῦτω χρόνῳ μεθ’ ὑμῶν εἰμι καὶ οὐκ ἔγνωκάς με, Φίλιππε; ὁ ἑωρακῶς ἐμὲ ἑώρακεν τὸν πατέρα· πῶς σὺ λέγεις· δεῖξον ἡμῖν τὸν πατέρα;” | Ο Αγουρίδης αναφέρει στην εισαγωγή του: “Ο Φίλιππος δεν μένει ικανοποιημένος από την απάντηση του Ιησού, γι’ αυτό και προτείνει στον Ιησού: Κύριε, δείξε μας τον Πατέρα, δώσε μας μια εικόνα του, κι αυτό θα είναι αρκετό. Ο Ευαγγελιστής προφανώς στην περίπτωση αυτή τονίζει ακραίες απόψεις, για να βοηθήσει στη βαθύτερη κατανόηση του άκρως σημαντικού αυτού θέματος. Η απάντηση του Ιησού είναι απλή όσο και ουσιαστική. [...] Η επιχειρηματολογία περί της στενής και άμεσης αυτής σχέσης Πατέρα και Υιού κλείνει με το ακαταγώνιστο επιχείρημα: αν δεν εμπιστεύεσθε τα λόγια μου για να δεχθείτε αυτά που σας λέω, τότε πιστέψτε τα

άποψή μας, η χρήση της ερώτησης φανερώνει την αντίθεσή Του όχι τόσο στις προσωπικές τους θέσεις - απόψεις - σκέψεις (ο Κύριος έχει δώσει στον καθένα μας το αυτεξούσιο), αλλά κυρίως, στο **πώς** τοποθετούνται οι ίδιοι, σε αυτά που ο Εκείνος τους αναγγέλλει⁴⁵². Για το λόγο αυτό στους επόμενους στίχους (9-14) πέραν των ερωτήσεων που απευθύνει προς το Φίλιππο και την παρότρυνσή Του να πιστέψουν οι μαθητές σε Αυτόν, ο Ιησούς συνεχίζει με μία ακολουθία υποθέσεων οι οποίες φανερώνουν ποια είναι η δύναμη της πίστεως στο πρόσωπό Του⁴⁵³ με απώτερο, φυσικά, σκοπό να πιστέψουν και διά της πίστεως να σωθούν.

5.4. ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η ελεύθερη μετάφραση του συγκεκριμένου κειμένου που διαμορφώθηκε μέσα από την έρευνά μας έχει ως εξής:

Ο Θωμάς, μη κατανοώντας για άλλη μία φορά τα λεγόμενα του Ιησού αλλά παρόλα αυτά χωρίς να αμφισβητεί, ούτε την ύπαρξη μονών, ούτε ότι ο Κύριος θα ετοιμάσει αυτές τις μονές για αυτούς, ούτε ότι θα έρθει ο ίδιος να τους παραλάβει για να βρίσκονται πάντοτε μαζί Του, απευθύνεται στον Κύριο και με ταπεινή διάθεση καταθέτει τον προβληματισμό του, ο οποίος αποτελεί και προβληματισμός των υπολοίπων (ήτοι ομιλεί εκ μέρους της κοινότητας και εκφράζει την απορία των μελών της Εκκλησίας) με τα εξής λόγια: “Κύριε, δεν γνωρίζουμε που πηγαίνεις· και πώς μπορούμε εμείς οι πεπερασμένοι, οι ανάξιοι, να γνωρίζουμε την οδό, για την οποία μας ομιλείς;”

εξαιτίας των θαυμαστών έργων μου, παραπέμποντάς τους προφανώς στα Σημεία του.” Σ. Αγουριδής, Ερμηνεία Καινής Διαθήκης 4β, σελ. 83 - 84.

⁴⁵²Πρβλ. Το διάλογο του Ιησού με τη Μάρθα στο 11ο κεφάλαιο του Ιω.

⁴⁵³Ιω. 14.13-14 “καὶ ὃ τι ἂν αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνόματί μου τοῦτο ποιήσω, ἵνα δοξασθῇ ὁ πατήρ ἐν τῷ υἱῷ. ἔάν τι αἰτήσητέ με ἐν τῷ ὀνόματί μου ἐγὼ ποιήσω.”

5.5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Μετά την μελέτη της συγκεκριμένης ενότητας καταλήξαμε στα ακόλουθα συμπεράσματα:

- ❖ Το ερώτημα του Θωμά *“κύριε, οὐκ οἶδαμεν ποῦ ὑπάγεις· πῶς δυνάμεθα τὴν ὁδὸν εἰδέναι;”* δεν αντικατοπτρίζει την ἔλλειψη πίστεως ἢ ἀμφισβήτησης τοῦ μαθητῆ Θ. πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ Κυρίου.
- ❖ Ἡ συνομιλία ποὺ ἐκτυλίσσεται τὸ τελευταῖο βράδυ (ὅπως αὐτὴ καταγράφεται στὸ κείμενο) ἀναδεικνύει τὴν ταπεινὴ προσέγγιση τοῦ Θωμά ὡς γνήσιο μαθητῆ τοῦ Ἰησοῦ σε ἀντίθεση με αὐτὴ τῶν Πέτρου καὶ Φιλίππου.
- ❖ Ἡ ἀπουσία τῆς φράσης *“ὁ λεγόμενος Δίδυμος”* ἀπὸ τὸ κείμενο τοῦ Κατὰ Ἰωάννη ἀποσκοπεῖ στὴν ἀνάδειξη τοῦ προσωπικοῦ ἐρωτήματος τοῦ Θωμά σε καθολικὸ ἐρώτημα τῆς Ἐκκλησίας.

Στην ενότητα που εξετάσαμε είδαμε τον Θωμά να προσεγγίζει με το σωστό τρόπο τις σημαντικές αναγγελίες του Κυρίου φανερώνοντας την πίστη αλλά και την ταπείνωσή του.

Στην επόμενη ενότητα η οποία χρονικά ξεκινά με την Ανάσταση του Κυρίου θα εστιάσουμε στα γεγονότα που έλαβαν χώρα τις πρώτες οκτώ ημέρες, προσπαθώντας να δούμε αρχικά πως ο πρωταγωνιστής της εργασίας μας διαχειρίστηκε τις αναγγελίες των μαθητών και στη συνέχεια πως προσέγγισε ο ίδιος τον Κύριο κατά τη δεύτερη εμφάνιση Του, καταλήγοντας τελικά στην αναφώνηση της βαθύτατης ομολογίας του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Ο ΘΩΜΑΣ ΚΑΙ Ο ΑΝΑΣΤΗΜΕΝΟΣ ΙΗΣΟΥΣ

6.1. ΟΙ ΑΝΑΣΤΑΣΙΜΕΣ ΕΜΦΑΝΙΣΕΙΣ ΣΤΑ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΑ

Οι στίχοι που θα προσεγγίσουμε αποτελούν μέρος των αφηγήσεων των Αναστάσιμων εμφανίσεων του Ιησού στην περιοχή των Ιεροσολύμων. Συγκεκριμένα, αναφέρονται στο γεγονός της εμφάνισης Του στους δέκα και κατόπιν στους έντεκα μαθητές.

	Ενότητες	Κεντρικοί στίχοι	Εκατέρωθεν στίχοι (συγκείμενα των κεντρικών στίχων)
Άμεσος Διάλογος Θωμά με Ιησού	1η Ενότητα: Ο Θωμάς και η ανάσταση του Λαζάρου	11.16	11.1-15, 11. 17-46
	2η Ενότητα: Ο αποχαιρετιστήριος λόγος του Ιησού και ο Θωμάς	14.5	13.36 - 38, 14.6 - 14, 16.5 - 6 & 16. 12
	3η Ενότητα: Ο Θωμάς και ο Αναστημένος Ιησούς	20.19-29	20.18 & 20.30-31
Έμμεση αναφορά στο Θωμά	4η Ενότητα: Ο Θωμάς στη λίμνη της Τιβεριάδος	21.2	21.1, 21.3 & 21. 12-14

Πίνακας 9

6.1.2 ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Στον στ. 18 του 20ου κεφαλαίου το βασικό κείμενο έχει τη φράση “Μαριάμ ή Μαγδαληνή” την οποία και υιοθετούμε καθώς υπάρχει ισχυρά συμφωνία των P66, Σιναϊτικού και Βατικάνειου, αντί της παραλλαγής “Μαρια η Μαγδαληνή”. Άλλωστε σε προγενέστερο στίχο (16ο) βλέπουμε ότι και οι προαναφερόμενοι μάρτυρες (Σιναϊτικός και Βατικάνειος) μαρτυρούν τη λέξη “Μαριάμ”, αντί του “Μαρια”. Στον στίχο που εξετάζουμε υπάρχουν δύο παραλλαγές του βασικού κειμένου “ἀγγέλουσα”, η παραλλαγή α (“απαγγελουσα”) και β (αναγγελουσα). Το κριτικό κείμενο είναι η πιο σύντομη γραφή και η πιο δυσκολονόητη και παράλληλα εντοπίζεται στην αρχική μορφή των χειρογράφων P66 και Σιναϊτικού, στον Βατικάνειο και στον Κώδικα A του Βυζαντινού τύπου κειμένου. Όσον αφορά τις παραλλαγές, η παραλλαγή α μας προβλημάτισε ιδιαίτερος, καθώς όταν κοιτάξαμε στα παράλληλα κείμενα (Μκ. Μτ. Ακ.) διαπιστώσαμε πως στο μεν Μκ. (το αρχαιότερο κείμενο) ως βασική εκδοχή υπήρξε το “ἀπήγγειλεν” (16.10) στα δε Μτ. και Ακ. υπήρξαν αντίστοιχα το “ἀπαγγείλαι” (28.8) και το “ἀπήγγειλαν” (24.9). Συνήθως όμως σε αυτές τις περιπτώσεις προτιμάμε να διαλέγουμε την αποκλίνουσα γραφή από τη συγκλίνουσα. Η παραλλαγή α εντοπίζεται στον Σιναϊτικό 2ης γενιάς, στον Δυτικού τύπου κώδικα D, στους Βυζαντινούς κώδικες L (Angelicus) και Θ (Koridethi) (9ος αι.). Η παραλλαγή β εντοπίζεται στο μάρτυρα Ψ (Βυζαντινός τύπος κειμένου, ο οποίος είναι γλωσσικά βελτιωμένος), στον Αλεξανδρινό μάρτυρα W (Codex Washingtonianus - 5ο αι.) και στο μικρογράμματο χειρόγραφο Αλεξανδρινού τύπου 33 (9ο αι.).

Στον ίδιο στ. εντοπίζονται δύο παραλλαγές - διαφοροποιήσεις του “έωρακα” ως προς την κατάληξη του ρήματος, που επηρεάζουν το εννοιολογικό μέρος της πρότασης του συγκεκριμένου χωρίου. Η παραλλαγή α “εωρακεν” διαφοροποιεί το χρόνο της εμφάνισης - συνάντησης με τον Κύριο, ενώ η παραλλαγή β “εωρακαμεν” δημιουργεί το πλαίσιο εκείνο, στο οποίο είναι δυνατόν να συμπεριληφθούν περισσότερες της μίας γυναικός (μάρτυρας) εκεί στον κήπο. Ως προς την κριτική του κειμένου η παραλλαγή α εντοπίζεται σε αρκετούς μάρτυρες, όπως π.χ. στο Αλεξανδρινό 1241 χειρόγραφο, στον Δυτικό D και σε άλλους Βυζαντινού τύπου κώδικες A, Θ και χειρόγραφα ενώ η β εντοπίζεται μόνο

στον Αλεξανδρινού τύπου μάρτυρα 33. Εμείς υιοθετούμε την εκδοχή “*έώρακα*” καθότι εντοπίζεται στους Αλεξανδρινούς μάρτυρες P66, Σιναϊτικό και Βατικάνειο, όπου υπάρχει ισχυρά συμφωνία, αλλά σε διάφορες μεταφράσεις όπως στην λατινική μετάφραση Vulgata, στην κοπτική Πρωτοβοχαϊρική παράδοση, στην βοχαϊρική, στην Συροσιναϊτική μετάφραση, στην μετάφραση Λυκοπόλεως, όπου το κριτήριο της γεωγραφικής διασποράς φαίνεται να είναι ισχυρό. Δεδομένου επίσης ότι ο συγγραφέας: α) σε προηγούμενα χωρία (πρβλ. (1.34 & 8.38) για σημαντικά γεγονότα που δηλώνουν την θεότητα του προσώπου του Ιησού) χρησιμοποιεί το συγκεκριμένο ρήμα στο συγκεκριμένο πρόσωπο (α’ ενικό) και στο συγκεκριμένο χρόνο (Ενεστώτα)⁴⁵⁴ β) θέλει να προσδώσει μια μεγαλύτερη έμφαση στην προσωπική συνάντηση της Μαρίας από τα Μάγδαλα, αφού έχει αφιερώσει ήδη το μισό του εικοστού κεφαλαίου του στη συνάντηση της μαθήτριας Μαριάμ με τον Κύριο γ) δεν υπαινίσσεται ή δεν κάνει καμία απολύτως αναφορά σε κάποια άλλη μαθήτρια εκτός της προαναφερόμενης, όλα τα παραπάνω μας βοηθούν να ισχυροποιήσουμε τη θέση μας ως προς την υιοθέτηση του “*έώρακα*”.

Τέλος υπάρχει μια άλλη γραφή της φράσης “*ταῦτα εἶπεν αὐτῇ*” η “*α ειπεν αυτη εμηνυσεν αυτοις*” την οποία και φυσικά δεν υιοθετούμε καθώς είναι πιο αναλυτική της αρχικής και μαρτυρείται μόνο στον D, σε διορθώσεις, σε ομάδα χειρογράφων και στην Συροσιναϊτική μετάφραση.

Στον στ. 19 το βασικό κείμενο “*τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τῇ μιᾷ σαββάτων καὶ τῶν θυρῶν*” υπάρχουν οι εξής γραφές στη φράση: η α παραλλαγή “*μια*”, η β “*μιας*”, η γ “*τη μια των*”. Οι δύο πρώτες παραλλαγές αν και συντομότερες (*lectio brevior potior*) της βασικής εκδοχής εντοπίζονται αντίστοιχα μόνο στην αρχική γραφή του Σιναϊτικού και στον Αλεξανδρινού τύπου κειμένου μάρτυρα W. Ενώ η τρίτη παραλλαγή σε αρκετά κείμενα: στον Αλεξανδρινού τύπου κώδικα L, στους μάρτυρες Δυτικού κειμένου D, K, στους N, Γ, στον Καισαρειανού τύπου μάρτυρα Θ, στις οικογένειες 1 & 13 σε μικρογράμματα χειρόγραφα (565, 700, 1241, 1424) στο εκλογάδιο 844 και στο Βυζαντινό κείμενο. Επίσης εντύπωση μας κάνει πως σε προηγούμενο στίχο του ίδιου κεφαλαίου (20.1) εκεί υπάρχει μόνο η εκδοχή της φράσης “*Τῇ δὲ μιᾷ τῶν σαββάτων.*” με την ύπαρξη του άρθρου

⁴⁵⁴Και στις δύο περιπτώσεις “*καὶ ἐγὼ ἐώρακα καὶ μεμαρτύρηκα ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ*” και “*ἃ ἐγὼ ἐώρακα παρὰ τῷ πατρὶ λαλῶ*” δεν υπάρχει κάποια παραπομπή στο Apparatus Criticus αντίστοιχα. Βλ. *Novum Testamentum Graece*, σελ. 294 & 325.

“τῶν” για την ίδια ακριβώς χρονική κατάσταση και η οποία μας προβλημάτισε ιδιαίτερα, στο αν θα έπρεπε να την λάβουμε υπόψη μας και να υιοθετήσουμε εν τέλει τη παραλλαγή γ στο στ. 19. Όμως η συνμαρτυρία των μεγαλογράμματων σπουδαίων κωδικών (Σιναϊτικού 2ης γενιάς και Βατικάνειου), η ύπαρξη στον επίσης Αλεξανδρινού τύπου μάρτυρα 33, στον Δυτικού τύπου L και στον Βυζαντινού τύπου μάρτυρα A, αλλά και στο μεγαλογράμματο χειρόγραφο 78 (078), όπου καλύπτονται τα εξωτερικά κριτήρια της χρονολογίας αλλά και της γεωγραφικής διασποράς λειτουργούν υπέρ της υιοθέτησης της φράσης “τῆ ἡμέρα ἐκείνη τῆ μιᾶ σαββάτων” ως την αυθεντικότερη - πλησιέστερη του αρχικού κειμένου. Τέλος η φράση που προηγείται (“Οὔσης οὖν ὀψίας”), αλλά και όλη η αφήγηση από το (20.1) μέχρι και το στίχο που εξετάζουμε (20.19) λειτουργεί συνδεδεικτά και επισημαίνει πως αναφέρεται σε αυτή (“στῆ μιᾶ τῶν σαββάτων”). Επίσης δεν θα έπρεπε να συμπεριληφθεί το άρθρο (των) καθώς λειτουργεί και ως βελτιωμένη έκδοση, αλλά κυρίως τείνει να προσδώσει ένα μεγαλύτερο αφηγηματικό ενδιαφέρον ως προς την ημέρα (και το ίδιο το γεγονός της Αναστάσεως).

Στο στ. 19 έχουμε επίσης προσθήκες στην φράση “ὅπου ἦσαν οἱ μαθηταί”. Συγκεκριμένα υπάρχει η προσθήκη α “συνηγμενοι” και β “αυτου συνηγμενοι”. Αυτές αποτελούν βελτιώσεις της προαναφερόμενης φράσης και εντοπίζονται σε αρκετούς μάρτυρες: η μεν πρώτη εκδοχή στο Σιναϊτικό πρώτης γενιάς, στους μάρτυρες K, N, Γ, στις οικογένειες 1 & 13, στα μικρογράμματα χειρόγραφα 565, 700, 1241, 1424, στο εκλογάδιο 844, στο Βυζαντινό κείμενο, ενώ η δεύτερη στον L, Δ, Ψ στον Αλεξανδρινού τύπου μάρτυρα 33 και στη σαχιδική παράδοση. Αυτή η δεύτερη εκδοχή βλέπουμε πως είναι ακόμη πιο βελτιωμένη, καθώς υπάρχει και η φράση “αυτου” (έρχεται ακόμη πιο πολύ να επισημάνει στο κείμενο για ποιανού μαθητές γίνεται λόγος). Η πιο αυθεντική γραφή είναι αυτή, της οποίας απουσιάζουν οι προσθήκες, καθώς εντοπίζεται στην αρχική γραφή του Σιναϊτικού κώδικα (πρβλ. με πρώτη εκδοχή, όπου και κει ναι μεν υπάρχει γραφή του Σιναϊτικού κώδικα, αλλά μιας γενιάς παρακάτω) και στον επίσης Αλεξανδρινού τύπου W (5ος αι.), στον Βατικάνειο (ισχυρά συνμαρτυρία), στον Δυτικού τύπου κειμένου D, στο Βυζαντινού τύπου κώδικα A και στο μεγαλογράμματο χειρόγραφο 78 (078), στην αρχαία λατινική μετάφραση και Vulgata, στη Πεσίττω και στη Συροσιναϊτική μετάφραση, στη μετάφραση Λυκοπόλεως και στην Πρωτοβοχαϊρική

παράδοση, όπου το κριτήρια της γεωγραφικής διασποράς και της χρονολογίας είναι ισχυρά.

Τέλος υπάρχει μία παράλειψη στον κώδικα D και στο μεγαλογράμματο χειρόγραφο 78 (078) της φράσης “ὁ Ἰησοῦς” την οποία σαφώς και δεν υιοθετούμε.

Στον στ. 20 υπάρχει μια προσθήκη του συνδέσμου “και ” μεταξύ της φράσης “καὶ τοῦτο εἰπὼν ἔδειξεν” και της φράσης “τὰς χεῖρας” στους μάρτυρες A & B, την οποία όμως δεν υιοθετούμε. Είναι πιθανόν να προέκυψε επειδή αμέσως μετά υπάρχει η φράση “καὶ τὴν πλευρὰν” και είναι λογικό οι αντιγραφείς να ήθελαν να συνενώσουν καταφατικά τις συγκεκριμένες λέξεις (“χεῖρας - πλευρὰν”) προσδίδοντας με αυτό το τρόπο την ίδια ακριβώς βαρύτητα - σημαντικότητα. Επιπλέον με την προσθήκη του συμπλεκτικού συνδέσμου “καὶ” αποδίδεται μία μεγαλύτερη δραματικότητα στην αφήγηση.

Υπάρχει ακόμη και μια διαφορετική εκδοχή - που εντοπίζεται σε αρκετά ελληνικά χειρόγραφα K, N, Γ, Δ, 565, 700, 1241, 1424, στις οικογένειες 1 & 13 σε μικρογράμματα χειρόγραφα, στο Βυζαντινό κείμενο, σε αρχαίες λατινικές μεταφράσεις, μαζί με την Vulgata, όπως επίσης και σε συμφωνία συριακών μεταφράσεων, ενώ απουσιάζει στο Σιναϊτικό κώδικα και W (Αλεξανδρινού τύπου κείμενα), στο μάρτυρα του δυτικού κειμένου D, και στο μεγαλογράμματο χειρόγραφο 78 (078) - και είναι η εξής: προστίθεται η αντωνυμία “αυτοῖς” η οποία κατά τη γνώμη μας αποτελεί πλεονασμό αφού εντοπίζεται λίγο παρακάτω η ίδια αντωνυμία στο τέλος της πρότασης (“...καὶ τὴν πλευρὰν αὐτοῖς.”). Αυτή (η μόλις αναφερθείσα) υπάρχει στο Σιναϊτικό και στο Βατικάνειο κώδικα (ισχυρά συνμαρτυρία), στους A, W, αλλά και στο 078, γεγονός που ισχυροποιεί τη θέση μας να κρατήσουμε τη συντομότερη γραφή για την εργασία μας. Επιπλέον μελετώντας το κριτικό κείμενο διαπιστώνουμε πως αυτή εντοπίζεται και λίγο παρακάτω στους στ. 21 & 22, διατηρώντας το ίδιο ακριβώς συντακτικό (βλ. “εἶπεν οὖν αὐτοῖς” & “καὶ λέγει αὐτοῖς.” αντίστοιχα).

Τέλος υπάρχει και μια παραλλαγή στη φράση “...καὶ τὴν πλευρὰν αὐτοῖς.”, ἴτοι “...καὶ τὴν πλευρὰν αὐτου”, (βλέπουμε αλλαγή και στον αριθμό και σε άλλη πλάγια πτώση) η οποία εντοπίζεται σε πολλούς μάρτυρες (στον P66 ως φαίνεται - πιθανή και όχι σίγουρη μαρτυρία - στους K, L, Γ, Δ, Θ, Ψ, στην οικογένεια μικρογράμμάτων χειρογράφων 13

Καισαρειανού τύπου, στο Βυζαντινό κείμενο, στη σύνολη συριακή παράδοση), άλλα όπως προαναφέραμε στη βασική εκδοχή του κειμένου (που τελικά υιοθετούμε) υπάρχει η ισχυρά συνμαρτυρία του Σιναϊτικού (330-360) και του Βατικάνειου κώδικα (325-350), αλλά και άλλων μαρτύρων, Βυζαντινού τύπου κειμένου (A), Αλεξανδρινού τύπου (W - 5ος αι.) αλλά και Δυτικού (στον κώδικα D - Codex Bezae - c.400). Επίσης θα πρέπει να πούμε στο σημείο αυτό πως δεν υπάρχει καθόλου η συγκεκριμένη αντωνυμία στο N, στην αρχαία λατινική μετάφραση συμπεριλαμβανομένου και της Vulgata καθώς και στο εκλογάδιο 844.

Στον στ. 21 υπάρχει η παράλειψη των λέξεων “ὁ Ἰησοῦς” στον Σιναϊτικό, στον D, L, W, Ψ, στο μεγαλογράμματο 50 (050), στο εκλογάδιο 844, στη συροσιναϊτική μετάφραση, σε πολλούς μάρτυρες της Σαϊδικής παράδοσης, στη μετάφραση Λυκοπόλεως, στην πρωτοβοχαϊρική και βοχαϊρική παράδοση. Ενώ αντίθετα υπάρχει στους: A, B, K, N, Γ, Δ, Θ, στο μεγαλογράμματο 78 (078), στην οικογένεια 13, στα επίσης ελληνικά χειρόγραφα 700, 1241, 1424, στην οικογένεια 1 και στο ελληνικό χειρόγραφο 565 με μικρές αποκλίσεις, στο Βυζαντινό κείμενο, σε πολλούς μάρτυρες της Σαϊδικής παράδοσης και στη μετάφραση Φιλοξένειου, όπου βλέπουμε να υπάρχει και το εξωτερικό κριτήριο της χρονολογίας και του τύπου του κειμένου.

Στον ίδιο στίχο έχουμε τρεις ρηματικές εκδοχές, οι οποίες είναι οι εξής: “πέμπω, πέμψω και αποστέλλω”. Η πρώτη εκδοχή, η οποία είναι και η επικρατέστερη εντοπίζεται σε 2ης γενιάς της οικογένειας b του Σιναϊτικού κώδικα, στο Βατικάνειο, στους: A, D πρώτης γενιάς, K, N, W, Γ, Δ, Θ, Ψ, στην οικογένεια 1, στα ελληνικά χειρόγραφα 565, 700, 1241, στο εκλογάδιο 844 και στο Βυζαντινό κείμενο. Η δεύτερη εκδοχή (αν και έχει μια μικρή απόκλιση από την πρώτη) εντοπίζεται στην αρχική γραφή του Σιναϊτικού κώδικα, στην οικογένεια 13 των μικρογράμματων χειρογράφων και σε πολλούς μάρτυρες της βοχαϊρικής παράδοσης. Τέλος η τρίτη εκδοχή εντοπίζεται σε 2ης γενιάς της οικογένειας a του Σιναϊτικού κώδικα, στην αρχική γραφή του μάρτυρα Δυτικού κειμένου D, στα χειρόγραφα 33 και 050.

Στον στ. 22 του 20ου κεφαλαίου, δεν υπάρχουν κριτικά σύμβολα που να παραπέμπουν στον Apparatus Criticus (κριτικό μηχανισμό).

Στις δύο υποθετικές προτάσεις του στ. 23 έχουμε διαφορετικές γραφές για συγκεκριμένες λέξεις της κάθε μίας πρότασης. Στην πρώτη υποθετική “*ἂν τινων ἀφῆτε τὰς ἀμαρτίας ἀφέωνται αὐτοῖς*” υπάρχει η εκδοχή “*τινος*” αντί “*τινων*” αλλά και οι εκδοχές “*αφιενται*”, “*αφιονται*” και “*αφεθήσεται*” αντί “*ἀφέωνται*” του βασικού κειμένου. Στην δεύτερη υποθετική πρόταση “*ἂν τινων κρατῆτε κεκράτηνται*” υπάρχει η ίδια εκδοχή (“*τινος*” αντί “*τινων*”). Αυτή η λέξη (τινος) και στις δύο υποθετικές προτάσεις που εμφανίζεται έχει αποτυπωθεί δύο φορές, γεγονός το οποίο από μόνο του μας δηλώνει ότι το κείμενο αυτό καθ'αυτό έχει υποστεί επεξεργασία (βάσει της μεθόδου της αντιγραφής) και μας επισημαίνει - κατά τη γνώμη μας - ότι δεν αποτελεί την αυθεντικότερη εκδοχή. Επίσης εντοπίζεται μόνο στο Βατικάνειο κώδικα, σε λατινικά χειρόγραφα (a, e, f, r¹), στην Πεσίττω και στη Συροσιναιτική μετάφραση, ενώ η εκδοχή “*τινων*” την οποία και θεωρούμε ως την πιο αυθεντική (και την υιοθετούμε) εντοπίζεται στο Σιναϊτικό κώδικα 2ης γενιάς, στους μάρτυρες A, D, στον L με μικρές αποκλίσεις (L), στο μεγαλογράμματο χειρόγραφο 50 (050), στις οικογένειες 1 & 13 των ελληνικών μικρογράμματος χειρογράφων (δηλαδή 1. 118. 131. 209 κ.ο.κ. και 13. 69. 124. 174. 230. 346. 543. 788. 826. ... 1709) στο 565 και στο εκλογάδιο 844.

Στον ίδιο στίχο υπάρχει μια πληθώρα μαρτύρων για κάθε εκδοχή. Συγκεκριμένα για την εκδοχή α (αφιενται) η οποία μας είναι γνωστή και από το Βυζαντινό κείμενο, εντοπίζεται στους κάτωθι μάρτυρες: Βατικάνειο 2ης γενιάς, στους μάρτυρες K ,N, W, Γ, Δ, Θ, στο μεγαλογράμματο χειρόγραφο 78, στα μικρογράμματα 33, 700, 1241, 1424 και υπάρχει και συμφωνία στις συριακές μεταφράσεις. Ενώ η παραπλήσια εκδοχή β (αφιονται) εντοπίζεται μόνο σε 2 μάρτυρες (στην αρχική γραφή του Βατικάνειου και στον Αλεξανδρινό τύπου κώδικα Ψ). Η εκδοχή γ (αφεθήσεται) αν και εντοπίζεται στην αρχική γραφή ενός σημαντικού κώδικα - Σιναϊτικό - (Βλ. όπως εκδοχή β, όπου και κει υπήρχε αντίστοιχη μαρτυρία - αρχική γραφή του Βατικάνειου) καθώς και στο λατινικό χειρόγραφο q, στη Σαϊδική και στη Πρωτοβοχαϊρική παράδοση και στη μετάφραση Λυκοπόλεως, τελικά δεν την υιοθετούμε. Συμφωνούμε με την εκδοχή “*ἀφέωνται*” για τρεις λόγους: α) εντοπίζεται σε διαφορετικούς τύπους κειμένων (Σιναϊτικό 2ης γενιάς, στο δυτικού τύπου D και στον Αλεξανδρινό L (8αι.) (με μικρές αποκλίσεις στον L), στους μάρτυρες Καισαρειανού τύπου (στις οικογένειες 1 και 13 των ελληνικών μικρογράμματος χειρογράφων στο 565 χειρόγραφο), στο ελληνικό

μεγαλογράμματο 50 (050) και στο εκλογάδιο 844 β) μέσα από τη μελέτη του κειμένου διαπιστώσαμε πως σε αυτή την πρόταση και στην επόμενη υποθετική πρόταση του στίχου υπάρχει μια αντιστοιχία ρηματική (γ' πληθυντικό πρόσωπο, ήτοι "ἀφέωνται - κεκράτηνται") αλλά και συντακτική γ) μελετώντας τη κριτική έκδοση στο Α' Ιω. (2.12) βλέπουμε πως χρησιμοποιεί ο συγγραφέας τον ίδιο ρηματικό τύπο ("ἀφέωνται").

Στον στ. 24 υπάρχει η προσθήκη του άρθρου "ο" πριν τη λέξη "Ἰησοῦς" η οποία και εντοπίζεται σε πλήθος μαρτύρων (A, K, L, W, Γ, Δ, Θ, Ψ, 050, 078, f^{1.13}, 33, 565, 700, 1241, 1424, στο εκλογάδιο 844 και στο Βυζαντινό κείμενο), την οποία όμως δεν υιοθετούμε διότι απουσιάζει από τους Αλεξανδρινούς μάρτυρες Σιναϊτικό και Βατικάνειο (ισχυρά συμμαρτυρία), από τον P55 (6ος - 7ος αι.) και τον δυτικού τύπου D.

Στον στ. 25 υπάρχουν διαφορετικές γραφές σε πολλά σημεία. Η φράση "τὸν τύπον" αντικαθίσταται με "τον τοπον" ή "τους τύπους". Η πρώτη διαφοροποίηση υπάρχει στο κώδικα N και σε λατινικά χειρόγραφα (f, q), στην Συροσιναϊτική μετάφραση και στην Πεσίττω με μικρές διαφοροποιήσεις, ενώ η δεύτερη εντοπίζεται στον P66 (πιθανή μαρτυρία) στο Καισαρειανού τύπου κειμένου χειρόγραφο (565) (9ος αι.), στη Σαϊδική παράδοση και στη Μετάφραση Λυκοπόλεως. Ένα άλλο σημείο με διαφορετική γραφή είναι αντί της φράσης "εἰς τὸν τύπον τῶν ἡλῶν" η φράση "τον τοπον των ηλων", η οποία υπάρχει στους Βυζαντινούς A και Θ (5ος και 9ος αι. αντίστοιχα), στις αρχαίες λατινικές μεταφράσεις (συμπεριλαμβανομένου και της Vulgata) καθώς και στη Συροσιναϊτική μετάφραση, η οποία διαφοροποιείται ελάχιστα από το ελληνικό κείμενο. Ένα άλλο σημείο διαφοροποίησης είναι στη φράση του βασικού κειμένου "μου τὴν χεῖρα" όπου υπάρχει μετάθεση των λέξεων ("την χειρα μου"), η οποία υπάρχει σε πλήθος κωδίκων A, K, N, Γ, Δ, Θ, Ψ, στο Βυζαντινό κείμενο, στο εκλογάδιο 844, στην οικογένεια 13 κ.α. την οποία όμως δεν υιοθετούμε διότι είναι βελτίωση της γραφής (πιο κατανοητή). Μια άλλη γραφή είναι η "την χειρα" που εντοπίζεται μόνο στην οικογένεια 1, ενώ στο κώδικα D και στην βοχαϊρική μετάφραση καταγράφεται ως "μου τας χειρας". Το βασικό κείμενο έχει ως μάρτυρες τους Αλεξανδρινούς κώδικες (Σιναϊτικό, Βατικάνειο, L και W) το οποίο και υιοθετούμε. Ενώ στον ίδιο στίχο, λίγο πιο πριν, η φράση "τὸν δάκτυλόν μου" εντοπίζεται σε διαφορετική θέση (σύμφωνα με το κριτικό μηχανισμό) στους

Αλεξανδρινούς κώδικες Σιναΐτικο, L & W αλλά και στον κώδικα δυτικού τύπου D.

Στον στ. 26 του 20ου κεφαλαίου, δεν υπάρχουν κριτικά σύμβολα που να παραπέμπουν στον Apparatus Criticus (κριτικό μηχανισμό).

Στον στ. 27 αντί του “γίνου” υπάρχει μία άλλη λέξη “ισθι”. Αν και οι δύο ρηματικές παραλλαγές δηλώνουν προσταγή του ομιλητή Ιησού (πομπός), επιλέγουμε ως αυθεντικότερη τη λέξη “γίνου” για δύο λόγους: α) η λέξη “ισθι” εντοπίζεται μόνο σε έναν μάρτυρα και αυτός είναι Δυτικού τύπου (D) και β) σε άλλο κείμενο του⁴⁵⁵ βλέπουμε πως και κει χρησιμοποιεί το ρήμα “γίνου”.

Στην αρχή του στ. 28 έχουμε για τις λέξεις “ἀπεκρίθη” και “Θωμᾶς” τις κάτωθι προσθήκες: για την πρώτη λέξη το σύνδεσμο “και” ενώ για τη δεύτερη το οριστικό άρθρο “ο”. Και οι δύο προσθήκες έρχονται να τονίσουν με τη σειρά τους το συγκεκριμένο γεγονός, αφού η μεν πρώτη υπογραμμίζει την ενέργεια (“ἀπεκρίθη”) του δέκτη (Θωμά) και την αποδοχή στο κάλεσμα Του, ενώ η δεύτερη το ίδιο τον Θ. ως πρόσωπο. Εντοπίζεται επομένως μια βελτίωση στη γραφή του κειμένου η οποία φυσικά και δεν την δεχόμαστε.

Στον στ. 29 του 20ου κεφαλαίου στην κύρια πρόταση (“λέγει αὐτῶ ὁ Ἰησοῦς”) έχουμε δύο διαφορετικές γραφές· την “λέγει” και την “εἶπε δε”⁴⁵⁶, από τις οποίες κρατάμε τη συντομότερη. Επίσης, αν και εδώ υπάρχει η παράλειψη του άρθρου “ο” στους μάρτυρες Αλεξανδρινού τύπου (στον κώδικα P66 και στο Βατικάνειο κώδικα) δεν υιοθετούμε αυτή την εκδοχή, καθότι στο Apparatus Criticus (κριτικό μηχανισμό) δεν υπάρχουν παραπομπές ως προς το συγκεκριμένο txt (προς σύγκριση) και επομένως συμφωνούμε με το βασικό κείμενο της κριτικής έκδοσης. Τέλος μετά τη μετοχή “ιδόντες” σε κάποιους μάρτυρες (Σιναΐτικό αρχική γραφή του, στην οικογένεια 13, στο 209 μικρογράμματο χειρόγραφο, σε μεμονωμένο μάρτυρα της Vulgata αλλά και σε συμφωνία συριακών μεταφράσεων) υπάρχει η προσθήκη της προσωπικής αντωνυμίας “με”, η οποία σαφώς

⁴⁵⁵Αποκ. 2.10 “γίνου πιστός ἄχρι θανάτου, καὶ δώσω σοι τὸν στέφανον τῆς ζωῆς”.

⁴⁵⁶Υπάρχει και μία άλλη παρόμοια γραφή (λεγει δε), η οποία εντοπίζεται στην αρχική γραφή του Σιναΐτικού κώδικα.

προσπαθεί να βελτιώσει το στυλ του κειμένου και δεν προχωρούμε στην υιοθέτησή της.

Στον στ. 30 υπάρχουν δύο εκδοχές που αφορούν παραλείψεις λέξεων. Η πρώτη αφορά τη λέξη “αὐτοῦ” και η δεύτερη το άρθρο “τῶ”, οι οποίες η μεν πρώτη εντοπίζεται στον Βατικάνειο κώδικα, στο βυζαντινού τύπου κώδικα A και στο εκλογάδιο 844, η δε δεύτερη μόνο στον P66 στην αρχική γραφή του. Το βασικό κείμενο που έχει και τις δύο προαναφερόμενες λέξεις, αν και δεν τηρεί την αρχή του *lectio brevior potior*, το υιοθετούμε, καθώς εντοπίζεται και σε μάρτυρες αλεξανδρινού κειμένου (P66, Ψ, W, L και στον μεγαλογράμματο Σιναϊτικό κώδικα), τον ελληνικό μεγαλογράμματο Θ και στο δυτικού τύπου (D) αλλά και σε βυζαντινού τύπου κειμένου σε πολλά μικρογράμματα χειρόγραφα, στο Βυζαντινό κείμενο και στην αρχαία λατινική μετάφραση και Vulgata. Το εξωτερικά κριτήρια της χρονολογίας αλλά και της γεωγραφικής διασποράς είναι ισχυρά.

Στον στ. 31 υπάρχει μια διαφοροποίηση στο ρήμα “πιστεύσητε”. Η παραλλαγή “πιστευητε” υποστηρίζεται από την πιθανή μαρτυρία του P66 ενός κειμένου αλεξανδρινού τύπου, στην αρχική μορφή του χειρογράφου του Σιναϊτικού κώδικα, στο Βατικάνειο κώδικα, στο εκλογάδιο 2211. Το βασικό κείμενο “πιστεύσητε” εντοπίζεται στο Σιναϊτικό κώδικα δεύτερης γενιάς και στους Αλεξανδρινούς τύπους 33 και W, στους μάρτυρες A, Ψ Βυζαντινού τύπου, στο Βυζαντινό κείμενο, στο μάρτυρα D (Δυτικού τύπου) και στις οικογένειες Καισαρειανού τύπου 1 και 13. Υιοθετούμε και μεις το “πιστεύσητε”, ήτοι το βασικό κείμενο, μιας και η τελική πρόταση (ίνα πιστεύσητε) με Υποτακτική θέλει να δηλώσει σε όλους τον προσδοκώμενο σκοπό του συγγραφέα.

Στο σημείο αυτό θα θέλαμε να αναφερθούμε στις παραλλαγές της φράσης του βασικού κειμένου “ἐστιν ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς”. Στο κώδικα D και στο λατινικό μικρογράμματο χειρόγραφο e με μικρή απόκλιση έχουμε την α) παραλλαγή “χριστος υιος εστιν”, στον Αλεξανδρινού τύπου κώδικα W και στα λατινικά μικρογράμματα χειρόγραφα b, f c (με μικρή απόκλιση στο c) έχουμε την β) παραλλαγή “ο χριστος εστιν ο υιος”, ενώ υπάρχει και μία τρίτη διαφορετική γραφή, η οποία εντοπίζεται στη λατινική μετάφραση του Ειρηναίου και είναι η ακόλουθη: “εστιν ο υιος”. Δεν υιοθετούμε κάποια από τις προαναφερόμενες παραλλάγες, και

συμφωνούμε με το βασικό κείμενο, καθότι αν και η μεν πρώτη είναι συντομότερη του βασικού κειμένου, εντοπίζεται μόνο σε ένα κώδικα και αυτός είναι Δυτικού τύπου και μόλις σε ένα μικρογράμματο λατινικό χειρόγραφο. Ως προς τη δεύτερη παραλλαγή, όπου γίνεται μια μετάθεση στη σειρά των λέξεων εντοπίζεται μόνο σε ένα κώδικα του 5ου αι. και σε λατινικά μικρογράμματα ενώ η τρίτη, που και αυτή είναι συντομότερη της βασικής εκδοχής, υπάρχει μόνο σ' ένα μάρτυρα (στη λατινική μετάφραση του Ειρηναίου).

Επιπλέον στον ίδιο στίχο, υπάρχει ως εκδοχή η προσθήκη της λέξης “αιωνιον” μετά την “ζωήν” του βασικού κειμένου, την οποία εντοπίζουμε στο Σιναϊτικό, στον D, στους L και Ψ, στις περισσότερες αρχαίες λατινικές μεταφράσεις, στην Καισαρειανού τύπου οικογένεια 13, σε μεταφράσεις, όπως αυτής της Φιλοξένειας, τη Σαχιδικής, της βοχαιϊρικής καθώς και στην αρχαία λατινική μετάφραση του Ειρηναίου. Δεν την υιοθετούμε αυτή την προσθήκη, γιατί αποτελεί βελτίωση της αρχικής γραφής, έρχεται σε αντίθεση με την *lectio brevior potior*, καθώς δεν είναι η συντομότερη αλλά και με την *lectio difficilior*, καθώς η απουσία της λέξης “αιωνιον”, μας δυσκολεύει ως προς την αναφορά της φράσης “ζωήν ἔχητε”.

Μελετώντας το κριτικό κείμενο⁴⁵⁷ καταλήξαμε στο παρακάτω κείμενο (τελικό) το οποίο και θα αποτελέσει τη βάση της έρευνάς μας και είναι το εξής:

❖ **20.18**⁴⁵⁸ “ἔρχεται Μαριάμ ἢ Μαγδαληνὴ ἀγγέλλουσα τοῖς μαθηταῖς ὅτι ἑώρακα⁴⁵⁹ τὸν κύριον, καὶ ταῦτα εἶπεν αὐτῇ.”

⁴⁵⁷ *Novum Testamentum Graece*, σελ. 337, 350-351 & 372-374.

⁴⁵⁸ Εξετάζοντας το κείμενο του εικοστού κεφαλαίου - γνωστό και ως “πρώτος επίλογος” του Ιω. Ευαγγελίου - σε σχέση με όλο το ευαγγέλιο, εντοπίζουμε σε αυτό τη φανέρωση του σκοπού συγγραφής ολόκληρου του Ευαγγελίου. Αυτό από μόνο του προσδίδει την αυθεντικότητα ως προς το ίδιο το κείμενο (ως κείμενο), που μας έχει παραδοθεί αλλά και την αυθεντία ως προς την παράδοση της Εκκλησίας. Ο Καραβιδόπουλος, στην “Εισαγωγή του στην Καινή Διαθήκη” (σελ. 211) αναφέρει χαρακτηριστικά: “επίσης έχει κανείς την εντύπωση ότι ο Ιωάννης ομιλεί στο ευαγγέλιο του όχι ως μεμονωμένο πρόσωπο, αλλά ως εκπρόσωπος της Εκκλησίας απηχώντας σε κάθε βήμα την πίστη της”.

⁴⁵⁹ Βλ. παρακάτω 6.1.5.1.

19 “Ούσης οὖν ὀψίας τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τῇ μιᾷ σαββάτων καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων ὅπου ἦσαν οἱ μαθηταὶ διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων, ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον καὶ λέγει αὐτοῖς· εἰρήνη ὑμῖν.”

20 “καὶ τοῦτο εἰπὼν ἔδειξεν τὰς χεῖρας καὶ τὴν πλευρὰν αὐτοῖς. ἐχάρησαν οὖν οἱ μαθηταὶ ἰδόντες τὸν κύριον.”

21 “εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς πάλιν· εἰρήνη ὑμῖν· καθὼς ἀπέσταλκέν με ὁ πατήρ, καὶ γὰρ πέμπω ὑμᾶς.”

22 “καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐνεφύσησεν καὶ λέγει αὐτοῖς· λάβετε πνεῦμα ἅγιον.”

23 “ἂν τινῶν ἀφῆτε τὰς ἀμαρτίας ἀφέωνται αὐτοῖς, ἂν τινῶν κρατῆτε κεκράτηνται.”

24 “Θωμᾶς δὲ εἷς ἐκ τῶν δώδεκα, ὁ λεγόμενος Δίδυμος, οὐκ ἦν μετ’ αὐτῶν ὅτε ἦλθεν Ἰησοῦς.”

25 “ἔλεγον οὖν αὐτῷ οἱ ἄλλοι μαθηταί· ἐώρακαμεν τὸν κύριον. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· ἐὰν μὴ ἴδω ἐν ταῖς χερσίν αὐτοῦ τὸν τύπον τῶν ἥλων καὶ βάλω τὸν δάκτυλόν μου εἰς τὸν τύπον τῶν ἥλων καὶ βάλω μου τὴν χεῖρα εἰς τὴν πλευρὰν αὐτοῦ, οὐ μὴ πιστεύσω.”

26 “Καὶ μεθ’ ἡμέρας ὀκτῶ πάλιν ἦσαν ἔσω οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ Θωμᾶς μετ’ αὐτῶν. ἔρχεται ὁ Ἰησοῦς τῶν θυρῶν κεκλεισμένων καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον καὶ εἶπεν· εἰρήνη ὑμῖν.”

27 “εἶτα λέγει τῷ Θωμᾷ· φέρε τὸν δάκτυλόν σου ὧδε καὶ ἴδε τὰς χεῖράς μου καὶ φέρε τὴν χεῖρά σου καὶ βάλε εἰς τὴν πλευρὰν μου, καὶ μὴ γίνου ἄπιστος ἀλλὰ πιστός.”

28 “ἀπεκρίθη Θωμᾶς καὶ εἶπεν αὐτῷ· ὁ κύριός μου καὶ ὁ θεός μου.”

29 “λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· ὅτι ἐώρακάς με πεπίστευκας; μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες.”

30 “Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα σημεῖα ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἐνώπιον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἃ οὐκ ἔστιν γεγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ.”

31 “ταῦτα δὲ γέγραπται ἵνα πιστεύσητε ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ ἵνα πιστεύοντες ζωὴν ἔχητε ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ.”

6.1.3 ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Η δομή στη συγκεκριμένο κεφάλαιο είναι γραμμική, δημιουργώντας σταδιακά τη κλιμάκωση / κορύφωση. Εξετάζοντας το κείμενο μπορούμε να διακρίνουμε δύο ενότητες, οι οποίες οριοθετούνται από τις ίδιες τις εμφανίσεις του Αναστημένου Ιησού στο στενό κύκλο των μαθητών του. Ως γέφυρα αυτών των δύο ενότητων θα μπορούσε να αποτελέσει η καταγραφή της πρώτης αντίδρασης του Θ. στις αναγγελίες των μαθητών.

6.1.4. ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΜΕ ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ

Τα παλαιοδιαθηκικά κείμενα που μας αφορούν είναι συνολικά πέντε (5) στον αριθμό και η αντιστοίχισή τους με τα κείμενα στο Ιω. είναι η ακόλουθη:

Στο στ. 19 του 20ου κεφαλαίου *“Οὔσης οὖν ὀψίας..... αὐτοῖς· εἰρήνη ὑμῖν”* και συγκεκριμένα στην τελευταία φράση (*“εἰρήνη ὑμῖν”*) παραλληλίζεται το *“καὶ εἶπεν αὐτοῖς μὴ φοβεῖσθε εἰρήνη ὑμῖν ἔσται τὸν δὲ θεὸν εὐλογεῖτε εἰς τὸν αἰῶνα”*⁴⁶⁰ από το *“Τωβίτ”*.

Στο στ. 22 του ίδιου κεφαλαίου, η φράση *“καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐνεφύσησεν καὶ λέγει αὐτοῖς· λάβετε πνεῦμα ἅγιον.”* (στην οποία καταγράφεται η πνευματοδοσία των μαθητών του Κυρίου) παραλληλίζονται τρία (3) παλαιοδιαθηκικά κείμενα:

- το *“καὶ ἔπλασεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν”*⁴⁶¹ από το βιβλίο της *“Γενέσεως”*
- το *“καὶ εἶπεν πρὸς με προφήτευσον νίε ἄνθρωπον προφήτευσον ἐπὶ τὸ πνεῦμα καὶ εἶπὸν τῷ πνεύματι τάδε λέγει κύριος ἐκ τῶν τεσσάρων πνευμάτων ἐλθὲ καὶ ἐμφύσησον εἰς τοὺς νεκροὺς τούτους καὶ ζησάτωσαν”*⁴⁶² από τον *“Ιεζεκιήλ”*

⁴⁶⁰Τωβίτ. 12. 17.

⁴⁶¹Γέν. 2. 7.

⁴⁶²Ιεζ. 37. 9.

- το “ὅτι ἠγνόησεν τὸν πλάσαντα αὐτὸν καὶ τὸν ἐμπνεύσαντα αὐτῷ ψυχὴν ἐνεργοῦσαν καὶ ἐμφυσήσαντα πνεῦμα ζωτικόν”⁴⁶³ ἀπὸ τῆ “Σοφία Σολομώντος”.

Στο στ. 28 του ίδιου κεφαλαίου, η φράση "ὁ κύριός μου καὶ ὁ θεός μου" (στην οποία καταγράφεται η ομολογία τῆς πίστεως του μαθητῆ Θωμά στο πρόσωπο του Ἰησοῦ) παραλληλίζεται ο στίχος 23 του 34ου ψαλμοῦ: "ἐξεγέρθητι κύριε καὶ πρόσχευ τῇ κρίσει μου ὁ θεός μου καὶ ὁ κύριός μου εἰς τὴν δίκην μου".⁴⁶⁴

6.1.5. ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ - ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΤΙΧΩΝ

Στο σημεῖο αὐτό θα πρέπει να αναφέρουμε πως για τὴν καλύτερη ἐρμηνευτικῆς μας προσπάθεια προσεγγίζουμε καὶ ἀναλύουμε κάθε στίχο χωριστά.

6.1.5.1. ΠΡΩΤΗ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΟΥ ΑΝΑΣΤΗΜΕΝΟΥ ΙΗΣΟΥ ΣΤΟΥΣ ΔΕΚΑ ΜΑΘΗΤΕΣ

Εισαγόμαστε στο σκηνικό με τον ἀκόλουθο στίχο:

18⁴⁶⁵ “ἔρχεται Μαριὰμ ἢ Μαγδαληνὴ ἀγγέλλουσα τοῖς μαθηταῖς ὅτι ἐώρακα τὸν κύριον⁴⁶⁶, καὶ ταῦτα εἶπεν αὐτῇ.”

⁴⁶³Σοφ. Σολ. 15. 11.

⁴⁶⁴Ψ. 34.23 (35).23.

⁴⁶⁵Ο στίχος θα μπορούσε να λάβει το τίτλο: Αναγγελία του Ὑπερφυσικοῦ γεγονότος τῆς ΑΝΑΣΤΑΣΗΣ του Ἰησοῦ Χριστοῦ (καὶ προετοιμασία μαθητῶν για τὴν κατ’ ἰδίαν συνάντηση με τον Ἰησοῦ Χριστό).

⁴⁶⁶“Ἡ δε Μαγδαληνὴ προς Πέτρον καὶ Ἰωάννη ἀπῆει, μεθ’ ὧν καὶ προς τον τάφον πάλιν ἔρχεται μόνῃ· κακείνων ἀναχωρησάντων, αὐτὴ παραμείνασα τῆς Δεσποτικῆς ἀξιούται καὶ αὐτὴ θῆαυ, καὶ προς τους ἀποστόλους καὶ αὐτὴ πέμπεται, καὶ προς αὐτοὺς ἔρχεται πάλιν, ἀπαγγέλλουσα πᾶσιν, ὡς Ἰωάννης φησὶν, “Ὅτι ἐώρακε τον Κύριον, καὶ ταῦτα εἶπεν αὐτῇ””.

Ο συγγραφέας χρησιμοποιώντας ένα ρήμα κίνησης⁴⁶⁷ και ως υποκείμενο της κίνησης τη Μαρία τη Μαγδαληνή (ένα πρόσωπο γνωστό στην πρώτη κοινότητα των Χριστιανών του Ιησού), επιτυγχάνει τη σύνδεση μεταξύ της πρώτης αφήγησης που σχετίζεται με το γεγονός της Αναστάσεως αυτό καθαυτό και της τρέχουσας αφήγησης που αναφέρεται στην πρώτη αναστάσιμη εμφάνισή Του στους δέκα μαθητές. Με αυτό τον τρόπο επιδιώκει οι ακροατές – συνοδοιπόροι να παραμείνουν σ' αυτή τη πορεία (προς την πίστη) έως το τέλος της αφήγησης, χωρίς να παρεκκλίνουν.

Η χρήση του “έώρακα” στο Ιω 20.18.

Όπως έχουμε προαναφέρει, το εικοστό κεφάλαιο είναι ο πρώτος επίλογος του Ιω. ευαγγελίου. Θέλει να κλείσει αυτόν το κύκλο της αφήγησης, όπως ακριβώς τον ξεκίνησε, με την αναφορά στη θεότητα του Ιησού. “*Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος*”⁴⁶⁸. (Ας μην ξεχνάμε ότι ο συγγραφέας σε όλο το ευαγγέλιο επισημαίνει τη θεότητά Του). Στον στ. 18 έρχεται η Μαρία η Μαγδαληνή ως ο αγγελιαφόρος και πληροφορεί τους μαθητές ότι ο Κύριος αναστήθηκε. Δηλώνει στους μαθητές αυτό που είδε και έζησε, “έώρακα τὸν κύριον”. **Είδε τον Κύριο.** Αυτή η φράση κατά τη γνώμη μας είναι μια φράση “κλειδί”, την οποία εισάγει ορθώς ο συγγραφέας πριν την αφήγηση των εμφανίσεων του Ιησού Χριστού και ακριβώς μετά το γεγονός της Ανάστασης. Συνδέει το χρόνο της Δημιουργίας με την αρχή της Αναδημιουργίας. Θέλει ξεκάθαρα να δηλώσει⁴⁶⁹, ότι η Μαρία είδε τον ίδιο το Θεό. Η αναφορά του βιβλικού ρήματος “έώρακα” χρησιμοποιείται από τη πλευρά του συγγραφέα προκειμένου να επι-κοινωνήσει το ανέκφραστο: αυτό καθαυτό το γεγονός της Ανάστασης του Κυρίου αλλά και της εμφάνισης Του στη μαθήτριά Μαρία από τα Μάγδαλα. Σύμφωνα με το Χρ. Καρακόλη “ο ευαγγελιστής Ιωάννης επεξεργάζεται θεολογικά

Βλ. Γρηγόριος Παλαμάς, *Ομιλίες Τεσσεράκοντα μία, Ομιλία (ΙΗ΄) Τη Κυριακή των Μυροφόρων· εν η και ότι πρώτη τον Κύριον η Θεοτόκος είδεν εκ νεκρών αναστάντα.* PG 151. 245C.

⁴⁶⁷Παραπέμπει στο γνωστό “έρχου και ίδε”. Πρβλ Ιω. 1.46 “καὶ εἶπεν αὐτῷ Ναθαναήλ· ἐκ Ναζαρετ δύναται τι ἀγαθὸν εἶναι; λέγει αὐτῷ [ὁ] Φίλιππος· ἔρχου καὶ ἴδε”.

⁴⁶⁸Ιω. 1.1.

⁴⁶⁹Ξεκινά με το δηλωτικό ότι Πρβλ. Ιω. 20.18 “έρχεται Μαριάμ ἡ Μαγδαληνή ...ὅτι έώρακα τὸν κύριον...εἶπεν αὐτῇ”.

την παλαιδιαθηκική σοφολογική παράδοση, την χρησιμοποιήσει στην ερμηνεία του προσώπου του Ιησού Χριστού⁴⁷⁰. Είναι ένα καθαρά Παλαιδιαθηκικό άκουσμα, αφού στις είκοσι επτά (27) φορές που υπάρχει στην Αγία Γραφή, είκοσι τέσσερις (24) φορές υπάρχει στην Παλαιά και μόλις τρεις (3) φορές στην Καινή και αυτές μόνο στο συγκεκριμένο ευαγγέλιο. Και οι τρεις έχουν καθαρά σχέση με τη θεότητα του Ιησού. Η πρώτη, εντοπίζεται στο πρώτο κεφάλαιο κατά τη μαρτυρία του Ιωάννη στη Βάπτιση του Ιησού⁴⁷¹, η δεύτερη στο όγδοο κεφάλαιο, όπου το εκφέρει ο ίδιος ο Κύριος⁴⁷² και η τρίτη είναι αυτή που εξετάζουμε (εικοστό κεφάλαιο). Στα βιβλία της Παλαιάς το συγκεκριμένο ρήμα χρησιμοποιείται αποκλειστικά για γεγονότα ιδιαίτερης σημασίας. Ο συγγραφέας του Ιω. ευαγγελίου ανακαλεί από τη μνήμη του κάθε ακροατή γεγονότα που έχει ήδη αναφέρει σε προηγούμενες αφηγήσεις ή υιοθετεί τις προσλαμβάνουσες παραστάσεις τους⁴⁷³ προκειμένου να επιτύχει τον επιθυμητό σκοπό: τη σύνδεση του προσώπου του Ιησού με τον ίδιο το Θεό. Η Μαρία από τα Μάγδαλα, προ ολίγου έζησε⁴⁷⁴ κάτι το ανεπανάληπτο, το οποίο θα λέγαμε είναι όχι απλώς παρόμοιο αλλά και “ομοούσιο” με κάποιο παλαιότερο βιβλικό γεγονός. Στην αφήγηση των στίχων 12-17 (διάλογος της Μαρίας με τους αγγέλους στο κενό μνημείο, η συνάντησή της με τον Ιησού και ο διάλογος που ακολούθησε με το γνωστό σε όλους μας “μη μου άπτου”) έρχεται ο συγγραφέας, ως αυθεντικός σημίτης⁴⁷⁵, να ανακαλέσει στη μνήμη των ακροατών το

⁴⁷⁰Βλ. Χ. Καρακόλης, *En ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος: Το αποκλειστικά παλαιδιαθηκικό υπόβαθρο, η μετεξέλιξη και η θεολογική σημασία του όρου “Λόγος” στο Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο*, σελ. 153.

⁴⁷¹Ιω. 1.34 “κἀγὼ ἐώρακα καὶ μεμαρτύρηκα ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ”.

⁴⁷²Ιω. 8.38 “ἂ ἐγὼ ἐώρακα παρὰ τῷ πατρὶ λαλῶ· καὶ ὑμεῖς οὖν ἂ ἠκούσατε παρὰ τοῦ πατρὸς ποιεῖτε”.

⁴⁷³Σ. Δεσπότης, *Η Αποκάλυψη του Ιωάννη*, σελ. 12.

⁴⁷⁴Χρησιμοποιεί ο συγγραφέας πολύ σοφά, κατά τη γνώμη μας, το “έώρακα” τη δεδομένη στιγμή. Παρακείμενος του ρ. ορώ, για να δηλώσει σε όλους πως ναι μεν η πράξη (ήτοι η συνάντησή της με τον Κύριο) άρχισε και ολοκληρώθηκε στο παρελθόν τα αποτελέσματά της όμως **ισχύουν και τώρα!**

⁴⁷⁵“Οτι θέλει να εἴπη Σημίτης το λέγει δια της αφηγήσεως μίας ιστορίας. Και τα υψηλότερα των νοημάτων εκφράζονται διά μιας ιστορίας. Τι είναι ο Θεός και ο άνθρωπος δυνάμεθα να μάθωμεν μόνον εντός της ιστορίας της θείας αποκαλύψεως, η οποία βαίνει παραλλήλως και διασταυρούται προς την ιστορία του λαού του Θεού εντός του κόσμου. Η άμεσος ιστορική πραγματικότης είναι διά τον άνθρωπον της Π. Διαθήκης ο χώρος όπου ο Θεός αποκαλύπτει το θέλημά Του. Τοιούτος χώρος δεν είναι τόσον η φύσις ή ο θεῖος νους του ανθρώπου, καθώς ἐπίστευον οι Ἕλληνες, ἀλλ’ η άμεσος του ανθρώπου ἐμπειρία εκ της

γνωστό σε όλους γεγονός της συνάντησης του Μωυσή με το Θεό στο βουνό Χωρήβ, για να υπογραμμίσει ξανά την προαναφερθείσα σύνδεση⁴⁷⁶. Στο τρίτο κεφάλαιο της Εξόδου περιγράφεται η κλήση του Μωυσή. Αρχικά, άγγελος Κυρίου του φανερώθηκε μέσα σε μια πύρινη φλόγα που έβγαινε από μια βάτο. Ο Μωυσής πλησιάζοντας τη βάτο για να παρατηρήσει καλύτερα το θαυμαστό σημείο – το παράδοξο θέαμα – άκουσε άγγελο να του προστάζει να μην προχωρήσει άλλο. Τότε ο Θεός του αποκαλύφθηκε : “καὶ εἶπεν αὐτῷ ἐγὼ εἰμι ὁ θεὸς τοῦ πατρὸς σου θεὸς Ἀβραὰμ καὶ θεὸς Ἰσαὰκ καὶ θεὸς Ἰακώβ...”⁴⁷⁷ και Του μίλησε για τα βάσανα και την καταπίεση που βίωνε ο περιούσιος λαός Του⁴⁷⁸. Τέλος, του ανέθεσε την σπουδαία αποστολή που έπρεπε να φέρει εις πέρας (ως πλέον προφήτης Μωυσής). Κατά τη γνώμη μας, ο συγγραφέας χρησιμοποίησε αυτό το βιβλικό *έωρακα* πέραν την προαναφερόμενης σύνδεσης (Ιησούς = Θεός) για έναν ακόμη διττό λόγο: α) για να δώσει στους ακροατές την πραγματική, την οντολογική πληρότητα της Μαρίας από τη συνάντησή της με τον Αναστημένο Ιησού (μετά τη θέαση του προσώπου του Θεού⁴⁷⁹) β) να αποδώσει - όσο αυτό είναι δυνατό – λεκτικά την προσπάθειά της, να μεταφέρει η ίδια, στους μαθητές Του, το “ανείπωτο”, ασύλληπτο γεγονός της Ανάστασης, το δικό της *βίωμα* (και στις καρδιές των μαθητών του Ιησού θα πραγματωθεί ένα παρόμοιο βίωμα, όταν και αυτοί με τη σειρά τους Τον συναντήσουν). **Ο μοναδικός τρόπος έκφρασης αλλά και**

ζωής του πλησίον, τα ιστορικά γεγονότα και η πορεία των υπό το πρίσμα του Κριτού και Σωτήρος Χριστού, ως γνήσιοι σημίται, το είπον δια της αφηγήσεως ιστορικών γεγονότων.” Σ. Αγουρίδου, *Εισαγωγή εις την Καινήν Διαθήκην*, σελ. 81.

⁴⁷⁶Ίω. 1.1.

⁴⁷⁷Εξ. 3.6.

⁴⁷⁸Εξ. 3.7 Μετάφραση: “Ο Κύριος συνέχισε: “Είδα τη δυστυχία του λαού μου στην Αίγυπτο, και άκουσα την κραυγή τους εξαιτίας των καταπιεστών τους.”” Η Αγία Γραφή, Ελληνική Βιβλική Εταιρεία, Η Π.Δ., σελ. 73.

⁴⁷⁹Πρβλ. “[...] ὅθεν και Μωυσής εν τῷ ομιλεῖν Θεῷ εδοξάσθη το πρόσωπον. Οράτε ὅτι και Μωυσής μετεμορφώθη αναβάς εις το ὄρος, και οὕτως εἶδε την δόξαν Κυρίου;” Βλ. Γρηγόριος Παλαμάς, *Ομιλῖαι Τεσσεράκοντα μία, Ομιλία (ΛΔ΄) Εἰς την σεπτὴν Μεταμόρφωσιν του Κυρίου και Θεού και Σωτήρος ημων Ιησού Χριστού· εν η παράστασις, ὅτι το κατ’ αὐτὴν φως ἀκτιστόν ἐστι*, PG 151. 432B | Ομοίως: “Και ο Μωυσής δε και ο Ηλίας εν αὐτῇ τῇ δόξῃ σὺν αὐτῷ οφθέντες, τούτο παρέστησαν ημῖν. Ο δέ Μωυσής ου μόνον ἐπὶ του Θαβωρίου κοινωνός ὢν της θεϊκῆς δόξης ανεφάνη, αλλά και ηνῖκα το πρόσωπον οὕτως εδοξάσθη, ως μή δύνασθαι τους υἱούς Ἰσραὴλ ατενίζειν πρὸς αὐτό.” Βλ. Γρηγόριος Παλαμάς, *Ομιλῖαι Τεσσεράκοντα μία, Ομιλία (ΛΕ΄) Εἰς την αὐτὴν του Κυρίου Μεταμόρφωσιν· εν η παράστασις, ως εις και ἀκτιστον ἐστὶ το κατ’ αὐτὴν θεϊότατον φως, ἀλλ’ ουκ ἐστιν ουσία του Θεού.* PG 151. 445D.

προσέγγισης του υπέρλογου γεγονότος της Αναστάσεως του Κυρίου είναι δια μέσου βιβλικών γεγονότων, φοβερής απήχησης και επιρροής.

Ως φυσικό επακόλουθο της αισθητής όρασης (“έώρακα”) είναι το πλήθος των συναισθημάτων που κατακυριεύουν τη Μαρία και η επακόλουθη αλλοίωση στο “είναι” της. Ανατρέχοντας στη βιβλική αναφορά της συνάντησης του Ιακώβ με τον Ιωσήφ διαπιστώνουμε από πλευράς μας, μία ομοιότητα στις αντιδράσεις, στα συναισθήματα και στη μεταβολή του ψυχισμού των πρωταγωνιστικών προσώπων (Ιακώβ, Μαρία). Αυτή η ομοιότητα εμφανίζεται ακριβώς μετά τη βλεμματική επαφή με τα πολυαγαπημένα και πολύτιμα τους πρόσωπα. Πρόσωπα τα οποία δεν πίστευαν ποτέ ότι θα αντίκριζαν ξανά (Ιωσήφ, Ιησούς).

Μία απρόσμενη, ανέλπιστα, απίστευτη και χωρίς προηγούμενο συνάντηση βιώνει ο Πατριάρχης Ιακώβ. Η χαρά, την οποία δεν περίμενε να βιώσει ποτέ του, τώρα τον (κατα)κυριεύει. Είναι σχεδόν ασύλληπτη, ασύγκριτη και τόσο πλήρης που ξεπερνά και την ίδια την επιθυμία του να ζήσει, να υπάρχει. Απευθυνόμενος στον υιό του Ιωσήφ, του λέει χαρακτηριστικά: “ἀποθανοῦμαι ἀπὸ τοῦ νῦν ἐπεὶ **έώρακα** τὸ πρόσωπόν σου ἔτι γὰρ **σὺ ζῆς**”⁴⁸⁰. Κάπως έτσι, θεωρούμε πως θα ένιωσε και η μαθήτρια Μαρία!

Συνεχίζοντας την ερμηνεία – ανάλυση του στ. 18, διαπιστώνουμε για μία ακόμη φορά, την αναφορά στη λέξη “κύριος” (σε πολλά σημεία του ευαγγελίου ο Ιησούς ονομάζεται Κύριος από τους μαθητές και όχι μόνον). Στο εικοστό κεφάλαιο, η Μαρία έχει αναφέρει τη συγκεκριμένη λέξη, ήδη τρεις φορές⁴⁸¹. Εξ αυτών, η φράση της “τὸν κύριον” δηλώνει ξεκάθαρα σε όλους (μαθητές και ακροατές) ποιον είδε και παράλληλα υπενθυμίζει πως αυτός που είδε δεν είναι απλώς ένας διδάσκαλος ή ένας από τους προφήτες ή και ακόμη ο Μεσσίας (με την ιουδαϊκή έννοια)⁴⁸² αλλά είναι ο ίδιος ο Θεός.

Ο συγγραφέας συνεχίζει τον στίχο με τη χρήση της φράσης “καὶ ταῦτα εἶπεν αὐτῇ”. Η φράση “καὶ ταῦτα” χρησιμοποιείται αρχικά για τα μόλις, προαναφερθέντα από και προς την κοινότητα, ακούσματα:

⁴⁸⁰Γέν. 46. 30.

⁴⁸¹Ιω. 20,2,13, 15. Οι δύο πρώτες σχετίζονται με τον Κύριο, ενώ η τρίτη αναφέρεται στον κηπουρό.

⁴⁸²Ι. Καραβιδόπουλος, *Εισαγωγή στην Καινή Διαθήκη*, σελ. 226.

(κεφάλαιο 20ο) του ήρμένου λίθου⁴⁸³, του κενού τάφου, του υπερφυσικού γεγονότος της Αναστάσεως του Κυρίου, της ομιλίας Του με τη Μαρία.

Θεωρούμε όμως, ότι επεκτείνεται και για όλες τις επαγγελίες και τις υποσχέσεις που είχε δώσει ο προ της Αναστάσεως Κύριος και οι οποίες θα πραγματωθούν από τον Αναστημένο Κύριο εντός ολίγου (Έλευση του Παρακλήτου) αλλά και στο μέλλον (κατά την Δεύτερη και Ένδοξη Παρουσία Του). Όλα αυτά, λειτουργούν κυρίως σωτηριολογικά (διατηρώντας την επιθυμητή εσχατολογική προοπτική του συγγραφέα) αλλά και ως ιστορικές καταγραφές στον παρόντα χρόνο των πρώτων ακροατών (για τους οποίους αρχικά γράφεται και απευθύνεται το “Κατά Ιωάννην”), στο χρόνο που διανύουμε (2020 - 2021) και στο παντοτινό παρόν (το οποίο θα λειτουργεί σε κάθε χριστιανική κοινότητα ανά τους αιώνες). Κατά δεύτερον, λειτουργούν ως συνδεδετικός κρίκος με αυτά που θα επακολουθήσουν, την αφήγηση δηλαδή των δύο επόμενων εμφανίσεων του Κυρίου στους μαθητές Του.

Ολοκληρώνοντας την ερμηνεία μας στο στ. 18 θεωρούμε πως ο συγγραφέας με τη φράση “καὶ ταῦτα εἶπεν αὐτῇ” επιδιώκει να μεταφέρει στους ακροατές τη βεβαιότητα ότι οι μαθητές επεξεργάστηκαν τα λεγόμενα της Μαρίας στο βάθος της καρδιάς τους⁴⁸⁴. Έτσι λοιπόν διαπιστώνουμε πως στους στίχους 20.1⁴⁸⁵, 2-3⁴⁸⁶, 10-11⁴⁸⁷ & 14⁴⁸⁸ υπάρχει μία αναφορά στον παράγοντα χρόνο, σε αντίθεση με το στίχο που

⁴⁸³Ιω. 20.1 “Τῇ δὲ μιᾷ τῶν σαββάτων Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ ἔρχεται πρωῒ σκοτίας ἔτι οὔσης εἰς τὸ μνημεῖον καὶ βλέπει τὸν λίθον ἡρμένον ἐκ τοῦ μνημείου”.

⁴⁸⁴Όχι απλώς το άκουσμα του μηνύματος πως ο λίθος του τάφου ήτο σηκωμένος και της αναγγελίας της Αναστάσεως του Ιησού, αλλά και της εικόνας του προσώπου της που αποτυπώθηκε στην μνήμη τους την ώρα που τους ανήγγειλε ότι συνάντησε και συνομίλησε μαζί με τον διδάσκαλο τους. **Πως αλλοιώθηκε η ύπαρξή της, μετά την συνάντησή της με τον Κύριο”.**

⁴⁸⁵Ιω. 20.1 “Τῇ δὲ μιᾷ τῶν σαββάτων Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ ἔρχεται πρωῒ σκοτίας ἔτι οὔσης εἰς τὸ μνημεῖον” (άμεση πληροφόρηση για το χρόνο που η Μαρία πήγε στο τάφο).

⁴⁸⁶Ιω. 20.2 -3 “τρέχει οὖν καὶ ἔρχεται πρὸς Σίμωνα Πέτρον καὶ πρὸς τὸν ἄλλον μαθητὴν ὃν ἐφίλει ὁ Ἰησοῦς καὶ λέγει αὐτοῖς· ἦραν τὸν κύριον ἐκ τοῦ μνημείου καὶ οὐκ οἶδαμεν ποῦ ἔθηκαν αὐτόν. Εξῆλθεν οὖν ὁ Πέτρος καὶ ὁ ἄλλος μαθητὴς καὶ ἦρχοντο εἰς τὸ μνημεῖον.” (έμμεση πληροφόρηση για το χρόνο που ο Πέτρος και ο άλλος μαθητής πήγαν στο κενό μνημείο).

⁴⁸⁷Ιω. 20.10 -11 “ἀπῆλθον οὖν πάλιν πρὸς αὐτοὺς οἱ μαθηταί. Μαρία δὲ εἰστήκει πρὸς τῷ μνημείῳ ἔξω κλαίουσα. ὡς οὖν ἔκλαιεν, παρέκυψεν εἰς τὸ μνημεῖον” (έμμεση πληροφόρηση για το χρόνο της εμφάνισης των δύο αγγέλων).

⁴⁸⁸“ταῦτα εἶποῦσα ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω καὶ θεωρεῖ τὸν Ἰησοῦν ἐστῶτα καὶ οὐκ ἤδει ὅτι Ἰησοῦς ἐστίν,” (έμμεση πληροφόρηση για το χρόνο της εμφάνισης του ίδιου του Ιησού).

εξετάζουμε - γεγονός της αναγγελίας της συνάντησής της με τον Κύριο - όπου ο συγγραφέας θεωρούμε σκοπίμως αφαιρεί αυτή τη χρονική αναφορά, προκειμένου να υπάρξει (και εδώ όπως και στις προαναφερόμενες περιπτώσεις που εξετάσαμε στα κεφάλαια 11 & 14) ένα διάστημα ικανό - αρκετό - για **εσωτερική διεργασία**⁴⁸⁹ των μαθητών. Αυτή θα λειτουργήσει ως προετοιμασία για την δική τους προσωπική⁴⁹⁰ συνάντηση με τον Αναστημένο Ιησού και θα συμβάλλει στην αποδοχή των λεγομένων Του. Όλα αυτά θα συνηγορήσουν στην ωρίμανση της πίστης τους.

19 *“Οὔσης οὖν ὀψίας τῆ ἡμέρα ἐκείνη τῆ μιᾶ σαββάτων καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων ὅπου ἦσαν οἱ μαθηταὶ διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων, ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον καὶ λέγει αὐτοῖς· εἰρήνη ὑμῖν.”*

Στο συγκεκριμένο στίχο ο συγγραφέας προσδιορίζει το χρόνο και τον τόπο⁴⁹¹ στον οποίο πρόκειται να πραγματοποιηθούν οι εμφανίσεις του Αναστημένου Ιησού (εξάλλου πάντα αναφέρεται στο χωροχρόνο σε σημαντικά γεγονότα της τριετούς δράσης Του: στο γάμο της Κανά⁴⁹², στο διάλογο με την Σαμαρείτιδα⁴⁹³, στη θεραπεία του υιού του βασιλίσκου⁴⁹⁴, τη θεραπεία του παραλύτου της Βηθσεδά⁴⁹⁵ και τη θεραπεία του εκ

⁴⁸⁹Πρβλ. Ιω. 11 7 Το ίδιο έκανε, κατά την γνώμη μας, ο συγγραφέας και στην διήγηση του γεγονότος της ανάστασης του Λαζάρου. Μετά την αναγγελία του λόγου της ασθένειας του Λαζάρου “αὕτη ἡ ἀσθένεια οὐκ ἔστιν πρὸς θάνατον ἀλλ’ ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ θεοῦ, ἵνα δοξασθῆ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ δι’ αὐτῆς”, υπάρχει η ευρηματική αναφορά στην παραμονή και τη σιωπή του Ιησού, η οποία δημιούργησε το πλαίσιο να εμβαθύνουν οι μαθητές στα λόγια Του, δια των εσωτερικών τους διεργασιών.

⁴⁹⁰“Αυτή μπορεί να προετοιμάσει τους Μαθητές για την προσεχή μετ’ αυτών συνάντηση...” Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινῆς Διαθήκης* 4β, σελ. 273 | Ομοίως: Στο στίχο 18 η Μαγδαληνή εκτελεί την εντολή αυτή του Ιησού, ότι τον είδε και της είπε αυτά” σελ. 273.

⁴⁹¹Μέσα από αυτές τις πληροφορίες, το πνευματικό ευαγγέλιο, δείχνει και την ιστορικότητά του.

⁴⁹²Πρβλ. Ιω. 2.1 “Καὶ τῆ ἡμέρα τῆ τρίτη γάμος ἐγένετο ἐν Κανὰ τῆς Γαλιλαίας”.

⁴⁹³Πρβλ. Ιω. 4.6 “ἦν δὲ ἐκεῖ πηγὴ τοῦ Ἰακώβ. ὁ οὖν Ἰησοῦς κεκοπιακῶς ἐκ τῆς ὁδοπορίας ἐκαθέζετο οὕτως ἐπὶ τῆ πηγῆ· ὥρα ἦν ὡς ἕκτη”.

⁴⁹⁴Πρβλ. Ιω. 4.46 “Ἦλθεν οὖν πάλιν εἰς τὴν Κανὰ τῆς Γαλιλαίας” | 4.52-53 “...εἶπαν οὖν αὐτῷ ὅτι ἐχθὲς ὥραν ἐβδόμη ἀφήκεν αὐτὸν ὁ πυρετός. ἔγνω οὖν ὁ πατήρ ὅτι [ἐν] ἐκείνη τῆ ὥρα ἐν ἣ εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· ὁ υἱός σου ζῆ, καὶ ἐπίστευσεν αὐτὸς καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ ὅλη”.

⁴⁹⁵Πρβλ. Ιω. 5.1-2 “Μετὰ ταῦτα ἦν ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων καὶ ἀνέβη Ἰησοῦς εἰς Ἱερουσόλυμα. Ἔστιν δὲ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐπὶ τῆ προβατικῆ κολυμβήθρα ἡ ἐπιλεγομένη Ἑβραῖστι

γενετής τυφλού⁴⁹⁶, στον πολλαπλασιασμό των πέντε άρτων και των δύο ιχθύων⁴⁹⁷, στην ανάσταση του Λαζάρου⁴⁹⁸ και στο δείπνο της Βηθανίας⁴⁹⁹. Όπως επίσης στην θριαμβευτική είσοδο του Ιησού στα Ιεροσόλυμα⁵⁰⁰, στη νύξη των μαθητών⁵⁰¹, ενώπιον του Πιλάτου⁵⁰² αλλά και τη στιγμή που το εβραϊκό έθνος ομολογεί ως μοναδικό βασιλέα τους τον Καίσαρα προκειμένου να θανατωθεί ο Ιησούς δια του σταυρού⁵⁰³).

Στις αναστάσιμες εμφανίσεις υπάρχει πάντοτε χρονικός προσδιορισμός⁵⁰⁴. Στο χωρίο που εξετάζουμε αυτός ο χρόνος προσδιορίζεται και σε ειδικότερο επίπεδο, “Ούσης οὖν ὀψίας”. Αυτός ο προσδιορισμός μπορεί να συσχετιστεί με τη γόνιμη αναμονή των μαθητών (που θέσαμε λίγο πιο πάνω) αλλά και με το γεγονός ότι μπορεί να μην είχαν συγκεντρωθεί όλοι, κατά την πρώτη Του εμφάνιση, λόγω της διασποράς⁵⁰⁵.

Βηθζαθά πέντε στοὰς ἔχουσα. | 5.9 “καὶ εὐθέως ἐγένετο ὑγιής ὁ ἄνθρωπος καὶ ἤρεν τὸν κράβατον αὐτοῦ καὶ περιεπάτει. Ἦν δὲ σάββατον ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ”.

⁴⁹⁶Πρβλ. Ιω. 8.59 - 9.1 “Ἰησοῦς δὲ ἐκρύβη καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ. Καὶ παράγων εἶδεν ἄνθρωπον τυφλὸν ἐκ γενετῆς”. | 9.14 “ἦν δὲ σάββατον ἐν ἡ ἡμέρᾳ τὸν πληθὸν ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς καὶ ἀνέωξεν αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμοὺς”.

⁴⁹⁷Πρβλ. Ιω. 6.1 “Μετὰ ταῦτα ἀπῆλθεν ὁ Ἰησοῦς πέραν τῆς θαλάσσης τῆς Γαλιλαίας τῆς Τιβεριάδος.” | 6.4 “ἦν δὲ ἐγγὺς τὸ πάσχα, ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων.”, 6.10 “...ἦν δὲ χόρτος πολὺς ἐν τῷ τόπῳ”.

⁴⁹⁸Πρβλ. Ιω. 11.17 “Ἐλθὼν οὖν ὁ Ἰησοῦς εὔρεν αὐτὸν τέσσαρας ἡδὴ ἡμέρας ἔχοντα ἐν τῷ μνημείῳ. ἦν δὲ ἡ Βηθανία ἐγγὺς τῶν Ἱεροσολύμων ὡς ἀπὸ σταδίων δεκαπέντε”.

⁴⁹⁹Πρβλ. Ιω. 12.1-2 “Ὁ οὖν Ἰησοῦς πρὸ ἕξ ἡμερῶν τοῦ πάσχα ἦλθεν εἰς Βηθανίαν, ὅπου ἦν Λάζαρος...ἐποίησαν οὖν αὐτῷ δεῖπνον ἐκεῖ, καὶ ἡ Μάρθα διηκόνει, ὁ δὲ Λάζαρος εἰς ἦν ἐκ τῶν ἀνακειμένων σὺν αὐτῷ”.

⁵⁰⁰Πρβλ. Ιω. 12.12 “Τῇ ἐπαύριον ὁ ὄχλος πολὺς ὁ ἐλθὼν εἰς τὴν ἑορτήν, ἀκούσαντες ὅτι ἔρχεται ὁ Ἰησοῦς εἰς Ἱεροσόλυμα”.

⁵⁰¹Πρβλ. Ιω. 13.1 “Πρὸ δὲ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα εἰδὼς ὁ Ἰησοῦς ὅτι ἦλθεν αὐτοῦ ἡ ὥρα ”, 13.4 “ἐγείρεται ἐκ τοῦ δείπνου καὶ τίθησιν τὰ ἱμάτια καὶ λαβὼν λέντιον διέζωσεν ἑαυτόν”.

⁵⁰²Πρβλ. Ιω. 18.28 “Ἄγουσιν οὖν τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ τοῦ Καϊάφα εἰς τὸ πραιτώριον· ἦν δὲ πρωΐ· καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθον εἰς τὸ πραιτώριον, ἵνα μὴ μιανθῶσιν ἀλλὰ φάγωσιν τὸ πάσχα”.

⁵⁰³Πρβλ. Ιω. 19.13-14 “ὁ οὖν Πιλάτος ἀκούσας τῶν λόγων τούτων ἤγαγεν ἔξω τὸν Ἰησοῦν καὶ ἐκάθισεν ἐπὶ βήματος εἰς τόπον λεγόμενον λιθόστρωτον, Ἑβραϊστὶ δὲ Γαββαθα. ἦν δὲ παρασκευὴ τοῦ πάσχα, ὥρα ἦν ὡς ἕκτη. καὶ λέγει τοῖς Ἰουδαίοις· ἴδε ὁ βασιλεὺς ὑμῶν”.

⁵⁰⁴Πρβλ. Ιω. 20.1, “Τῇ δὲ μιᾷ τῶν σαββάτων Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ ἔρχεται πρωΐ σκοτίας ἔτι οὔσης εἰς τὸ μνημεῖον”, 20.26 “Καὶ μεθ’ ἡμέρας ὀκτῶ πάλιν ἦσαν...”.

⁵⁰⁵“Εἰκός ἦν ἀπὸ τῆς διασποράς τῆς ἤδη γενομένης μηδέπω καὶ τότε αὐτὸν ἐπανελθεῖν.” Βλ. Ι. Χρυσόστομος, Ὑπόμνημα Εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Ἀπόστολον καὶ Εὐαγγελιστὴν, Ομιλία (ΠΖ΄) PG 59. 473.

Θα πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι ο Ιησούς μετά την Ανάστασή Του, δεν ήταν πλέον ο Ιησούς που γνώριζαν ως διδάσκαλος ("Ραββουνί, Ραββί" βλ. Μαγδαληνή) αλλά ήταν ο Αναστημένος Κύριος. Αυτός στάθηκε εκεί μπροστά στα μάτια τους. "Ο ευαγγελιστής σκέπτεται ήδη περί του Διδασκάλου του, όχι όπως λειτουργούσε κατά τη διάρκεια της επίγειας δημόσιας δράσης του, αλλά ως αυτός που αναστήθηκε και ο οποίος επρόκειτο μετ' ολίγον να αναληφθεί, εις την δόξαν του"⁵⁰⁶.

Όπως προαναφέραμε, στους στίχους 2-3 του κεφαλαίου, υπάρχει έμμεση πληροφόρηση πως οι δύο μαθητές αφού είδαν το κενό τάφο, "ἀπῆλθον οὖν πάλιν πρὸς αὐτούς..."⁵⁰⁷, ένα γεγονός με το οποίο ισχυροποιείται η θεωρία μας **περί του "γόνιμου" χρόνου**. Το κείμενο μας αναφέρει ξεκάθαρα ότι ο γνωστός "άλλος μαθητής" πιστεύει⁵⁰⁸ βλέποντας το κενό μνημείο κι έπειτα με τον Πέτρο επιστρέφει στην Ιερουσαλήμ. (Προφανώς, οι μαθητές του Ιησού πληροφορούνται τα λεγόμενα της Μαρίας⁵⁰⁹, (πιθανόν και) τα λεγόμενα των άλλων δύο (προαναφερθέντων μαθητών) με αποτέλεσμα να υπάρχει αρκετός χρόνος για συζήτηση, για μια "γόνιμη αναστάτωση"). Η αναμονή τους, η οποία μεταμορφώνεται σε προσμονή, δημιουργεί προϋποθέσεις κατάλληλες για να (προ)ετοιμαστούν για τη δική τους προσωπική συνάντηση, για το δικό τους "έώρακα".

Επιπρόσθετα θα αναφερθούμε και στον προσδιορισμό της ημέρας "τῆ ἡμέρα ἐκείνη τῆ μιᾶ σαββάτων". Η λέξη "ημέρα" εμφανίζεται στο Ιω. ευαγγέλιο σε στιγμές που αναφέρονται είτε σε σημεία (θαύματα) του Ιησού⁵¹⁰, είτε στα έσχατα⁵¹¹, αλλά και στον Παράκλητο⁵¹². Επιπλέον,

⁵⁰⁶Βλ. Παν. Τρεμπέλας, *Υπόμνημα Εἰς τὸ Κατὰ Ἰωάννην Ευαγγέλιον*, σελ. 704 (20) (3) (Bernard).

⁵⁰⁷Ιω. 20.10.

⁵⁰⁸"Τότε μπήκε ο άλλος μαθητής μέσα στο μνημείο που έφθασε πρώτος, και είδε πιο προσεκτικά τα παραπάνω, και τότε άνοιξαν τα μάτια του και είδε περί τίνος πρόκειται καιπίστεψε. Στο κατά Ιωάννην ο πρώτος που πιστεύει στην Ανάσταση είναι ο αγαπημένος μαθητής". [...] Ο αγαπημένος Μαθητής πίστεψε στην ανάσταση, από θεία φώτιση, χαρισματικά" Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινῆς Διαθήκης* 4β, σελ. 270.

⁵⁰⁹"Απήγγειλε δε και την όψιν και τα ρήματα, άπαρ ικανά ήν αυτούς παραμυθάσθαι. | Ομοίως: Μάλιστα μεν και η γυνή προλαβούσα πολλήν την πίστιν ειργάσατο· άλλως δε, και τρανήν και ήμερον την όψιν αυτοίς επέδειξεν." Βλ. Ι. Χρυσοστόμος, *Υπόμνημα Εἰς τον άγιον Ιωάννην τον Απόστολον και Ευαγγελιστήν*, Ομιλία (ΠΣτ') PG 59. 470.

⁵¹⁰Ιω. 2.1 "Και τῆ ἡμέρα τῆ τρίτη γάμος ἐγένετο ἐν Κανὰ τῆς Γαλιλαίας", Ιω. 5.9 "καὶ εὐθέως ἐγένετο ὑγιῆς ὁ ἄνθρωπος καὶ ἤρην τὸν κράβαττον αὐτοῦ καὶ περιεπάτει. Ἦν δὲ σάββατον ἐν ἐκείνῃ τῆ ἡμέρᾳ", Ιω. 9.14 "ἦν δὲ σάββατον ἐν ἧ ἡμέρᾳ τὸν πηλὸν ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς καὶ ἀνέωξεν αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμοὺς".

αναφέρεται μία φορά στην Παρασκευή προ του Πάσχα των Ιουδαίων⁵¹³ και μία φορά στην ημέρα της Αναστάσεως⁵¹⁴. Είναι ξεκάθαρο ότι η λέξη αυτή συνδυάζεται στη σκέψη και στην καρδιά των ακροατών με: α) τον ίδιο τον Ιησού και τα σημεία που επιτέλεσε (δείγματα της παντοδυναμίας Του) β) τις επαγγελίες που αφορούν τον ερχομό του Παρακλήτου και γ) το σύνδεσμο των μαθητών Του με τον Ιησού (αφού θα νιώθουν πλέον ενωμένοι εξαιτίας της πίστεως τους με Αυτόν). Εκτός αυτού, σχετίζεται ταυτόχρονα και με την ίδια τη Δημιουργία⁵¹⁵. Κατόπιν των προαναφερόμενων, αντιλαμβανόμαστε ότι ο συγγραφέας θέλει να προσδώσει σε αυτή *“τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τῇ μιᾷ σαββάτων”* μία ξεχωριστή σημασία. Είναι η ημέρα μιας νέας δημιουργίας, είναι η ημέρα της σωτηρίας, είναι η ημέρα της Αναδημιουργίας αφού πλέον αναφερόμαστε στην Ανάσταση του Ιησού Χριστού και των καταλυτικών συνεπειών που έχει αυτό το γεγονός, όχι μόνο στο γένος των ανθρώπων, αλλά και σε όλο τον κόσμο. Όχι μόνο εκείνη τη στιγμή, αλλά *“καὶ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων”*.

Ο τόπος προσδιορίζεται μέσω της φράσης *“τῶν θυρῶν κεκλεισμένων”*⁵¹⁶. Οι μαθητές βρίσκονται συγκεντρωμένοι σ' ένα κλειστό χώρο (κεκλεισμένων των θυρῶν⁵¹⁷) αν και έχουν ήδη ακούσει το

⁵¹¹Πρβλ. Ιω. 6.39, 40, 44, 54, Ιω. 11.24, Ιω. 12.48.

⁵¹²Ιω. 14.20, Ιω. 16.23, Ιω. 16.26.

⁵¹³Ιω. 19.31.

⁵¹⁴Ιω. 20.19.

⁵¹⁵Γέν. 1.5, 8, 13, 19,23,31, Γέν. 2.2,17, Γέν. 5.1.

⁵¹⁶Κατά τον Goget, ο πληθυντικός δηλώνει θύρα που αποτελείται από δύο μέρη. Παν. Τρεμπέλας, *Υπόμνημα Εις το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον*, σελ. 702 (19) (4) (g). | Η κατασκευή και το μέγεθος της πόρτας (δύο φύλλα) κατά τη γνώμη μας υποδηλώνει πως ο εσωτερικός χώρος, στον οποίο ήταν συγκεντρωμένοι οι μαθητές, θα ήταν αρκετά μεγάλος.

⁵¹⁷Σύμφωνα με τον Αγουρίδη: *“Οι “κεκλεισμένες θύρες” υπαινίσσονται τη φύση του σώματος του αναστάσαντος. Ο Ιησούς, ενώ αναγνωριζόταν και ήταν ικανός να επικοινωνεί συζητώντας με τους άλλους, το σώμα του Ιησού εμφανιζόταν και εξαφανιζόταν κατά τη βούλησή του παρά τις κεκλεισμένες θύρες.”* Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινής Διαθήκης* 4β, σελ. 277 | *“Εισήλθεν η θύρα της ζωής διά των κεκλεισμένων θυρών, εισήλθεν, ως ουδέν αυτός μόνος ο Θεός Λόγος. Ωσπερ γαρ εγεννήθη, και τας πύλας της παρθενίας ουκ έφθειρεν, ούτω και εντός της οικίας ευρέθη, και τα κλείθρα ουκ ανέσπασε. Και πάλιν, ώσπερ εξήλθεν εκ του κεκλεισμένου και εσφραγισμένου τάφου, ούτως εισήλθε και των θυρών κεκλεισμένων. Εισήλθε τη σαρκί, όπου ην θεότητι, και τας θύρας ουκ ανεπέτασεν. Ηθέλησε γαρ, και το κωλύον ουδέν· ηθέλησε, και πάντα συνέδραμεν· ηθέλησε, και η κτίσις υπούργησε, μόνω τω θελήματι αυτού πάντα συνέδραμε Θεώ όντι και υπάρχοντι. Ούτω και*

χαρμόσυνο μήνυμα της Αναστάσεως. Η κατάσταση στην οποία βρίσκονται σε αυτό τον τόπο καταγράφεται μέσα από τη φράση “διὰ τὸν φόβον⁵¹⁸ τῶν Ἰουδαίων”. Ἐναν φόβο⁵¹⁹ καθόλα υπαρκτό που τους οδηγεί σε εγκλεισμό για να αποφύγουν τους Ιουδαίους και τις πιθανές αντιδράσεις τους (εκδίωξη, καταδίωξη έως και θανάτωση)⁵²⁰. Ο συγκεκριμένος φόβος **έχει αποκτήσει υπόσταση** λόγω της κυριολεκτικής απουσίας του Ιησού από τη ζωή τους. Η χρήση της αναφοράς του φόβου στο εικοστό κεφάλαιο από το συγγραφέα, γίνεται όχι μόνο αφενός για να καταγράψει την κατάσταση των μαθητών του Ιησού (ο φόβος κυριαρχεί στη ζωή τους κάθε μέρα από τη βραδιά εκείνη της προδοσίας στο κήπο⁵²¹) αλλά και αφετέρου για να εξυπηρετήσει τις ποιμαντικές ανάγκες της Εκκλησίας του 1ου

η γέννησις αὐτοῦ πάντα λόγον νικά, και η του μηνήματος ἐξοδος υπερβαίνει πάσαν διάνοιαν, και η προς τους μαθητάς αὐτοῦ εἰσοδος ἀπόρρητός ἐστι και ἀνέκφραστος. Ὅτι μεν γαρ εἰσήλθε προς τους μαθητάς, δεδίδαγμαί· το δε πως εἰσήλθεν, οὐκέτι μεμάθηκα· ο δη μη παρέλαβον, οὔτε λέγειν τολμῶ. Ὑμῶ τον εἰσελθόντα, ου πολυπραγμονῶ της εἰσόδου τον τρόπον· κηρύττω το μυστήριον, ουχ ἐρμηνεύω το ανερμηνευτον· θαυμάζω το γεγεννημένον σημεῖον, πως δε γέγονεν, ου ζητῶ· πιστεύω τοῖς γεγραμμένοις ἀπεριέργως, και σώζομαι. Ἀκροατής γαρ εἰμι θαυμάτων δεσποτικών, ουκ εἰμι δε διαιτητής θεῶν ενεργειῶν” Βλ. I. Χρυσοστόμος, *Νόθα, Εἰς τον ἅγιον ἀπόστολον Θωμᾶν* PG 59. 683-684.

⁵¹⁸Ἡ λέξη “φόβος” ἐκτός του συγκεκριμένου χωρίου ἐντοπίζεται και ἄλλες δύο (2) φορές στο “Κατά Ἰωάννην” εὐαγγέλιο: α) (7.13) κατά την ἀνάβαση του Ἰησοῦ στη γιορτή της σκηνοπηγίας, ὅπου κανένας δεν ομιλοῦσε ἐλεύθερα και φανερά για τον Ἰησοῦ (πρβλ. και τώρα κάτω ἀπό ἕναν ζυγὸ φοβίας συγκεντρώθηκαν, δεν μιλούν ἐλεύθερα και φανερά ἀλλὰ ἐντὸς κλειστοῦ χώρου) β) (19.38) κατά τη στιγμή που ο κρυφὸς μαθητὴς Νικόδημος (φοβούμενος ἕναν σχεδὸν βέβαιον διωγμὸ του ἀπὸ την Συναγωγὴ) ζητᾷ το σῶμα του Ἰησοῦ προκειμένου να προχωρήσει στην ταφὴ Του.

⁵¹⁹Δεν θα πρέπει να ξεχνᾶμε ὅτι δεν εἶχε ἔλθει ἀκόμη ο Παράκλητος. Δεν εἶχε ἔλθει ἡ ὥρα για την μεταμόρφωσή τους σε ἀλιεῖς ἀνθρώπων, σε ἀκούραστους ἐργάτες του εὐαγγελίου και της Εκκλησίας.

⁵²⁰Στην Ὑμνολογία της Εκκλησίας (*Πεντηκοστάριον*, σελ. 23) γίνεται ἀναφορὰ για ἕναν ἀκόμη λόγο: “*Συνηθροισμένων τῷ φόβῳ, τῷ ἐκ τοῦ πάθους σου, τῶν Ἀποστόλων Λόγε, και θυρῶν κεκλεισμένων, ἄφνω συνεισήλθες, μέσον αὐτῶν, τὴν εἰρήνην δωρούμενος, και τῷ Θωμᾶ προτεινόμενος ψηλαφᾶν, τοὺς σεπτοὺς πλευράς σου μῶλωπας*” ο ὁποῖος σχετίζεται ἔμμεσα με τους Ἰουδαίους ἀφοῦ “*ἐζήτουν αὐτὸν ἀποκτεῖναι*” Πρβλ. Ἰω. 5.18, 7.1, 30,32,44, 11.8.

⁵²¹Ἰω. 18.1-2 “*Ταῦτα εἰπὼν Ἰησοῦς ἐξῆλθεν σὺν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ πέραν τοῦ χειμάρρου τοῦ Κεδρῶν ὅπου ἦν κήπος, εἰς ὃν εἰσήλθεν αὐτὸς και οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. Ἦιδει δὲ και Ἰούδας ὁ παραδιδὸς αὐτὸν τὸν τόπον, ὅτι πολλάκις συνήχθη Ἰησοῦς ἐκεῖ μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ*”.

αιώνα⁵²². Μέσα από το κείμενό του, θέλει να υπογραμμίσει στην κοινότητα ότι δεν είναι οι πρώτοι που βίωσαν αυτό το φόβο και παράλληλα να τους βοηθήσει να παραμείνουν σταθεροί στην πίστη. Εξάλλου ας μη ξεχνάμε, ότι οι ακροατές ήταν και χριστιανοί εξ εθνικών⁵²³ αλλά και Ιουδαίοι, οι οποίοι θα αντιμετώπιζαν πέραν του αναμενόμενου εξοστρακισμού και την οξεία πολεμική από τη Συναγωγή των Ιουδαίων⁵²⁴. Δεν θέλει, οι ακροατές να υποκύψουν στους εκβιασμούς των Ιουδαίων, (συντασσόμενοι με αυτούς) εξαιτίας των πιθανών “αντιμέτρων” που θα λάμβαναν (ήδη αυτοί ζούσαν σ’ ένα περιβάλλον εχθρικό, με έντονες πολιτικοκοινωνικές αλλά και θρησκευτικές ζυμώσεις και αναταραχές).

Από την άλλη, η διδασκαλία της πρώτης Εκκλησίας δεν είχε αποκρυσταλλωθεί πλήρως. Ιδέες και θρησκευτικές πεποιθήσεις δημιουργούσαν συνθήκες νοθείας⁵²⁵ και ο κίνδυνος αλλοίωσης του μηνύματος του Ευαγγελίου ήταν ορατός - είναι γνωστή η επίδραση από τον Γνωστικισμό⁵²⁶. Ήδη γνωρίζουμε από την “Προς Κολοσσαείς” για την φιλοσοφία⁵²⁷ που είχε βρει πρόσφορο έδαφος στην ευρύτερη περιοχή της Φρυγίας. Την περίοδο συγγραφής του Ιω. κάποιες άλλες παραδόσεις είχαν κάνει την εμφάνισή τους, μαγνητίζοντας τη σκέψη και την καρδιά κάποιων πιστών⁵²⁸, τις οποίες ο συγγραφέας γνώριζε⁵²⁹.

⁵²² “[...] δηλώνεται η προσωπική σφραγίδα που έβαλε κάθε Ευαγγελιστής στο έργο του, η οποία διαμορφώθηκε από τις ιδιαίτερες ανάγκες που εκαλείτο να αντιμετωπίσει.” Βλ. Σ. Δεσπότης, *Η Πρωτοχριστιανική Θεία Λατρεία*, σελ. 6 | Το κείμενο είναι και αποτελεί καταγραφή της ζώσας Παράδοσης της Εκκλησίας, όπως αυτή διασώζεται από τους αυτίκοες και αυτόπτες μάρτυρες. Σε καμία περίπτωση δεν θα πρέπει να αμφιβάλλουμε για τη θεοπνευστία του κειμένου, για τη διαχρονικότητα των μηνυμάτων του. | “Τα Ευαγγέλια εγράφησαν διά ν’ ανταποκριθούν εις συγκεκριμένες ανάγκες της Εκκλησίας του Ιου αιώνας, ασχέτως αν η θεία Πρόνοια προέβλεψε δι’ αυτά τον ρόλον του θεόπνευστου οδηγού εντός της οικουμενικής Εκκλησίας μέχρι σήμερον.” Σ. Αγουρίδου, *Εισαγωγή εις την Καινήν Διαθήκην*, σελ. 75-76.

⁵²³ Γ. Σωτηρίου, *Ο λόγος της χάριτος*, σελ. 99.

⁵²⁴ Σ. Δεσπότης, *Σπουδή στην Ιωάννεια Γραμματεία*, σελ. 16.

⁵²⁵ Β. Φειδάς, *Εκκλησιαστική Ιστορία Α’. Από αρχής μέχρι την Εικονομαχία*, σελ. 151

⁵²⁶ “Οι πλείστοι εκ των ερευνητών δέχονται ότι το κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον εγράφη περί του τέλους του α’ αιώνας, συν τοις άλλοις, και προς καταπολέμησιν του Γνωστικισμού.” Σ. Αγουρίδης, *Εισαγωγή εις την Καινήν Διαθήκην*, σελ. 83.

⁵²⁷ Κολ. 2.8 “Βλέπετε μή τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου καὶ οὐ κατὰ Χριστόν.”

⁵²⁸ Οι λεγόμενοι “θωμαϊστές χριστιανοί” Βλ. E.Pagels, *Πέρα από την Πίστη. Το Απόκρυφο Ευαγγέλιο του Θωμά*, σελ. 52-53.

⁵²⁹ Ο.π. σελ. 52-53.

Τη φράση “διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων” διαδέχεται η φράση: “ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς”, η οποία καταδεικνύει το τρόπο με τον οποίο θα απελευθερωθούν από αυτό το φόβο. Είναι η ίδια η παρουσία του προσώπου του Ιησού που θα τους δώσει θάρρος, θα δώσει την απάντηση στους προβληματισμούς τους, θα εξαφανίσει το φόβο τους : “ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς”. (Προτού περάσουμε στην ανάλυση της συγκεκριμένης φράσης οφείλουμε να δούμε τη “σκιά” των λέξεων, τι κρύβεται δηλαδή ή μάλλον καλύτερα τι άλλο φανερώνεται πίσω από αυτές). Ο Ιησούς ήλθε ήσυχα, αθόρυβα (χωρίς να κρούσει τις θύρες) αλλά όχι απρόσκλητα, αφού είχε εγείρει μέσα τους την επιθυμία να Τον δουν⁵³⁰. Οι μαθητές ανέμεναν να Τον δουν⁵³¹. Εμφανίζεται από το πουθενά, ξαφνικά, κεκλεισμένων των θυρών (πώς μπήκε σε ένα κλειστό χώρο, πώς βρέθηκε ακριβώς στο μέσο χωρίς κανένας τους να τον αντιληφθεί; Μα ήταν πλέον ο Αναστημένος Ιησούς. Αυτός που νίκησε τη φθορά και το θάνατο, αυτός που δεν υπόκειται πλέον στους φυσικούς νόμους. “Είναι απόλυτα σωματικός. Και όμως δεν δεσμεύεται από τους νόμους της σωματικότητας, τους νόμους του χώρου και του χρόνου”⁵³²). Η πρώτη εμφάνιση προξένησε θαυμασμό, δέος, έκσταση. Ο Κύριος ήλθε, στάθηκε στο μέσον, είναι παρών: “ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον καὶ λέγει αὐτοῖς” (το ρήμα “ἔστη” στο Ιω. συναντάται εδώ για πρώτη φορά σε αυτό το κεφάλαιο, για δεύτερη φορά στο στ. 26 του ίδιου κεφαλαίου, ενώ για τρίτη και τελευταία φορά, στο εικοστό πρώτο κεφαλαίο στην εμφάνιση του Ιησού στη λίμνη της Τιβεριάδος, όπου ναι μεν στέκεται αλλά σε διαφορετικό χωροχρόνο, στον αιγιαλό της λίμνης Τιβεριάδος⁵³³ και “πρωῖας δὲ ἤδη γενομένης”⁵³⁴). Και στις τρεις αυτές περιπτώσεις στέκεται και ως εξουσία έχων⁵³⁵. Ο Κύριος είναι ήδη εδώ, ήλθε και στέκεται όχι μόνο στο μέσον του χώρου, αλλά και εις το μέσον της συνάξεως και εις το μέσον της υπάρξεως του κάθε μαθητή. Είναι στο μέσο γιατί θέλει να φαίνεται από όλους, γιατί έρχεται για όλους, δεν είναι Θεός της αποκλειστικότητας!!!

Ο συγκεκριμένος στίχος ολοκληρώνεται με τη φράση “εἰρήνη ὑμῖν”. Αφού δηλαδή ο Ιησούς στάθηκε στο μέσο αυτών, τους λέει: “Εἰρήνη

⁵³⁰[...] ἀλλ' εἰς ἐπιθυμίαν αὐτοῦ ἀγαγὼν τὼ τε ἤδη εἰδέναι ἐγγεῖρθαι αὐτόν, τὼ τε παρά τῆς γυναικὸς ἀκούσαι, διψῶσιν αὐτοῖς ιδεῖν καὶ περιφόβοις οὖσιν [...] τότε οψίας γενομένης, ἐφίστατο, καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ θαύματος ” Βλ. Ι. Χρυσόστομος, Υπόμνημα Εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Ἀπόστολον καὶ Εὐαγγελιστὴν, Ομιλία (ΠΣτ') PG 59. 470.

⁵³¹Ιω. 16.22 “πάλιν δὲ ὄψομαι ὑμᾶς, καὶ χαρήσεται ὑμῶν ἡ καρδία”.

⁵³²Γ.Ράτσινγκερ, *Ιησούς ἀπὸ τὴν Ναζαρέτ*, τόμος β', σελ. 259.

⁵³³Στο “Κατὰ Ἰωάννην” διασώζονται καὶ οἱ δύο παραδόσεις περὶ τῶν Εμφανίσεων τοῦ Ἰησοῦ.

⁵³⁴Ιω. 21.4.

⁵³⁵Ιεζ. 11. 23 “καὶ ἀνέβη ἡ δόξα κυρίου ἐκ μέσης τῆς πόλεως καὶ ἔστη ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁ ἦν ἀπέναντι τῆς πόλεως”.

σε σας!”⁵³⁶ Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η φράση αυτή συναντάται σε αυτό το σημείο της αφήγησης για πρώτη φορά στο “Κατά Ιωάννην” ευαγγέλιο. Θα ακουστεί άμεσα τρεις φορές, ενώ με έμμεσο τρόπο άλλες δύο και σε χρονικό διάστημα λιγότερο των δύο λεπτών (τόσο χρόνο διαρκεί η ανάγνωση του σχετικού κομματιού). Θεωρούμε πως με αυτή τη σύνθετη επανάληψη (άμεσο - έμμεσο), ο συγγραφέας προσδίδει το ξεχωριστό νόημα στην Ειρήνη που ο Κύριος θέλει και πρόκειται να τους χαρίσει. Μετά την οπτική από τους μαθητές αναγνώριση του οικείου προσώπου Του, ακολουθεί και η ακουστική αναγνώριση. Η χροιά της φωνής Του προσφιλέστατη, σημαντική απόδειξη για να πειστούν και να πιστέψουν ότι είναι ο Κύριος τους και όχι κάποιος άλλος ή κάποιο φάντασμα. Αυτή η φωνή έδωσε κάθε αμφιβολία από την καρδιά τους και καθυσύχασε την αμφιταλαντευόμενη σκέψη τους⁵³⁷. Και ποιο ήταν το πρώτο μήνυμά Του; “Ειρήνη σε σας! Να έχετε ειρήνη! Ειρήνη μέσα σας, ειρήνη ανάμεσά σας, ειρήνη προς τον ίδιο το Θεό⁵³⁸. Μη θορυβείσθε⁵³⁹, θέλω να σας δώσω την ειρήνη. Αυτή την πραγματική ειρήνη, που πηγάζει εκ της συμφιλίωσης του κόσμου με τον Θεό⁵⁴⁰”.

20 “καὶ τοῦτο εἰπὼν ἔδειξεν τὰς χεῖρας καὶ τὴν πλευρὰν αὐτοῖς. ἔχάρησαν οὖν οἱ μαθηταὶ ἰδόντες τὸν κύριον⁵⁴¹.”

⁵³⁶“Το “εἰρήνη ὑμῖν” είναι ο συνηθισμένος ανατολικός χαιρετισμός κατά την είσοδο σε μία οικία. Παν. Τρεμπέλας, Υπόμνημα Εἰς το Κατὰ Ιωάννην Ευαγγέλιον, σελ. 703, 19.

⁵³⁷“Ουδέ γάρ την θύρα επάταξεν, ἀλλ’ αθρόον ἔστη μέσος, και ἐπέδειξε την πλευρὰν και τας χεῖρας. Ἀμα δε και τη φωνή κατεστόρεσε κυμαίνοντα τον λογισμόν, εἰπὼν· Εἰρήνη ὑμῖν· τουτέστι Μὴ θορυβείσθε· και ῥήματος αναμνήσας [...]” Βλ. Ι. Χρυσοστόμος, Υπόμνημα Εἰς τον ἅγιον Ιωάννην τον Απόστολον και Ευαγγελιστήν, Ομιλία (ΠΣτ’) PG 59. 470.

⁵³⁸Παν. Τρεμπέλας, Υπόμνημα Εἰς το Κατὰ Ιωάννην Ευαγγέλιον, σελ. 704, 19.

⁵³⁹Βλ. Ι. Χρυσοστόμος, Υπόμνημα Εἰς τον ἅγιον Ιωάννην τον Απόστολον και Ευαγγελιστήν, Ομιλία (ΠΣτ’) PG 59. 470.

⁵⁴⁰Βλ. Σ. Δεσπότης, Ο Ευαγγελιστής Ιωάννης, Σπουδή στην Ιωάννεια Γραμματεία, σελ. 346 “Σύμφωνα με τον Παύλο τελικά η ειρήνη επιτεύχθηκε, διότι στο πρόσωπο του Χριστού ήταν ο Θεός ο οποίος συμφιλίωσε τον κόσμο με τον εαυτό του, μη καταλογίζοντας σ’ αυτούς τα παραπτώματά τους”.

⁵⁴¹“Όπως παρατηρεί ο Bernard, είναι η πρώτη φορά κατά την οποία ο Ιωάννης σε άμεση εξιστόρηση χρησιμοποιεί, αντί του Ιησούς, το όνομα “Κύριος”. Πρόκειται περί του Ιησού σε μια νέα διάσταση δράσης και σχέσεων.” Σ. Αγουρίδης, Ερμηνεία Καινής Διαθήκης 4β, σελ. 277 - 278.

Μετά τη φράση “τοῦτο εἰπὼν” (πρώτη ἔμμεση επανάληψη του ακουστικού μηνύματος “εἰρήνη ὑμῖν”) ο ευαγγελιστής προχωράει σε μία περιγραφή βαθύτερης σημασίας “ἔδειξεν τὰς χεῖρας καὶ τὴν πλευρὰν αὐτοῖς” με την οποία υποδεικνύεται σαφώς η κίνηση των ἄνω ἄκρων και πιθανόν το ανασήκωμα του ενδύματός Του, αφενός επιδεικνύοντας τα σημάδια των τύπων των ἡλων και αφετέρου αποκαλύπτοντας τη λογχευθείσα πλευρά (το εξακριβωμένο σημάδι πιστοποίησης του θανάτου Του και επισφράγισης του μυστηρίου του αίματος και του ὕδατος⁵⁴²). Ο Ιησούς δείχνει τα χέρια Του και την πλευρά Του. Τα σημάδια της Δόξης Του ὅπως εμφανίσθηκαν τότε στους μαθητές προβάλλοντας δυνατά την ιστορικότητά Του ως πρόσωπο, τα ἴδια σημάδια θα δει ὅλο το ανθρώπινο γένος κατά τη Δεύτερη και Ἐνδοξη Παρουσία Του.

Πως μπορεί να αισθάνθηκαν, μας πληροφορεῖ αμέσως μετά το κείμενο: “ἔχάρησαν”. Ἐνίωσαν χαρά, ανακούφιση, ασφάλεια, πληρότητα. Αντικρίζοντας τον Κύριο, ζωντάνεψε ξανά η ελπίδα στα μάτια τους. **Ο Κύριος στεκόταν ανάμεσά τους ζωντανός!** Για τον κάθε παρευρισκόμενο μαθητή, εκείνη η στιγμή, ἦταν η δική του συνάντηση με τον Κύριο, το δικό του προσωπικό “ἑώρακα”. Ο καθένας εκλάμβανε, σε μια ενώπιος ενώπιω συνάντηση – κατάσταση – πραγματικότητα, την αποκλειστικότητα που επιθυμούσε από τον Κύριο. Ο Κύριος σε αυτή τη συνάντηση – κατάσταση – πραγματικότητα, ἔβλεπε τον καθένα με την ἴδια ακριβώς αγαπῶσα ματιά χωρίς διάκριση και χωρίς κρίση (χωρίς κατάκριση). Χάρηκαν γιατί ο Κύριος δεν τους επέπληξε, δεν τους στεναχώρησε αλλά απεναντίας τους ευχήθηκε να ἔχουν εἰρήνη. Χάρηκαν γιατί πίστεψαν⁵⁴³ και κυρίως επειδή βίωσαν και αυτοί (ὅπως η Μαγδαληνή) πως αυτός που αντικρίζουν εἶναι ο Ιησούς.

21 “εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς πάλιν· εἰρήνη ὑμῖν· καθὼς ἀπέσταλκέν με ὁ πατήρ, καὶ γὰρ πέμπω ὑμᾶς.”

⁵⁴²Ιω. 19.34 “ἀλλ’ εἷς τῶν στρατιωτῶν λόγχη αὐτοῦ τὴν πλευρὰν ἔνυξεν, καὶ ἐξῆλθεν εὐθὺς αἷμα καὶ ὕδωρ”.

⁵⁴³Πρβλ. Ιω. 11.15 “καὶ χαίρω δι’ ὑμᾶς ἵνα πιστεύσητε, ὅτι οὐκ ἤμην ἐκεῖ· ἀλλὰ ἄγωμεν πρὸς αὐτόν.” Μετάφραση: και χαίρομαι για σας, για να πιστέψετε, επειδή δεν ἦμουν εκεί· όταν πέθανε ας πάμε ὁμως κοντά του”, Η Αγία Γραφή, Ελληνική Βιβλική Εταιρεία, Η Κ.Δ., σελ. 147 | Δική μου παράφραση : και χαίρομαι για σας, που πιστεύετε (επειδή δεν είσασταν και σεις εκεί· όταν πέθανα, ἢ επειδή δεν είσασταν και σεις εκεί· όταν αναστήθηκα) αλλά τώρα είμαι κοντά σας, ας ἔρθετε κοντά Μου, εν ελευθερία και αγάπη.

Μετά την πρώτη συγκίνηση κι αφού οι μαθητές ηρέμησαν και η ατμόσφαιρα αποφορτίστηκε, ο Κύριος επαναλαμβάνει για δεύτερη φορά το “εἰρήνη ὑμῖν”. Θέλει να τους αναγγείλει κάτι πολύ σημαντικό (αυτοί ηρεμοῦν, αναμένουν.) “Ὅπως με ἔστειλε ο Πατέρας μου, ἔτσι και γω στέλνω εσάς” (ελεύθερη απόδοση).

Μελετώντας το συντακτικό του κειμένου διαπιστώνουμε τα εξής: α) διαφαίνεται η συνέχεια της αποστολής του Ιησού β) υπογραμμίζεται η ομοουσιότητα των Προσώπων (Πατήρ, Υἱός) γ) φανερώνεται εμμέσως όχι μόνο το μέγεθος της αποστολής, αλλά κυρίως η ίδια η αξία των προσώπων των μαθητών (το πόσο σημαντικοί είναι προκειμένου να συνεχιστεί το έργο Του). Η χρήση του ρήματος “πέμπω” είναι σε Ενεστώτα και δηλώνει πράξη η οποία συμβαίνει στο παρόν (στο δικό τους παρόν) με προοπτική όμως να συνεχιστεί ανά τους αιώνες διαμέσου της αποστολικής διαδοχής.

22 “καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐνεφύσησεν καὶ λέγει αὐτοῖς· λάβετε⁵⁴⁴ πνεῦμα ἅγιον.”

Ὅπως ἔχει υπογραμμισθεί, βρισκόμαστε στο ξεκίνημα μιας νέας δημιουργίας, μιας Αναδημιουργίας. Ο συγγραφέας, κατά τη γνώμη μας, χρησιμοποιεί τη φράση “καὶ τοῦτο εἰπὼν” ως μοτίβο, για να προϋδεάσει τους ακροατές πως το γεγονός που θα επακολουθήσει είναι ανώτερο από όλα τα σημεία της προ-Αναστάσιμης δράσης Του. Το ρήμα “ἐνεφύσησεν” (ως ἄκουσμα) το συναντάμε μόλις πέντε (5) φορές στην Αγία Γραφή⁵⁴⁵. Συνδέεται άμεσα με την ίδια τη ζωή. Μας παραπέμπει στο πρώτο κεφάλαιο της Γενέσεως “καὶ ἔπλασεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν”⁵⁴⁶. Θεωρούμε πως υπάρχει παραλληλισμός ως

⁵⁴⁴“Ὅπως παρατηρεῖ ο McGregor, το “λάβετε” υπονοεῖ πως οι λαμβάνοντες δεν εἶναι απλά ὄργανα, ἀλλὰ πρέπει να γίνουν μέτοχοι της νέας ζωῆς και με τη δική τους ἐνέργεια της πίστεως.” Σ. Αγουριδής, *Ερμηνεία Καινῆς Διαθήκης* 4β, σελ. 278.

⁵⁴⁵Βλ. Α.10 Παράλληλα κείμενα με Παλαιά Διαθήκη.

⁵⁴⁶Γέν. 2.7 ἸΟ Μέγας Βασίλειος αναφέρει πως αυτή η εμφύσηση στο πρόσωπο των μαθητών ἀπὸ το Χριστό, ανακαινίζει τον ἄνθρωπο, ο οποίος εἶχε ἀπολέσει την αρχική χάρη. “Ανακαινίζων γὰρ τὸν ἄνθρωπον ὁ Κύριος, και ἠν ἀπώλεσε χάριν εκ του ἐμφυσηματος του Θεοῦ, ταύτην πάλιν ἀποδιδούς, ἐμφυσήσας εἰς τὸ πρόσωπον των μαθητών, τι φησί; Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον. Ἀν τινῶν ἀφήτε τας ἀμαρτίας, ἀφίενται και αν

προς το χρόνο, τα πρόσωπα και τις ενέργειες⁵⁴⁷ και η συγκεκριμένη δωρεά σηματοδοτεί μιαν άλλη εποχή, τη μετά Αναστάσεως εποχή. Δεν είναι μια συμβολική πράξη. Όλα πλέον μεταμορφώνονται και αποκτούν σωτηριολογικό νόημα. Κατά τον Βούλγαρη, η φράση “λάβετε⁵⁴⁸ πνεύμα άγιον” φανερώνει και την παραχώρηση των ιερατικών και εκκλησιαστικών προνομίων⁵⁴⁹. Διαπιστώνουμε για άλλη μια φορά πως ο λόγος του Κυρίου είναι πάντοτε λειτουργικός και οι δωρεές Του δεν (καθ)ορίζονται από τις δικές μας προϋποθέσεις⁵⁵⁰. Αυτό το “πνευματικό γλύκισμα” ιδιαίτερης βαρύτητας έχει φυσικά αγιοπνευματική καταβολή και δίδεται στους μαθητές, καθιστώντας τους συμμετόχους της ουράνιας

τινων κρατήτε, κεκράτηνται” Βασίλειος Καισαρείας, Περί του Αγίου Πνεύματος, Κεφ. ΙΣτ’ PG 32.140D.

⁵⁴⁷Θεός Γιαχβέ // Ιησούς Χριστός, άνθρωπος // μαθητές, Ζωή προ της πτώσης // Ζωή μετά την ανάσταση.

⁵⁴⁸Ο συγγραφέας του συγκεκριμένου ευαγγελίου ως γνωστόν, δεν μας παραθέτει τα λόγια της παράδοσης του μυστηρίου της Θείας Ευχαριστίας, όμως το ρήμα “λάβετε” κατά τη γνώμη μας δημιουργεί από μόνο του μια σύνδεση στους ακροατές με τις αφηγήσεις των Συνοπτικών ως προς το γεγονός αυτό. Αφετέρου μας πληροφορεί για μία νέα παράδοση, αυτής του μυστηρίου της Χάριτος, (“πνεύμα άγιον”) η οποία και θα πραγματοποιηθεί ιστορικά κατά την ημέρα της Πεντηκοστής (λίγο μετά το γεγονός της ψηλαφήσεως). Αυτή η παράδοση έχει ήδη διαμορφωθεί στην συνείδηση της Εκκλησίας, όχι μόνο μέσα από την καταγραφή της ως ιστορικό γεγονός (Πρ. 2.4) αλλά κυρίως μέσα από την εμπειρία, το βίωμα στην ίδια τη ζωή της Εκκλησίας. Οι ακροατές του ευαγγελίου έχουν εμπειρία αυτού του γεγονότος και στο σημείο αυτό της ανάγνωσης γίνεται για άλλη μια φορά (αυτή τη φορά από τους ίδιους) η επιβεβαίωση, η πιστοποίηση αυτής της εμπειρίας, την οποία ο συγγραφέας και θα την παραθέσει με σαφήνεια στον επόμενο στίχο (20.23).

⁵⁴⁹Χρ. Σπ. Βούλγαρης *Οι Δώδεκα Μαθηταί και Απόστολοι του Ιησού Χριστού*, σελ. 283 (εμείς δεν υιοθετούμε την άποψη του όσον αφορά για τη μη δωρεά του Κυρίου απέναντι στο μαθητή Θ.).

⁵⁵⁰Ωστόσο η φιλότιμη προσπάθεια που θα καταβάλλει καθένας από μας αποδεικνύει - επισφραγίζει την αποδοχή της δωρεάς και την ένδειξη της ευγνωμοσύνης στο πρόσωπο του Κυρίου που με τη χάρη Του κατορθώνεται η αύξηση των ταλάντων σύμφωνα και με την γνωστή ευαγγελική παραβολή. Ίσως και οι μαθητές του Κυρίου εκεί κεκλεισμένοι εντός των θυρών και κεκλεισμένοι εντός του οίκου της ψυχής τους και έχοντας ακούσει τα λόγια της Μαρίας να ανέμεναν (σαν άλλες παρθένες μίας άλλης παραβολής τον Νυμφίο) και αφού ειρήνευσαν όταν Τον είδαν ξανά με τα σημάδια της Δόξης αποτυπωμένα στο σώμα Του (και αφού ειρήνευσαν μέσα τους αλλά και μεταξύ τους) άκουσαν την αποστολή που τους ανήγγειλε και δέχθηκαν τα λόγια Του στην καρδιά τους.

κυριαρχίας⁵⁵¹, προτού γίνουν οι Απόστολοι της Οικουμένης, προτού δηλαδή κατανοήσουν και αναλάβουν την προσωπική τους αποστολή. Τούτο το φύσημα, τούτη η πνοή είναι θείας, Τριαδικής προελεύσεως (εκεί που είναι ο Υιός εκεί είναι και ο Πατήρ, εκεί και το Θείον Πνεύμα)⁵⁵². Επειδή ο Θωμάς απουσίαζε (όπως μας θα μας πληροφορήσει λίγο αργότερα ο στ. 24) θα μπορούσε να δημιουργηθεί το εύλογο ερώτημα στους ακροατές: “έλαβε αυτή τη δωρεά ο απών μαθητής;” Κατά τη γνώμη μας, την απάντηση στο συγκεκριμένο ερώτημα τη δίδει ο Κύριλλος Αλεξανδρείας στην ερμηνεία του⁵⁵³ την οποία και βασίζει⁵⁵⁴ σ' ένα παρόμοιο γεγονός της Παλαιάς Διαθήκης⁵⁵⁵. Επιστρέφοντας στην ερμηνευτική μας πορεία, θεωρούμε πως ο Κύριος τους προετοιμάζει για τη μέγιστη, την επερχόμενη δωρεά, τη δωρεά των δωρεών η οποία δεν είναι άλλη από την έλευση του Παρακλήτου⁵⁵⁶. Στο σημείο αυτό της αφήγησης,

⁵⁵¹Βλ. Γρηγόριος Παλαμάς, *Ομιλίες Τεσσεράκοντα μία, Ομιλία (ΙΖ') Δεικνύσα το του Σαββάτου και το της Κυριακής μυστήριον· και εις το της καινής Κυριακής Ευαγγέλιον*. PG 151. 232B.

⁵⁵²Β. Τσίγκος, *Θέματα Δογματικής της Ορθοδόξου Εκκλησίας* σελ. 82.

⁵⁵³“*Ευρήσομεν τοίνυν εν τοις εφεξής γεγραμμένοις, ότι Θωμάς ο λεγόμενος Δίδυμος ουκ ήν μετά των μαθητών, ότε ήλθεν ο Ιησούς. Πως ουν, ερεί τις, και μάλα δικαίως, είπερ απήν αληθώς, του αγίου Πνεύματος ανεδείχθη μέτοχος, ότε τοις μαθηταίς επέλαμψεν ο Σωτήρ, ενεφύσησέ τε λέγων· “Λάβετε Πνεύμα άγιον;” Φαμέν ουν, ότι κατά παντός εχώρει του λαβόντος την χάριν η του Πνεύματος δύναμις, και τον του διδόντος επλήρου σκοπόν. Δέδωκε δε ο Χριστός ον τισίν ανά μέρος, αλλ’ όλοις τοις μαθηταίς. Ουκούν δέχονται και ει μη παρήσαν τινές, της του διδόντος φιλοτιμίας ουκ εις μόνους τους παρόντας συστελλομένης, αλλά εις άπαντα διηκούσης τον των αγίων αποστόλων χορόν. [...]*” Βλ. Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Υπόμνημα εις το κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον*, Βιβλίο XII, Κεφάλ. Α', PG 74. 717D - 720A.

⁵⁵⁴Ο.π. PG 74. 720A-720C.

⁵⁵⁵Αρ. 11. 24-26 Μετάφραση: “Ο Μωυσής βγήκε από τη σκηνή και ανακοίνωσε στο λαό τα λόγια του Κυρίου. Συγκέντρωσε εβδομήντα άντρες από τους γέροντες του λαού και τους έβαλε να σταθούν γύρω από τη σκηνή. Τότε ο Κύριος κατέβηκε μέσα στη νεφέλη και μίλησε στο Μωυσή. Πήρε από το πνεύμα που του είχε δώσει και έδωσε στους εβδομήντα πρεσβυτέρους. Μόλις ήρθε το πνεύμα πάνω τους, άρχισαν να προφητεύουν, αλλά δε συνέχισαν. Δύο όμως από τους πρεσβυτέρους είχαν μείνει στο στρατόπεδο. Ο ένας λεγόταν Ελδάδ και ο άλλος Μεδάδ. Και ήρθε και σ' εκείνους το πνεύμα, γιατί ήταν κι αυτοί από τους γραμμένους, αλλά δεν είχαν πάει στη σκηνή. Άρχισαν, λοιπόν, κι αυτοί να προφητεύουν στο στρατόπεδο.” Η Αγία Γραφή, Ελληνική Βιβλική Εταιρεία, Η Π.Δ., σελ. 176.

⁵⁵⁶Πραξ. 2.1-4 “Καί έν τῷ συμπληροῦσθαι τήν ήμέραν τῆς πεντηκοστῆς ἦσαν πάντες ὁμοῦ ἐπί τό αὐτό. καί ἐγένετο ἄφνω ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦχος ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας καί ἐπλήρωσεν ὄλον τόν οἶκον οὗ ἦσαν καθήμενοι καί ὠφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι

αποκαλύπτεται στους ακροατές μια πρόγευση του γεγονότος της Πεντηκοστής, ένα είδος αρραβώνα⁵⁵⁷ μεταξύ του Αγίου Πνεύματος και των μαθητών, μία προ της Πεντηκοστής πεντηκοστή⁵⁵⁸.

Κατά τον Bengel, η απουσία του οριστικού άρθρου “το” από τη φράση “πνεῦμα ἅγιον” υποδηλώνει ότι δεν αναφέρεται στο Τρίτο

ὡσεὶ πυρὸς καὶ ἐκάθισεν ἐφ’ ἑνα ἕκαστον αὐτῶν, καὶ ἐπλήσθησαν πάντες πνεύματος ἁγίου καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέραις γλώσσαις καθὼς τὸ πνεῦμα ἐδίδου ἀποφθέγγεσθαι αὐτοῖς”.

⁵⁵⁷ Παν. Τρεμπέλας, *Υπόμνημα Εἰς τὸ Κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον*, σελ. 706, 23, (Bengel) | “Ὅπως προτείνει ὁ Bernard ἐπρόκειτο μᾶλλον περὶ αρραβῶνος τῆς Πεντηκοστής.” Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινῆς Διαθήκης* 4β, σελ. 278.

⁵⁵⁸ Μελετώντας τους στίχους που αφορούν τις Αναστάσιμες εμφανίσεις του Κυρίου στο “Κατὰ Λουκάν” ἴτοι α) τὴ πορεία στους Ἐμμαούς (24. 13-35) καὶ β) τὴν εμφάνιση στους μαθητές (24. 36-49) ἰσχυροποιεῖται ἡ λεκτικὴ μας τοποθέτηση - θέση (Πεντηκοστὴς πεντηκοστή). Ἐχοντας ἐστιάσει στους στίχους 31-32 μας πληροφορεῖ τὸ κείμενο γιὰ μιὰ διάνοιξη τῶν οφθαλμῶν “ αὐτῶν δὲ **διηνοίχθησαν** οἱ ὀφθαλμοὶ **καὶ ἐπέγνωσαν** αὐτόν· καὶ αὐτὸς ἄφαντος ἐγένετο ἀπ’ αὐτῶν.” (“τότε **ανοίχτηκαν** τὰ μάτια τους **καὶ κατάλαβαν** ποιοὶ εἶναι”) ἀλλὰ καὶ γιὰ μιὰ διάνοιξη τοῦ νοῦ “καὶ εἶπαν πρὸς ἀλλήλους· οὐχὶ ἡ καρδιά ἡμῶν καιομένη ἦν [ἐν ἡμῖν] ὡς ἐλάλει ἡμῖν ἐν τῇ ὁδῷ, ὡς **διήνοιγεν ἡμῖν τὰς γραφάς;**” (“εἶπαν τότε μεταξύ τους: “Δεν φλεγόταν ἡ καρδιά μέσα μας, καθὼς μας μιλοῦσε στο δρόμο καὶ μας **ερμήνευε** τὶς Γραφές;”). Ἀντίστοιχα στο στίχο 45 “τότε διήνοιξεν αὐτῶν τὸν νοῦν τοῦ συνιέναι τὰς γραφάς.” ἡ χρῆση τοῦ ρήματος “διήνοιξεν” “δηλώνει **τον φωτισμὸ του νοῦ τους** γιὰ νὰ καταλαβαίνουν τὶς Γραφές”, ἐπομένως δια τῆς ἐμφύσησης προχωρεῖ ὁ Κύριος στὴ μετάδοση τοῦ θείου φωτισμοῦ, προκειμένου νὰ κατανοοῦν τὶς Γραφές (οἱ ἀμέσως ἐπόμενοι στίχοι τὸ δηλώνουν με πολὺ ξεκάθαρο τρόπο: “καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὅτι οὕτως γέγραπται παθεῖν τὸν χριστὸν καὶ ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ κηρυχθῆναι ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ μετάνοιαν εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν εἰς πάντα τὰ ἔθνη. ἀρξάμενοι ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ ὑμεῖς μάρτυρες τούτῳ”). Ἄλλωστε ἀμέσως μετὰ ὁ στίχος 49 ἀναγγέλει τὴν ἔλευση τοῦ Παρακλήτου “καὶ [ἰδού] ἐγὼ ἀποστέλλω τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρὸς μου ἐφ’ ὑμᾶς· **ὕμεις δὲ καθίσατε ἐν τῇ πόλει ἕως οὗ ἐνδύσηθε ἐξ ὕψους δύναμιν**”. Ἡ ἐπιβεβαιώση ἐρχεται ἀπὸ τὴ γραφίδα τοῦ ἰδίου στίχου Πράξεις τῶν Ἀποστόλων (κεφ. 2.1-4) “Καὶ ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς πεντηκοστῆς ἦσαν πάντες ὁμοῦ ἐπὶ τὸ αὐτό. καὶ ἐγένετο ἄφνω ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἤχος ὡσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας καὶ ἐπλήρωσεν ὅλον τὸν οἶκον οὗ ἦσαν καθήμενοι καὶ ὠφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμενοι γλώσσαι ὡσεὶ πυρὸς καὶ ἐκάθισεν ἐφ’ ἑνα ἕκαστον αὐτῶν, **καὶ ἐπλήσθησαν πάντες πνεύματος ἁγίου** καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέραις γλώσσαις **καθὼς τὸ πνεῦμα ἐδίδου ἀποφθέγγεσθαι αὐτοῖς**”, μὴ ἀφήνοντας κάποια ἀμφιβολία ἐπὶ τούτου. | “[...] Ἐκτοτε γὰρ ἡ ἀναγέννησις ἤρξατο. λοιπὸν οὖν καὶ οἱ ἀπόστολοι ἀνεγεννήθησαν, δι’ ὕδατος μεν παρὰ Ἰωάννου, διὰ Πνεύματος δε, ὅτε ἐπεφοίτησεν αὐτοῖς ἐν εἰδει πυρίνων γλωσσῶν.” Βλ. Εὐθύμιος Ζιγαβήνης, *Ερμηνεία τοῦ Κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιου*, Κεφάλ. Γ’, Περὶ Νικοδήμου, PG 129. 1161B.

Πρόσωπο της Αγίας Τριάδος⁵⁵⁹. Επίσης, θεωρούμε πως δε θα μπορούσε να προηγηθεί το γεγονός της Πεντηκοστής προτού: α) ο Θωμάς επιλέξει να ακολουθήσει την οδό της πίστεως και β) υπάρξει η αποκατάσταση του Πέτρου στο αποστολικό του αξίωμα (με την τριπλή βεβαίωση της αγάπης του προς το Χριστό) η οποία και καταγράφεται στο επόμενο κεφάλαιο.

Επιπλέον η χρήση του όρου “Παράκλητος”⁵⁶⁰ από τον ίδιο τον συγγραφέα του Ιω. ευαγγελίου, προκειμένου να προσδιορίσει το Τρίτο Πρόσωπο της Αγίας Τριάδος αλλά και η περαιτέρω επισήμανσή του με τις φράσεις “τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον”⁵⁶¹, “τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας”⁵⁶² μας ξεκαθαρίζει πως δεν ομιλεί στον εξεταζόμενο στίχο για το Ἅγιον Πνεῦμα⁵⁶³.

23 “ἂν τινων ἀφῆτε τὰς ἀμαρτίας ἀφένονται αὐτοῖς, ἂν τινων κρατῆτε κεκράτηνται.”

Με την εμφύσηση της δωρεάς, έχει έρθει πλέον η στιγμή για το γένος των ανθρώπων να δεχθεί Το Χάρισμα⁵⁶⁴ δια μέσου των μαθητών Του. Έχει έρθει το πλήρωμα του χρόνου, για να συνεχιστεί από εκεί που είχε σταματήσει η ιστορία Θεού και ανθρώπου⁵⁶⁵, αφού μέσα από το

⁵⁵⁹ Παν. Τρεμπέλας, *Υπόμνημα Εἰς τὸ Κατὰ Ἰωάννην Ευαγγέλιον*, σελ. 706, 23, (Bengel) | “Μάλιστα ο Godel πιστεύει πως η απουσία του άρθρου δείχνει πως δεν πρόκειται ακόμα περί του Παρακλήτου, που τους υπόσχεται στα κεφάλαια 14-16” Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινῆς Διαθήκης 4β*, σελ. 278.

⁵⁶⁰ Ιω. 14.26, 16.7.

⁵⁶¹ Ιω. 14.26.

⁵⁶² Ιω. 15.26.

⁵⁶³ Ο Αγουρίδης λέει χαρακτηριστικά στην Ερμηνεία της Κ.Δ.: “Πρέπει να παρατηρηθεί ότι αυτό που χορηγεί ο Ιησούς στους Μαθητές είναι “πνεῦμα ἅγιο”. Δεν είναι το “Πνεῦμα το Ἅγιον”. Ὅτι χαρίζεται δεν είναι το ίδιο το θείο Πρόσωπο του Ἁγίου Πνεύματος, που είναι η πηγή του δώρου.” Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινῆς Διαθήκης 4β*, σελ. 282.

⁵⁶⁴ “Δεν πρόκειται περί δικαίωματος αλλά περί δυνάμεως, της οποίας η αρχή είναι το Πνεῦμα.” Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινῆς Διαθήκης 4β*, σελ. 283.

⁵⁶⁵ Πρβλ. Γέν. 2.15-16 “καὶ ἔλαβεν κύριος ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον ὃν ἔπλασεν καὶ ἔθετο αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ ἐργάζεσθαι αὐτὸν καὶ φυλάσσειν καὶ ἐνετείλατο κύριος ὁ θεὸς τῷ Ἀδὰμ λέγων ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φάγη”, Γέν. 3.11 “καὶ εἶπεν αὐτῷ τίς ἀνήγγειλέν σοι ὅτι γυμνὸς εἶ μὴ ἀπὸ τοῦ ξύλου οὗ ἐνετείλαμην σοι τούτου μόνου μὴ φαγεῖν ἀπ’ αὐτοῦ ἔφαγες”, Γέν. 3.23 “καὶ ἐξαπέστειλεν αὐτὸν κύριος ὁ θεὸς ἐκ τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς ἐργάζεσθαι τὴν γῆν ἐξ ἧς ἐλήμφθη”.

Πάθος και την Ανάσταση του Ιησού υπήρξε η αποκατάσταση της σχέσης τους⁵⁶⁶. Το Χάρισμα είναι η δυνατότητα της αφέσεως των αμαρτιών κάθε ανθρώπου, προκειμένου να είναι δυνατή (δια της μετανοίας) η παρουσία του στη Βασιλεία των Ουρανών. Αυτή η δωρεά δε δίδεται απλώς λεκτικά αλλά κατ' ουσίαν, αφού όπως έχει ήδη αναφερθεί ο λόγος του Θεού είναι πάντοτε λειτουργικός. Ο βαθύτερος φυσικά λόγος της δωρεάς αυτής (της μεταβίβασης αυτής της ύψιστης εξουσίας) έχει αναφερθεί στο στ. 21, να συνεχιστεί δια των μαθητών του Ιησού το έργο Του, το έργο της σωτηρίας του γένους των ανθρώπων και αυτό πραγματώνεται στην πίστη στον Ιησού Χριστό ως Υιό και Λόγο του Θεού. Όπως πολύ σωστά επισημαίνεται και στις δύο (2) προτάσεις το πρώτο ρήμα είναι σε χρόνο Ενεστώτα, ενώ το δεύτερο σε Παρακείμενο. *“Ο κόσμος είναι στην επιρροή της αμαρτίας.”*⁵⁶⁷ Η μετάβαση από την αμαρτία στην κατάσταση της χάριτος γίνεται σε μία στιγμή και είναι γεγονός του παρόντος, για αυτό και ο Ενεστώτας. Ενώ το ρήμα κεκράτηνται αναφέρεται σε κατάσταση, η οποία μένει πάγια διαπαντός⁵⁶⁸. Αυτό το προνόμιο καταγράφεται με ξεκάθαρο τρόπο στο Ιω. ευαγγέλιο. Οι μαθητές θεωρούν τα λόγια του Ιησού υπερβατικά και δυσκολεύονται να αντιληφθούν τη σημασία τους.⁵⁶⁹ Στα κείμενα της Αγίας Γραφής φράσεις που υποδηλώνουν αυτή τη δυνατότητα (της αφέσεως) θεωρούνται (και είναι για την εποχή τους) πολύ σκανδαλιστικές. Η χρήση του αποκλειστικού και αναφαίρετου προνομίου της αφέσεως από τον οποιοδήποτε - πλην του Θεού Πατέρα⁵⁷⁰ - καθιστά αυτομάτως τον καταχραστή βλάσφημο και μιαρό (στο σημείο αυτό θα πρέπει να υπενθυμίσουμε πως ο Ιησούς κατά την τριετή επίγεια δράση Του είχε κατηγορηθεί γι αυτό⁵⁷¹). Παλαιότερα ο ίδιος είχε παραχωρήσει στους

⁵⁶⁶Η παράδοση του Μυστηρίου της Θείας Ευχαριστίας δίδει ξανά στο ανθρώπινο γένος την δυνατότητα να γευτεί το δέντρο της ζωής (πρβλ. Γέν. 2.9, 3.22).

⁵⁶⁷Παν. Τρεμπέλας, *Υπόμνημα Εις το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον*, σελ. 707, 23, (Bengel)

⁵⁶⁸Ο.π. σελ. 707, 23, (Goget)

⁵⁶⁹Κάτι που στους μεταγενέστερους Χριστιανούς δεν ισχύει καθότι το μυστήριο της εξομολογήσεως και της αφέσεως των αμαρτιών από τους λειτουργούς του Υψίστου, είναι αυτονόητο, βιωματικό, μυστηριακό.

⁵⁷⁰Μκ. 2. 5-7 *“καὶ ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς τὴν πίστιν αὐτῶν λέγει τῷ παραλυτικῷ· τέκνον, ἀφίενταί σου αἱ ἁμαρτίαι. ἦσαν δέ τινες τῶν γραμματέων ἐκεῖ καθήμενοι καὶ διαλογιζόμενοι ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν· τί οὕτως οὕτως λαλεῖ; βλασφημεῖ· τίς δύναται ἀφίεναι ἁμαρτίας εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός;”*.

⁵⁷¹Μτ. 9.2-3 *“καὶ ἰδοὺ προσέφερον αὐτῷ παραλυτικὸν ἐπὶ κλίνης βεβλημένον. καὶ ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς τὴν πίστιν αὐτῶν εἶπεν τῷ παραλυτικῷ· θάρσει, τέκνον, ἀφίενταί σου αἱ ἁμαρτίαι. καὶ ἰδοὺ τινες τῶν γραμματέων εἶπαν ἐν ἑαυτοῖς· οὗτος βλασφημεῖ., Λκ. 5. 21 “καὶ ἤρξαντο*

μαθητές Του ικανότητες να εκβάλλουν δαιμόνια και να θεραπεύουν ασθενείς⁵⁷². Τώρα όμως, ως Αναστημένος προχωρά στην παραχώρηση μιας μεγαλύτερης δωρεάς· δε μένει σε μία απλή ανακατανομή των ιερατικών αξιωμάτων που πιθανόν να περιέμενε κανείς τους⁵⁷³ αλλά τους προσφέρει κάτι το ανεκδιήγητο και ασύλληπτο⁵⁷⁴. Αυτό το δώρο, ο ίδιος ο

διαλογίζεσθαι οί γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι λέγοντες· τίς ἐστὶν οὗτος ὃς λαλεῖ βλασφημίας; τίς δύναται ἁμαρτίας ἀφεῖναι εἰ μὴ ὁ μόνος ὁ θεός;” | “[...] ο Μακάριος ευαγγελιστής, ως εζήτησαν οι Ιουδαῖοι τον Ιησοῦν αποκτεῖναι, ὅτι οὐ μόνον ἔλυε τὸ Σάββατον, ἀλλὰ καὶ Πατέρα ἰδίων ἔλεγε τὸν Θεόν, ἴσον εαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ. Τὴν μὲν οὖν ἐπὶ τῷ Σαββάτῳ κατηγορίαν ἀπεσκευάζετο, καὶ αὐτὸν ἐπιδεικνύς ἐνεργόν ἐν Σαββάτῳ τὸν Πατέρα, καὶ μακρὸν ἐπὶ τούτῳ προσαναλώσας λόγον. Ὅτι δε ἐστὶν ἐν ἰσότητι τῇ πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ἄνθρωπος γεγινώς δι’ ἡμᾶς, πειράται διδάσκειν. Τούτο γάρ ἦν ἐπὶ τῷ λόγῳ τὸ λείπον. Καὶ δια τούτου φησὶν, ὅτι “Μεῖζονα τούτων δεῖξει αὐτῷ ἔργα, ἵνα υμεῖς θαυμάζητε.”” Βλ. Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, Υπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Ευαγγέλιον, Βιβλίον ΙΙ, Κεφάλ. Στ’, (“Καὶ μεῖζονα τούτων ἔργα δεῖξει αὐτῷ, ἵνα υμεῖς θαυμάζητε”) PG 73. 364B.

⁵⁷²Μτ. 10.1 “Καὶ προσκαλεσάμενος τοὺς δώδεκα μαθητὰς αὐτοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν πνευμάτων ἀκαθάρτων ὥστε ἐκβάλλειν αὐτὰ καὶ θεραπεύειν πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν”.

⁵⁷³Μτ. 20.21-22 “ὁ δὲ εἶπεν αὐτῇ· τί θέλεις; λέγει αὐτῷ· εἶπὲ ἵνα καθίσωσιν οὗτοι οἱ δύο υἱοὶ μου εἰς ἐκ δεξιῶν σου καὶ εἰς ἐξ ἐκωνύμων σου ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν· οὐκ οἶδατε τί αἰτεῖσθε”.

⁵⁷⁴Μτ. 20.21-22 Μην ξεχνάμε πως κατὰ τὴν ἐπίγεια δράση Του εἶχε δώσει τὸ δικαίωμα νὰ ἐκβάλλουν δαιμόνια, τὸ ὁποῖο ἦταν ἀπὸ μόνου του κάτι τὸ φοβερό. Ὁμως ἐδῶ ἐρχεται νὰ ἐπιβεβαιώσει ἐκεῖνα τὰ λόγια πού τους εἶχε πει τὸ βράδυ τῆς προδοσίας. Ἰω. 16.23 “Καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐμὲ οὐκ ἐρωτήσετε οὐδέν. ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἂν τι αἰτήσητε τὸν πατέρα ἐν τῷ ὀνόματί μου δώσει ὑμῖν.” | Βλ. Ἀντίοχου Μοναχοῦ “Εἰ οὖν δεόμεθα τοῦ Χριστοῦ ἵνα ἀφήῃ ἡμῖν, οφείλομεν καὶ ἡμεῖς ἀφιέναι. Ἀπέναντι γὰρ τῶν του Κυρίου ἐσμὲν ὀφθαλμῶν” Ἐπιστολὴ πρὸς Εὐστάθιον ἡγούμενον μονῆς Ἀτταλινῆς., Λόγος ΡΚΓ’, Περὶ διαταγῆς κλήρου PG 89.1817C | Ὁμοίως: “Καὶ εἶπεν Κύριος πρὸς Ἀαρῶν, λέγων· Εγὼ μερὶς σου καὶ κληρονομία· καὶ λειτουργήσῃ ὁ Λευὶ εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου. Καὶ αὐτοὶ λήψονται τὰ ἁμαρτήματα τοῦ λαοῦ. Καὶ τὰ ἀφαιρέματα δέδωκα τοῖς Λευῖταις. Ὅτι μισθὸς αὐτῶν ὑμῖν ἐστὶ, ἀντὶ τῶν λειτουργιῶν ὑμῶν” Λόγος ΡΚΔ’, Περὶ τοῦ αἰδεῖσθαι ἱερεῖς, PG 89.1821C . Στὸ σημεῖο αὐτό, θὰ θέλαμε νὰ συμπεριλάβουμε τὸ ἀκόλουθο κείμενό του, τὸ ὁποῖο ἔχει μεγάλο ἐνδιαφέρον, καθὼς μας φανερώνει τὴ δυναμικὴ τῆς ἀφέσεως καὶ τὸ πλαίσιο στο ὁποῖο μπορεῖ νὰ δράσει αὐτὴ ἡ εὐλογία τῆς συγχωρητικότητος: “Τοιοῦτον τι εὐρίσκομεν παρὰ τῷ Εἰρηναίῳ. Φησὶν γὰρ περὶ τοῦ Θεολόγου Ἰωάννου, ὅτι ἰδὼν τινα νεανίαν ευφύεστατον, κατηχηθέντα παρ’ αὐτοῦ, καὶ βαπτισθέντα, ἔφη τῷ τῆς πόλεως ἐπισκόπῳ, Τούτον σοὶ παρατίθμι· καὶ ἀπεδήμησεν. [...] ἐξέκλινεν τῆς ευθείας οδοῦ, ὥστε γενέσθαι αὐτὸν ἀρχιεπιστῆν. Ἐλθὼν δε ὁ θεολόγος, ἀπῆτει τὸν ἐπίσκοπον τὴν παρακαταθήκην. [...] Ἐκεῖνος τέθνηκεν· καὶ διηγησάτο αὐτῷ τὰ κατ’ αὐτὸν· ὁ δε Ἀπόστολος [...] καὶ ευθέως ἐξήλθεν εἰς ἐπιδίωξιν αὐτοῦ· ἰδὼν δε αὐτὸν ἐκεῖνος ἤρξατο φεύγειν· ὁ δε ἔκραξεν· Μείνον, τέκνον, τὸν πατέρα σου· ἐλέησον τὰς πολιὰς μου· καὶ ἐλθὼν προσέπεσεν αὐτῷ ἔχων τὴν δεξιάν ἡμαγμένην· ὁ δε ευαγγελιστὴς κατεφίλει τὴν χεῖρα αὐτοῦ, λέγων· Ἐπ’ ἐμὲ ἡ ἁμαρτία

Ιωάννης σε άλλο σύγγραμμά του λέγει, ότι είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την πίστη στο όνομα του Ιησού Χριστού: “Γράφω ὑμῖν, τεκνία, ὅτι ἀφέωνται ὑμῖν αἱ ἁμαρτίαι διὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ”⁵⁷⁵. Παράλληλα αυτός ο φωτισμός του νου τους, που τους εδόθη (ως δωρεά), τους καθιστά πνευματικά ώριμους και άξιους⁵⁷⁶ να πληρωθούν “πάντες πνεύματος ἁγίου” και να γευτούν στην ώρα που πρόπει από το ξύλο “τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν”⁵⁷⁷.

24 “Θωμᾶς δὲ εἷς ἐκ τῶν δώδεκα, ὁ λεγόμενος Δίδυμος, οὐκ ἦν μετ’ αὐτῶν ὅτε ἦλθεν Ἰησοῦς.”

Η αναφορά στο πρόσωπό του στην αρχή του στίχου, του αποδίδει ξεκάθαρα τον πρωταγωνιστικό ρόλο στη συγκεκριμένη αφήγηση. Με αυτόν τον μαθητή, θα συνομιλήσουν οι μαθητές⁵⁷⁸ αλλά και ο ίδιος ο Αναστημένος Ιησούς. Επίσης λαμβάνουμε την πληροφορία πως ο Θωμάς είναι ένας από τους δώδεκα μαθητές, ένας από το στενό κύκλο των μαθητών. Δεν είναι ένα απλώς ένα πρόσωπο που πρωταγωνιστεί στην αφήγηση⁵⁷⁹ - αλλά ένα πρόσωπο, παρών σε όλη την τριετή πορεία Του. Ως ένας από τους μαθητές και αυτός, είχε ακούσει, είχε δει και προπάντων είχε βιώσει καταστάσεις μοναδικές και γεγονότα συγκλονιστικά, αδιανόητα για τους περισσότερους⁵⁸⁰. Είχε διαμορφωθεί επομένως μια προσωπική σχέση (βασισμένη στην πίστη στο πρόσωπό Του) και η βαρύτητα του συγκεκριμένου γεγονότος κατά τη γνώμη μας είναι ιδιαίτερα σημαντική⁵⁸¹.

σου, τέκνον. Ἀπ’ ἐμοῦ ἐκζητήσει ὁ Θεὸς τὴν ψυχὴν σου· καὶ ἐπιστρέψας πάλιν, ἐγένετο σκευὸς ἐκλογῆς.” Λόγος ΡΚΒ’, Περὶ ἀρχιερωσύνης, ΡΓ 89.1811 Β-1816Α.

⁵⁷⁵ Α’ Ιω. 2.12 .

⁵⁷⁶ “Η απουσία του Θωμά κατά την εμφάνιση αυτή του Αναστάσιου δεν σημαίνει πως εξαιρέθηκε του αριθμού που τιμήθηκαν δια του χαρίσματος, μετά μάλιστα την πανηγυρική εκδήλωση της πίστεως και αφοσιώσεώς του εἰς τον Χριστό και την Ανάστασή του.” Σ. Αγουρίδης, Ερμηνεία Καινῆς Διαθήκης 4β, σελ. 279.

⁵⁷⁷ Γέν. 2.17.

⁵⁷⁸ Αλλά και οι ακροατές, αφού είτε θα συνταυτιστούν με το Θωμά είτε θα προχωρήσουν στην απόρριψη της σκέψης και της αντίδρασής του.

⁵⁷⁹ Βλ. Ιω. 4. 7-29 Διάλογος του Ιησού με τη Σαμαρείτιδα.

⁵⁸⁰ Καταστάσεις και γεγονότα που δε θα μπορούσαν να μεταλαμπαδευτούν στις μεταγενέστερες γενιές, εάν δεν είχαν καταγραφεί ως ζώσα παράδοση της Εκκλησίας.

⁵⁸¹ Αφού θα μας πληροφορήσει εν τέλει για το πως μπορεί να αντιδράσει, λειτουργήσει ο άνθρωπος σε μια νέα πραγματικότητα (η οποία βασίζεται στην πίστη), αλλά και με ποιον άλλο τρόπο μπορεί να λειτουργήσει ο Θεός, προκειμένου να βοηθήσει το πλάσμα του να πιστέψει και δια μέσου της πίστεως να σωθεί.

Ο συγγραφέας μας καθιστά σαφές πως ο Θωμάς δεν ήταν μαζί τους, όταν ξαφνικά εισήλθε ο Ιησούς, κεκλεισμένων των θυρών, εκείνο το πρώτο βράδυ της Ανάστασης. Ο Θωμάς απουσίαζε από το αφηγηματικό σκηνικό. Κατά τον ιερό Χρυσόστομο, εξαιτίας της διασποράς των μαθητών⁵⁸² ήταν φυσικό επακόλουθο να μην υπάρχει αυτή η πληρότητα στον κύκλο αυτών. Μελετώντας το συγκεκριμένο στίχο (24) με τον στίχο 19 στη συνάφεια τους, θεωρούμε πως ο λόγος για τον οποίο απουσίαζε ο Θωμάς βρίσκεται στην φράση: “διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων”. Οι μαθητές ήταν συγκεντρωμένοι κεκλεισμένων των θυρών εξαιτίας του φόβου που είχαν⁵⁸³ ενώ ο Θωμάς, κατά τη γνώμη μας, δεν είχε φόβο, γεγονός που πιθανόν να τον οδήγησε προς αναζήτηση του Ιησού!⁵⁸⁴ Έχουμε πληροφορηθεί γι’ αυτή του την τόλμη, αλλά και για τον φόβο των υπόλοιπων μαθητών σε ένα προγενέστερο γεγονός, στην αφήγηση του γεγονότος της ανάστασης του Λαζάρου. Θεωρούμε πως υπάρχει μια αντιστοιχία, ως προς τα πρόσωπα και τις αντιδράσεις τους για δύο λόγους. Πρώτον ο συγγραφέας θέλει οι ακροατές να ανακαλέσουν από τη μνήμη τους το έβδομο⁵⁸⁵ σημείο χάριν του οποίου αποκαλύφθηκε η δόξα του Υιού του Θεού. Το συγκλονιστικό περιστατικό της ανάστασης του τετραήμερου φίλου Του, Λαζάρου, ήταν για αυτούς η συγκλονιστικότερη απόδειξη της δυνάμεως του Ιησού (μέχρι τότε) αλλά παράλληλα και η δύναμη της πίστεως στο πρόσωπό Του. Θέλει να αναζωπυρώσει στις καρδιές των μαθητών (ακροατών) την πίστη τους στη θεότητα του Ιησού και παράλληλα να τους προετοιμάσει. Γνωρίζει πως τώρα βιώνουν (ή καλύτερα καλούνται να βιώσουν) ένα συγκλονιστικότερο γεγονός, την (ίδια την) Ανάσταση του Κυρίου Τους. Η προϋπόθεση για την αποδοχή αυτής της νέας πραγματικότητας δεν μπορεί να βασιστεί σε κάποια νοησιαρχική διεργασία αλλά μονάχα στην πίστη. Σε αυτή την υπέρβαση της λογικής, σε αυτή την πίστη προσδοκά ο συγγραφέας να οδηγήσει τους ακροατές εξάλλου ο τότε διάλογος με την Μάρθα, την αδελφή του Λαζάρου, εκεί στη Βηθανία, αυτό το σκοπό εξυπηρετούσε όπως επίσης και ο τωρινός διάλογος που θα υπάρξει με το Θωμά⁵⁸⁶. Δεύτερον, με την φράση

⁵⁸²Βλ. Ι. Χρυσόστομος, *Υπόμνημα Εις τον άγιον Ιωάννην τον Απόστολον και Ευαγγελιστήν*, Ομιλία (ΠΖ΄) PG 59. 473.

⁵⁸³Βλ. για περισσότερα στην ερμηνεία του 20.19 της παρούσας.

⁵⁸⁴Βλ. περισσότερα στο 2.2.2. περί της υπόθεσης/θεωρίας μας, ως προς τη απουσία του Θ.

⁵⁸⁵Ι. Καραβιδόπουλος, *Εισαγωγή στην Καινή Διαθήκη*, σελ. 214.

⁵⁸⁶Αυτή την πίστη, σιγά – σιγά ξεδιπλώνει (δια μέσου του Θωμά) ο συγγραφέας, προκειμένου να ωφεληθεί όλη η κοινότητα. Η σταδιακή αποδοχή (του πρωταγωνιστή Θωμά) του γεγονότος της αναγγελίας και της ίδιας της αναστάσιμης εμφάνισης του Κυρίου (που θα διαδραματιστεί στους επόμενους στίχους) θα λειτουργήσει θετικά και πολυεπίπεδα: στη διαμόρφωση, στην επαύξηση, στη διατήρηση, ακόμη και στη μεταμόρφωση της πίστεως των ακροατών.

“ὁ λεγόμενος Δίδυμος” θέλει να προϋποθέσει τους ακροατές για το αρνητικό περιεχόμενο της υποθετικής πρότασης που θα καταγραφεί στον επόμενο στίχο (20.25). Εκεί θα δηλωθεί για **άλλη μία φορά** (πρβλ.11.16) η **αυτονόμηση του Θωμά**⁵⁸⁷.

Τέλος, με τη φράση “οὐκ ἦν μετ’ αὐτῶν ὅτε ἦλθεν Ἰησοῦς” θέλει να μας επισημάνει τη φυσική του απουσία (πρβλ. Ιω. 11.16, όπου ναι μεν εκεί ήταν σωματικά παρών⁵⁸⁸, αλλά **εκκλησιαστικά απών**). Ως πιθανοί λόγοι της απουσίας του, θα μπορούσαν να υπάρξουν αρκετές σκέψεις, εικασίες, υποθέσεις⁵⁸⁹. Στο σημείο αυτό, η δική μας τοποθέτηση περί **αυτονόμησης** θεωρούμε πως αποτελεί μία λογικοφανή απάντηση του λόγου της απουσίας του, πλην όμως υποκειμενική και φυσικά υπό συζήτηση και κρίση.

⁵⁸⁷ Συγκρίνοντας τις δυο πραγματικότητες (στιχ.11.16 και 20.25) θα διαπιστώσουμε πως αν είναι και εκ διαμέτρου αντίθετες ως προς τη διατύπωση, είναι ίδιες, ως προς την τοποθέτηση του Θωμά στο θέμα της πίστης.

⁵⁸⁸ Ιω. 11.16 “εἶπεν οὖν Θωμᾶς ὁ λεγόμενος Δίδυμος τοῖς συμμαθηταῖς· ἄγωμεν καὶ ἡμεῖς ἵνα ἀποθάνωμεν μετ’ αὐτοῦ”.

⁵⁸⁹ Καταθέτουμε στην αγάπη σας, τον προσωπικό ειρμό σκέψεων στη φράση “Μπορεί να μην είχαν συγκεντρωθεί ὅλοι ὅσοις ὁ Ἰησοῦς ἠθέλε κατά την πρώτη Του εμφάνιση”. Αν ὄντως ισχύει αυτό, διερωτώμεθα τα ακόλουθα: Ο Κύριος δεν ἠθέλε τον Θωμά στην πρώτη αυτή συνάντηση; Ἡ μήπως δεν μπορούσε να τον περιμένει; Και αν υποθέσουμε πως ἠθέλε ἢ ἔπρεπε (το ἔπρεπε να ληφθεῖ κυρίως ως σχῆμα λόγου) να εμφανιστεῖ εκείνη την πρώτη ἡμέρα (ως την πιο κατάλληλη στιγμή, της οποίας ἄλλη δεν υπήρχε) στους μαθητές Του, δεν μπορούσε Αυτός να δημιουργήσει εκείνες, τις κατάλληλες συνθήκες για το Θωμά - σαφώς χωρίς να παραβιάσει το αυτεξούσιο του μαθητή - που θα τον βοηθούσαν να επιλέξει, να επιδιώξει, να θελήσει να εἶναι και αυτός μαζί με τους υπόλοιπους “συμμαθητές - συντρόφους”; Να εἶναι και αυτός, ο μαθητής, τελικά, παρών “ἐκείνη τῇ ἡμέρᾳ τῇ μιᾷ σαββάτων”; Εἶναι δυνατόν, ο συγγραφέας του Ευαγγελίου σκοπίμως να ἔβγαλε ἀπὸ το πλάνο της συγκεκριμένης διήγησης (δηλαδή κατά τη πρώτη εμφάνιση του Κυρίου στους μαθητές) τον Θωμά; Δηλαδή να προχώρησε εσκεμμένα στην αφαίρεση του συγκεκριμένου μαθητή κατά την πορεία της συγγραφῆς του κειμένου; Ἡ υπάρχει περίπτωση, να υπήρξε μόνο μία εμφάνιση “κεκλεισμένων των θυρῶν” την οποία χώρισε σε δύο εμφανίσεις - αφηγήσεις, πιθανόν για τις ποιμαντικές ἀνάγκες των μελών της εκκλησίας του 1ου αἰῶνα;

Πέραν των ανωτέρω ερωτημάτων, υπάρχει και η θέση του E. Pagels, η οποία αναφέρει την “παράδοση του Θωμά” ως διδασκαλία αλλοίωσης της χριστιανικής πίστης που καταγράφεται στο ομώνυμο ευαγγέλιο (Ευαγγέλιο του Θωμά) - η ὑπαρξη του ευαγγελίου του Θωμά αποτελεί την απτή ἀπόδειξη της σημαντικότητας του προσώπου του Θ. αλλά και μιας ἄλλης παράδοσης που υπήρχε την εποχή εκείνη - και η οποία θα μπορούσε να ενισχύσει τα ανωτέρω προεκτιθέμενα Βλ. Pagels, E. Πέρα ἀπὸ την Πίστη. Το Απόκρυφο Ευαγγέλιο του Θωμά, σελ. 52 - 53, 68.

25 *“ἔλεγον οὖν αὐτῷ οἱ ἄλλοι μαθηταί· ἑώρακάμεν τὸν κύριον. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· ἐὰν μὴ ἴδω ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὸν τύπον τῶν ἥλων καὶ βάλω τὸν δάκτυλόν μου εἰς τὸν τύπον τῶν ἥλων καὶ βάλω μου τὴν χεῖρα εἰς τὴν πλευρὰν αὐτοῦ, οὐ μὴ πιστεύσω.”*

Οι λοιποὶ μαθητὲς ανακοινώνουν στον Θωμά ότι είδαν τον Κύριο. Η φράση *ἑώρακάμεν τὸν κύριον* ἔρχεται αφενός ως ἓνα επισφράγισμα της προγενέστερης αναγγελίας της Μαρίας⁵⁹⁰ ως προς την εμφάνιση του Αναστημένου Ἰησοῦ στους ακροατὲς και αφετέρου μας τη καταγράφει ως πλέον μια συλλογική εμπειρία (του εκκλησιαστικού σώματος). Στο ἀκουσμα της εἰδήσης, αὐτῆς της ανεπανάληπτης, πρωτοφανούς και απροσδόκητης αναγγελίας, ο Θωμάς τους απαντά με μια μακροσκελή υπόθεση: *“ἐὰν μὴ ἴδω ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὸν τύπον τῶν ἥλων καὶ βάλω τὸν δάκτυλόν μου εἰς τὸν τύπον τῶν ἥλων καὶ βάλω μου τὴν χεῖρα εἰς τὴν πλευρὰν αὐτοῦ, οὐ μὴ πιστεύσω”*⁵⁹¹.

Σε όλα τα κείμενα στο Ἰω. που αφοροῦν τις αναστάσιμες εμφανίσεις⁵⁹² του Κυρίου, δεν εντοπίσαμε οποιοδήποτε δείγμα ἢ υπόνοια δυσπιστίας σε κάποιον ἄλλον μαθητὴ εκτός από το Θωμά⁵⁹³, ενώ στα Συνοπτικά⁵⁹⁴

⁵⁹⁰Ἰω. 20.18 *“ἑώρακε τὸν κύριον”*.

⁵⁹¹Γράφει χαρακτηριστικά ο Δεσπότης για τον Θωμά: *“Ὁ Θ., ο οποίος θα ἔπρεπε μέσω της Ανάστασης του Λαζάρου, ενός τετραήμερου νεκροῦ προσωπικοῦ φίλου και των μαθητῶν (ἀρα και εκείνου), και της ανατροπῆς ὅσων εἶπε, να ἦταν κατεξοχὴν πιστεύων, παραμένει “ἀπίστος” στην ἀνάσταση του Κυρίου.”* Σ. Δεσπότης, *Ὁ Δίδυμος Θωμάς ως μοντέλο μεταστροφῆς μετά τη μεταστροφή*, σελ. 33 (Υπό δημοσίευση).

⁵⁹²Στο μετα-αναστάσιμο γεγονός της αντίδρασης του Πέτρου στην πρώτη αναγγελία της Ανάστασης του Κυρίου (χωρία 20.3-8), η καταγραφή του Ἰωάννη παρουσιάζει μια καιρία ἀπόκλιση σε σύγκριση με το αντίστοιχο κείμενο του *“Κατὰ Λουκάν”* ευαγγελίου (η διαφοροποίηση ἐγκείται στην προσθήκη του αγαπημένου μαθητῆ, στην πορεία προς το μνημεῖο (Λκ. 24.12): *“Ὁ δὲ Πέτρος ἀναστὰς ἔδραμεν ἐπὶ τὸ μνημεῖον καὶ παρακύψας βλέπει τὰ ὀθόνια μόνα, καὶ ἀπῆλθεν πρὸς ἑαυτὸν θαυμάζων τὸ γεγονός.”*).

⁵⁹³*“Ὅταν εἶπαν οἱ ἄλλοι στον Θωμά τα περί της εμφάνισης του Αναστάντος, ἐξέφρασε τη δυσπιστία του.”* Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινῆς Διαθήκης 4β*, σελ. 285.

⁵⁹⁴Πρβλ. Μτ. 28.17, Μκ. 16.11, 16.13-14 & Λκ. 24.11. Κατὰ τη γνώμη μας θέλει να προσδώσει την πρέπουσα βαρύτητα στην αφήγηση. | Ο Αγουρίδης στην εισαγωγή του φαίνεται να θέτει σε διαφορετική βάση την ἔννοια της δυσπιστίας: α) υποστηρίζει (καλῶς κατὰ τη γνώμη μας) πως ὄχι μόνο *“δεν ἦταν ξένη”* στους *“Συνοπτικούς συγγραφείς”* ἀλλὰ και *“μνημονεύταν στην παράδοση”* β) δε τη συνδέει αποκλειστικά και μόνο με το πρόσωπο του Θωμά ἀλλὰ και τη διευρύνει σε λοιπούς (*“Ἴσως ο Δ' Ευαγγελιστὴς με τη δυσπιστία του Θωμά να παρουσιάζει το γενικώτερο πρόβλημα και ἄλλων”*) γ) η ἐπόμενη φράση του, ἦτοι: *“Ἀσφαλῶς, η στάση του εἶναι αντιπροσωπευτική των ανθρώπων γενικώτερα, οἱ οποίοι*

καταγράφονται δείγματα δυσπιστίας⁵⁹⁵ και από άλλους μαθητές.

Ο Θωμάς για πρώτη φορά στο ευαγγέλιο με **ξεκάθαρο τρόπο αντιτάσσεται** σε μια αναγγελία των συμμαθητών του, δεν αρκείται στην εμπειρία τους⁵⁹⁶. Κατά τη γνώμη μας δε δυσπιστεί⁵⁹⁷ απλώς, αλλά **αρνείται** να πιστέψει στην μαρτυρία των άλλων μαθητών, τους αμφισβητεί και εμμένει στη δική του λογική - θέση. Κατά τον Godet, στα λεγόμενα του μαθητή ενυπάρχει ισχυρογνωμοσύνη⁵⁹⁸. Δεχόμαστε ότι παραμένει ισχυρογνώμων, θα μπορούσε επίσης να ισχυριστεί κανείς πως διακατέχεται από αισθήματα ζήλιας ή και κατωτερότητας. Αυτή η ισχυρογνωμοσύνη του φανερώνει την **έμμεση άρνησή του** στο γεγονός

δεν πιστεύουν, αν δεν δουν κάτι με τα ίδια τους τα μάτια" λειτουργεί προς μια γενικότερη κατάσταση, η οποία ξεφεύγει του στενού κύκλου των μαθητών του Κυρίου και περιλαμβάνει και τους ανά αιώνα "μαθητές". Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινής Διαθήκης* 4β, σελ. 286.

⁵⁹⁵Σημειωτέον πως: α) στο "Κατά Λουκάν" υπάρχει αναφορά στην ταραχή των μαθητών (24.38) "καὶ εἶπεν αὐτοῖς· τί τεταραγμένοι ἐστέ καὶ διὰ τί διαλογισμοὶ ἀναβαίνουσιν ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν;" και στην προτροπή του Ιησού να τον ψηλαφήσουν όλοι τους (24.39) "ἴδετε τὰς χεῖράς μου καὶ τοὺς πόδας μου ὅτι ἐγὼ εἰμι αὐτός· ψηλαφήσατέ με καὶ ἴδετε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα.", ενώ στο "Κατά Ιωάννην" υπάρχει αναφορά μόνο στην προτροπή του Κυρίου για τη ψηλάφησή του αποκλειστικά από τον Θωμά β) στο "Κατά Μάρκον" (16.14) γίνεται λόγος για τους έντεκα μαθητές και την απιστία που τους διακατείχε όλους "Ἵστερον [δὲ] ἀνακειμένοις αὐτοῖς τοῖς ἑνδεκα ἐφανερῶθη καὶ ὠνείδισεν τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν καὶ σκληροκαρδίαν ὅτι τοῖς θεασαμένοις αὐτὸν ἐγγεγεμμένον οὐκ ἐπίστευσαν." όπως και στο "Κατά Λουκάν" (24.9,11,33,36). Είναι σε όλους γνωστό, πως δεν είναι η πρώτη φορά που ο συγγραφέας του "Κατά Ιωάννην" καταγράφει, είτε διαφορετικά κάποια γεγονότα, είτε τα εκθέτει για πρώτη φορά (π.χ. διάλογο με Νικόδημο, νύψη των μαθητών) από τους λοιπούς ευαγγελιστές. Μήπως είναι ο μόνος τελικά εκ των ευαγγελιστών που θα καταγράψει όπως έγινε το γεγονός, όπου με την λεπτομερή παράθεση των διαλόγων του πιστοποιεί με το καλύτερο δυνατό τρόπο την αυθεντικότητα του συγκεκριμένου γεγονότος; Μη ξεχνάμε πως και στην περίπτωση της Μαρίας της Μαγδαληνής δίδονται από πλευράς του συγκεκριμένου ευαγγελιστή περισσότερες και λεπτομερέστερες πληροφορίες, οι οποίες δεν καταγράφηκαν στα συνοπτικά ευαγγέλια.

⁵⁹⁶Βλ. Θ. Ιωαννίδης, *Ο απόστολος Θωμάς και η Ανάσταση του Χριστού* (Από την πρώτη απιστία στην ύστερη ομολογία), "Κατά τον Γ. Πατρώνο, "η περίπτωση του Θωμά περιγράφεται από τον ευαγγελιστή Ιωάννη ως ένα είδος σημασιολογικής τυπολογίας για κάθε περίπτωση ανθρώπου που δεν αρκείται στην εμπειρία των άλλων ή στην βεβαιότητα της Εκκλησίας για την ανάσταση του Χριστού, αλλά διατυπώνει την απαίτηση μιας προσωπικής προσέγγισης και ατομικής επιβεβαίωσης"" σελ. 316.

⁵⁹⁷"Στον Θωμά δυσπιστούντα ως προς την ανάσταση, προτρέπει "Φέρε τον δάκτυλόν σου ὠδε καὶ εἶδε τὰς χεῖράς μου καὶ φέρε τὴν χεῖρα σου καὶ βλέπε εἰς τὴν πλευράν μου καὶ μὴ γίνου ἀπιστος ἀλλὰ πιστός". Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινής Διαθήκης* 4β, σελ. 273.

⁵⁹⁸Βλ. Παν. Τρεμπέλας, *Υπόμνημα Εἰς τὸ Κατὰ Ιωάννην Ευαγγέλιον*, σελ. 708, 25 (2) (g).

της Αναστάσεως του Κυρίου⁵⁹⁹ (την οποία εκφράζει στην κοινότητα) αλλά κυρίως την άμεση άρνησή του προς τα μέλη της πρώτης Εκκλησίας (την οποία εκφράζει με να το να αποζητά αποδείξεις⁶⁰⁰). Ο Κύριλλος Αλεξανδρείας στην ερμηνεία του θεωρεί πως η στάση του Θ. δεν είναι τόσο απόρροια της απιστίας του στα λεγόμενα των λοιπών μαθητών αλλά της λύπης⁶⁰¹ που βιώνει, καθώς δεν αξιώθηκε αυτής της συνάντησης.

Ο πρωταγωνιστής της εργασίας μας βρίσκεται σε μία άλλη πραγματικότητα, εκτός Εκκλησίας. Βιώνει στιγμές αποξένωσης, απομάκρυνσης και αδυναμίας. Τις απτές αποδείξεις, τις θεωρεί απαραίτητες για να πιστέψει τούτη την ώρα. Θέλει όχι μόνο να δει⁶⁰² τα σημάδια στα χέρια του Ιησού, αλλά και να χρησιμοποιήσει και την παχύτατη αίσθηση της αφής⁶⁰³.

Μετά τα συνταρακτικά γεγονότα της Σταύρωσης και της Ταφής του Ιησού η εμπιστοσύνη στο πρόσωπο Του έχει κλονισθεί και επιπλέον η τωρινή αναγγελία τον κάνει να αμφιβάλλει. Πιθανόν αυτός να διερωτάται: *“αν όντως εμφανίστηκε σε όλους τους άλλους, ακόμη και στον Πέτρο που τον είχε αρνηθεί ή στη Μαρία από τα Μάδγαλα (μια γυναίκα), γιατί όχι και σε μένα δεν εμφανίστηκε⁶⁰⁴; γιατί άραγε; Από την άλλη*

⁵⁹⁹Γράφει χαρακτηριστικά ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος στην ΠΖ' ομιλία του: *“Διά τούτο και ο Θωμάς εγκαλείται. Τοις γάρ αποστόλοις ειρηκόσιν, ότι Εωράκαμεν τον Κύριον, ουκ επίστευσεν, ου τοσούτον εκείνοις απιστών, όσον το πράγμα ηγούμενος αδύνατον είναι- τουτέστιν, την εκ νεκρών ανάστασιν.”* Βλ. Ι. Χρυσόστομος, Υπόμνημα Εις τον άγιον Ιωάννην τον Απόστολον και Ευαγγελιστήν, Ομιλία (ΠΖ') PG 59. 473.

⁶⁰⁰Γράφει χαρακτηριστικά ο Αγουριδής στην Εισαγωγή του: *“Ο Ιησούς γνώριζε το σκεπτικό πνεύμα του Θωμά... Αυτό το διατυπώνει με παρρησία και ειλικρίνεια, όταν οι άλλοι του μιλούν περί του αναστάντος Ιησού”* Σ. Αγουριδής, Ερμηνεία Καινής Διαθήκης 4β, σελ. 285 | *“Θωμάς. Ο Απόστολος. Εις των Δώδεκα, [...] Γνωστότατος είναι ο σκεπτικισμός του έναντι των βεβαιώσεων των άλλων Αποστόλων, οίτινες είχαν ιδει τον Αναστάντα Ιησούν...”*. Βλ. Παν. Κ. Χρήστου, Θ.Η.Ε., τόμος στ', σελ. 573.

⁶⁰¹*“Δοκεί δε μοι μάλλον ου τοσούτον απιστήσαι τοις ειρημένοις ο μαθητής, όσον της λύπης ελάσαι προς αυτό το ακρότατον, ότι μή και αυτός της του Σωτήρος ημων ηξιώθη θέας.”* Βλ. Κύριλλος Αλεξανδρείας, Υπόμνημα εις το κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον, Βιβλίο XII, Κεφάλ. Α', PG 74. 721D.

⁶⁰²*“Όταν είπαν οι άλλοι στον Θωμά τα περί της εμφάνισης του Αναστάντος εξέφρασε τη δυσπιστία του. Ίσως να τους κατηγορήσε για παραισθησιακές εμπειρίες.”* Σ. Αγουριδής, Ερμηνεία Καινής Διαθήκης 4β, σελ. 285.

⁶⁰³Βλ. Παν. Τρεμπέλας, Υπόμνημα Εις το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον, σελ. 708, 25 (3) Χρυσόστομος | *“Διό την διά της αισθήσεως της παχυτάτης εζήτει πίστιν, και ουδέ τοις οφθαλμοίς επίστευσεν.”* Βλ. Ι. Χρυσόστομος, Υπόμνημα Εις τον άγιον Ιωάννην τον Απόστολον και Ευαγγελιστήν, Ομιλία (ΠΖ') PG 59. 473.

⁶⁰⁴Βλ. *“Επειδή ήταν δυνατό είτε να δυσπιστήσουν στα λεχθέντα υπό της γυναικός είτε να στενοχωρηθούν γιατί αυτοί δεν αξιώθηκαν της ίδιας τιμής.”* Κάτι παρόμοιο θα συνέβη και

θυμάται και εκείνα τα λόγια Του, εκείνο το τελευταίο βράδυ: “καὶ ὑμεῖς οὖν νῦν μὲν λύπην ἔχετε· **πάλιν δὲ ὄψομαι ὑμᾶς, καὶ χαρήσεται ὑμῶν ἡ καρδιά, καὶ τὴν χαρὰν ὑμῶν οὐδεὶς αἶρει ἀφ’ ὑμῶν**”⁶⁰⁵, τα οποία λόγια Του βλέπει να παίρνουν **τώρα** “σάρκα και οστά” στα χαρούμενα πρόσωπα των λοιπών συνοδοιπόρων του (λοιπών μαθητών)! Όλα αυτά τον τοποθετούν στο μεταίχμιο της Ιστορίας. Να αποδεχθεί ή όχι το σπόρο της πίστεως⁶⁰⁶ των υπολοίπων μαθητών στην καρδιά του; Ο Θωμάς έχει χάσει για άλλη μια φορά την πορεία του, βρίσκεται σ’ ένα δίλημμα.

Στο κείμενο επιπλέον γίνεται αναφορά στους ήλους, που υπενθυμίζουν σε όλους αφενός τη Σταύρωση του Ιησού και αφετέρου την τριήμερη Ανάστασή Του (άλλωστε η αναγγελία για την καταστροφή και την τριήμερη επανοικοδόμηση από τον Κύριο⁶⁰⁷ του κατεξοχὴν λατρευτικού σημείου των Ιουδαίων για αυτό το λόγο ειπώθηκε). Αυτοί (οι ήλοι) αποτελούν δομικά στοιχεία στη κατασκευή του ναού⁶⁰⁸. Τα καρφιά από **αφορμές οδύνης**⁶⁰⁹ μετατρέπονται σε αφορμές ωδής⁶¹⁰. Μέσω αυτών δημιουργήθηκαν τα σημάδια του θανάτου που είναι τα αδιάσειστα στοιχεία του Αναστημένου, Δοξασμένου σώματος του Κυρίου και όχι ενός φαντάσματος ή μιας οπτασίας. Στο τέλος αυτής της μακροσκελούς υπόθεσης ο Θωμάς επικεντρώνεται στην πλευρά του Κυρίου, το

στο Θ. και πιθανόν σε μεγαλύτερη κλίμακα, λόγω της απουσίας του κατά την πρώτη εμφάνιση του Αναστημένου Ιησού. Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινής Διαθήκης 4β*, σελ. 276.

⁶⁰⁵Ιω. 16.22.

⁶⁰⁶Θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ως ο σπόρος της απιστίας, αν δεν ομιλούμε για το σπόρο των συμμαθητών του που προσπαθούν να τον στηρίξουν, αλλά για το σπόρο του διαβόλου που θέλει να βρει πρόσφορο έδαφος στην καρδιά (νου) του Θωμά. Πρβλ. Μκ. 4.15 & Λκ. 8.12 Αυτή η εσωτερική πάλη με τον εαυτό του έρχεται να επιβεβαιωθεί από το αψευδές στόμα του Κυρίου “καὶ μὴ γίνου ἀπιστος ἀλλὰ πιστός”, η οποία φανερώνει και το ευμετάβλητο του ανθρώπου (γενικώς) αλλά και το δίλημμα του Θωμά (συγκεκριμένα).

⁶⁰⁷Ιω. 2.19 -21 “ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτοῖς· λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. εἶπαν οὖν οἱ Ἰουδαῖοι· τεσσεράκοντα καὶ ἕξ ἔτησιν οἰκοδομήθη ὁ ναὸς οὗτος, καὶ σὺ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερεῖς αὐτόν; ἐκεῖνος δὲ ἔλεγεν περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ”.

⁶⁰⁸Παραλειπομένων Β’3.9 “καὶ ὀκτὴ τῶν ἡλῶν ὀκτὴ τοῦ ἑνὸς πεντήκοντα σίκλοι χρυσίου καὶ τὸ ὑπερῶν ἐχρύσωσεν χρυσίῳ”.

⁶⁰⁹Ιω. 19.23 “Οἱ οὖν στρατιῶται, ὅτε ἐσταύρωσαν τὸν Ἰησοῦν,..”.

⁶¹⁰Μκ. 16.6 “Ἰησοῦν ζητεῖτε τὸν Ναζαρητῶνα· ἠγέρθη, οὐκ ἔστιν ὧδε”.

κατεξοχήν σημείο της απόδειξης του θανάτου Του⁶¹¹. Η έξοδος του αίματος και του ύδατος⁶¹² από το σώμα του Σταυρωθέντα αποτελεί δυνατό συμβολισμό της νέας πραγματικότητας που καλείται να ζήσει το κάθε μέλος της Εκκλησίας, η οποία βασίζεται στο μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας και στο μυστήριο του Βαπτίσματος (“δια του αίματος και του ύδατος”), προκειμένου να είναι εφικτή η σωτηρία του⁶¹³. Οι στίχοι 24-25, κατά τη γνώμη μας, λειτουργούν ως “γέφυρα” μεταξύ της πρώτης και της δεύτερης εμφάνισης του Αναστάσιου Χριστού. Είδαμε ότι αναφέρονται αρχικά στην απουσία του Θωμά κατά την εμφάνιση του Ιησού στους μαθητές και στη συνέχεια στις συζητήσεις των μαθητών που επακολούθησαν, δίδοντας ιδιαίτερη έμφαση στην τοποθέτηση – θέση του Θωμά.

6.1.5.2. ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΟΥ ΑΝΑΣΤΗΜΕΝΟΥ ΙΗΣΟΥ ΣΤΟΥΣ ΔΕΚΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΚΑΙ ΠΡΩΤΗ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΟΥ ΣΤΟ ΜΑΘΗΤΗ ΘΩΜΑ

26 *“Καὶ μεθ’ ἡμέρας ὀκτῶ πάλιν ἦσαν ἔσω οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ Θωμᾶς μετ’ αὐτῶν. ἔρχεται ὁ Ἰησοῦς τῶν θυρῶν κεκλεισμένων καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον καὶ εἶπεν· εἰρήνη ὑμῖν.”*

Ο χρονικός προσδιορισμός “μεθ’ ἡμέρας ὀκτῶ” δεν είναι μονοδιάστατος. Ναι μεν αποδίδει κυριολεκτικά το χρόνο που πραγματοποιήθηκε αυτή η δεύτερη συνάντηση των μαθητών (δηλαδή ὀκτῶ ημέρες μετά την Ανάσταση του Ιησού Χριστού) παράλληλα όμως

⁶¹¹Ιω. 19.34 “ἀλλ’ εἰς τῶν στρατιωτῶν λόγῃ αὐτοῦ τὴν πλευρὰν ἔνυξεν,” Μκ. 15.44-45 “ὁ δὲ Πιλᾶτος ἐθαύμασεν εἰ ἤδη τέθνηκεν καὶ προσκαλεσάμενος τὸν κεντυρίωνα ἐπηρώτησεν αὐτὸν εἰ πάλαι ἀπέθανεν· καὶ γνοὺς ἀπὸ τοῦ κεντυρίωνος ἔδωρήσατο τὸ πτῶμα τῷ Ἰωσήφ”.

⁶¹²Ιω. 19.34 “καὶ ἐξῆλθεν εὐθὺς αἷμα καὶ ὕδωρ”.

⁶¹³Βλ. Πεντηκοστάριον “Τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, ἐπέστης, Χριστέ, πρὸς τοὺς Μαθητάς. Τότε ὁ Θωμᾶς οἰκονομικῶς οὐχ εὐρέθη μετ’ αὐτῶν· ἔλεγε γάρ· Οὐ μὴ πιστεύσω, ἐὰν μὴ ἴδω κἀγὼ τὸν Δεσπότην· ἴδω τὴν πλευρὰν, ὅθεν ἐξῆλθε τὸ αἷμα, τὸ ὕδωρ, τὸ βάπτισμα· ἴδω τὴν πληγὴν, ἐξ ἧς ἰάθη τὸ μέγα τραῦμα ὁ ἄνθρωπος· ἴδω πῶς οὐκ ἦν ὡς πνεῦμα, ἀλλὰ σὰρξ καὶ ὀστέα. Ὁ τὸν θάνατον πατήσας καὶ Θωμᾶν πληροφορήσας, Κύριε, δόξα Σοι» (Δοξαστικό αποστίχων των αἰώνων)”, σελ. 41.

αποτελεί το πυρήνα της σύνδεσης "Ανάσταση – Κυριακή - όγδοη ημέρα". Συγκεκριμένα, την εποχή που γράφεται το ευαγγέλιο είναι πολύ πιθανόν "οι έννοιες της Αναστάσεως, της Κυριακής και της ογδόης (ημέρας) να προβάλλονται ως αλληλοπεριχωρούμενες"⁶¹⁴. Στην επιστολή των Αποστόλων⁶¹⁵, η οποία έχει μορφή εγκυκλίου των Αποστόλων προς όλες τις εκκλησίες, γίνεται περιγραφή του έργου του Ιησού Χριστού και μέσω διαλόγων παρουσιάζεται ένα ολόκληρο σύστημα διδασκαλίας. Το υλικό αυτό λαμβάνεται κατά μεγάλο μέρος από το Ιω. ευαγγέλιο⁶¹⁶. Εκεί ο Χριστός φέρεται να λέγει "ότι είναι ο Λόγος και απέδειξε τη θεότητα δια της ογδοάδος, που είναι η Κυριακή"⁶¹⁷.

Πέραν όμως της συσχέτισης της ογδόης ημέρας με την ημέρα της Ανάστασης, υπάρχει και το παλαιοδιαθηκικό υπόβαθρο. **Η ογδόη ημέρα σχετίζεται άμεσα με τη Διαθήκη του Θεού.** Αποτελεί το μεταίχιμο της εποχής προ και μετά της Διαθήκης αφού ο ορισμός αλλά και η εφαρμογή της, διαμορφώνει τελικά το πλαίσιο στο οποίο θα πρέπει να κινηθεί ο Αβραάμ⁶¹⁸ (και όχι πια Άβραμ⁶¹⁹) αλλά και οι μετέπειτα απόγονοί του⁶²⁰. Την ογδόη ημέρα κάθε αγόρι που θα γεννηθεί θα πρέπει και να περιτμηθεί, προκειμένου να δηλωθεί ως γνήσιος απόγονος του Πατριάρχη Αβραάμ⁶²¹, λαμβάνοντας ταυτόχρονα και το όνομά του⁶²². Εδώ έρχεται να

⁶¹⁴Βλ. Γ.Φίλιας, *Η Έννοια της "Ογδοης Ημέρας" στη Λατρεία της Ορθόδοξης Εκκλησίας*, σελ. 38.

⁶¹⁵Ο.π. σελ. 38 Αγνώστου προελεύσεως, χρονολογείται περί το 150 μ.Χ.

⁶¹⁶Ο.π. σελ. 38.

⁶¹⁷Ο.π. σελ. 38- 39.

⁶¹⁸"Γενάρχης των Εβραίων. [...] Με την εκλογή του Αβραάμ και τη διαθήκη που ακολούθησε, αρχίζει η νέα φάση του σχεδίου του Θεού για τη σωτηρία του κόσμου." Βλ. *Η Αγία Γραφή*, Ελληνική Βιβλική Εταιρεία, Γλωσσάριο σελ. 5.

⁶¹⁹Ο.π. σελ. 5 "Όνομα του Αβραάμ πριν από τη σύναψη της διαθήκης με το Θεό. Άβραμ και Αβραάμ αποτελούν πιθανότατα δύο μορφές του ίδιου ονόματος που σημαίνει "ο πατέρας είναι ευγενούς καταγωγής [...] Με την αλλαγή του ονόματος δηλώνεται, σύμφωνα με τις αντιλήψεις της εποχής, η αλλαγή στην αποστολή και το σκοπό της ζωής του πατριάρχη".

⁶²⁰Γέν. 17. 12 -13 "καὶ παιδίον ὀκτῶ ἡμερῶν περιτμηθήσεται ὑμῖν πᾶν ἀρσενικὸν εἰς τὰς γενεὰς ὑμῶν ὁ οἰκογενὴς τῆς οἰκίας σου καὶ ὁ ἀργυρῶνητος ἀπὸ παντὸς υἱοῦ ἀλλοτρίου ὃς οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ σπέρματός σου, περιτομὴ περιτμηθήσεται ὁ οἰκογενὴς τῆς οἰκίας σου καὶ ὁ ἀργυρῶνητος καὶ ἔσται ἡ διαθήκη μου ἐπὶ τῆς σαρκὸς ὑμῶν εἰς διαθήκην αἰώνιον".

⁶²¹"[...] στους Εβραίους η περιτομή αποτελούσε θρησκευτική πράξη. Διατάχθηκε στον Αβραάμ από τον ίδιο το Θεό, για ν' αποτελεί εμφανές σημείο καθενός που ανήκει στο Θεό, καθώς και της διαθήκης που σύνηψε ο Γιαχβέ με τον Αβραάμ." Γ. Χρυσοστόμου, *Όνοματοδοσία*, σελ. 62-63.

⁶²²Πρβλ. Λκ. 2.21.

υποκατασταθεί το Εβραϊκό Σάββατο από την αναστάσιμη ημέρα της Κυριακής. Πρώτος ο φιλόσοφος Ιουστίνος έρχεται να συνδέσει το γεγονός της περιτομής με την έννοια της Κυριακής ως ογδότης ημέρας⁶²³. Θα πρέπει επίσης να αναφέρουμε ότι στην έννοια της ογδότης ημέρας ενυπάρχουν πολλές ενδιαφέρουσες πτυχές, οι οποίες θα ξεδιπλωθούν σταδιακά διαμορφώνοντας τη λειτουργική θεολογία αλλά και τη χριστιανική εσχατολογία της Εκκλησίας⁶²⁴.

Προτού προχωρήσουμε στο κείμενο θα πρέπει να αναφερθούμε στην ενδιαφέρουσα θέση του Ιερού Χρυσοστόμου για το σκοπό που ο Χριστός εμφανίζεται μετά από οκτώ (8) ημέρες. Σε προηγούμενη ομιλία του (ΠΣΤ') έχει αναφερθεί για την προετοιμασία των μαθητών, ενώ στην ΠΖ' αναφέρεται στην προετοιμασία του Θ. αλλά και στη σχετική επιθυμία που θα του δημιουργηθεί. *“Το έκαμεν, ώστε κατηχούμενος ο Θωμάς υπό των Μαθητών, και ακούων τον αυτόν λόγον, να καταληφθή υπό εντονωτέρας επιθυμίας και εις το εξής να καταστή πιστότερος”*⁶²⁵. Ο Θωμάς προβάλλεται ως ο κατηχούμενος, καθότι βρίσκεται στο στάδιο μιας *“πνευματικής περιτομής”* και έχει ανάγκη πνευματικής καθοδηγήσεως. Η προ οκτώ ημερών εμφύσηση, πράξη φανέρωσης της θεϊκής φύσης του Ιησού, θεράπευσε τους μαθητές (από το φόβο) και τους ενίσχυσε στη διακονία της κατήχησης. Η κατήχηση που πραγματοποιούν μέσα από την

⁶²³Βλ. Γ.Φίλιας, *Η Έννοια της “Ογδοης Ημέρας” στη Λατρεία της Ορθόδοξης Εκκλησίας*, σελ. 41 - 42 *“... δ) Η ονομασία της ως ογδότης αποτελεί το σημείο συνδέσμου της εβραϊκής περιτομής (ογδοή ημέρα από της γεννήσεως) με την πνευματική περιτομή δια της Αναστάσεως (ογδοή ημέρα, ως υπάρχουσα μετά την εβδομή)”*.

⁶²⁴Πρβλ. Μκ. 9.2, Μτ. 16.1, Λκ. 9.28 | *“Ίδοι γαρ αν τις ούτω και κατά το γράμμα καλώς σκοπών, ομολόγους αλλήλους τους θεοκήρυκας· οκτώ γάρ είπεν ο Λουκάς ημέρας, ου διαφωνών προς εκείνον, ειπόντα μεθ' ημέρας εξ, αλλά συμπεριλαβών και την ημέραν, καθ' ην οι λόγοι εκείνοι ελέχθησαν, και την ημέραν, καθ' ην μετεμορφώθη ο Κύριος· ας και ο Ματθαίος νοείν δίδωσι τοις συνετάς σκοπούσι· διό και την, μετά πρόθεσιν, την υστεραίαν δηλούσαν, ούτος μεν είπεν, εκείνος δε αφήκεν· ου γαρ, μεθ' ημέρας οκτώ, φησίν, ως εκείνος μεθ' ημέρας εξ', αλλ', Εγένοντο ως ημέραι οκτώ Ούτως ουδέν παρηλλαγμένον εν τη των ευαγγελιστών ιστορική διανοία. [...] Διότι το μέγα θέαμα του φωτός της του Κυρίου μεταμορφώσεως, της ογδοής, ήτοι του μέλλοντος αιώνος εστί το μυστήριον, μετά την κατάπανσιν [...]”* Βλ. Γρηγόριος Παλαμάς, *Ομιλία Τεσσεράκοντα μία, Ομιλία (ΛΔ') Εις την σεπτήν Μεταμόρφωσιν του Κυρίου και Θεού και Σωτήρος ημων Ιησού Χριστού· εν η παράστασις, ότι το κατ' αυτήν φως άκτιστόν εστι*, PG 151. 425D- 428B.

⁶²⁵*“Και τίνος ένεκεν ουκ ευθέως αυτώ φαίνεται, αλλά μετά ημέρας οκτώ; Ώστε μεταξύ κατηχούμενον αυτόν υπό των μαθητών, και το αυτό ακούοντα, και εις πλείονα εκκαίηται πόθον, και πιστότερον προς το μέλλον γενέσθαι.”* Βλ. Ι. Χρυσοστόμος, *Υπόμνημα Εις τον άγιον Ιωάννην τον Απόστολον και Ευαγγελιστήν, Ομιλία (ΠΖ')* PG 59. 473.

ίδια την εμπειρία τους (όφειλαν να αφηγηθούν στους άλλους ότι, ο Θεός έκανε σε αυτούς⁶²⁶) συνιστά την εμπειρία της ανερχόμενης πρώτης Εκκλησίας⁶²⁷. Το κίνητρο αυτής της πράξης, προκειμένου να πιστέψει ο συμμαθητής (ο εν Χριστώ αδελφός) και δια της πίστεως να σωθεί είναι η αγάπη⁶²⁸. **Αυτή (η αγάπη) λειτούργησε σημαντικά για να εμφανιστεί ξανά ο προσωπικός δρόμος της πίστεως του Θωμά στο πρόσωπο του Κυρίου.**

Μετά το χρονικό προσδιορισμό πληροφορούμαστε για το χώρο και τα πρόσωπα. Οι μαθητές βρίσκονται μέσα σε κάποιο κλειστό χώρο και μαζί τους βρίσκεται και ο Θωμάς (απουσιάζει το προσωνύμιο “ο λεγόμενος Δίδυμος”). Εδώ (στ.26) υπάρχει μια συντακτική επανάληψη (πρβλ. στ. 19) που θέτει στους ακροατές τις ίδιες ακριβώς συνθήκες: χώρος, μαθητές, εμφάνιση του Ιησού, λόγος Του. Ο συγγραφέας επανέρχεται στο ίδιο θέμα με τρόπο κυκλικό και σπειροειδή, προσθέτοντας όμως ένα νέο στοιχείο⁶²⁹, την ύπαρξη ενός ακόμη μαθητή (“καὶ Θωμᾶς μετ’ αὐτῶν”) και ταυτόχρονα αφαιρώντας ένα άλλο, την εσωτερική τους κατάσταση (“διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων”).

Οι διαφορές που εντοπίζονται στους προαναφερόμενους στίχους αφενός εντείνουν την αγωνία του ακροατή λόγω της σταδιακής κλιμάκωσης της αφήγησης και αφετέρου αποκλείουν την οποιαδήποτε πιθανή ταύτιση της πρώτης αναστάσιμης εμφάνισης με τη δεύτερη.

Η απουσία της φράσης “διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων” πληροφορεῖ πως οι μαθητές δεν είναι πλέον συγκεντρωμένοι λόγω του φόβου των Ιουδαίων. Η πρώτη συνάντησή τους με τον Αναστημένο Ιησού, έχει εκβάλλει το φόβο και τους έχει μεταβάλει με ένα τρόπο μυστικό και αγιοπνευματικό (αφού η προ ημερῶν εμφύσηση, τους ενίσχυσε και τους βοήθησε να ξαναβρουν την πορεία τους, προετοιμάζοντάς τους για την Πεντηκοστή). Είναι συγκεντρωμένοι και προσμένουν, αναμένουν τον Αναστημένο Ιησού, εξάλλου είναι η πρώτη χριστιανική κοινότητα. Η συγκεκριμένη πληροφορία αν και φανερώνει τη ψυχολογική κατάσταση

⁶²⁶Βλ. Παν. Τρεμπέλας, *Υπόμνημα Εἰς το Κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον*, σελ. 708, (25)(Bengel)

⁶²⁷Πρ. 2.42.

⁶²⁸Α' Ιω. 4.11 “*Αγαπητοί, εἰ οὕτως ὁ θεὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν ἀλλήλους ἀγαπᾶν*”.

⁶²⁹Ι. Καραβιδόπουλος, *Εἰσαγωγή στην Καινή Διαθήκη*, σελ. 220.

των μαθητών επιπλέον προβάλλει την ήδη προμηνύσασα από το Κύριο, νέα πραγματικότητα⁶³⁰ την οποία δεν είχαν ακόμη αντιληφθεί.

Οι ομοιότητες⁶³¹ των δύο στίχων (19 & 26) - κατά τη γνώμη μας - δημιουργούν για το Θωμά⁶³², **το ίδιο πλαίσιο με αυτό των μαθητών**. Ο Αναστημένος Ιησούς στάθηκε ξανά στο μέσο και **επανάλαβε ακριβώς τα ίδια λόγια που είχε πει στους δέκα μαθητές κατά την πρώτη Του επίσκεψη**. Η επανάληψη των λόγων Του (δρα εφησυχαστικά) αποδεικνύει εμπράκτως πρώτα στον ίδιο το μαθητή και κατόπιν στους υπόλοιπους (μαθητές, ακροατές, μελετητές, ανά τους αιώνες πιστούς) το μέγεθος της άφατης φιλανθρωπίας και της αμέτρητης συγκαταβατικότητάς Του στην αδυναμία της ανθρώπινης φύσης. Επιπλέον καθιστά το μαθητή Θωμά ίσο με τους υπολοίπους μαθητές, εφόσον και αν, ο ίδιος επιλέξει να πιστέψει στην Ανάστασή Του. Στο τέλος του στ. 26 επαναλαμβάνεται η σπουδαιότατη φράση: “*εἰρήνη ὑμῖν*”⁶³³ ἴτοι “*Εἰρήνη σε σας*”, η οποία και επισφραγίζει την ανιδιοτελή Αγάπη Του.

27 *“εἶτα λέγει τῷ Θωμᾶ· φέρε τὸν δάκτυλόν σου ὧδε καὶ ἴδε τὰς χεῖράς μου καὶ φέρε τὴν χεῖρά σου καὶ βάλε εἰς τὴν πλευράν μου, καὶ μὴ γίνου ἄπιστος ἀλλὰ πιστός.”*

Η αφήγηση φτάνει στο πιο δραματικό της σημείο καθώς οι ακροατές ακούν τη φράση: “*εἶτα λέγει τῷ Θωμᾶ*”⁶³⁴. Ο Κύριος, ο οποίος

⁶³⁰Ιω. 16.12-13 “*Ἐτι πολλὰ ἔχω ὑμῖν λέγειν, ἀλλ’ οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι· ὅταν δὲ ἔλθῃ ἐκεῖνος, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὀδηγήσει ὑμᾶς ἐν τῇ ἀληθείᾳ πάση*”. | 16.21-25 “*ἢ γυνὴ ὅταν τίκτη λύπην ἔχει, ὅτι ἤλθεν ἡ ὥρα αὐτῆς· ὅταν δὲ γεννήσῃ τὸ παιδίον, οὐκέτι μνημονεύει τῆς θλίψεως διὰ τὴν χαρὰν ὅτι ἐγεννήθη ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον. καὶ ὑμεῖς οὖν νῦν μὲν λύπην ἔχετε· πάλιν δὲ ὄψομαι ὑμᾶς, καὶ χαρήσεται ὑμῶν ἡ καρδία, καὶ τὴν χαρὰν ὑμῶν οὐδεὶς αἶρει ἀφ’ ὑμῶν. Καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐμὲ οὐκ ἐρωτήσετε οὐδέν. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἂν τι αἰτήσητε τὸν πατέρα ἐν τῷ ὀνόματί μου δώσει ὑμῖν. ἕως ἄρτι οὐκ ἠτήσατε οὐδέν ἐν τῷ ὀνόματί μου· αἰτεῖτε καὶ λήμψεσθε, ἵνα ἡ χαρὰ ὑμῶν ᾖ πεπληρωμένη. Ταῦτα ἐν παροιμίαις λελάληκα ὑμῖν· ἔρχεται ὥρα ὅτε οὐκέτι ἐν παροιμίαις λαλήσω ὑμῖν, ἀλλὰ παρρησίᾳ περὶ τοῦ πατρὸς ἀπαγγελωῦ ὑμῖν*”.

⁶³¹Συγκρ. Ομοιότητες των βιβλικών προσώπων, κεφ. 3.3.1.1. της παρούσας.

⁶³²Εφ. 6.9 “*ὁ κύριός ἐστιν ἐν οὐρανοῖς καὶ προσωπολημψία οὐκ ἔστιν παρ’ αὐτῶ*”.

⁶³³Ιω. 14.27 “*Εἰρήνην ἀφήμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν*”.

⁶³⁴Οι ακροατές ακούν: “*εἶτα λέγει τῷ Θωμᾶ*” και η ανάσα τους έχει κοπεί. Μελετώντας τον Σιναϊτικό κώδικα θα πρέπει να επισημάνουμε ότι μετά τη λέξη ΘΩΜΑ υπάρχει η

δεν είναι Θεός αποκλειστικότητας, απευθύνεται αποκλειστικά και μόνο, σε ένα πρόσωπο, το Θωμά⁶³⁵. Πραγματώνει την κοινωνία μαζί του καθώς γνωρίζει την ανάγκη, την αναζήτηση του Θωμά για μια προσωπική εμπειρία μαζί Του. Ο Κύριος με την αμεσότητα του λόγου Του, φανερώνει την παγγνωσία Του και σε συνδυασμό με το άνευ προσωποληψίας βλέμμα Του δημιουργεί τις απαραίτητες συνθήκες προκειμένου ο μαθητής όχι μόνο να αποκτήσει το δικό του βίωμα αλλά και να επιλέξει μια πορεία πίστης και όχι απιστίας⁶³⁶. Τον οδηγεί προς την πίστη⁶³⁷. Με αυτό το τρόπο κατορθώνει ο Θ. να βιώσει το υπέρλογο και όχι απλώς το λογικό, το απτό, κατορθώνει να ξαναβρεί την Οδό και τη Ζωή και την Αλήθεια⁶³⁸.

Επειδή δεν έχει επιτευχθεί ακόμη αυτή η μέθεξη, ο Ιησούς ως Παντογνώστης (γνωρίζει το βαθύτερο “είναι” των ανθρώπων⁶³⁹) ομιλεί στο Θωμά – προκειμένου να τον βοηθήσει - χρησιμοποιώντας επακριβώς τα ίδια λόγια, που εκείνος (ο Θωμάς) είχε απευθύνει τις προηγούμενες

άνω τελεία (σχετικό απόσπασμα: ΕΙΤΑΛΕΓΕΙΤΩΘΩΜΑ·ΦΕΡΕΤΟΝΔΑΚΤΥΛΟΝΣΟΥΩΔΕ). στον διαδικτυακό τόπο
<https://codexsinaiticus.org/en/manuscript.aspx?book=36&chapter=20&verse=27> ημερομηνία ανάκτησης 12/2020

Επομένως υπάρχει μια παύση – η οποία προκαλεί κορύφωση στο αυτί, στο μυαλό και στην καρδιά του κάθε ακροατή. Στη σκέψη του καθενός που βιώνει την αφήγηση, δημιουργούνται μοναδικές εικόνες: ο Κύριος έχοντας εμφανιστεί ξαφνικά στο μέσο του χώρου, εύχεται να έχουν ειρήνη και μετά απευθύνεται αποκλειστικά στο Θωμά με την σημαντικότερη πρόταση Ζωής: “καὶ μὴ γίνου ἄπιστος ἀλλὰ πιστός”.

⁶³⁵“*Ας σημειωθεί επίσης ότι η σκηνή απευθύνεται μόνον προς τον Θ. ωσάν να έχει έλθει μόνον προς Εκείνον [...] καθώς ήλθε προσωπικά να του αποκαλυφθεί χωρίς να διστάσει να δεχθεί να εισχωρήσει όχι απλώς ο δάκτυλος, αλλά ολόκληρη η “πήλινη χείρα” του στην τομή της πλευράς του νέου Αδάμ από την οποία έρρευσε το αίμα (αρχικά) και το ύδωρ, συστατικά από τα οποία προφανώς συγκροτείται η νέα Εύα - η Εκκλησία”.* Σ. Δεσπότης, Ο Δίδυμος Θωμάς ως μοντέλο μεταστροφής μετά τη μεταστροφή, σελ. 39 (Υπό δημοσίευση)

⁶³⁶“*καὶ μὴ γίνου ἄπιστος ἀλλὰ πιστός”.*

⁶³⁷Βλ. Γρηγόριος Παλαμάς, Ομιλίες Τεσσεράκοντα μία, Ομιλία (ΙΖ') Δεικνύσα το του Σαββάτου και το της Κυριακής μυστήριον· και εις το της καινής Κυριακής Ευαγγέλιον. PG 151. 232C.

⁶³⁸Υπάρχει μια “αδιάκοπη” συνέχεια στην πορεία του Θωμά, αλλά και του “κάθε”Θωμά: Ιω. 14.6 “λέγει αὐτῷ [ὁ] Ἰησοῦς· ἐγὼ εἶμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή”. Μια πορεία που έχει όμως κόπο, προκειμένου να είναι αληθινή. Πρβλ. “Τα αγαθά κόποις κτώνται.” Έτσι και εδώ ο Θ. για να είναι αποδεκτής των αιώνιων αγαθών θα πρέπει ο ίδιος να κοπιήσει, να παλέψει για να είναι έτοιμος να απο-δεχθεί τις δωρεές του Θεού.

⁶³⁹Ψ. 7.10 (8).10 “...ἐτάζων καρδίας καὶ νεφροῦς ὁ Θεός” | Μκ. 2.8 “τί ταῦτα διαλογίζεσθε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν;”.

ημέρες στους δέκα (“δανεικά” λόγια, βλ. παρακάτω). Ο μαθητής ακούγοντας από το θείο στόμα τα δικά του λόγια, τους δικούς του εσωτερικούς προβληματισμούς (που πιθανότατα να τον είχαν οδηγήσει σε πνευματικό εγκλωβισμό - μιας και δεν αρκέστηκε στην εμπειρία των υπολοίπων) συγκλονίζεται βαθέως. Η αξιοσημείωτη συγκατάβαση του Ιησού φανερώνεται μέσα από την προτροπή Του να Τον πλησιάσει και με το δάκτυλο του να Τον ψηλαφήσει, να αγγίξει “τὸν τύπον τῶν ἤλων” και τη λογχευμένη Του πλευρά, προκειμένου εκείνος να πιστέψει⁶⁴⁰. Ταυτόχρονα η προστακτική στα ρηματικά ζεύγη⁶⁴¹ δηλώνει το ποιος είναι αυτός που ομιλεί στο μαθητή Θωμά ενώ η ομολογία του μαθητή στον επόμενο στίχο το επιβεβαιώνει. Τέλος, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι δεν υπάρχει ούτε μία πληροφορία στο ευαγγελικό κείμενο για την πραγματοποίηση της ψηλάφησης⁶⁴².

Στο σημείο αυτό, μέσω του παραλληλισμού (αρχικά του στ. 20 με το στ. 25 (τα λεγόμενα του Θωμά) και στη συνέχεια με το στ. 27, βλ. Πίνακα παρακάτω) και ειδικότερα μέσω της απομόνωσης του κάθε στίχου, εκμαιεύουμε “κρυμμένες” πληροφορίες⁶⁴³: α) Το πρόσωπο το οποίο “χρησιμοποιεί” την αίσθηση της όρασης, είναι ο ίδιος ο Κύριος και όχι κάποιος από τους μαθητές. Εμφανίζεται μπροστά τους έξαφνα (εικόνα), τους ομιλεί και τους λέει “εἰρήνη ὑμῖν” (ήχος), επιδεικνύει τα χέρια Του και την πλευρά Του σε αυτούς (κίνηση και εστίαση εικόνας - zoom in). Εκείνος έδειξε τα χέρια Του και την πλευρά Του σε αυτούς και οι μαθητές δέχθηκαν αυτή την “πρόσκληση” β) Όλα αυτά μεταφέρονται ως γεγονός,

⁶⁴⁰Γράφει χαρακτηριστικά ο Αγουρίδης στην Εισαγωγή του: “Ο Ιησούς γνώριζε το σκεπτικό πνεύμα του Θωμά και το ότι, όπως άλλοτε, σαν άνθρωπος καλής θέλησης, θα υποχωρούσε. Όταν έβλεπε τα πληγωμένα χέρια (ή τους κάτω βραχίονες) του Ιησού και τη θραυματισμένη πλευρά σ’ αυτό το νέο μεταμορφωμένο σώμα του, αυτό θα ήταν αρκετό για να σβήσει τις όποιες αμφιβολίες και να στρέψει τη σκέψη του στο σωστό δρόμο.” Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινής Διαθήκης* 4β, σελ. 285 - 286.

⁶⁴¹“φέρε - ἴδε” και “φέρε - βάλε”.

⁶⁴²Βλ. (περισσότερα) Θ. Ιωαννίδης, *Ο απόστολος Θωμάς και η Ανάσταση του Χριστού* (Από την πρώτη απιστία στην ύστερη ομολογία), “Η ευαγγελική περικοπή δεν αποσαφηνίζει αν ο Θωμάς έθεσε τον δάκτυλον επί τον τύπον των ἤλων. Το κείμενο επιτρέπει δύο ερμηνείες:... Και οι δύο ερμηνείες έχουν ερείσματα στην εκκλησιαστική - υμνογραφική παράδοση.”, σελ. 316.

⁶⁴³Επισημαίνονται τα σημεία όπου υπάρχει έλλειψη, αποσιωπώνται πληροφορίες [...] αφού ερμηνευτικά πρέπει να μας απασχολούν όχι μόνον όσα λέγονται και γίνονται αλλά και όσα δε λέγονται και δε γίνονται ή γίνονται και αποσιωπώνται από τον αφηγητή,” Σ. Δεσπότης, *Ο Κώδικας των Ευαγγελίων*, σελ. 390-391.

ως βίωμα από τους παρευρισκόμενους - παρόντες μαθητές, στον απόντα, "αβίωντα"⁶⁴⁴ Θωμά.

Η χαρά τους και οι πιθανές, ασταμάτητες (loop) συζητήσεις λειτουργούν ως πλακίδια του "ντόμινο" αυτής της ροής γ) Ο Θωμάς δανείζεται τα λόγια τους - τα οποία εκείνοι άκουσαν και όχι αυτός - δανείζεται το βίωμα τους (μιας και ο ίδιος τούτη την ώρα υστερεί αυτού του "προσωπικού εώρακα"⁶⁴⁵) και προσπαθεί να οικειοποιηθεί, τα δικά τους ακούσματα ακολουθώντας τον κλασσικό τρόπο της αντιγραφής⁶⁴⁶. Στην κυριολεξία **λεκτικοποιεί** τις ίδιες τις κινήσεις του Αναστημένου Κυρίου, οι οποίες του δόθηκαν ως έμμεση πληροφορία από τους λοιπούς μαθητές (δια της αφήγησης). Ο Θωμάς "**αντι-**"⁶⁴⁷ κρούει και παράλληλα ζητάει τον Κύριο⁶⁴⁸. Μέσω της αντιγραφής προσπαθεί να κατορθώσει και αυτός τώρα, την επιθυμητή μέθεξη, την κοινωνία μαζί Του. Μέσω της αντιγραφής, στην παρούσα χρονική στιγμή, ο ίδιος ο πρωταγωνιστής μας, δημιουργεί μια νέα κατάσταση. Αυτή η μακροσκελή υπόθεση (στ. 25) δεν είναι τίποτα άλλο, κατά τη γνώμη μας, παρά το ιδιότυπο κάλεσμα του Θωμά...⁶⁴⁹

Η ασυνήθιστη προσέγγιση του κειμένου (κατά την ερμηνευτική διαδικασία) που μόλις αναλύσαμε, ευελπιστούμε να αποδυναμώσει την παγιωμένη αντίληψη για το μαθητή Θ.⁶⁵⁰ και παράλληλα να θέσει (ως

⁶⁴⁴ Άνευ βιώματος, α στερ. + βιώω + τος = για να τονισθεί η οντολογική έλλειψη εμπειρίας του προσώπου (γλωσσοπλασία).

⁶⁴⁵ Πρβλ. Μαρία Μαγδαληνή 20.18.

⁶⁴⁶ Ένα είδος αυθόρμητης αντιγραφής, το οποίο αν και δηλώνει την αυτονομισή του Θ. μέσω του στίχου "ἐὰν μὴ ἴδω..." αποτελεί ταυτόχρονα την αφετηρία της επανένταξής του (επιστροφής του) στο εκκλησιαστικό σύνολο (στους λοιπούς μαθητές).

⁶⁴⁷ Ίω. 20.25 "ἐὰν μὴ ἴδω ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὸν τύπον τῶν ἡλῶν [...] εἰς τὴν πλευρὰν αὐτοῦ, οὐ μὴ πιστεύσω".

⁶⁴⁸ Μτ. 7.7-8 "Αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται ὑμῖν, ζητεῖτε καὶ εὕρησете, κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν· πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει καὶ ὁ ζητῶν εὕρισκει καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται | "Επίμεινον ζητῶν τον ειπόντα. Ζητεῖτε, και ευρήσετε. Μη παρέλθης απλῶς ερευνῶν, εἰάν μη ευρήσης, ον ζητεῖς θησαυρόν. Επίμεινον κρούων την θύραν της αναντιρρήτου γνώσεως, ἕως αν υπανοίξη σοι ταύτην ο ειπών, Κρούετε, και ανοιγήσεται υμίν." Βλ. Ι. Χρυσοστόμος, Νόθα, Εἰς τον ἅγιον ἀπόστολον Θωμάν PG 59. 683.

⁶⁴⁹ "Επίμεινον, ω Θωμά, επίμεινον τη καλή σου απιστία ταύτη, σπουδαίως επίμεινον, ἕως αν κρατήσης της πίστεως την ἀγκυραν· επίμεινον τω τοιούτῳ πόθῳ σφοδρότερον, ἕως αν θεάσῃ το ποθούμενον." Βλ. Ι. Χρυσοστόμος, Νόθα, Εἰς τον ἅγιον ἀπόστολον Θωμάν PG 59. 681.

⁶⁵⁰ Η οποία τροφοδοτείται: α) από την συνολική ροή του κειμένου που αναφέρεται στο γεγονός της ψηλάφησης β) από τις "σύμφωνες" ερμηνείες των περισσοτέρων γ) από τη

επιλογή) μία άλλη οπτική.

20.20	
“καὶ τοῦτο εἰπὼν ἔδειξεν τὰς χεῖρας καὶ τὴν πλευρὰν αὐτοῖς. ἐχάρησαν οὖν οἱ μαθηταὶ ἰδόντες τὸν κύριον.”	Ποιος; Ο Κύριος Σε ποιούς; Στους μαθητές (απὼν ο Θωμάς)
Δηλώνεται ἄμεσα στους ακροατές ὅτι οἱ μαθητές καὶ ἀκούσαν τα λόγια του Κυρίου καὶ ὅτι Τον εἶδαν.	
20.25α	
“ἔλεγον οὖν αὐτῷ οἱ ἄλλοι μαθηταί· ἑώρακάμεν τὸν κύριον.”	Ποιος; Οἱ μαθητές Σε ποιον; Στο Θωμά (απὼν ο Ιησούς)
Δηλώνεται ἄμεσα στους ακροατές ὅτι οἱ μαθητές πληροφόρησαν το Θ. πως εἶδαν τον Κύριο καὶ ἔμμεσα ὅτι αὐτοὶ μετέφεραν στο Θ. τα λόγια του καὶ τις κινήσεις του Κυρίου.	
20.25β	
“ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· ἐὰν μὴ ἴδω ἐν ταῖς χερσίν αὐτοῦ τὸν τύπον τῶν ἥλων καὶ βάλω τὸν δάκτυλόν μου εἰς τὸν τύπον τῶν ἥλων καὶ βάλω μου τὴν χεῖρα εἰς τὴν πλευρὰν αὐτοῦ, οὐ μὴ πιστεύσω.”	Ποιος; Ο Θωμάς Σε ποιον; Στους μαθητές (απὼν ο Ιησούς)
Δηλώνεται ἄμεσα στους ακροατές ὅτι ο Θ. θέτει ερωτήματα στους λοιπούς μαθητές.	
20.27	
“εἶτα λέγει τῷ Θωμᾷ· φέρε τὸν δάκτυλόν σου ἄδε καὶ ἴδε τὰς χεῖράς μου καὶ φέρε τὴν χεῖρά σου καὶ βάλε εἰς τὴν πλευρὰν μου, καὶ μὴ γίνου ἄπιστος ἀλλὰ πιστός.”	Ποιος; Ο Ιησούς Σε ποιον; Στο Θωμά (παρόντες ὅλοι οἱ μαθητές)

δική μας προσωπική αντίληψη - ὡς μέλη της Εκκλησίας δ) ἀπὸ την υμνολογία της Εκκλησίας.

Δηλώνεται άμεσα στους ακροατές ότι ο Ιησούς προτρέπει τον Θ. να δει και να ψηλαφήσει τα χέρια Του και την πλευρά Του.

Πίνακας 10

28 “άπεκρίθη Θωμάς και είπεν αὐτῷ· ὁ Κύριός μου και ὁ Θεός μου⁶⁵¹.”

Ο Θωμάς άπεκρίθη. Το συγκεκριμένο ρήμα⁶⁵² απαντά αρκετές φορές στο Ιω. Είναι ένα φθογγικό σύνολο πολύ διαδεδομένο και με ιδιαίτερη βαρύτητα. Ο συγγραφέας συχνά το τοποθετεί στους λόγους του Ιησού, είτε και σε κάποιο δευτεραγωνιστή (πρβλ. Ιωάννης ο βαπτιστής⁶⁵³, Ναθαναήλ⁶⁵⁴, Νικόδημος⁶⁵⁵, Σαμαρείτιδα⁶⁵⁶, παράλυτος της Βηθεσδά⁶⁵⁷, Φίλιππος⁶⁵⁸, Πέτρος⁶⁵⁹, ο εκ γενετής τυφλός⁶⁶⁰, Πιλάτος⁶⁶¹) χωρίς να αποκλείει και την αναφορά σε ακαθόριστους δευτεραγωνιστές (Ιουδαίοι⁶⁶², όχλος⁶⁶³, αρχιερείς⁶⁶⁴, υπηρέτες των Ιουδαίων⁶⁶⁵). Ακούγοντας το, οι ακροατές αναμένουν να πληροφορηθούν αμέσως μετά, άλλοτε φοβερές

⁶⁵¹Γράφει ο Αγουρίδης στην Εισαγωγή του για την έννοια του Κυρίου: “[...] Όταν π.χ. ο Θωμάς αναφωνεί “ο Κύριος μου και ο Θεός μου”, χωρίς αμφιβολία ο όρος Κύριος αντιστοιχεί προς το “Θεός”. Σε άλλες όμως περιπτώσεις που χρησιμοποιείται ο όρος, απευθυνόμενος προς τον Ιησού, δεν δηλώνει τίποτε περισσότερο από μια ευγενική προσφώνηση.” Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινής Διαθήκης* 4β, σελ. 44 | “Σε βλέπω τοις σωματικοίς οφθαλμοίς, σε κατανοώ τοις της πίστεως όμμασιν· επιγινώσκω εν σοι το εξ εμού· γνωρίζω εν σοι την εκ του Πατρός ανέκφραστον θεότητα· ένα σε Κύριον και Θεόν ομολογώ· [...] διά μιάς εξαγορεύω φωνής, ο Κύριος μου, και ο Θεός μου.” Βλ. Ι. Χρυσοστόμος, *Νόθα, Εις τον άγιον απόστολον Θωμάν* PG 59. 686.

⁶⁵²Στο “Κατά Ιωάννην” 57 φορές η λέξη “άπεκρίθη” και 15 φορές η λέξη “άπεκρίθησαν”.

⁶⁵³Ιω. 1.21,26, Ιω. 3.27.

⁶⁵⁴Ιω. 1.49.

⁶⁵⁵Ιω. 3.9.

⁶⁵⁶Ιω. 4.17.

⁶⁵⁷Ιω. 5.7,11.

⁶⁵⁸Ιω. 6.7.

⁶⁵⁹Ιω. 6.68, Ιω.13.36.

⁶⁶⁰Ιω. 9.11, 25, 27, 30, 36.

⁶⁶¹Ιω. 18.35, Ιω. 19.22.

⁶⁶²Ιω. 8.48, Ιω. 19.7.

⁶⁶³Ιω. 7.20, Ιω. 12.34, Ιω. 19.7.

⁶⁶⁴Ιω. 19.15.

⁶⁶⁵Ιω. 18.5.

αλήθειες⁶⁶⁶, άλλοτε ομολογίες⁶⁶⁷ και άλλοτε να ζήσουν θαυμαστά σημεία⁶⁶⁸ και γεγονότα⁶⁶⁹. Όλα αυτά στοχεύουν από την πλευρά του συγγραφέα να επισημάνουν για άλλη μια φορά, αυτό που εξαρχής όρισε με τον ύμνο⁶⁷⁰ του στο Θεό Λόγο: τη θεότητα του Ιησού Χριστού. Όμως στο σημείο αυτό, με την προσωπική “έκρηξη” της ομολογίας του: “ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου” πραγματοποιείται και μία άλλη μεγαλύτερα ομολογία, η οποία διακηρύσσεται τέλεια και περιτράνα. Αυτή του σαρκωθέντα Λόγου⁶⁷¹! Ο Θωμάς βρίσκεται ενώπιος ενώπιω με τον ζΩΝτα

⁶⁶⁶Ιω. 3.3 “ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῶ· ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι, ἐὰν μὴ τις γεννηθῆ ἄνωθεν, οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ.”, Ιω. 3.6 “ ἀπεκρίθη Ἰησοῦς· ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι, ἐὰν μὴ τις γεννηθῆ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ.”, Ιω. 6.29 “ἀπεκρίθη [ὁ] Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτοῖς· τοῦτό ἐστιν τὸ ἔργον τοῦ θεοῦ, ἵνα πιστεύητε εἰς ὃν ἀπέστειλεν ἐκεῖνος.”, Ιω. 6.43-44 “ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτοῖς· μὴ γογγύζετε μετ’ ἀλλήλων· οὐδεὶς δύναται ἔλθειν πρὸς με ἐὰν μὴ ὁ πατήρ ὁ πέμψας με ἐλύσῃ αὐτόν, κἀγὼ ἀναστήσω αὐτόν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ.”, Ιω. 7.16 “ἀπεκρίθη οὖν αὐτοῖς [ὁ] Ἰησοῦς καὶ εἶπεν· ἡ ἐμὴ διδαχὴ οὐκ ἔστιν ἐμὴ ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με”, Ιωαν 8.49-51 “ἀπεκρίθη Ἰησοῦς· ἐγὼ δαιμόνιον οὐκ ἔχω, ἀλλὰ τιμῶ τὸν πατέρα μου, καὶ ὑμεῖς ἀτιμάζετε με. ἐγὼ δὲ οὐ ζητῶ τὴν δόξαν μου· ἔστιν ὁ ζητῶν καὶ κρίνων. ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν τις τὸν ἐμὸν λόγον τηρήσῃ, θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα.”, Ιω. 18.36 “ἀπεκρίθη Ἰησοῦς· ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου· εἰ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἦν ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ, οἱ ὑπῆρξαι οἱ ἐμοὶ ἠγωνίζοντο [ἀν] ἵνα μὴ παραδοθῶ τοῖς Ἰουδαίοις· νῦν δὲ ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐντεῦθεν”.

⁶⁶⁷Ιω. 1.49 “ἀπεκρίθη αὐτῶ Ναθαναήλ· ράββι, σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, σὺ βασιλεὺς εἶ τοῦ Ἰσραήλ.” και φυσικά το εξεταζόμενο χωρίο “ἀπεκρίθη Θωμάς καὶ εἶπεν αὐτῶ· ὁ κύριός μου καὶ ὁ θεός μου”.

⁶⁶⁸“**Ἰωάννης δε τούτων ο Θεολόγος εμνημόνευσε των θαυμάτων· του εν Κανά της Γαλιλαίας γάμου, του υιού του βασιλίσκου, του επί της πηγής παραλύτου, των ε' ἄρτων, της εν θαλάσση πεζοπορίας, του εκ γενετής τυφλού, του τετραήμερου Λαζάρου, του πάθους, της ταφής, της εγέρσεως, της προς τους φίλους ομιλίας, της Θωμά ψηλαφήσεως, της μετά την έγερσιν βρώσεως**” Βλ. Κοσμά Ιεροσολυμίτου Φιλογορηγορίου, *Ιστορίαι, Λόγος ΑΖ'*. Ιωάννου θάυματα, PG 38. 447.

⁶⁶⁹Ιω. 2.19-22 “ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτοῖς· λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. εἶπαν οὖν οἱ Ἰουδαῖοι· τεσσεράκοντα καὶ ἐξ ἔτεσιν οἰκοδομήθη ὁ ναὸς οὗτος, καὶ σὺ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερεῖς αὐτόν; ἐκεῖνος δὲ ἔλεγεν περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ. ὅτε οὖν ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν, ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ὅτι τοῦτο ἔλεγεν, καὶ ἐπίστευσαν τῇ γραφῇ καὶ τῶ λόγῳ ὃν εἶπεν ὁ Ἰησοῦς.”, Ιω. 8.49-51 “ἀπεκρίθη Ἰησοῦς· ἐγὼ δαιμόνιον οὐκ ἔχω, ἀλλὰ τιμῶ τὸν πατέρα μου, καὶ ὑμεῖς ἀτιμάζετε με. ἐγὼ δὲ οὐ ζητῶ τὴν δόξαν μου· ἔστιν ὁ ζητῶν καὶ κρίνων. ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν τις τὸν ἐμὸν λόγον τηρήσῃ, θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα”.

⁶⁷⁰Ιω. 1.1-14.

⁶⁷¹“Ο Θωμάς, εκπροσωπώντας και τους λοιπούς μαθητές, αναγνωρίζει και ομολογεί ότι ο Ιησούς είναι ο “Κύριος και ο Θεός” και βάσει αυτής της ομολογίας μπορεί πλέον να αγγίξει

Θεό⁶⁷². Σε προσωπικό επίπεδο η (βροντόφωνη;) ομολογία του οξυτάτου⁶⁷³ Θωμά αποτελεί κατά την άποψή μας ύψιστη έκφραση δοξολογίας - φανερώνει την πληρότητα που βιώνει το βαθύτερο είναι του - αφού κοινωνεί και μετέχει στις άκτιστες ενέργειες του Θεού. Ενώ ταυτόχρονα είναι η πρώτη (μετά την Ανάσταση) ομολογία ότι **ο Ιησούς είναι ο Κύριος και ο Θεός της Εκκλησίας!** Επομένως ως πρόσωπο αλλά και ως ζωντανό μέλος της Εκκλησίας αποκαλύπτει⁶⁷⁴ στους λοιπούς μαθητές αλλά και στους ακροατές - πιστούς της κάθε εποχής τον τρόπο έκφρασης⁶⁷⁵ του οντολογικού βιώματος.

29 “λέγει αὐτῶ ὁ Ἰησοῦς· ὅτι ἐώρακάς με πεπίστευκας; μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες.”⁶⁷⁶”

τον ανασταντά Χριστό, όχι απλώς ως τον αγαπημένο διδάσκαλο, αλλά ως τον σαρκωθέντα Λόγο του Θεού”. Θ. Ιωαννίδης, Ο απόστολος Θωμάς και η Ανάσταση του Χριστού (Από την πρώτη απιστία στην ύστερη ομολογία), σελ. 315 | Βλ. Πεντηκοστάριον “Τῆ ἡμέρᾳ ὁ Κύριος, ἦν ἐποίησε σήμερον, ἀγαλλιασώμεθα εὐφραϊνόμενοι, ὁ Ζωοδότης ἐγήγερται, ὁ Αἰδῆς ἐσκύλευται, Ἀποστόλων ὁ χορὸς τὴν χαρὰν ἀκουτίζεται, ἐψηλάφησε, τὴν πλευρὰν τοῦ Δεσπότου, ἀπιστήσας, ὁ Θωμᾶς, καὶ ψηλαφήσας **διπλὴν οὐσίαν ἐκήρυξε.**”, σελ. 40.

⁶⁷²Κ. Χρ. Δουκάκης, Μέγας Συναξαριστής πάντων των αγίων των καθ’ άπαντα τον μήνα Οκτώβριον εορταζομένων, σελ. 70 “[...] ομολογεί τον **οραθέντα Θεόν** και Κύριον [...]”.

⁶⁷³“**Οξύς εις ομολογίαν** ο άρτι βραδύς περί το χρήναι πιστεύειν αυτώ, εν ολίγω δε παντελώς τεθεράπενται καιρώ. [...]” Βλ. Κύριλλος Αλεξανδρείας, Υπόμνημα εις το κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον, Βιβλίο XII, Κεφαλ. Α’, PG 74. 729D.

⁶⁷⁴“[...] Το δε του Χριστού σώμα την του θείου φωτός πηγὴν κεκτημένον ένδον, εκείθεν εκλάμψαν νοερώς εφώτισε τον διαστάζοντα· ως πάραντα τον Θωμάν αναβοῆσαι τελέως θεολογήσαντα· ο Κύριός μου και ο Θεός.” (Μετάφραση: Το δε σώμα του Χριστού που έχει μέσα του την πηγὴ του φωτός, εκλάμποντας από εκεί **εφώτισε νοερώς** τον διαστάζοντα, ώστε ο Θωμάς να φωνάξη αμέσως με **τέλεια θεολόγησι**, ο Κύριος μου και ο Θεός.) Βλ. Γρηγόριος Παλαμάς, Ομιλίας Τεσσεράκοντα μία, Ομιλία (ΙΖ’) Δεικνύσα το του Σαββάτου και το της Κυριακής μυστήριον· και εις το της καινής Κυριακής Ευαγγέλιον. PG 151. 233D.

⁶⁷⁵Βλ. Πεντηκοστάριον, “Σὲ τὸν ὡς Θεὸν ἐκ τάφου, ἀναστάντα Χριστόν, οὐ βλεφάροις ἰδόντες, **ἀλλὰ καρδίας πόθῳ πεπιστευκότες, ἐν ὕμνοις μεγαλύνομεν**”, σελ. 30 “Nῦν σε Παμβασιλεῦ, ἰδόντες οὐ βλεφάροις, **ἀλλὰ καρδίας πόθῳ, Θεὸν πεπιστευκότες, ἐν ὕμνοις μεγαλύνομεν**” σελ. 33.

⁶⁷⁶“[...] ο δε Κύριος προς αυτόν· “Οτι ἐώρακάς με, πεπίστευκας. Μακάριοι οι μὴ ἰδόντες και πιστεύσαντες.” δεικνύς μηδέν ἔχειν πλέον εις δόξαν τους αυτόπτας γεγενημένους των δι’ αυτών εις την προς αυτόν πίστην εναγομένων· ει δε μὴ πιστεύσοντες εἶπεν, ἀλλὰ πιστεύσαντες, ἀλλά τη θείᾳ και προγνωστικῇ δυνάμει του πάντα πρίν γενέσεως εισότος, ως γεγονότα εστί τα εσόμενα.” Βλ. Γρηγόριος Παλαμάς, Ομιλίας Τεσσεράκοντα μία,

Μετά από αυτή την “έκρηξη” ομολογίας, ο Ιησούς του απευθύνει το λόγο ρωτώντας τον: “ὅτι ἑώρακάς με πεπίστευκας;”. Κατά τον ιερό Χρυσόστομο, ο Ιησούς, αν και με επιτιμητικό, αρχικά ύφος - ενώ στη συνέχεια με διδακτικό⁶⁷⁷ - ομιλεί και εκπληρώνει εκείνα τα οποία ο Θωμάς επιθυμεί⁶⁷⁸.

Η φράση "πεπίστευκας" απαντά μόνο εδώ, σε όλη την Αγία Γραφή, υποδηλώνοντας τη μοναδικότητα της συγκεκριμένης στιγμής αλλά και της νέας πραγματικότητας που κλήθηκε ο Θωμάς να (απο)δεχθεί. Είναι η πρώτη φορά επίσης που ο Κύριος απαντά με ερώτηση στον Θωμά. Ο συγγραφέας δεν αποτυπώνει στο κείμενο την απάντηση του πρωταγωνιστή. Η έλλειψη γραπτής πληροφορίας κατά τη γνώμη μας, διαβεβαιώνει τους ακροατές πως **ο ίδιος συμφωνεί με τα λόγια του Ιησού**. Ο Ιησούς είχε κάνει άλλωστε γνωστή την Παγγνωσία Του λίγο πιο πριν (στ. 27) και εδώ με την ερώτησή Του, ξανά την υπογραμμίζει. Έρχεται να αποκαλύψει τα μύχια, τον έσω Θωμά και **να φανερώσει σε όλη την κοινότητα την αποδοχή της πίστης του στο πρόσωπό Του**.

Ο συγγραφέας, ταυτόχρονα για άλλη μια φορά, μετατοπίζει το κέντρο βάρους της αφήγησης από το Θωμά (ως πρόσωπο), στον "κάθε Θωμά" (κοινωνία προσώπων)⁶⁷⁹ και συνεχίζει: “μακάριοι οί μὴ ἰδόντες καὶ

*Ομιλία (ΙΖ΄) Δεικνύσα το του Σαββάτου και το της Κυριακής μυστήριον· και εις το της καινῆς Κυριακῆς Ευαγγέλιον. PG 151. 233D-236A | [...] Εἰ δε καὶ τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς οὐκ ἔχομεν αὐτὸν ἀρτίως ὁρᾶν, ἀλλὰ τοῖς τῆς διανοίας ὀμμασιν ἔχομεν αὐτὸν διηνεκῶς ὁρᾶν, εἰ νήφομεν, καὶ οὐχ ὁρᾶν μόνον, ἀλλὰ καὶ μεγάλα ἐντεῦθεν καρποῦσθαι τὰ ἀγαθὰ· Βλ. Γρηγόριος Παλαμάς, Ομιλίαι Τεσσαράκοντα μία, Ομιλία (ΚΓ΄) Εἰς τὸ δέκατον εὐωθινὸν εὐαγγέλιον ἐν ἡ καὶ περὶ τοῦ κατ' αἰσθησιν τε καὶ νοῦν πρὸς τὸν ἀντικείμενον ἡμῖν πόλεμον. PG 151. 304B | “Μακάριοι γὰρ οἱ ἰδόντες με, καὶ πιστεύσαντες· **τρισμακάριοι δε οἱ μὴ ἰδόντες με, καὶ πιστεύσαντες**. Ὁ μακαρισμὸς οὖν οὗτος, ἀδελφοί, εἰς ἡμᾶς διαβαίνει τοὺς μὴ θεασαμένους αὐτὸν, καὶ πιστεύσαντας εἰς αὐτὸν. Μακάριοι γὰρ οἱ τῆ πίστει βλέποντες τὸν ἀόρατον· μακάριοι υμεῖς, οἱ καθ' ἐκάστην πανήγυριν ὁρῶντες αὐτὸν, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς προσφέροντες, καὶ τοῖς στόμασιν ἀσπαζόμενοι, καὶ τοῖς οδοῦσιν ἐσθιόντες, καὶ μὴ καταναλίσκοντες ὃν ἐσθίετε.” Βλ. Ι. Χρυσόστομος, Νόθα, Εἰς τὸν ἅγιον ἀπόστολον Θωμᾶν PG 59. 686.*

⁶⁷⁷“Καὶ γὰρ τοῖς ῥήμασιν ἐχρήσατο τοῖς αὐτοῖς, καὶ σφόδρα ἐπιτιμητικῶς, καὶ εἰς τὸ ἐξῆς παιδευτικῶς. Εἶπεν γὰρ, Φέρε τὸν δάκτυλον σου, καὶ ἴδε τὰς χεῖρας μου [...]” Βλ. Ι. Χρυσόστομος, Υπόμνημα Εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Ἀπόστολον καὶ Ευαγγελιστὴν, Ομιλία (ΠΖ΄) PG 59. 473.

⁶⁷⁸Ο.π. PG 59. 473.

⁶⁷⁹Πρβλ. Ιω. 21.29 “ὅτι ἑώρακάς με πεπίστευκας; **μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες**” Το ερώτημα γίνεται προς ένα πρόσωπο (β' ενικό) η απάντηση επιστρέφει μετασχηματισμένη - δίδεται σε πληθυντικό αριθμό.

πιστεύσαντες”⁶⁸⁰. Μακάριοι δηλαδή αυτοί που δεν Τον είδαν και πίστεψαν⁶⁸¹. Ο συγγραφέας του “Κατά Ιωάννην” καταγράφει στο σημείο αυτό την παράδοση της αληθινής πίστεως⁶⁸².

Το αψευδές στόμα του Κυρίου προσθέτει στους ακροατές έναν ακόμη μακαρισμό, ο οποίος έχει απόλυτη σχέση με την πίστη. Η λέξη “μακάριος” απαντά ιδίως στο βιβλίο των ψαλμών (παλαιοδιαθηκικά κείμενα) αλλά και στα ευαγγέλια του Ματθαίου⁶⁸³ και του Λουκά⁶⁸⁴. Στο άκουσμα της λέξης “μακάριοι” οι ακροατές ανακαλούν από τη μνήμη τους, τους σχετικούς ψαλμικούς στίχους αλλά κυρίως τη διδασκαλία του Χριστού, η οποία στο δικό τους παρόν λειτουργεί καθοριστικά (προκειμένου οι χριστιανοί να κρατηθούν, ως “κόσμος κόσμου”, στην “νέα” πίστη, προκειμένου να βιώσουν ορθά αυτή την νέα ζωή. Μια ζωή που στηρίζεται στο Πάθος και στην Ανάσταση του Ιησού). Ας μη ξεχνάμε, ότι ο κάθε ευαγγελιστής, ως φορέας της παραδόσεως, μέσα από τα κείμενα του καλείται να αντιμετωπίσει τις ιδιαίτερες ποιμαντικές ανάγκες. Ο συγγραφέας στο σημείο αυτό θέλει να επιστήσει την προσοχή των ακροατών στο θέμα της πίστεως και της ποιότητάς της, αφού ομιλεί όχι μεμονωμένα, αλλά ως εκπρόσωπος της Εκκλησίας, απηχώντας σε κάθε βήμα την πίστη της⁶⁸⁵.

Η υιοθέτηση της φράσης “ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου” (πρβλ. ψαλμούς⁶⁸⁶ και Λευιτικό⁶⁸⁷) στο παρόν κείμενο, κατά τη γνώμη μας,

⁶⁸⁰Κ. Χρ. Δουκάκης, *Μέγας Συναξαριστής πάντων των αγίων των καθ’ ἅπαντα τον μήνα Οκτώβριον εορταζομένων*, σελ. 70 “Με τον λόγον τούτον εμακάρισε και επήνεσεν ο Κύριος ημάς τα ἔθνη, όπου χωρίς να ιδωμεν αυτόν σωματικώς, επιστεύσαμεν”.

⁶⁸¹Βλ. Πεντηκοστάριον, “Σὲ τὸν ὡς Θεὸν ἐκ τάφου, ἀναστάντα Χριστόν, οὐ βλεφάροις ἰδόντες, ἀλλὰ καρδίας πόθῳ πεπιστευκότες, ἐν ὕμνοις μεγαλύνομεν”, σελ. 30.

⁶⁸²“Τούτο γάρ ἐστὶ πίστεως, το τα μη ορώμενα δέξασθαι. Ἔστι γάρ πίστις ἐλπιζομένων υπόστασις πραγμάτων, ἔλεγχος οὐ βλεπομένων. Ενταύθα δε οὐ τους μαθητές **μακαρίζει** μόνους, ἀλλὰ **και τους μετ’ ἐκείνους πιστεύσοντας.**” Βλ. Ι. Χρυσόστομος, *Υπόμνημα Εἰς τον ἅγιον Ἰωάννην τον Απόστολον και Ευαγγελιστήν*, Ομιλία (ΠΖ’) PG 59. 473-474.

⁶⁸³Μτ. 5.3-11.

⁶⁸⁴Λκ. 6.20-22.

⁶⁸⁵Ι. Καραβιδόπουλος, *Εισαγωγή στην Καινή Διαθήκη*, σελ. 211.

⁶⁸⁶Δίδοντας εδώ και αιώνες την δυνατότητα στο γένος των ανθρώπων να εκφράζουν την ευγνωμοσύνη και τη χαρά τους προς τις ευεργεσίες Του.

Πρβλ. Ψ. 17.47 (18).47 “**ζῆ κύριος καὶ εὐλογητὸς ὁ θεός μου καὶ ὑψωθήτω ὁ θεός τῆς σωτηρίας μου**”, Ψ. 32.12 (33).12 “**μακάριον τὸ ἔθνος οὐ ἔστιν κύριος ὁ θεός αὐτοῦ λαός ὃν ἐξελέξατο εἰς κληρονομίαν ἑαυτῶ**”, Ψ. 83.12 (84).12 “**ὅτι ἔλεον καὶ ἀλήθειαν ἀγαπᾷ κύριος ὁ θεός χάριν καὶ δόξαν δώσει κύριος οὐ στερήσει τὰ ἀγαθὰ τοὺς πορευομένους ἐν ἀκακίᾳ**”, Ψ. 84.9 (85).9 “**ἀκούσομαι τί λαλήσει ἐν ἐμοὶ κύριος ὁ θεός ὅτι λαλήσει εἰρήνην ἐπὶ τὸν λαόν**

επισημαίνει με ένα βιωματικό τρόπο, πως ο Ιησούς είναι ο Θεός και της Παλαιάς Διαθήκης⁶⁸⁸. Εντάσσει στο τώρα, στην εποχή της Αναδημιουργίας, τη παλαιοδιαθηκική παράδοση. Στοιχεία όπως: α) ο έμμεσος παραλληλισμός των προσώπων Αβραάμ και Θωμά⁶⁸⁹ (η εσωτερική πάλη⁶⁹⁰ του Θωμά διήρκεσε οκτώ⁶⁹¹ ημέρες σύμφωνα με το

αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τοὺς ὁσίους αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τοὺς ἐπιστρέφοντας πρὸς αὐτὸν καρδίαν”, Ψ. 91.16 (92).16 “τοῦ ἀναγγεῖλαι ὅτι εὐθὺς κύριος ὁ θεός μου καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία ἐν αὐτῷ”, Ψ. 143.1 (144).1 “τῷ Δαυὶδ πρὸς τὸν Γολιάδ εὐλογητὸς κύριος ὁ θεός μου ὁ διδάσκων τὰς χεῖράς μου εἰς παράταξιν τοὺς δακτύλους μου εἰς πόλεμον”.

⁶⁸⁷ Ὅπου δίδονταν το ευρύτερο πλαίσιο δια των εντολών Του και των νόμων Του.

Πρβλ. Λευ. 11.44-45 “ὅτι ἐγὼ εἰμι κύριος ὁ θεός ὑμῶν καὶ ἁγιασθήσεσθε καὶ ἅγιοι ἔσεσθε ὅτι ἅγιός εἰμι ἐγὼ κύριος ὁ θεός ὑμῶν καὶ οὐ μιανεῖτε τὰς ψυχὰς ὑμῶν ἐν πᾶσιν τοῖς ἔρπετοῖς τοῖς κινουμένοις ἐπὶ τῆς γῆς ὅτι ἐγὼ εἰμι κύριος ὁ ἀναγαγὼν ὑμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου εἶναι ὑμῶν θεός καὶ ἔσεσθε ἅγιοι ὅτι ἅγιός εἰμι ἐγὼ κύριος”, Λευ. 18.1-5 “καὶ εἶπεν κύριος πρὸς Μωυσῆν λέγων λάλησον τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ καὶ ἔρεις πρὸς αὐτούς ἐγὼ κύριος ὁ θεός ὑμῶν κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα γῆς Αἰγύπτου...ἐγὼ κύριος ὁ θεός ὑμῶν καὶ φυλάξεσθε πάντα τὰ προστάγματά μου καὶ πάντα τὰ κρίματά μου καὶ ποιήσετε αὐτὰ ἃ ποιήσας ἄνθρωπος ζήσεται ἐν αὐτοῖς ἐγὼ κύριος ὁ θεός ὑμῶν”, Λευ. 18.30 “καὶ φυλάξετε τὰ προστάγματά μου ὅπως μὴ ποιήσητε ἀπὸ πάντων τῶν νομίμων τῶν ἐβδελυγμένων ἃ γέγονεν πρὸ τοῦ ὑμᾶς καὶ οὐ μιανθήσεσθε ἐν αὐτοῖς ὅτι ἐγὼ κύριος ὁ θεός ὑμῶν”, Λευ. 19.1-4 καὶ ἐλάλησεν κύριος πρὸς Μωυσῆν λέγων λάλησον τῇ συναγωγῇ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ καὶ ἔρεις πρὸς αὐτούς ἅγιοι ἔσεσθε ὅτι ἐγὼ ἅγιός εἰμι κύριος ὁ θεός ὑμῶν ἕκαστος πατέρα αὐτοῦ καὶ μητέρα αὐτοῦ φοβείσθω καὶ τὰ σάββατά μου φυλάξεσθε ἐγὼ κύριος ὁ θεός ὑμῶν οὐκ ἐπακολουθήσετε εἰδώλοις καὶ θεοῦς χωνευτοῦς οὐ ποιήσετε ὑμῖν ἐγὼ κύριος ὁ θεός ὑμῶν”, Λευ. 19.10-12 “καὶ τὸν ἀμπελώνά σου οὐκ ἐπανατρυγήσεις οὐδὲ τοὺς ῥῶγας τοῦ ἀμπελώνός σου συλλέξεις τῷ πτωχῷ καὶ τῷ προσηλύτῳ καταλείψεις αὐτὰ ἐγὼ εἰμι κύριος ὁ θεός ὑμῶν οὐ κλέψετε οὐ ψεύσεσθε οὐ συκοφαντήσῃ ἕκαστος τὸν πλησίον καὶ οὐκ ὀμείσθε τῷ ὀνόματί μου ἐπ’ ἀδικῶ καὶ οὐ βεβηλώσετε τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ ὑμῶν ἐγὼ εἰμι κύριος ὁ θεός ὑμῶν”.

⁶⁸⁸ Χ. Καρακόλης, *Θέματα ερμηνείας και θεολογίας της Καινής Διαθήκης*, σελ. 235.

⁶⁸⁹ Ὅπως τότε ο Αβραάμ πάλεψε και παρέμεινε στα μάτια του Θεού δίκαιος και πλήρως αφοσιωμένος σε Αυτόν, αφού δε δίστασε να θυσιάσει τον υιό του, δηλώνοντας ως κέντρο της ύπαρξής του τον Γιαχβέ έτσι και τώρα ο Θωμάς πάλεψε και παρέμεινε στα μάτια του Θεού ο (θαρραλέος) μαθητής, αφού δε δίστασε να νικήσει τις όποιες αμφιβολίες, τις όποιες σκέψεις που τον είχαν απομακρύνει από τους λοιπούς μαθητές και ομολόγησε ως Κύριο και Θεό Του, ως κέντρο της δικής του ύπαρξης, τον Αναστημένο Χριστό. Και οι δύο θα παραμείνουν άξιοι κληρονόμοι - συνεχιστές - της διαθήκης (της εποχής τους) και θα συνεχίσουν να πορεύονται την Οδό της εποχής τους. Ο Αβραάμ υπήρξε πρότυπο πιστού για τις μελλοντικές γενεές του, ο Θωμάς θα υπάρξει το πρότυπο πιστού για τις δικές του μελλοντικές γενεές.

⁶⁹⁰ Πρβλ. και Γέν. 32.25, *Η Αγία Γραφή*, Ελληνική Βιβλική Εταιρεία, Η Π.Δ., σελ. 45 “Εκείνος έμεινε πίσω μόνος. Τότε πάλεψε κάποιος μαζί του ως την αυγή” **Παράφραση: Ο Θωμάς, είχε επιλέξει να μείνει μόνος και γι’ αυτό το λόγο έγινε γνωστός, ως ο λεγόμενος**

κείμενο⁶⁹² και η ομολογία του φανέρωσε την έκβαση του προσωπικού του αγώνα) β) η ενσωμάτωση της παλαιδιαθηκικής φράσης⁶⁹³ “ὁ κύριός μου καὶ ὁ θεός μου” σε ένα κείμενο του 1ου μ.Χ. αιώνα, το οποίο αναφέρεται σε ένα γεγονός μετά την Ανάσταση του Ιησού Χριστού γ) ο άμεσος συσχετισμός της ογδόης ημέρας με τη Διαθήκη του Θεού⁶⁹⁴ δ) η επισήμανση του ίδιου του Κυρίου προς τον μαθητή Θωμά, θεωρούμε πως προετοιμάζουν το έδαφος για να αποδεχθούν οι ακροατές αυτή τη “νέα” πίστη⁶⁹⁵, η οποία όμως είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την πίστη των πατριαρχών της Π.Δ. και η οποία φανερώνει ότι ο “Ιησοῦς Χριστός ΕΙΝΑΙ χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας”⁶⁹⁶.

Δίδυμος. Τότε, πάλεψε με τον ίδιο του τον εαυτό για οκτώ ημέρες και επειδή νίκησε την ιδέα της αυτονόμησης έλαβε ξανά το όνομά του: Θωμάς!!! Θωμάς = Δίδυμος. “Είναι ένα πλήρες άτομο, δεν είναι πλέον ένας αρχόμενος δίδυμος”, έχει ολοκληρώσει τη διαδρομή της πίστεως. Βλ. C. Levi-Straus, *Μύθος και Νόημα*, σελ. 77 | Επομένως δε χρειάζεται πλέον να τον αποκαλούν “Θ. ο λεγόμενος Δίδυμος”, γιατί έγινε εξ’ ολοκλήρου Δίδυμος - και γι’ αυτό και η αποκλειστική χρήση του ονόματος “Θωμάς” από το συγγραφέα στους στ. 26-28.

⁶⁹¹Πρβλ. Γέν. 22.1-3, Λκ. 15.18.

⁶⁹²Ιω. 20.26 “Καὶ μεθ’ ἡμέρας ὀκτῶ πάλιν ἦσαν”.

⁶⁹³Η οποία φράση αποτελεί αλλά και είναι ορόσημο της ύψιστης έκφρασης Λατρείας προς τον Θεό.

⁶⁹⁴Βλ. Ερμηνεία του 20.26.

⁶⁹⁵“Παρέστι οὖν και ημῶν ἐκάστω, ἀδελφοί, καν μη οράται παρ’ημῶν· διό και πρὸς τους αποστόλους εἶπεν ἀναλαμβάνομενος· “Ἰδοὺ ἐγὼ μεθ’υμῶν εἰμί πάσας τας ημέρας ἕως της συντελείας του αἰῶνος”” Βλ. Γρηγόριος Παλαμάς, *Ομιλίες Τεσσεράκοντα μία, Ομιλία (ΚΓ’)* Εἰς το δέκατον εωθινόν εὐαγγέλιον ἐν ἡ και περὶ του κατ’ αἴθησιν τε και νουν πρὸς τον ἀντικείμενον ἡμῖν πόλεμον. PG 151. 304B | Ομοίως: “Ἐθεασάμεθα προ μικροῦ τοις μεγάλοις της πίστεως οφθαλμοῖς ἀναληφθέντα Χριστόν, και των αυτοψία κατηξιωμένων ιδεῖν οὐχ ἦττον, και της κατ’ ἐκείνους διὰ τούτο μακαριότητος οὐδέν ἀπελείφθημεν· “Μακάριοι γάρ οι μή ιδόντες και πιστεύσαντες,” ο Κύριος εἶπεν· οὗτοι δε εἰσὶν οι δι’ ἀκοῆς πληροφορηθέντες, και διὰ πίστεως βλέποντες.” Βλ. Γρηγόριος Παλαμάς, *Ομιλίες Τεσσεράκοντα μία, Ομιλία (ΚΔ’)* Εἰς την κατά την Πεντηκοστήν τελεσθεῖσαν φανέρωσιν και διανομήν του θείου Πνεύματος· ἐν ἡ και περὶ μετανοίας. PG 151. 308B.

⁶⁹⁶Εβρ. 13.8.

30 *“Πολλά μὲν οὖν καὶ ἄλλα σημεῖα ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἐνώπιον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἃ οὐκ ἔστιν γεγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ.”⁶⁹⁷”*

Ἡ λέξη “σημεῖα” εἶναι χαρακτηριστική στο Ἰω. καὶ ἀντιστοιχεί, ὡς γνωστόν, στα θαύματα τῶν Συνοπτικῶν. Κάθε ἀκροατής, πιθανότατα ἐπαναφέρει μονομιάς, στο μυαλό καὶ στήν καρδιά του ὅλα τα θαυμαστά σημεῖα τοῦ Ἰησοῦ. Μια ἐπανατροφοδότηση στήν πίστη λαμβάνει χώρα διὰ τῆς ἐπαναληπτικῆς κατήχησης. Διαβάζοντας το κείμενο διαπιστώνουμε πῶς ἡ λέξη “σημεῖα” δορυφορεῖται ἀπό τις λέξεις “καὶ ἄλλα” (ἐκ δεξιῶν) καὶ “ἐποίησεν” (ἐξ εὐωνύμων). Μελετώντας το πρῶτο συγκείμενο, διαπιστώνουμε πῶς μαρτυρεῖ τὴν ὑπαρξὴ καὶ ἄλλων “σημείων” τα ὁποῖα ὁμῶς δὲν ἔχουν καταγραφῆ στο συγκεκριμένο κείμενο⁶⁹⁸. Ἐρμηνεύοντας το δεύτερο θεωροῦμε πῶς καθίσταται σαφές ὅτι αὐτά τα σημεῖα δὲν εἶναι “κατασκευάσματα” τῆς φαντασίας μίας ομάδας ἀνθρώπων, ἀλλὰ ἀποτελοῦν ἐνέργειες τοῦ ἰδίου τοῦ Θεοῦ Δημιουργοῦ. Ὅλα αὐτά τα θαυμαστά, μα καὶ πολλὰ ἄλλα, μαρτυροῦνται ἐνώπιον τῶν μαθητῶν Του, υπογραμμίζοντας ἔτσι ὁ συγγραφέας γιὰ ἄλλη μία φορὰ, τὸν ἀδιαμφισβήτητο ρόλο τῶν μαθητῶν, ἀφοῦ συμπορεύτηκαν μαζί με τὸν Ἰησοῦ σε αὐτὴ τὴν τριετὴ πορεία καὶ δράση.

31 *“ταῦτα δὲ γέγραπται ἵνα πιστεύσητε ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἵνα πιστεύοντες⁶⁹⁹ ζῶν ἔχητε ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ.”⁷⁰⁰”*

⁶⁹⁷“Πολλὰ δε καὶ ἄλλα σημεῖα ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς. Ἐπειδὴ γάρ ἐλάττονα τῶν ἄλλων οὗτος εἶπεν ὁ εὐαγγελιστής, λέγει ὅτι οὐδὲ οἱ λοιποὶ πάντες πάντα εἶπον, ἀλλ’ ὅσα ἱκανὰ ἦν πρὸς πίστιν ἐφελκύσασθαι τοὺς ἀκούοντας. Ἐπεὶ εἶ πάντα, φησὶν, ἐγγράπτο, οὐδὲ τὸν κόσμον οἶμαι χωρῆσαι τα βιβλία.” Βλ. Ἰ. Χρυσόστομος, Ὑπόμνημα Εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Ἀπόστολον καὶ Εὐαγγελιστὴν, Ομιλία (ΠΖ’) PG 59. 474.

⁶⁹⁸“ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ”.

⁶⁹⁹“Ἡ ἀμφιβολία ἢ ἡ ἀπιστία δὲν εἶναι μόνον φαινόμενο τῆς ἐποχῆς μας. Ὑπῆρξε καὶ εἰς παλαιότερας ἐποχάς, καὶ κατὰ τὸν α’ αἰῶνα. Καὶ δὲν ἦτο δυνατόν ἡ ἀπιστία καὶ ἡ ἀμφιβολία, τὴν ὁποῖαν συνήντων οἱ κήρυκες τοῦ Εὐαγγελίου καθ’ ὁδὸν νὰ μὴ ἀσκῆσιν κάποια ἐπίδρασιν καὶ ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας. Τα Εὐαγγέλια φαίνεται ὅτι ἀπαντοῦν κυρίως εἰς τὴν ἀνάγκην αὐτὴν τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς ἱεραποστολῆς ποὺ ἐγέννησεν ἡ πάροδος τοῦ χρόνου, ἡ καθυστέρησις τῆς Δευτέρας Παρουσίας καὶ ἡ ἀντίστασις καὶ ἀπιστία τοῦ κόσμου. Θέλουσιν νὰ δείξουν ὅτι ἡ χριστιανικὴ πίστις, διακρινόμενὴ εἰς τούτο ἀπὸ πάσης ἄλλης, δύναται νὰ εἶναι βεβαία περὶ εαυτῆς. Σχετίζεται, τῷ ὄντι, με πράγματα ὑπερβαίνοντα τὴν γνώσιν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ δὲν εἶναι ψηλάφησις σκιῶν καὶ χιμαιρῶν. Στηρίζεται ἐπὶ ἀδιαμφισβητήτων γεγονότων” Σ. Ἀγουρίδης, Εἰσαγωγή εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην, σελ. 86.

Σε ελεύθερη μετάφραση: "Όλα αυτά που παραθέσαμε, γράφτηκαν για να πιστέψετε και μέσω της πίστεως να αποκτήσετε τη ζωή". Εδώ δηλώνεται σαφέστατα ο λόγος και ο σκοπός της συγγραφής του ευαγγελίου. Για να πιστέψουν οι ακροατές ότι ο Ιησούς είναι ο Χριστός, είναι ο Υιός του Θεού, το Δεύτερο Πρόσωπο της Αγίας Τριάδος, ο Σαρκωμένος Λόγος και όχι για να εκφραστεί κάποια ιδέα ή κάποιο γεγονός. Αυτή η πίστη στο πρόσωπό Του θα είναι **αυτή** που θα προσφέρει την πραγματική, την αληθινή ζωή, την όντως ζωή, την αιώνια Ζωή⁷⁰¹.

Μελετώντας το κείμενο του Ιωάννη στο σύνολό του βλέπουμε πως στοχεύει και κατορθώνει να συνδέσει τη πίστη με την αιώνια ζωή. Εντοπίσαμε χωρία που το υποστηρίζουν και τα παραθέτουμε στην αγάπη σας, για περισσότερη μελέτη και έρευνα⁷⁰². Ο συγγραφέας στο τέλος της αφήγησης, έχει κατορθώσει να προσδώσει στην πίστη το βαθύτερο νόημά της.

Το νόημα των συγκεκριμένων στίχων (30-31) κατανοούμε πως εκτείνεται έως τα έσχατα. Ο μεν πρώτος δίδει τη δυνατότητα σε κάθε ακροατή να συνδεθεί με τον Ιησού και την αυθεντικότητα της Εκκλησίας (προφορική και γραπτή παράδοση) ενώ ο δεύτερος συνδέει την πίστη στον Αληθινό Θεό με τη βεβαιότητα της Σωτηρίας.

6.1.6. ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η ελεύθερη μετάφραση του συγκεκριμένου κειμένου που διαμορφώθηκε μέσα από την έρευνά μας έχει ως εξής:

Έρχεται η Μαρία η Μαγδαληνή και αναφέρει στους μαθητές ότι είδε τον Κύριο και τους διηγείται όλα αυτά που συζήτησε μαζί Του, εκεί στον κήπο, όλα αυτά που έζησε! Εκείνοι, παρότι είχαν ακούσει από τη Μαρία το γεγονός της Αναστάσεως του Κυρίου Τους ήταν προβληματισμένοι, γεμάτοι ανασφάλεια, φόβο και ταραχή και με τη σκέψη πως πιθανόν οι Ιουδαίοι να θελήσουν να τους σκοτώσουν, είχαν αποφασίσει να μείνουν κεκλεισμένων των θυρών. Ενώ λοιπόν είχε πια

⁷⁰⁰“*Εν τω ονόματι αυτού· τουτέστι δι' αυτού. Αυτός γάρ εστίν η ζωή.*” Βλ. Ι. Χρυσόστομος, *Υπόμνημα Εις τον άγιον Ιωάννην τον Απόστολον και Ευαγγελιστήν, Ομιλία (ΠΖ')* PG 59. 473.

⁷⁰¹Ιω. 17.2.

⁷⁰²Ιω. 3.15-16, 3.36, 5.24, 6.40, 6.47, 10.27-28, 11.26, 12.46.

βραδιάσει, ο Ιησούς, ξαφνικά, εμφανίσθηκε στη μέση του χώρου ώστε να μπορούν να τον δουν όλοι, και τους είπε: "ας είναι ειρήνη σε σας". Αυτοί αντίκρισαν τον Αναστημένο Ιησού, μα και Τον άκουσαν, αναγνώρισαν τη χροιά της φωνής Του. Τους έδειξε και τις παλάμες Του και την πλευρά Του (τα σημάδια που επιβεβαιώνουν τη Δόξα Του) και τους είπε για δεύτερη φορά: "ας είναι ειρήνη σε σας". Και αφού ηρέμησαν τους είπε: "Καθώς με απέστειλε ο Πατέρας στη γη, έτσι και εγώ τώρα θα σας αναθέσω την παρακάτω αποστολή". Και αφού είπε αυτά τα πολυσήμαντα λόγια, τους ενεφύσησε πνοή ζώσα συνεχίζοντας με τα εξής λόγια: "Λάβετε πνεύμα άγιον, αν θα συγχωρέσετε τις αμαρτίες κάποιου, αυτές θα συγχωρούνται και από τον Θεό, αν όχι θα είναι δεμένες και κει πάνω στον ουρανό" δίδοντάς τους με άλλα λόγια το Χάρισμα της αφέσεως των αμαρτιών.

Ο Θωμάς όμως, ένας μαθητής από το στενό κύκλο των δώδεκα, αυτός που καλείται Δίδυμος, απουσίαζε όταν ο Αναστημένος Ιησούς ήλθε κοντά τους εκείνο το πρώτο βράδυ. Όταν ήλθε ο Θωμάς, οι άλλοι μαθητές του έλεγαν ξανά και ξανά ότι είδαν τον Κύριο. Ο ίδιος τους απάντησε σθεναρά: "Αν δεν δω με τα ίδια μου τα μάτια στα χέρια του τα σημάδια από τα καρφιά που του πέρασαν λίγο πριν το Πάθος και αν δεν βάλω το δάκτυλό μου σε κείνα τα σημάδια που προανέφερα και δεν βάλω την παλάμη μου στην λογχισμένη του πλευρά για να διαπιστώσω ο ίδιος ότι είναι ο Ιησούς, δεν θα πιστέψω, ότι και να μου λέτε".

Ύστερα από οχτώ ημέρες από αυτή την πρώτη εμφάνιση του Αναστημένου Ιησού, οι μαθητές ήταν συναθροισμένοι και μαζί τους αυτή τη φορά ήταν και ο Θωμάς. Ήρθε ο Ιησούς ενώ ήταν κλειστές οι θύρες και εμφανίσθηκε στη μέση του χώρου για να μπορούν να τον δουν όλοι και τους είπε: "ας είναι ειρήνη σε σας". Έπειτα απευθύνθηκε αποκλειστικά στο Θωμά του λέγοντάς του: "Φέρε το δάκτυλό σου εδώ και δες τα χέρια μου και φέρε την παλάμη σου και ακούμπησέ την στην λογχισμένη μου πλευρά και μη γίνεσαι άπιστος, αλλά επέλεξε να γίνεις στέρεος και αμετακίνητος στην πίστη". Και ο Θωμάς του αποκρίθηκε: "ο Κύριος μου και ο Θεός μου!!!" Ο Ιησούς τότε του είπε: "επειδή με είδες πίστεψες! Μακάριοι εκείνοι που θα πιστεύουν δια της Εκκλησίας σε μένα χωρίς να με έχουν δει (με τα σωματικά τους μάτια)".

Αυτά και άλλα πολλά σημεία πραγματοποίησε ο Ιησούς μπροστά στους μαθητές Του, τα οποία δεν είναι καταγεγραμμένα σε αυτό το βιβλίο και αυτά που γράφτηκαν, έχουν ως σκοπό να πιστέψετε πως ο Ιησούς είναι ο Χριστός, ο Υιός του Θεού. Και επειδή θα δεχθείτε εν ελευθερία τη

θεότητά Του, ως απαύγασμα αυτής σας της πίστεως, θα σας δοθεί η αιώνια ζωή.

6.2. Η ΑΝΑΣΤΑΣΙΜΗ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΣΤΗ ΛΙΜΝΗ ΤΗΣ ΤΙΒΕΡΙΑΔΟΣ

Στην συγκεκριμένη ενότητα, ο στίχος τον οποίο προσεγγίζουμε (21.2)

“ἦσαν ὁμοῦ Σίμων Πέτρος καὶ Θωμᾶς ὁ λεγόμενος Δίδυμος καὶ Ναθαναὴλ ὁ ἀπὸ Κανὰ τῆς Γαλιλαίας καὶ οἱ τοῦ Ζεβεδαίου καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ δύο”

αποτελεί μέρος των εισαγωγικών στίχων που αναφέρονται σε μία ακόμη αναστάσιμη εμφάνιση του Κυρίου. Τοπικά διαδραματίζεται στη λίμνη της Τιβεριάδος, αποτελεί την τελευταία ενότητα της ερμηνευτικής μας προσέγγισης και στην οποία εντοπίσαμε πληροφορίες, οι οποίες αξίζει να αναφερθούν καθώς σχετίζονται εμμέσως πλην σαφώς (και) με το πρωταγωνιστή μας.

	Ενότητες	Κεντρικοί στίχοι	Εκατέρωθεν στίχοι (συγκείμενα των κεντρικών στίχων)
Άμεσος Διάλογος	1η Ενότητα: Ο Θωμάς και η ανάσταση του Λαζάρου	11.16	11.1-15, 11. 17-46
Θωμά με Ιησού	2η Ενότητα: Ο αποχαιρετιστήριος λόγος του Ιησού και ο Θωμάς	14.5	13.36-38, 14.6-14, 16.5-6 & 16.12
	3η Ενότητα: Ο Θωμάς και ο Αναστημένος Ιησούς	20.19-29	20.18 & 20.30-31
Εμμεση	4η Ενότητα: Ο Θωμάς στη λίμνη	21.2	21.1, 21.3

αναφορά στο Θωμά	της Τιβεριάδος		& 21. 12-14
---------------------	----------------	--	----------------

Πίνακας 11

6.2.1. ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Στον στ. 2 του 21ου κεφαλαίου πέραν του βασικού κειμένου, που και εμείς υιοθετούμε, υπάρχουν και άλλες δύο εκδοχές οι οποίες σχετίζονται με τους γιους του Ζεβεδαίου. Η πρώτη περίπτωση “υιοι Ζεβεδαιου” εντοπίζεται στο Σιναϊτικό, στον D ενώ η δεύτερη “του Ζεβεδαιου υιοι” μαρτυρείται στους C, Θ, στο 700 και στην 1844. Δεν θεωρούμε πως αν επιλέγαμε μια από τις δύο θα υπήρχε κάποια διαφοροποίηση ως προς το εννοιολογικό κομμάτι. Πέραν όμως τούτης της διαπίστωσης είναι σαφές πως η δεύτερη περίπτωση είναι συμπληρωματική της πρώτης και η πρώτη του βασικού μας κειμένου. Η αρχή του *lectio brevior* θα λειτουργήσει για μας ως οδηγός και σε αυτή την περίπτωση.

Μελετώντας το κριτικό κείμενο⁷⁰³ καταλήξαμε στο παρακάτω κείμενο (τελικό) το οποίο και θα αποτελέσει τη βάση της έρευνάς μας και είναι το εξής:

- ❖ 21.2⁷⁰⁴ “ἦσαν ὁμοῦ Σίμων Πέτρος καὶ Θωμᾶς ὁ λεγόμενος Δίδυμος καὶ Ναθαναὴλ ὁ ἀπὸ Κανὰ τῆς Γαλιλαίας καὶ οἱ τοῦ Ζεβεδαίου καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ δύο.”

⁷⁰³ *Novum Testamentum Graece*, σελ. 337, 350-351 & 372-374.

⁷⁰⁴ Ολόκληρο το κείμενο του εικοστού πρώτου κεφαλαίου αν και θεωρείται προσθήκη, λειτουργεί ενισχυτικά ως προς την αυθεντικότητα του εικοστού κεφαλαίου.

6.2.2. ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ - ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΤΙΧΩΝ

Η ερμηνευτική μας προσέγγιση θα περιοριστεί σε στίχους που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με το Θωμά (για μία πιο σφαιρική προσέγγιση του πρωταγωνιστή μας) χωρίς να προχωρήσουμε σε περαιτέρω ανάλυση της περικοπής, καθώς αυτή δεν αποτελεί το αντικείμενο της έρευνας μας.

Η εισαγωγή στο παραπάνω σκηνικό - γεγονός πραγματοποιείται με τον ακόλουθο στίχο:

1 *“Μετὰ ταῦτα ἐφάνερωσεν⁷⁰⁵ ἑαυτὸν πάλιν ὁ Ἰησοῦς τοῖς μαθηταῖς ἐπὶ τῆς θαλάσσης τῆς Τιβεριάδος· ἐφάνερωσεν δὲ οὕτως.”*

Ο συγγραφέας μας καταθέτει για άλλη μια φορά το χωροχρόνο, πριν την καταγραφή κάποιου σημαντικού γεγονότος. Η γραφή “μετὰ ταῦτα” δηλώνει πως η “νέα” φανέρωση Του έγινε μετά την πρώτη και τη δεύτερη εμφάνιση Του στα Ιεροσόλυμα, δίδοντας πέραν του χρόνου και την ακλόνητη βεβαιότητα πως ο Κύριος **και** αναστήθηκε **και** εμφανίστηκε στους μαθητές Του. Αμέσως μετά, μας δηλώνει το τόπο αλλά και το τρόπο της φανέρωσής Του, τον οποίο (τρόπο) θα “ξεδιπλώσει” στους επόμενους στίχους. Επίσης με την συγκεκριμένη φράση κατορθώνει να συνδέσει με απλότητα και με σαφήνεια τις δύο παραδόσεις της Εκκλησίας περί των αναστάσιμων εμφανίσεων του Κυρίου. Αυτές οι αφηγήσεις είναι οι βεβαιωθείσες εκθέσεις των ιστορικών γεγονότων της πρώτης Εκκλησίας⁷⁰⁶.

⁷⁰⁵“Τι δε εστι το, Εφανέρωσεν; Εκ τούτου δήλον, ότι ουχ εωράτο, ει μη συγκατέβη, διά το λοιπόν άφθαρτον είναι το σώμα και ακήρατον.” Βλ. Ι. Χρυσσοστόμος, Υπόμνημα Εις τον άγιον Ιωάννην τον Απόστολον και Ευαγγελιστήν, Ομιλία (ΠΖ΄) PG 59. 475 | Ομοίως: “[...] Ο δέ Ευαγγελιστής, μετά την διάδοσιν του άρτου και του ιχθύος, φησί, Τούτο ήδη τρίτον εφανερώθη ο Ιησούς τοις μαθηταῖς αυτού, εγερθείς εκ νεκρών· ήλθε γάρ προς αυτούς [...] και τρίτον ήδη τούτο πρός αυτούς ουκ ήλθεν, αλλ’ εφανέρωθη· δεικνύς ότι πάρην αυτοίς, και μή αισθητώς ορώμενος. Παρείχε δε τούτους αυτόν οράν, ηνίκα εβούλετο· τοιαύτη γάρ των αθανάτων σωμάτων η δύναμις.” Βλ. Γρηγόριος Παλαμάς, Ομιλία Τεσσαεράκοντα μία, Ομιλία (ΚΓ΄) Εις το δέκατον εωθινόν ευαγγέλιον εν η και περι του κατ’ αίσθησιν τε και νουν πρός τον αντικείμενον ημίν πόλεμον. PG 151. 304A.

⁷⁰⁶Βλ. Θ. Ιωαννίδης, Ο απόστολος Θωμάς και η Ανάσταση του Χριστού (Από την πρώτη απιστία στην ύστερη ομολογία), σελ. 320.

2 “ἦσαν ὁμοῦ Σίμων Πέτρος καὶ Θωμᾶς ὁ λεγόμενος Δίδυμος καὶ Ναθαναὴλ ὁ ἀπὸ Κανὰ τῆς Γαλιλαίας καὶ οἱ τοῦ Ζεβεδαίου καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ δύο”

Στο αφηγηματικό προσκήνιο εμφανίζονται κάποιοι από τους μαθητές⁷⁰⁷. Ο Πέτρος ο οποίος και θα είναι ο βασικός πρωταγωνιστής στα γεγονότα που θα επακολουθήσουν, ο Θωμάς ο λεγόμενος Δίδυμος⁷⁰⁸, ο οποίος συνδέει την προηγούμενη αναστάσιμη εμφάνιση⁷⁰⁹ - παράδοση με

⁷⁰⁷Ιω. 21.2 “ἦσαν ὁμοῦ Σίμων Πέτρος καὶ Θωμᾶς ὁ λεγόμενος Δίδυμος καὶ Ναθαναὴλ ὁ ἀπὸ Κανὰ τῆς Γαλιλαίας καὶ οἱ τοῦ Ζεβεδαίου καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ δύο.” | Πρβλ. Ιω. 1.41-52 & 2.2. κάποια από τα ονόματα των μαθητών του Ιησού αναφέρονται τώρα και στο 21ο κεφάλαιο δημιουργώντας πιθανόν στους ακροατές **μία εσωτερική σύνδεση** (αρχή-τέλος) ἴτοι της πρώτης γνωριμίας με τον Διδάσκαλο και του πρώτου σημείου (γάμος στην Κανὰ της Γαλιλαίας = γλέντι/κοινωνία προσώπων) με την τελευταία (καταγεγραμμένη) αναστάσιμη εμφάνιση του Ιησού στην Τιβεριάδα (πρωινό γεύμα/κοινωνία προσώπων)!

⁷⁰⁸“Το κεφάλαιο 21 αποτελεί Παράρτημα, του οποίου η συγγραφή οφείλεται είτε στο ίδιο χέρι που έγραψε το Δ’ Ευαγγέλιο είτε - το πιθανότερο - στο χέρι αυτού που ονομάζουμε ‘Αναθεωρητή’ του Δ’ Ευαγγελίου (Redaktor). Πρόκειται περί ενός *addendum* από το χέρι του συγγραφέα είτε το πιθανότερο - του ‘Αναθεωρητή’. Η άποψη αυτή στηρίζεται αφενός σε κάποιο ιδιαίτερο λεξιλόγιο αλλά και σε κάποιες απόψεις που προβάλλει.” Βλ. Περισσότερα σελ. 291 -292 | “Γενικά, είναι πρόδηλο ότι το κεφάλαιο 21 δεν εγράφη από τον Δ’ Ευαγγελιστή αλλά από κάποιο μαθητή του.” Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινής Διαθήκης* 4β, σελ. 324 | Είναι κοινώς αποδεκτό, πως το κείμενο του Δ’ Ευαγγελίου παρουσιάζει κάποιες δυσκολίες. Για την εξήγησή του, έχουν διαμορφώσει οι ερευνητές κάποιες υποθέσεις: α) επικέντρωση συγγραφέως στο βασικό θεολογικό σκοπό - αδιαφορία για οποιαδήποτε συνέπεια χρονοτοπικού τύπου β) ανάμιξη φύλλων αρχικού κώδικα, γ) προβληματική άντληση πηγών και δ) διαφορά συγγραφέα και εκδότη. “Η τελευταία αυτή εξήγησις (η δ) και τα προβλήματα του παραρτήματος (κεφ. 21) εξηγεί και τας άλλας ανωμαλίας που ανεφέραμεν οικονομεί.” Σ. Αγουρίδης, *Εισαγωγή εις την Καινήν Διαθήκην*, σελ. 188 | Βάσει των παραπάνω θεωρούμε πως ο προσδιορισμός “**ο λεγόμενος Δίδυμος**” που προστέθηκε στο συγκεκριμένο χωρίο (21.2) λειτουργεί ως ιστορικό και μόνο στοιχείο, αποδεδειγμένο από την ιδιαίτερη ερμηνεία, που απέδιδε σε προγενέστερες αναφορές ο συγγραφέας.

⁷⁰⁹Πέραν αυτής της σύνδεσης των δύο παραδόσεων, η αναφορά του ονόματος του Θωμά στα αυτιά των ακροατών λειτουργεί βαθύτερα, καθότι επαναφέρει στη μνήμη τους και στην καρδιά τους τα ανεπανάληπτα συγκλονιστικά γεγονότα της Ανάστασης του Ιησού (ξεκινώντας από τη Μαρία τη Μαγδαληνή και φθάνοντας στην ομολογία της πίστεως από το Θωμά).

αυτή⁷¹⁰, ο Ναθαναήλ ο από Κανά της Γαλιλαίας, ο οποίος ισχυροποιεί αφενός με την καταγωγή του την δεύτερη παράδοση και αφετέρου μας υπενθυμίζει το πρώτο σημείο με το οποίο και σφραγίστηκε η δημόσια δράση του Ιησού. Επιπλέον το όνομα Ναθαναήλ επαναφέρει στη μνήμη των ακροατών τις πρώτες συναντήσεις των μαθητών του Ιωάννη του Βαπτιστή με τον Ιησού, το άδολο του χαρακτήρα του Ναθαναήλ, την Παγγνωσία⁷¹¹ του Ιησού αλλά και τη φράση που αποκάλυπτε (στο μαθητή Του) πως μαζί Του θα έβλεπε⁷¹² αλλά κυρίως θα βίωνε σημαντικότερα και ανεπανάληπτα γεγονότα. Προχωρά στους υιούς του Ζεβεδαίου και στους άλλους δύο μαθητές⁷¹³. Κατά τη γνώμη μας, αυτός ο σταδιακός “αποχρωματισμός”⁷¹⁴ των προσώπων: α) λειτουργεί ενισχυτικά για τους ακροατές ως προς την αφήγηση που πρόκειται να ξεκινήσει στον επόμενο στίχο (δίδοντας παράλληλα στον Πέτρο τον απαραίτητο αφηγηματικό χωροχρόνο προ της συναντήσεως του με τον Κύριο) και β) τους επιτρέπει να ζήσουν πιο άμεσα το συγκεκριμένο γεγονός. Συμφωνούμε με τον χαρακτηρισμό “κομπάρσοι” του Αγουρίδη⁷¹⁵, καθώς όλα τα γεγονότα που καταγράφονται στο 21ο κεφάλαιο αποβλέπουν στην εστίαση του προσώπου του Πέτρου και του Ιωάννη, αλλά και του θέματος που αναδύεται και αφορά την διαβάθμιση των εκκλησιαστικών Αυθεντιών⁷¹⁶.

Επανερχόμενοι στον πρωταγωνιστή της εργασίας μας, παρατηρούμε ότι ο συγγραφέας τον καθιστά αδιάψευστο μάρτυρα και σε αυτή την αναστάσιμη εμφάνιση⁷¹⁷ μα και σε ένα ακόμη γεγονός το οποίο

⁷¹⁰Μτ. 28.7 “καὶ ταχὺ πορευθεῖσαι εἶπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ὅτι ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν, καὶ ἰδοὺ προάγει ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐκεῖ αὐτὸν ὄψεσθε· ἰδοὺ εἶπον ὑμῖν.”, Μτ 28.10 “τότε λέγει αὐταῖς ὁ Ἰησοῦς· μὴ φοβεῖσθε· ὑπάγετε ἀπαγγείλατε τοῖς ἀδελφοῖς μου ἵνα ἀπέλθωσιν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, **κάκεῖ με ὄψονται**”, Μκ. 16.7 “ἀλλὰ ὑπάγετε εἶπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ καὶ τῷ Πέτρῳ ὅτι προάγει ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν· **ἐκεῖ αὐτὸν ὄψεσθε**, καθὼς εἶπεν ὑμῖν”.

⁷¹¹Ιω. 1.48 “πρὸ τοῦ σε Φίλιππον φωνῆσαι ὄντα ὑπὸ τὴν σκῆν εἰδόν σε”.

⁷¹²Ιω. 1.50 “μεῖζω τούτων ὄψη”.

⁷¹³“Πρέπει πάντως να σημειωθεί ο ιδιαίρων τρόπος παρουσίασης των Μαθητών που δεν απαντά αλλού. Νοιώθει κανείς αμέσως πως διαβάζει ένα πρωτόγνωρο κείμενο που δεν θυμίζει κάποιο προηγούμενο.”Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινής Διαθήκης* 4β, σελ. 305.

⁷¹⁴Το ίδιο είχε γίνει και στην αφήγηση της ανάστασης του Λαζάρου.

⁷¹⁵Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινής Διαθήκης* 4β, σελ. 300.

⁷¹⁶Ο.π. σελ. 301.

⁷¹⁷Στην Ανάσταση του Λαζάρου, στην τρίτη εμφάνιση του Αναστημένου Ιησού, η οποία έγινε (κυρίως) για τον ίδιο και τώρα στην τέταρτη κατά σειρά εμφάνισή του Αναστημένου Ιησού στη λίμνη της Τιβεριάδος.

σχετίζεται με την εποχή προ του πάθους: τη τριπλή άρνηση του Πέτρου⁷¹⁸. Ήταν παρών ο Θωμάς όταν ο Κύριος έλεγε στον Πέτρο πως θα τον απαρνηθεί⁷¹⁹. Είναι παρών και τώρα σε αυτή την πραγματικότητα (όπως και κάποιοι ακόμη μαθητές)⁷²⁰. Εδώ, ο Κύριος έρχεται στον Πέτρο και θέλει να τον βοηθήσει να χτίσει την προσωπική τους σχέση⁷²¹ σε γερά θεμέλια⁷²². Ο μαθητής ως αυτόπτης μάρτυρας του προηγούμενου γεγονότος (της ψηλάφησης και της ομολογίας του Θωμά) έχει αντιληφθεί τον ιδιαίτερο τρόπο που ο Ποιμένας⁷²³ προσεγγίζει το “χαμένο” λογικό πρόβατο. Αυτό το γεγονός το οποίο έγινε ενώπιον της Εκκλησίας, πληροφόρησε την καρδιά του Πέτρου για την φιλανθρωπία του Δεσπότη Χριστού και έγινε γι’ αυτόν η προετοιμασία, ο δρόμος που χρειάστηκε να πορευθεί ο Πέτρος προκειμένου να βρει τον Κύριο Του και Θεό Του. Επομένως, το ίδιο το γεγονός της ψηλάφησης αλλά και ο χρόνος μέχρι αυτή την τρίτη εμφάνιση, λειτούργησε κατά τη γνώμη μας, **ως χρόνος εσωτερικής διεργασίας** για τον Πέτρο. Η τριπλή “ομολογία”⁷²⁴ επιβεβαιώνει ακριβώς αυτό.

3 *“λέγει αὐτοῖς Σίμων Πέτρος· υπάγω ἀλιεύειν. λέγουσιν αὐτῶ· ἐρχόμεθα καὶ ἡμεῖς σὺν σοί. ἐξῆλθον καὶ ἐνέβησαν εἰς τὸ πλοῖον, καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ νυκτὶ ἐπίασαν οὐδέν.”*

Εδώ καταγράφεται η σκέψη του Πέτρου, την οποία οι λοιποὶ μαθητές αποδέχονται και συμφωνοῦν μαζί του. Είναι η πρώτη φορά που

⁷¹⁸Βλ. Α.11.2.1 & Α.11.2.2.

⁷¹⁹Ιω. 13.38.

⁷²⁰Ιω. 21.2 “ἦσαν ὁμοῦ Σίμων Πέτρος καὶ Θωμᾶς ὁ λεγόμενος Δίδυμος καὶ Ναθαναὴλ ὁ ἀπὸ Κανὰ τῆς Γαλιλαίας καὶ οἱ τοῦ Ζεβεδαίου καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ δύο.”

⁷²¹Ιω. 20.24-28 το ίδιο έκανε και με το Θωμά, το ίδιο θα κάνει και με τον Πέτρο.

⁷²²Κατά τη γνώμη μας η τριπλή ερώτηση και τριπλή απάντηση δεν έρχεται μόνο ως αντιστάθμισμα στην τριπλή άρνηση του Πέτρου αλλά κυρίως ως επιβεβαίωση και ως επισφράγισμα της νέας διαθήκης που καλείται με τη σειρά του και ο Πέτρος να τηρήσει (και φυσικά ο “κάθε” Πέτρος).

⁷²³Πρβλ. Ιω. 10.11 “Εγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός, ὁ ποιμὴν ὁ καλός τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων.” Ιω. 10.14 “Εγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός καὶ γινώσκω τὰ ἐμὰ καὶ γινώσκουσί με τὰ ἐμὰ”.

⁷²⁴Ιω. 21.15-17.

πληροφορούμαστε (έστω και έμμεσα) τη σχέση του Θωμά με την αλιεία⁷²⁵. Υπάρχουν εξωκανονικές αναφορές πως ήταν πραγματικά αλιεύς, όπως και οι περισσότεροι μαθητές. Εδώ φαίνεται να συμμετέχει στην προσπάθεια, παρόλο που δεν κατόρθωσαν να πιάσουν ούτε ένα ψάρι⁷²⁶.

12 “λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· δεῦτε ἀριστήσατε. οὐδεὶς δὲ ἐτόλμα τῶν μαθητῶν ἐξετάσαι αὐτόν· σὺ τίς εἶ; εἰδότες ὅτι ὁ κύριός ἐστιν.”⁷²⁷

Προτού ασχοληθούμε με την ερμηνεία του στ. 12, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι ο Ιησούς λίγο πιο πριν, ζήτησε από τους μαθητές Του να του φέρουν ψάρια⁷²⁸ από το πρωινό ψάρεμα⁷²⁹. Αυτή η καταγραφή από το

⁷²⁵Κ. Χρ. Δουκάκης, *Μέγας Συναξαριστής πάντων των αγίων των καθ' άπαντα τον μήνα Οκτώβριον εορταζομένων*, σελ. 68 “[...] Όταν περιεπάτει ο Κύριος ημών Ιησούς Χριστός σωματικώς εις την γην, διά την σωτηρίαν ημών γενόμενος άνθρωπος, ήτο ο Θωμάς εις την Ιουδαίαν πτωχών γονέων υιός, αλλ' είχεν εις τον Μωσαικόν νόμον πολλήν ευλάβειαν και ανεγίνωσκε τας βίβλους επιμελώς εκ νεότητος [...] **Ητο δέ αλιεύς**, και από την ευτελέσατην αυτήν τέχνη επορεύετο ως ηδύναντο, και με το να ήτο πτωχός και ενδεής εγυμνάζετο εις την κακοπάθειαν [...]”.

⁷²⁶Πρβλ. Ιω. 15.5 “Χωρίς εμού, ου δύνασθε ποιείν ουδέν”.

⁷²⁷“Τί ούν ο Ιησούς; Δεύτε, φησίν, αριστήσατε. Και ουδείς ετόλμα ερωτήσαι αὐτόν. Ουκέτι γάρ την αυτήν παρρησίαν είχον, ουδέ ομοίως εθάρρουν, ουδέ ήρχοντο προς αὐτόν διά λόγου λοιπόν, αλλά μετά σιγής και δέους πολλού και αιδούς εκαθέζοντο προσέχοντες προς αὐτόν. Ηδειςαν μεν γάρ ότι ο Κύριος εστί. Και διά τούτο ουκ ηρώτων, Τις εἶ; την δε μορφήν αλλοιοτέραν ορώντες, και πολλής εκπλήξεως γέμουσαν, σφόδρα ήσαν καταπεπληγμένοι, και εβούλοντό τι περί αυτής ερωτάν· αλλά το δέος, και το ειδέναι αυτούς, **ὅτι ουχ έτερός τις ήν, αλλ' αὐτός**, επείχον την ερώτησιν, και μόνον ήσθιον, άπερ αυτοίς εδημιούργησε μετά πλείονος εξουσίας. ” Βλ. Ι. Χρυσοστόμος, *Υπόμνημα Εις τον άγιον Ιωάννην τον Απόστολον και Ευαγγελιστήν, Ομιλία (ΠΖ΄) PG 59. 475.*

⁷²⁸Η θαυμαστή αλιεία που πραγματοποιήθηκε προσλίγου έρχεται σε παραλληλισμό με μιαν άλλη προγενέστερη - προΑναστάσιμη θαυμαστή αλιεία, η οποία έχει καταγραφεί στο “Κατά Λουκάν”. Η παράδοση αυτή είναι γνωρίμη στην Ιωάννεια κοινότητα. Πρβλ. Ιω. 21.6-11 “ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· βάλετε εις τὰ δεξιά μέρη τοῦ πλοίου τὸ δίκτυον, και εὔρησετε. ἔβαλον οὖν, και οὐκέτι αὐτὸ ἔλκύσαι ἰσχυρον ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἰχθύων...σύροντες τὸ δίκτυον τῶν ἰχθύων...ἀνέβη οὖν **Σίμων Πέτρος και εἴλκυσεν τὸ δίκτυον εις τήν γήν μεστὸν ἰχθύων μεγάλων ἑκατὸν πενήκοντα τριῶν· και τοσοῦτων ὄντων οὐκ ἐσχίσθη τὸ δίκτυον.**” με Λκ. 5. 4-9 “Ὡς δὲ ἐπαύσατο λαλῶν, εἶπεν πρὸς τὸν Σίμωνα· ἐπανάγαγε εις τὸ βάθος και χαλάσατε τὰ δίκτυα ὑμῶν εις ἄγραν. και ἀποκριθεὶς Σίμων εἶπεν· ἐπιστάτα, δι' ὅλης νυκτὸς κοπιάσαντες οὐδὲν ἐλάβομεν· ἐπὶ δὲ τῷ ῥήματί σου χαλάσω τὰ δίκτυα. και τοῦτο ποιήσαντες συνέκλεισαν πλήθος ἰχθύων πολὺ, διερρήσατο δὲ τὰ δίκτυα αὐτῶν.

συγγραφέα, είναι σημαντική, γιατί δεν εισάγει απλώς ξανά⁷³⁰, τον Πέτρο στο αφηγηματικό σκηνικό, αλλά του αποδίδει το ρόλο του πρωταγωνιστή. Στο σημείο αυτό τους προτρέπει για άλλη μια φορά να έρθουν⁷³¹ και να πάρουν το πρωινό τους, μαζί Του. Ο συγγραφέας μας πληροφορεί πως κανείς τους δεν τολμούσε να Τον ρωτήσει, “σὺ τίς εἶ;” καθώς και το λόγο αυτής της ατολμίας: “εἰδότες ὅτι ὁ κύριός ἐστιν”⁷³². Γνώριζαν πως είναι ο

καὶ κατένευσαν τοῖς μετόχοις ἐν τῷ ἐτέρῳ πλοίῳ τοῦ ἐλθόντος συλλαβέσθαι αὐτοῖς· καὶ ἦλθον καὶ ἔπλησαν ἀμφοτέρα τὰ πλοῖα ὥστε βυθίζεσθαι αὐτά. ἰδὼν δὲ Σίμων Πέτρος προσέπεσεν τοῖς γόνασιν Ἰησοῦ λέγων· ἔξελθε ἀπ’ ἐμοῦ, ὅτι ἀνὴρ ἁμαρτωλός εἰμι, κύριε. θάμβος γὰρ περιέσχεν αὐτὸν καὶ πάντας τοὺς σὺν αὐτῷ ἐπὶ τῇ ἄγρᾳ τῶν ἰχθύων ὧν συνέλαβον, ὁμοίως δὲ καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην υἱοῦς Ζεβεδαίου, οἱ ἦσαν κοινωνοὶ τῷ Σίμωνι. καὶ εἶπεν πρὸς τὸν Σίμονα ὁ Ἰησοῦς· μὴ φοβοῦ· ἀπὸ τοῦ νῦν ἀνθρώπους ἔσῃ ζωγρῶν.” | ““Ουκέτι γάρ, φησὶν, αὐτὸ ἐλκύσαι ἰσχυσαν ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἰχθύων,” ο πρό την θείσαν ἐπίγνωσιν τῶν ἄλλων ετοιμάτος Ἰωάννης, ο διαφερόντως ηγαπημένος τῷ Κυρίῳ καὶ διδασκάλῳ, **μεμνημένος δῆπου καὶ τῆς κατὰ τὴν λίμνην Γεννησαρέτ τὴν ἀρχὴν θαυμαστῆς αλιείας ἐκείνης**, ἣν ἐπὶ τῷ ρήματι τοῦ Κυρίου χαλάσαντες τὰ δίκτυα, τοσοῦτον συνέκλεισαν ἰχθύων πλήθος, ὡς καὶ τοῦτο θαυμαστόν εἶναι, πως ὑπὸ τοσοῦτου πλήθους οὐκ ἐρράγη τὰ δίκτυα. Φησὶν οὖν ὁ μαθητὴς ἐκεῖνος, ὃν ἡγάπα ὁ Ἰησοῦς τῷ Πέτρῳ· Ὁ Κύριος ἐστίν...”

Βλ. Γρηγόριος Παλαμάς, Ομιλίαι Τεσεράκοντα μία, Ομιλία (ΚΓ΄) Εἰς τὸ δέκατον εὐαγγελικὸν ἐν ἡ καὶ περὶ τοῦ κατ’ αἴσθησιν τε καὶ νοῦν πρὸς τὸν ἀντικείμενον ἡμῖν πόλεμον. PG 151. 299C | Πολύ εὔστοχα ὁ Καραβιδόπουλος μας ἀναφέρει πως “ἡ παραπάνω ἀτμόσφαιρα κάνει τοὺς μαθητὲς προσωρινὰ νὰ λησμονήσουν νὰ σύρουν τὸ δίκτυο με τὰ πολλὰ ψάρια **καὶ μόνο ὅταν τοὺς λέγει ὁ Ἰησοῦς “ἐνέγκατε ἀπὸ τῶν ὀψαρίων ὧν ἐπιάσατε νῦν”** (21,10), σπεύδει ὁ πάντα πρόθυμος Πέτρος στὸ πλοῖάριον νὰ σύρει τὸ δίκτυο στὴ στεριά.”

Ι. Καραβιδόπουλος, Βιβλικές Μελέτες Β΄ σελ. 262-263 | Ὁμοίως: “Στα συνοπτικά εὐαγγέλια οἱ σκηνές τῆς αλιείας καὶ τῶν δικτύων συνδέονται με τὴν ἀποστολὴν ποὺ ἀναθέτει ὁ Ἰησοῦς στοὺς μαθητὲς τοῦ, ἀπὸ αλιεῖς ψαριῶν νὰ γίνουν “αλιεῖς ἀνθρώπων” (Μθ 4,19 κ.π.) ... Στὸ κατὰ Ἰωάννην δὲν χρησιμοποιεῖται μεν αὐτὴ ἡ ὁρολογία, ἡ συμβολικὴ ὅμως γλῶσσα τοῦ δ’ εὐαγγελιστῆ παραπέμπει πρὸς τὴν ἴδια κατεύθυνση, με τὴ διαφορὰ ὅτι στα τέλη τοῦ 1^{ου} αἰῶνα ὁ εὐαγγελιστὴς ἐπικεντρώνει τὴν προσοχὴν τοῦ ὀχι τόσο στὴν ἐντολὴ τῆς ἱεραποστολῆς ὅσο στὸ ἀποτέλεσμά τῆς καὶ τὴ συναγωγὴν τῶν διασκορπισθέντων τέκνων τοῦ Θεοῦ “εἰς ἓν” (11,52), στὸ θέμα δηλαδὴ τῆς ἐνότητος τῆς ἐκκλησίας.” σελ. 271.

⁷²⁹Ἰω. 21.10 “λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· ἐνέγκατε ἀπὸ τῶν ὀψαρίων ὧν ἐπιάσατε νῦν”

⁷³⁰Πρβλ. Ἰω. 21.2,3,7 καὶ τῶρα στὸ στ.11.

⁷³¹“Ἡ αἴτηση τοῦ Ἰησοῦ γιὰ προσφάγι δὲν οφειλόταν νὰ ἀνάγκη τοῦ ἀλλὰ σ’ ἓναν ἀπλὸς τρόπο νὰ ξεκινήσει μιὰ συζήτηση μαζί τους. [...] Ἀρχισε τὴ συζήτηση μαζί τους ζητώντας κάτι γιὰ προσφάγι. Στὴν ἀπάντηση πως δὲν υπῆρχε τίποτε, ὁ Ἰησοῦς τοὺς χάρισε μιὰ πλοῦσια ψαριά. Στὴν κοινωνία ὅμως ποὺ ἀκολουθεῖ μεταξύ τους γύρω ἀπὸ τὸ κοινὸ φαγητό, τοὺς προσφέρει κάτι ἐντελῶς δικό του, [...] - πλήρη προμήθεια γιὰ ἓνα λαμπρὸ γεύμα.” Σ. Ἀγουρίδης, Ἑρμηνεῖα Καινῆς Διαθήκης 4β, σελ. 306 - 307.

⁷³²Σε ἄλλες περιπτώσεις εἶχαμε δεῖ τὸν πρωταγωνιστὴ τῆς ἐργασίας μας, τὸ Θωμὰ νὰ τολμᾷ καὶ νὰ δοῦ. Ὁ τελευταῖος διάλογος τοῦ με τὸν Ἰησοῦ καὶ κυρίως ἡ ἀπάντηση ποὺ

Κύριος. Αυτή η προσέγγιση των μαθητών⁷³³ από το συγγραφέα θεωρούμε πως υπάρχει, γιατί θέλει να τονίσει για άλλη μια φορά στους μαθητές (συμπεριλαμβανομένου και του Θωμά) αλλά και στους ακροατές ότι είναι δεν απλά ο Διδάσκαλος αλλά ο Κύριος των κυριευόντων⁷³⁴. Αυτή η επισήμανση, κατά τη γνώμη μας, προσδίδει την απαραίτητη βαρύτητα στα μετέπειτα λόγια του Πέτρου (Ποιον αντικρίζει, σε Ποιον απαντά, τι Του απαντά κτλ.) καταστρώντας σαφές σε όλους (μαθητές και ακροατές) το γεγονός της αποκατάστασής του στο αποστολικό αξίωμα.

13 “ἔρχεται Ἰησοῦς καὶ λαμβάνει τὸν ἄρτον καὶ δίδωσιν αὐτοῖς, καὶ τὸ ὄψάριον ὁμοίως.”

Ο Ιησούς συγκαταβαίνει και κατανοεί την ατολμία⁷³⁵ των μαθητών Του. Το κείμενο μας αναφέρει πως “ἔρχεται και λαμβάνει και δίδει σε αυτούς” τον ἄρτο και το ψημένο ψάρι⁷³⁶. Κάνει μια ακολουθία κινήσεων⁷³⁷ προκειμένου να πιστοποιήσει αρχικά στους μαθητές Του ότι δεν είναι κάποιο φάντασμα, αλλά ο ίδιος ο Κύριος (οι κινήσεις Του, τα λόγια Του, λειτουργούν ενθαρρυντικά για τους μαθητές) και παράλληλα δημιουργεί ένα κοινό χώρο ύπαρξης μαζί τους. Οι μαθητές (συμπεριλαμβανομένου

έλαβε διά της ερώτησεως “λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· ὅτι ἐώρακάς με πεπίστευκας; μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες” ίσως να τον προβληματίσε βαθύτατα και να τον βοήθησε να ωριμάσει ακόμη περισσότερο στην πίστη του. Αυτή η ατολμία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ως θετική, με την έννοια της αυτογνωσίας (ενώ δηλαδή μπορώ να απευθύνω τα ερωτήματά μου, τους προβληματισμούς μου και τις ανησυχίες μου, έχω δηλαδή μια παρηγοσία, ταυτόχρονα αντιλαμβάνομαι, νιώθω πως απέναντί μου έχω όχι πια το Διδάσκαλο, αλλά τον Κύριο, και αισθάνομαι δέος, σεβασμό. Το μόνο που μπορώ να κάνω είναι να σιωπώ και αυτός είναι ίσως ο ιδανικότερος τρόπος προσέγγισης).

⁷³³Πρβλ. Ιω. 20.20 όπου αποτυπώνεται η χαρά των δέκα μαθητών, “ἔχρησαν οὖν οἱ μαθηταὶ ἰδόντες τὸν κύριον” ενώ στην δεύτερη (20.24-29) απουσιάζει εντελώς από την αφήγηση αυτό το ψυχοσυναισθηματικό στοιχείο.

⁷³⁴Α'Τμ. 6.15-16 “ἦν καιροῖς ἰδίους δείξει ὁ μακάριος καὶ μόνος δυνάστης, ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ κύριος τῶν κυριευόντων, ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον, ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων οὐδὲ ἰδεῖν δύναται· ᾧ τιμὴ καὶ κράτος αἰώνιον· ἀμήν οὐδεὶς δὲ ἐτόλμα τῶν μαθητῶν”.

⁷³⁵Ιω. 21.12 “οὐδεὶς δὲ ἐτόλμα τῶν μαθητῶν ἐξετάσαι αὐτόν· σὺ τίς εἶ; εἰδότες ὅτι ὁ κύριός ἐστιν”.

⁷³⁶Ιω. 21.9 “βλέπουσιν ἀνθρακιὰν κειμένην καὶ ὄψάριον ἐπικείμενον”.

⁷³⁷Πρβλ. Ερμηνεία μας για το Ιω. 20.20 “ο ευαγγελιστής προχωράει σε μία περιγραφή βαθύτερης σημασίας “ἔδειξεν τὰς χεῖρας καὶ τὴν πλευρὰν αὐτοῖς” με την οποία υποδεικνύεται σαφώς η κίνηση των άνω άκρων αλλά και το ανασήκωμα του ενδύματός Του, αφενός επιδεικνύοντας τα σημάδια των τύπων των ήλων και αφετέρου αποκαλύπτοντας τη λογχευθείσα πλευρά”.

και του Θωμά) δέχθηκαν την πρόσκληση αυτή της συνύπαρξης. Ο συγγραφέας μας πληροφορεί έμμεσα⁷³⁸ πως έφαγαν⁷³⁹, πριν προχωρήσει στο κεντρικά γεγονότα⁷⁴⁰ του κεφαλαίου⁷⁴¹.

14 “*τούτο ἤδη τρίτον⁷⁴² ἐφανερώθη⁷⁴³ Ἰησοῦς τοῖς μαθηταῖς ἐγερθεῖς ἐκ νεκρῶν.*”

Εδώ, με τη συγκεκριμένη πρόταση ο συγγραφέας επιβεβαιώνει στην κοινότητα πως το προαναφερόμενο γεγονός αποτελεί την τρίτη καταγραφή της εμφάνισης του Ιησού στους μαθητές Του. Παράλληλα, η φράση “*ἐγερθεῖς ἐκ νεκρῶν*” υπενθυμίζει το γεγονός της Ανάστασης του Κυρίου και κατά την άποψή μας, αποκλείει στους ακροατές την πιθανότητα να συσχετίσουν το συγκεκριμένο γεγονός (αυτό της παράθεσης πρωινού) με κάποιο άλλο προ του θανάτου του Ιησού γεγονός (που πιθανόν να υπήρχε στην προφορική παράδοση).

⁷³⁸Ιω. 21.15 “*Ὅτε οὖν ἠρίστησαν*”.

⁷³⁹Ο Αγουρίδης λέει χαρακτηριστικά: “*Με τους προς Εμμαούς πορευόμενος τελικά ευλογεί και την τράπεζα. Μετά την κλάση του άρτου και τη διανομή του, έγινε άφαντος (Λκ. 24,30 - 31). Το ίδιο γίνεται και στο Δ' Ευαγγέλιο (21,12 εξ.), όπου οι επτά Μαθητές προτρέπονται να συμφάγουν. Ούτε στη μια ούτε στην άλλη περίπτωση δηλώνεται ότι ο Ιησούς συνέφαγε ούτε ότι δεν συνέφαγε.*” Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινής Διαθήκης* 4β, σελ. 274 **Πρβλ. και ως προς το Ιω. 20,28**, όπου και κει δεν δηλώνεται αν ο Θωμάς ψηλάφησε ή όχι τον Κύριο.

⁷⁴⁰Ιω. 21.15-17 Περί της αποκατάστασης του Πέτρου στο αποστολικό αξίωμα και 18-24 περί του τέλους των δύο μαθητών - αυθεντιών.

⁷⁴¹Ο.π. σελ. 296 “*Τα περί θαυμαστής αλιείας και περί του εν σιγή προγεύματος των επτά Μαθητών μετά του Ιησού αποτελούν απλώς το σκηνικό, εντός του οποίου διεξάγεται η συζήτηση του Ιησού μετά του Πέτρου περί του τέλους των δύο Μαθητών*”.

⁷⁴²Επαναφέρει στην μνήμη των ακροατών όλα τα γεγονότα μετά την Ανάσταση του Κυρίου (δηλαδή όλο το εικοστό κεφάλαιο), επομένως και το γεγονός της ψηλάφησης του Κυρίου από το μαθητή Θωμά. | “*Εφάνη γούν τη εσπέρα, και απέπτη· είτα μετά οκτώ ημέρας πάλιν άπαξ, και πάλιν απέπτη· είτα μετά ταύτα επί της θαλάσσης, και πάλιν μετά πολλού του φόβου.*” Βλ. Ι. Χρυσοστόμος, *Υπόμνημα Εις τον άγιον Ιωάννην τον Απόστολον και Ευαγγελιστήν, Ομιλία (ΠΖ')* PG 59. 475.

⁷⁴³Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί το ίδιο ρήμα 21.1 “*ἐφάνέρωσεν*” με 21.14 “*ἐφανερώθη*” προκειμένου να κλείσει εννοιολογικά την πρώτη ενότητα του κεφαλαίου και να προχωρήσει κατόπιν στην δεύτερη και κύρια ενότητα (21.15-24).

Στο τελευταίο κεφάλαιο⁷⁴⁴ του Ιω. πρωταγωνιστές είναι σίγουρα ο Πέτρος και ο αγαπημένος μαθητής⁷⁴⁵ όμως η παρουσία του Θωμά αν και σιωπηλή, φέρεται σαν υπό του ύδατος⁷⁴⁶ σε αυτό. Η ομολογία της πίστεως στον Υιό και Λόγο του Θεού εξακολουθεί να ηχεί μ' έναν μυστικό τρόπο στις καρδιές των ακροατών. Η εγγύτητα που υπάρχει στο στίχο 30 του πρώτου επιλόγου⁷⁴⁷ με τον τελευταίο στίχο του 21ου κεφαλαίου αποτυπώνει αυτή την ηχώ της ομολογίας⁷⁴⁸.

6.2.3. ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η ελεύθερη μετάφραση του συγκεκριμένου κειμένου που διαμορφώθηκε μέσα από την έρευνά μας έχει ως εξής:

Και ήταν μαζί ο Σίμων Πέτρος και ο Θωμάς, αυτός που καλείται Δίδυμος, και ο Ναθαναήλ ο καταγόμενος από την Κανά της Γαλιλαίας και οι γιοι του Ζεβεδαίου του ψαρά και άλλοι δύο από τους μαθητές του Κυρίου.

6.3. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Μετά την μελέτη της συγκεκριμένης ενότητας καταλήξαμε στα ακόλουθα συμπεράσματα:

- ❖ Η νέα παρέκκλιση του Θωμά που οφείλεται στην απουσία του κατά τη πρώτη εμφάνιση του Κυρίου, καταγράφεται στο κείμενο μέσω της **άρνησής** του να αποδεχθεί και να προσλάβει από τους λοιπούς

⁷⁴⁴“Στο κεφάλαιο 20 πρόκειται περί εμφανίσεων του Αναστάντος στους Μαθητές προς βεβαίωση της ανάστασής του, ενώ στο κεφάλαιο 21 πρόκειται περί εμφάνισης με ειδικό σκοπό, αφού οι Μαθητές είχαν ήδη εμπειρία της αναστάσεως.” Σ. Αγουρίδης, *Ερμηνεία Καινής Διαθήκης* 4β, σελ. 269.

⁷⁴⁵Ιω. 21.20 “ὅς καὶ ἀνέπεσεν ἐν τῷ δείπνῳ ἐπὶ τὸ στήθος αὐτοῦ καὶ εἶπεν· κύριε, τίς ἐστὶν ὁ παραδιδούς σε;”.

⁷⁴⁶Γέν.1.2 “καὶ πνεῦμα θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος”.

⁷⁴⁷Το 20ο κεφάλαιο θεωρείται ως ο πρώτος επίλογος του “Κατά Ιωάννην”.

⁷⁴⁸Πρβλ. Ιω. 20.30 “Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα σημεῖα ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἐνώπιον τῶν μαθητῶν [αὐτοῦ], ἃ οὐκ ἔστιν γεγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ” με Ιω. 21.25 “Ἔστιν δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ ἃ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, ἃτινα ἐὰν γράφηται καθ’ ἓν, οὐδ’ αὐτὸν οἶμαι τὸν κόσμον χωρῆσαι τὰ γραφόμενα βιβλία”.

μαθητές (την πρώτη Εκκλησία) το γεγονός της αναγγελίας της Ανάστασης του Κυρίου.

- ❖ Η ανωτέρω αντίδραση καταγράφεται στο στ. 20.25 με μία μακροσκελή υπόθεση η οποία υποδηλώνει πως εκείνος αισθάνεται διαφορετικά αυτή την νέα κατάσταση από τους λοιπούς μαθητές, νιώθει αποξενωμένος, είναι α-μέτοχος αυτού του βιώματος. **Είναι η αυτονόμηση του Θωμά, αυτή τη φορά από τη λοιπή μαθητική κοινότητα, ήτοι το σώμα της Εκκλησίας, καθώς δεν αποδέχεται την εμπειρία της.**
- ❖ Η περίοδος των οκτώ ημερών ήταν καταλυτική για το μαθητή Θ. καθώς λειτούργησε ως **χρόνος εσωτερικής διεργασίας.**
- ❖ Η έμμεση κατήχησή του (από τους λοιπούς μαθητές) ήταν ενισχυτική και προπαρασκευαστική για το δικό του προσωπικό “εώρακα”.
- ❖ Οι ομοιότητες τόσο των στίχων 19 και 26 όσο και των 25 και 27 του εικοστού κεφαλαίου αποδεικνύουν αφενός την ομοιότητα των συνθηκών κάτω από τις οποίες ο Θωμάς και οι υπόλοιποι μαθητές μπόρεσαν και προσέλαβαν το γεγονός της Αναστάσεως του Κυρίου και αφετέρου το μέγεθος της άφατης φιλανθρωπίας και συγκαταβάσεως του Κυρίου προς το απόντα, κατά τη πρώτη εμφάνιση μαθητή.
- ❖ Ο Θωμάς κατορθώνει τελικά να αποδεχθεί εν ελευθερία το γεγονός της Αναστάσεως του Ιησού, το οποίο και μαρτυρεί σε όλη την κοινότητα (την πρώτη Εκκλησία) όπως αυτή καταγράφεται στο στίχο 28 του εικοστού κεφαλαίου.

Στην ενότητα που εξετάσαμε είδαμε τον Θωμά να σταθμεύει σε πολλούς **“προσωπικούς σταθμούς”** (ήτοι της άρνησης, της αμφισβήτησης, του σκεπτικισμού) να παλεύει με τον εαυτό του και τελικά να αποδέχεται και να βιώνει ο ίδιος το γεγονός της Αναστάσεως του Κυρίου. **Η διαπύρσια ομολογία του, αιώνια σταθερά, τον καθιστά ως τον πρώτο μαθητή (μετά την Ανάσταση) που κηρύττει ότι ο Ιησούς είναι ο Κύριος και ο Θεός της Εκκλησίας.**

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η αγωνία του μαθητή και ευαγγελιστή Ιωάννη να μεταφέρει στους ακροατές του την Αλήθεια για τον Θεό Λόγο, τον ώθησε να διασώσει εκείνα τα γεγονότα μέσα από τα οποία θα στερεώνονταν η (μόλις) γεννηθείσα πίστη τους σε Αυτόν. Η αγάπη της παλλόμενης καρδιάς του για το πρόσωπο του Ιησού Χριστού, “εμποτίζει” όλο το κείμενο του Ευαγγελίου. Στίχοι που φανερώνουν το Σχέδιο του Θεού για την σωτηρία του ανθρώπινου γένους, στίχοι που ενισχύουν την απόφαση των ανθρώπων ν’ ακολουθήσουν Αυτόν που είναι η **Οδός της Σωτηρίας**,

στίχοι ως μία Δοξολογία, στίχοι που δίδουν το έναυσμα στους ακροατές ν' αλλάξουν τρόπο και στάση ζωής, στίχοι ως μία ομολογία της θεότητας του Ιησού! Μελετώντας το Ιω. ανακαλύψαμε ότι είναι ένα “ζωντανό” κείμενο όπου στους στίχους 18-31 οι “καρδιακοί παλμοί” αυξήθηκαν στο μέγιστο. Ο συγγραφέας με τη χρήση της κυκλικής σπειροειδούς επανάληψης⁷⁴⁹ ανακαλεί από τη μνήμη των ακροατών τα Σωτηριολογικά γεγονότα προκειμένου να πετύχει το επιθυμητό. Θεολογία, Χριστολογία, Τριαδολογία, Πνευματολογία, Εκκλησιολογία, Εσχατολογία συμπυκνώνονται στον “πρώτο” επίλογο του Ιω. ευαγγελίου και αποτελούν την παρακαταθήκη - διαθήκη του Ιωάννη ο οποίος δεν ενεργεί αυθαίρετα και δεν ομιλεί “ως μεμονωμένο άτομο, αλλά, ως εκπρόσωπος της Εκκλησίας απηχώντας σε κάθε βήμα την πίστη της”⁷⁵⁰.

Στην παρούσα διπλωματική εργασία προσπαθήσαμε να προσεγγίσουμε το πρόσωπο του Θωμά, ενός παρεξηγημένου, από πολλούς, κατά τη γνώμη μας, μαθητή. Η έρευνά μας, μας οδήγησε στα ακόλουθα συμπεράσματα:

- ❖ Ο συγγραφέας, όταν καταγράφει το μαθητή στο κείμενό του μόνο με το όνομα “Θωμάς”, τότε υποδηλώνει ότι ο ίδιος ο μαθητής (Θ.) ομιλεί, λειτουργεί και κυρίως βιώνει την ζωή της Εκκλησίας (το ίδιο ισχύει εν δυνάμει και για το/α πρόσωπο/α εκείνο/α που λειτουργεί/ούν με αυτό τον τρόπο). Το ίδιο ακριβώς συμβαίνει και όταν καλείται με το όνομα του⁷⁵¹.
- ❖ Ο συγγραφέας, όταν καταγράφει το μαθητή Θ. στο κείμενό του με τη φράση “ο λεγόμενος Δίδυμος” υποδηλώνει πως αυτός βιώνει μία κατάσταση - πραγματικότητα η οποία όμως δε συνάδει με την πίστη, το βίωμα της, την αυθεντική ύπαρξη της Εκκλησίας (παρέκκλιση Θωμά).
- ❖ Αυτή η παρέκκλιση εκφράζεται αντιθετικά, είτε με ενθουσιαστικές τάσεις και αντιδράσεις (πρβλ. 11.16), είτε μέσω της άρνησης (πρβλ. 20.25), αφού δεν γίνεται αποδεκτή η εμπειρία της Εκκλησίας (το ίδιο προσωνύμιο “ο λεγόμενος Δίδυμος” ισχύει εν δυνάμει και για το/α πρόσωπο/α εκείνο/α που λειτουργεί/ούν με αυτό τον τρόπο).

⁷⁴⁹Ι. Καραβιδόπουλος, *Εισαγωγή στην Καινή Διαθήκη*, σελ. 220.

⁷⁵⁰Ο.π., σελ. 211.

⁷⁵¹Πρβλ. Ιω. 20.27 “εἶτα λέγει τῷ Θωμᾶ· φέρε τὸν δάκτυλόν σου ὧδε καὶ ἴδε τὰς χεῖράς μου καὶ φέρε τὴν χεῖρά σου καὶ βάλε εἰς τὴν πλευράν μου, καὶ μὴ γίνου ἄπιστος ἀλλὰ πιστός”.

- ❖ Η φράση “ο λεγόμενος Δίδυμος” είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το όνομα “Θωμάς”, καθώς εμφανίζονται πάντοτε μαζί στο κείμενο⁷⁵². Η λεκτική αυτή σύνδεση αποτελεί ακλόνητο στοιχείο πως ο “Θωμάς”⁷⁵³ ακόμη και όταν πορεύεται σε πραγματικότητες και χώρους εκτός Εκκλησίας (λόγω των επιλογών του) δεν παύει να είναι μέλος της.
- ❖ Η λέξη “Θωμάς” παραπέμπει σε πρόσωπο ενώ η φράση “ο λεγόμενος Δίδυμος” προβάλλει το ευμετάβλητο του ανθρώπινου προσώπου (μεταβαλλόμενος, προσωρινός, υπό εξέλιξη - υπό αλλαγή) .
- ❖ Ο συγγραφέας τον αποδέχεται ως δίδυμο με την βιβλική έννοια του όρου (ήτοι ακολουθεί την πορεία των προπατόρων του προκειμένου να αποκτήσει την προσωπική σχέση με το Θεό) και αυτό δηλώνεται στο κείμενο διά του ονόματός (Θωμάς = teoma = Δίδυμος στην αραμαϊκή γλώσσα). Θεωρείται ένας αρχόμενος δίδυμος, που δεν έχει ολοκληρώσει τη διαδρομή της πίστεώς του.
- ❖ Η επιλογή του συγγραφέα να αποδώσει στο κείμενο ενός ευαγγελίου που απευθύνεται κυρίως σε εθνικούς την ταυτότητα (ήτοι το όνομα) ενός μαθητή του Χριστού στην αραμαϊκή γλώσσα (μητρική γλώσσα του Ιησού) με το όνομα “Θωμάς” αντί του “Δίδυμος” στην ελληνική γλώσσα, αποσκοπεί στην απόδοση της “νέας” πραγματικότητας της Εκκλησίας ως συνέχειας της Ιουδαϊκής παράδοσης και ταυτόχρονα αποτελεί το οικουμενικό κάλεσμά της (της Εκκλησίας) προκειμένου η ανθρωπότητα να ακολουθήσει την πορεία της αληθινής σωτηρίας.
- ❖ Ο Θωμάς βρίσκεται σε μια διαρκή αναζήτηση, προσπαθώντας να ακολουθήσει τον Κύριο, αφού Αυτός είναι η Οδός και η Ζωή και η Αλήθεια. Μέσα από την τριετή του συμπόρευση με τον Κύριο, δέχεται προ(σ)κλήσεις, οι οποίες διαμορφώνουν την προσωπική του σχέση (πορεία)⁷⁵⁴ με τον Κύριο. Αυτές, ως πραγματικά γεγονότα, καταγεγραμμένα και αποτυπωμένα στο Ιω. αποδίδουν στο μαθητή Θωμά, πέραν της ιστορικότητάς του⁷⁵⁵ και την αυθεντικότητα του

⁷⁵² Αυτό δεν ισχύει και για την περίπτωση του Θωμά. Πρβλ. Ιω. 14.5, 20.26, 20.28.

⁷⁵³ Θωμάς και κάθε Θωμάς, ήτοι το κάθε μέλος της Εκκλησίας.

⁷⁵⁴ Ο Θωμάς, ακολουθεί την οδό των προπατόρων, γίνεται αποδέκτης μιας νέας διαθήκης, χτίζει και αυτός την προσωπική του σχέση με τον Θεό, μέσα από τις δικές του μάχες - συνεχείς πάλες και απαραίτητους "σταθμούς" προκειμένου να φθάσει στην ομολογία της πίστεως στο πρόσωπο του Ιησού.

⁷⁵⁵ Είναι ένα υπαρκτό πρόσωπο, αφού είναι ένας εκ των δώδεκα, αλλά και αργότερα είναι Απόστολος της Εκκλησίας και όχι ένα μυθικό πρόσωπο.

χαρακτήρα του, αφού η πίστη του μορφώθηκε και ωρίμασε σταδιακά: σε μια πορεία αναζήτησης κατόρθωσε να διανύσει “εξαιτίας” κάποιων αναγγελιών (πρβλ. στήλη Σχετικό Γεγονός - “σταθμός”, Πίνακας 5) τα στάδια της “αρχικής” πίστης⁷⁵⁶, της παρόρμησης, της άρνησης, της αμφισβήτησης (σκεπτικισμού) και να καταλήξει στο τελικό στάδιο ήτοι να αποδεχθεί εν ελευθερία⁷⁵⁷ **την πραγματικότητα της Αναστάσεως**⁷⁵⁸. Όλα τα παραπάνω, τον αναδεικνύουν ως έναν αξιέπαινο άνθρωπο που αναζητάει συνεχώς το λόγο της ύπαρξής του αλλά και ως έναν αληθινό Χριστιανό, ο οποίος αγωνίστηκε, πάλεψε και τελικά κατόρθωσε να δει, να βιώσει και εν τέλει να ομολογήσει ελεύθερα, αβίαστα και αγαπητικά, τον Ιησού, ως Κύριο και Θεό του.

- ❖ **Η πορεία αναζήτησης**, που ακολούθησε αυτοβούλως και τον οδήγησε εν τέλει στην πνευματική του ωρίμανση, **αποτυπώνεται στα κείμενα με έναν πολύ ενδιαφέρον τρόπο: με μία λεκτική, φθίνουσα ταλάντωση η οποία διατυπώνεται φραστικά με την εναλλαγή της λέξης “Θωμάς” και της φράσης “Θωμάς ο λεγόμενος Δίδυμος”**. Στα τρία πρώτα χωρία (Ιω. 11.16, 14.5, 20.25)⁷⁵⁹ η ταλάντωση καταγράφεται με συνεχή μειωτικό ρυθμό έως και το 20.25, όπου μετατρέπεται τελικά

⁷⁵⁶Ως “αρχική” πίστη εννοούμε την καρδιακή κατάσταση του Θωμά πριν το γεγονός της αναγγελίας του θανάτου του Λαζάρου από τον Κύριο (πρώτες έμμεσες αναφορές στο Θωμά). Θεωρούμε επίσης πως η απουσία αναφοράς του ονόματος του Θωμά στο αφηγηματικό σκηνικό (ήτοι μέχρι της πρώτης του εμφάνισης στο 11.16 - άμεση αναφορά) **δηλώνει την συμπόρευσή του με την πορεία του Ιησού**.

⁷⁵⁷Βλ. Χ. Καρακόλης, *En ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος: Το αποκλειστικά παλαιδιαθητικό υπόβαθρο, η μετεξέλιξη και η θεολογική σημασία του όρου “Λόγος” στο Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο*, σελ. 161 “Ο απόλυτα υπερβατικός Θεός της Παλαιάς Διαθήκης επικοινωνεί πάντοτε με τους ανθρώπους, κατεξοχήν δε με τους προφήτες, δια του λόγου του. Αυτός ο λόγος όμως είναι κατά τον Ιωάννη πραγματικό θείο πρόσωπο. Ο λόγος του Θεού εκφέρεται από τον σαρκωθέντα Λόγο του Θεού. Ο Λόγος του Θεού γίνεται άνθρωπος, ώστε να μπορέσει να μεταδώσει σε όλους τους ανθρώπους το λόγο του Θεού, ο οποίος είναι δημιουργικός και σωτηριώδης. Όμως οι άνθρωποι πρέπει να αποδεχθούν το Λόγο ως πρόσωπο και να πιστέψουν στο λόγο του. Εδώ έγκειται η διαφορά της αναδημιουργίας από την πρωτογενή δημιουργία, κατά την οποία τα ανύπαρκτα δημιουργήματα **δεν μπορούν να ερωτηθούν εάν θέλουν ή όχι τη ζωή που τους χαρίζει ο Θεός.**”

⁷⁵⁸Ο Κύριος τον δέχεται, παρά την αρχική άρνηση και αμφισβήτηση απέναντι στην εμπειρία της Εκκλησίας και διαμορφώνει τις κατάλληλες συνθήκες, προκειμένου εν ελευθερία να αποδεχτεί το γεγονός της Ανάστασώς Του.

⁷⁵⁹Ήτοι “Θωμάς ὁ λεγόμενος Δίδυμος” / “Θωμάς” / “Θωμάς δὲ εἶς ἐκ τῶν δώδεκα, ὁ λεγόμενος Δίδυμος”.

σε μια ευθεία γραμμή (20.26 - 20.28⁷⁶⁰) επαναφέροντας πλέον το Θωμά στην πραγματικότητα του Χριστού (ο μαθητής πλέον έχει μέσα του ειρήνη). Η **εσωτερική/ καρδιακή κατάσταση** του μαθητή έχει έντονες διακυμάνσεις: στ.11.16 *κορύφωση υπερθετικού βαθμού (πρώτη ακρότητα - θετικίζουσα δήλωση)*, στ.14.5 *ορίζοντας - σημείο προσδιορισμού των άκρων (μεσότητα - δήλωση συμπόρευσης/σύνταξης με τον Κύριο)*, στ.20.25 *κορύφωση αντιθετικού υπερθετικού βαθμού (δευτέρα ακρότητα - αρνητικίζουσα δήλωση)*. Η συμπεριφορά του Θωμά όπως αναλύεται στον στ.14.5 αποτελεί τον ορίζοντα, τη γραμμή ισορροπίας, τον κανόνα της πίστεως και ταυτόχρονα το *σημείο προσδιορισμού των άκρων*, προτού εκείνος βρει την επιθυμητή ισορροπία, αρχικά διά της αποδοχής (ταπείνωση του φρονήματός του) και εν τέλει διά της συμπόρευσής του με την εμπειρία της Εκκλησίας.

- ❖ Όταν η πορεία του “Θωμά” βασίζεται στον **κανόνα πίστεως (μεσότητα)**, ο ίδιος γίνεται μέτοχος στην πορεία αλλά και στην εμπειρία της Εκκλησίας. Αντιθέτως, η πορεία του ως “Θωμάς ο λεγόμενος Δίδυμος” η οποία χαράσσεται **βάσει της αυτονόμησης** (και η οποία εμπεριέχει ένα φρόνημα αποσχιστικό από την πορεία και τη διδασκαλία του Ιησού (**δρόμος των άκρων** - φαινομενικά ορθότερος, καλύτερος, πιο αληθινός)) αποτρέπει τη συμμετοχή του στην πορεία και την εμπειρία της Εκκλησίας. Ευτυχώς, με τη βοήθεια των λοιπών μαθητών είτε μέσω της **σύγκρισης των βιωμάτων** τους είτε μέσω της **κατήχησης** συνειδητοποιεί αυτή του την απόκλιση (**εσωτερικές διεργασίες**) και επιστρέφει δριμύτερος.
- ❖ Η χρήση του ονόματος του Θωμά (συνοδευόμενο με τον επιθετικό προσδιορισμό Δίδυμος) σε έτερες, εξωκανονικές παραδόσεις⁷⁶¹ μειώνει τη δύναμη της ιστορικότητάς του καθώς τον εισάγει ως πρόσωπο στην σφαίρα του μύθου (εμπλέκοντας τα ιστορικά γεγονότα του Ιησού με ανύπαρκτα, φανταστικά, υπερβολικά), κυρίως όμως **απομακρύνει** την κοινότητα από την οδό της ορθής πίστεως και επομένως και από την οδό της Σωτηρίας. Η πρόταση αυτών των παραδόσεων - αντιπρόταση στη διδασκαλία της Εκκλησίας - βασίζεται στη σύζευξη των σωτηριολογικών αντιλήψεων του μέχρι τότε αρχαίου κόσμου, των

⁷⁶⁰Ήτοι “Θωμάς” / λέγει τῷ Θωμᾶ· / “Θωμάς”.

⁷⁶¹Τα αποδιδόμενα συγγράμματα στον Θωμά, είναι η απτή επιβεβαίωση αυτών των παραδόσεων.

σύγχρονων, με την εποχή συγγραφής του ευαγγελίου, πνευματικών ζυμώσεων και του απολυτρωτικού έργου του Ιησού Χριστού. Ο συγγραφέας του Ιω. έχοντας γνώση του πνευματικού κινδύνου αφενός θέλει να διαφυλάξει αυτούσιο, το πρόσωπο του Θωμά⁷⁶², κι αφετέρου να προφυλάξει - σε σωτηριολογικό επίπεδο - την ίδια την Εκκλησία του 1ου αιώνα μ.Χ. (και μακροπρόθεσμα το ποίμνιο ανά τους αιώνες) για αυτό και **ο Ιωάννης δίδει ιδιαίτερη βαρύτητα στον διάλογο μεταξύ του Αναστημένου Ιησού και του μαθητή Θωμά με ακόμη μεγαλύτερη έμφαση στα λόγια του πρώτου**⁷⁶³, τα οποία και αποκαλύπτουν τον τρόπο με τον οποίο μπορεί να επιτευχθεί η προσδοκώμενη σωτηρία.

- ❖ Αν και ήταν αναμενόμενο ο Θωμάς, λόγω του ονόματός του “Δίδυμος” (= πανομοιότυπος αδελφός) να συμβαδίζει με τα άμεσα (11.14 - 15) αλλά και έμμεσα (20.21-23, 25) λεγόμενα του Ιησού, εν τούτοις τον βλέπουμε να λειτουργεί διαφορετικά, αφού εμφανίζεται στο κείμενο με εξαιρετικά **έντονη κριτική διάθεση** (11.6, 20.25). Παράλληλα διακρίνουμε έναν **άλλον** μαθητή (αν και δεν αποτελεί αντικείμενο της παρούσας εργασίας) ο οποίος ταυτίζεται πλήρως και άνευ σκέψεως με τον Διδάσκαλο, σαν να ήταν δίδυμος αδελφός Του. Ομιλούμε για τον αγαπημένο μαθητή Ιωάννη. Αυτός, τελικά είναι ο πραγματικά “δίδυμος” αδελφός Του, αφού Τον ακολουθεί σε όλη την επίγεια πορεία Του, συμπορεύεται μαζί Του και *δέχεται τον φωτισμόν προ του γεγονότος της Πεντηκοστής*⁷⁶⁴.

⁷⁶²Το τι πρεσβεύει, τη σχέση του με τον Ιησού Χριστό, την πορεία που ακολούθησε αρχικά ως ομολογητής της πίστεως και μετέπειτα ως Απόστολος της Εκκλησίας.

⁷⁶³Η σπουδαιότατη εξαγγελία πραγματοποιείται με μια ερωταπάντηση: “*ὅτι ἐώρακάς με πεπίστευκας; μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες*” και κατόπιν ενισχύεται από τον συγγραφέα του ευαγγελίου με τα δύο τελευταία χωρία του 20ου κεφαλαίου (“*Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα σημεῖα ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἐνώπιον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἃ οὐκ ἔστιν γεγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ· ταῦτα δὲ γέγραπται ἵνα πιστεύσητε ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ ἵνα πιστεύοντες ζωὴν ἔχητε ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ.*”) Η φράση “*ταῦτα δὲ γέγραπται*” επισημαίνει πως ΑΥΤΑ (και όχι άλλα) γράφτηκαν για να πιστέψετε στην θεότητα του Ιησού.

⁷⁶⁴“*Ουκέτι γάρ, φησίν, αυτό ελκύσαι ἴσχυσαν ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἰχθύων,*” ο πρό την θείσαν ἐπίγνωσιν τῶν ἄλλων ετοιμάτος Ἰωάννης, ο διαφερόντως ηγαπημένος τῷ Κυρίῳ και διδασκάλῳ, μεμνημένος δήπου και της κατὰ την λίμνην Γεννησαρέτ την αρχὴν θαυμαστής αλειᾶς εκείνης, ην ἐπὶ τῷ ῥήματι τοῦ Κυρίου χαλάσαντες τα δίκτυα, τοσοῦτον συνέκλεισαν ἰχθύων πλήθος, ως και τούτο θαυμαστόν εἶναι, πως ὑπὸ τοσοῦτον πλήθους οὐκ ἐρράγη τα δίκτυα. Φησὶν οὖν ο μαθητὴς ἐκεῖνος, ον ἠγάπα ο Ἰησοῦς τῷ Πέτρῳ· **Ὁ Κύριος ἐστίν**...” Βλ.

❖ Τέλος, ο Θωμάς ως πρόσωπο, είναι αυτόπτης μάρτυρας της Εκκλησίας.

Ο Κύριος, ο οποίος θέλει όλοι να σωθούν, συγκαταβαίνει και μ' ένα ιδιαίτερο τρόπο τον προσεγγίζει. Γιατί Αυτός είναι ο Χριστός! Αυτή είναι η Εκκλησία, προκειμένου να επανενταχθεί στους κόλπους της και να συμπορευτεί μαζί της αυτός που μπορεί να την έχει αμφισβητήσει... Ο Θωμάς γίνεται πιστότερο⁷⁶⁵, αποφασιστικότερο⁷⁶⁶, ολοζώντανο⁷⁶⁷, “καρδιακό” μέλος της Εκκλησίας⁷⁶⁸.

Εκτός των ανωτέρω συμπερασμάτων που αφορούν ειδικά στο πρόσωπο του Θωμά, τα κείμενα που διατρέξαμε σε όλη αυτή την ερευνητική “διαδρομή” μας ενέπνευσαν στη δημιουργία συσχετισμών - παραλληλισμών κάποιων μεταναστάσιμων γεγονότων με βιβλικά πρόσωπα από διάφορα παλαιοδιαθηκικά χωρία (προαναστάσιμα γεγονότα), οι οποίοι τελικά μας οδήγησαν σε κάποια γενικότερα συμπεράσματα τα οποία και σας παραθέτουμε:

❖ Η πορεία του ανθρώπινου γένους κατά την προσπάθειά του να προσεγγίσει το Δημιουργό Του - εφόσον αποδεχθεί εν ελευθερία το κάλεσμα της σωτηρίας Του - **ανεξαρτήτου εποχής**, είναι συνεχής, αγωνιώδης, μεταβλητή και περιέχει ομοιότητες, αξιοθαύμαστες δυναμικές και απροσδόκητες ανατροπές. Στην πορεία αυτή, ακλόνητο

Γρηγόριος Παλαμάς, *Ομιλίες Τεσσεράκοντα μία, Ομιλία (ΚΓ') Εις το δέκατον εωθινόν ευαγγέλιον εν η και περί του κατ' αίσθησιν τε και νουν πρός τον αντικείμενον ημίν πόλεμον*. PG 151. 299C | Βλ. Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Υπόμνημα εις το κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον, Βιβλίο XII, Κεφάλ. Α', PG 74. 745B* “Εαυτόν είναι πάλιν κανθάδε φησί τον αγαπώμενον μαθητήν, ο τότε συνθείς το βιβλίον. Ηγαπάτο δε λίαν, διά πλείστην, ως εοικός, αρχίνουσαν, και νού καθαρότητα, και οφθαλμών καρδιάς οξύτητα, επιτηδείως τε έχειν εὐ μάλα προς το δύνασθαι τι συνιέναι γοργώς. Και γούν προαρπάσας των άλλων απάντων του σημείου την αίσθησιν, έγνω παρόντα Χριστόν, και τοις ετέροις διαμεμήνυκεν, ουδέν ενδοιάσας όλως, αναφωνήσας δε μάλλον, και σφόδρα τεθαρρηκότως: “Ο Κύριος εστι”” | Βλ. Οικουμένιος Τρίκκης, *Κεφάλαια των Πράξεων των Αποστόλων, Κεφάλ. Α', PG 118. 56B* “Πέτρος, επιλύων ή επιγνούς, Ιάκωβος, πτερνιστής πόνου. **Ιωάννης, χάρις Θεού**. Ανδρεάς [...]”.

⁷⁶⁵Βλ. Πεντηκοστάριον, “Χαίρεις έρευνώμενος· διό φιλόανθρωπε πρός τούτο, προτρέπεις τόν Θωμάν, προτείνων τῶ διαπιστοῦντι τήν πλευράν, **κόσμῳ πιστούμενος**, τήν σήν Χριστέ τριήμερον Έγερσιν”, σελ. 28.

⁷⁶⁶Βλ. Πεντηκοστάριον, “Τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, τῶν Μαθητῶν συνηθροισμένων, επέστη ὁ Σωτήρ οὗ ἦσαν συνηγμένοι, καί στάς ἐν μέσῳ αὐτῶν, λέγει τῶ Θωμᾶ· Δεῦρο ψηλάφησον, καί ἴδε τούς τύπους τῶν ἤλων, ἔκτεινόν σου τήν χεῖρα, καί ἄψαι τῆς πλευρᾶς μου, καί μή γίνου ἄπιστος **ἀλλά πίστει κήρυξον, τήν ἐκ νεκρῶν μου Ἀνάστασιν**.”, σελ. 36.

⁷⁶⁷Ιω. 14.6 “ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός και ἡ ἀλήθεια και ἡ ζωή”.

⁷⁶⁸Αφού γίνεται Απόστολος και κήρυκας της Οικουμένης.

σημείο αναφοράς για τον άνθρωπο, είναι η αέναη, ακατάληπτη, αμετάβλητη παρουσία του Τριαδικού Θεού.

- ❖ Ο συγγραφέας του Ιω. στην προσπάθεια του να αποδώσει στους σύγχρονούς του το ακατάληπτο, υπέρλογο, ανεπανάληπτο γεγονός της Αναστάσεως το οποίο έζησαν οι πρώτοι μαθητές, **καταφεύγει** στο δανεισμό βιβλικών εκφράσεων ειδικού βάρους. Αυτές ανασύρουν από τη μνήμη των ακροατών εικόνες οι οποίες σε συνδυασμό με την όλη αφηγηματική δράση αφενός μεν συντελούν στην κατανόηση του βιώματος των πρώτων μαθητών αφετέρου δε, δημιουργούν τις προϋποθέσεις για την εγχάραξη, στους ίδιους, καινών, οντολογικών βιωμάτων.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ Ι

ΕΠ.Ι.1. Ελεύθερη μετάφραση των κειμένων

Σκηνή 1η

Όταν άκουσε ο Θωμάς, αυτός που καλείται Δίδυμος, εκείνη τη στιγμή από τον Ιησού τη συγκλονιστική αναγγελία του θανάτου του Λαζάρου αντί να αρκεστεί στα λόγια Του και να παραμείνει στέρεος στην πίστη - αφού πρωτύτερα το αψευδές στόμα Του είχε πληροφορήσει και αυτόν (τον Θ.) αλλά και τους υπόλοιπους μαθητές ότι κανείς δεν μπορεί να μπει εμπόδιο στο σχέδιο του Θεού, ο μαθητής απευθύνεται με τόλμη και ζηλωτικό ενθουσιασμό στους συμμαθητές του και τους προτείνει: *“πάμε και μεις να πεθάνουμε μαζί Του!”*

Σκηνή 2η

Ο Θωμάς, μη κατανοώντας για άλλη μία φορά τα λεγόμενα του Ιησού αλλά παρόλα αυτά χωρίς να αμφισβητεί, ούτε την ύπαρξη μονών, ούτε ότι ο Κύριος θα ετοιμάσει αυτές τις μονές για αυτούς, ούτε ότι θα έρθει ο ίδιος να τους παραλάβει για να βρίσκονται πάντοτε μαζί Του, απευθύνεται στον Κύριο και με ταπεινή διάθεση καταθέτει τον προβληματισμό του, ο οποίος αποτελεί και προβληματισμός των υπολοίπων (ήτοι ομιλεί εκ μέρους της κοινότητας και εκφράζει την απορία των μελών της Εκκλησίας) με τα εξής λόγια: *“Κύριε, δεν γνωρίζουμε που πηγαίνεις· και πώς μπορούμε εμείς οι πεπερασμένοι, οι ανάξιοι, να γνωρίζουμε την οδό, για την οποία μας ομιλείς;”*

Σικηνή 3η

Έρχεται η Μαρία η Μαγδαληνή και αναφέρει στους μαθητές ότι είδε τον Κύριο και τους διηγείται όλα αυτά που συζήτησε μαζί Του, εκεί στον κήπο, όλα αυτά που έζησε! Εκείνοι, παρότι είχαν ακούσει από τη Μαρία το γεγονός της Αναστάσεως του Κυρίου Τους ήταν προβληματισμένοι, γεμάτοι ανασφάλεια, φόβο και ταραχή και με τη σκέψη πως πιθανόν οι Ιουδαίοι να θελήσουν να τους σκοτώσουν, είχαν αποφασίσει να μείνουν κλεισμένων των θυρών. Ενώ λοιπόν είχε πια βραδιάσει, ο Ιησούς, ξαφνικά, εμφανίσθηκε στη μέση του χώρου ώστε να μπορούν να τον δουν όλοι, και τους είπε: *“ας είναι ειρήνη σε σας”*. Αυτοί αντίκρισαν τον Αναστημένο Ιησού, μα και Τον άκουσαν, αναγνώρισαν τη χροιά της φωνής Του. Τους έδειξε και τις παλάμες Του και την πλευρά Του (τα σημάδια που επιβεβαιώνουν τη Δόξα Του) και τους είπε για δεύτερη φορά: *“ας είναι ειρήνη σε σας”*. Και αφού ηρέμησαν τους είπε: *“Καθώς με απέστειλε ο Πατέρας στη γη, έτσι και εγώ τώρα θα σας αναθέσω την παρακάτω αποστολή”*. Και αφού είπε αυτά τα πολυσήμαντα λόγια, τους ενεφύσησε πνοή ζώσα συνεχίζοντας με τα εξής λόγια: *“Λάβετε πνεύμα άγιον, αν θα συγχωρέσετε τις αμαρτίες κάποιου, αυτές θα συγχωρούνται και από τον Θεό, αν όχι θα είναι δεμένες και κει πάνω στον ουρανό”* δίδοντάς τους με άλλα λόγια το Χάρισμα της αφέσεως των αμαρτιών.

Ο Θωμάς όμως, ένας μαθητής από το στενό κύκλο των δώδεκα, αυτός που καλείται Δίδυμος, απουσίαζε όταν ο Αναστημένος Ιησούς ήλθε κοντά τους εκείνο το πρώτο βράδυ. Όταν ήλθε ο Θωμάς, οι άλλοι μαθητές του έλεγαν ξανά και ξανά ότι είδαν τον Κύριο. Ο ίδιος τους απάντησε σθεναρά: *“Αν δεν δω με τα ίδια μου τα μάτια στα χέρια του τα σημάδια από τα καρφιά που του πέρασαν λίγο πριν το Πάθος και αν δεν βάλω το δάκτυλό μου σε κείνα τα σημάδια που προανέφερα και δεν βάλω την παλάμη μου*

στην λογχισμένη του πλευρά για να διαπιστώσω ο ίδιος ότι είναι ο Ιησούς, δεν θα πιστέψω, ότι και να μου λέτε".

Ύστερα από οχτώ ημέρες από αυτή την πρώτη εμφάνιση του Αναστημένου Ιησού, οι μαθητές ήταν συναθροισμένοι και μαζί τους αυτή τη φορά ήταν και ο Θωμάς. Ήρθε ο Ιησούς ενώ ήταν κλειστές οι θύρες και εμφανίσθηκε στη μέση του χώρου για να μπορούν να τον δουν όλοι και τους είπε: "ας είναι ειρήνη σε σας". Έπειτα απευθύνθηκε αποκλειστικά στο Θωμά του λέγοντάς του: "Φέρε το δάκτυλό σου εδώ και δεξ τα χέρια μου και φέρε την παλάμη σου και ακούμπησέ την στην λογχισμένη μου πλευρά και μη γίνεσαι άπιστος, αλλά επέλεξε να γίνεις στέρεος και αμετακίνητος στην πίστη". Και ο Θωμάς του αποκρίθηκε: "ο Κύριος μου και ο Θεός μου!!!" Ο Ιησούς τότε του είπε: "επειδή με είδες πίστεψες! Μακάριοι εκείνοι που θα πιστεύουν δια της Εκκλησίας σε μένα χωρίς να με έχουν δει (με τα σωματικά τους μάτια)".

Αυτά και άλλα πολλά σημεία πραγματοποίησε ο Ιησούς προστά στους μαθητές Του, τα οποία δεν είναι καταγεγραμμένα σε αυτό το βιβλίο και αυτά που γράφτηκαν, έχουν ως σκοπό να πιστέψετε πως ο Ιησούς είναι ο Χριστός, ο Υιός του Θεού. Και επειδή θα δεχθείτε εν ελευθερία τη θεότητά Του, ως απαύγασμα αυτής σας της πίστεως, θα σας δοθεί η αιώνια ζωή.

Σκηνή 4η

Και ήταν μαζί ο Σίμων Πέτρος και ο Θωμάς, αυτός που καλείται Δίδυμος, και ο Ναθαναήλ ο καταγόμενος από την Κανά της Γαλιλαίας και οι γιοι του Ζεβεδαίου του ψαρά και άλλοι δύο από τους μαθητές του Κυρίου.

ΕΠ.Ι.2.1. Δραματική αναπαράσταση κειμένου - άμεση συσχέτιση με Θ.⁷⁶⁹

ΣΚΗΝΕΣ	Πρόσωπα (Πρωταγωνιστές, Συμπρωταγωνιστές/κομπάρσοι)	Πληροφορίες - Δράσεις	Εντυπώσεις Αισθήσεων	Αισθήματα	Κείμενο
Σκηνή 1 ^η	Ιησούς Μαθητές του Ιησού Θωμάς Μάρθα & Μαρία Συγχωριανοί Ιουδαίοι	Αρχικός Χρόνος: δύο (2) μέρες μετά την ενημέρωση που είχε από ανθρώπους, ότι ο Λάζαρος ήταν άρρωστος.	<ul style="list-style-type: none"> Ακοή (Λάζαρος αρρώστησε) Ακοή (Λάζαρος απέθανε) 	Φόβος, ανησυχία (αφού γνωρίζουν οι μαθητές ότι οι Ιουδαίοι θέλουν να τον λιθοβολήσουν) Θάρρος, τόλμη, πόθος για μαρτύριο ή μια ζηλωτική συμπεριφορά (?)	16 “είπεν οὖν Θωμᾶς ὁ λεγόμενος Δίδυμος τοῖς συμμαθηταῖς· ἄγωμεν καὶ ἡμεῖς ἵνα ἀποθάνωμεν μετ’ αὐτοῦ.”

⁷⁶⁹Στους παρακάτω πίνακες γίνεται μια προσπάθεια να αποτυπωθούν όλες εκείνες οι άμεσες πληροφορίες, οι οποίες σχετίζονται με το πρόσωπο του Θωμά και που θα μας βοηθήσουν αφενός μεν να δομήσουμε μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα του πρωταγωνιστή, αφετέρου δε να αποτυπώσουμε το περιβάλλον - την πραγματικότητα - την οποία βίωνε ο Θωμάς είτε ως πρωταγωνιστής ενός γεγονότος ή σημείου (π.χ. 20.25-29) είτε ως αυτόπτης και αυτόκοος μάρτυρας (π.χ. 11. 17-44).

				Φόβος, σοκ, ανησυχία (αφού ξέρουμε ότι τον είχε σαν αδελφό του τον Λάζαρο, ο Διδάσκαλος)	
Σκηνή 2^η	Μαθητές του Ιησού Ιησούς	Χρόνος: βράδυ, λίγο πριν την προδοσία Τόπος: Σε κάποιο κλειστό χώρο (δωμάτιο) κάπου στην πόλη Ιερουσαλήμ	<ul style="list-style-type: none"> • Όραση (ΛΙΓΟΣΤΟ ΦΩΣ) • Ακοή (ΣΙΩΠΗ εκ μέρους των μαθητών) Εξαίρεση: Πέτρος (παύση όμως μετά την αναγγελία του Ιησού ότι θα τον απαρνηθεί), <i>Αγαπημένος</i>	Φόβος, ταραχή, ανασφάλεια α) έχει πει ότι κάποιος θα Τον προδώσει β) έχει πει ότι θα φύγει από κοντά τους και γ) έχει πει ότι ο Πέτρος θα Τον απαρνηθεί	5 “Λέγει αὐτῶ Θωμᾶς· κύριε, οὐκ οἶδαμεν ποῦ ὑπάγεις· πῶς δυνάμεθα τὴν ὁδὸν εἰδέναι;”

			μαθητής (ομιλεί μόνο μετά την προτροπή του Πέτρου), Θωμάς Φίλιππος		
Σκηνή 3 ^η	Θωμάς Μαθητές του Ιησού	Χρόνος: μετά από κείνο το βράδυ έως και την επόμενη εμφάνισή Του. Τόπος: απροσδιόριστος (κάπου στην πόλη Ιερουσαλήμ)	<ul style="list-style-type: none"> • Όραση • Ακοή 	Μαθητές: χαρά, καμάρι, πληρότητα Θωμάς: ισχυρογνωμοσύνη (;) πιθανή (υποβόσκουσα ζήλεια εμφανίστηκε δια της εκδηλωθείσης χαράς και με την (διαρκώς επαναλαμβανόμενη) φράση τους "έωράκαμεν τὸν κύριον."	24 "Θωμᾶς δὲ εἶς ἐκ τῶν δώδεκα, ὁ λεγόμενος Δίδυμος, οὐκ ἦν μετ' αὐτῶν ὅτε ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς. 25 ἔλεγον οὖν αὐτῶ οἱ ἄλλοι μαθηταί· ἐωράκαμεν τὸν Κύριον. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· ἐὰν μὴ ἴδω ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὸν τύπον τῶν ἥλων, καὶ βάλω τὸν

				<p>Θωμάς: αβεβαιότητα, αμφιβολία, Βρίσκεται πιθανόν σε κάποιο δίλημμα</p>	<p>δάκτυλόν μου εἰς τὸν τύπον τῶν ἤλων, καὶ βάλω μου τὴν χειρὰ εἰς τὴν πλευρὰν αὐτοῦ, οὐ μὴ πιστεύσω”.</p>
	<p>Μαθητές του Ιησού Θωμάς Αναστημένος Ιησούς</p>	<p>Χρόνος: οκτώ (8) ημέρες μετά την πρώτη τους συνάντηση με τον Κύριο</p> <p>Τόπος: Σε κάποιο κλειστό χώρο (δωμάτιο)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Όραση • Ακοή • Αφή 	<p>Χαρά, αίσθημα πληρότητας</p> <p>Χαρά, έκσταση αποδοχή – Λύτρωση, και ταυτόχρονη ανακούφιση, πληρότητα</p> <p>Απάντηση στα</p>	<p>26 “Καὶ μεθ’ ἡμέρας ὀκτῶ πάλιν ἦσαν ἔσω οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ Θωμᾶς μετ’ αὐτῶν. ἔρχεται ὁ Ἰησοῦς τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον καὶ εἶπεν· εἰρήνη ὑμῖν. 27 εἶτα λέγει τῶ</p>

				<p>εσωτερικά του ερωτήματα</p> <p>Εξωτερικεύει σε υπερθετικό βαθμό, όσο κανείς άλλος μαθητής την πίστη του στο πρόσωπο του Ιησού με την ομολογία “ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου” , αφού προηγουμένως επέλεξε ελεύθερα να ακολουθήσει (ξανά) την οδό και την <i>αλήθεια</i>, ενισχύοντας και όχι αποδυναμώνοντας την ήδη υπάρχουσα ζωντανή του πίστη. Οντολογική</p>	<p>Θωμᾶ· φέρε τὸν δάκτυλόν σου ὧδε καὶ ἴδε τὰς χεῖράς μου, καὶ φέρε τὴν χεῖρά σου καὶ βάλε εἰς τὴν πλευράν μου, καὶ μὴ γίνου ἄπιστος, ἀλλὰ πιστός. 28</p> <p>ἀπεκρίθη Θωμᾶς καὶ εἶπεν αὐτῷ· ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου. 29</p> <p>λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· ὅτι ἑώρακάς με, πεπίστευκας· μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες”</p>
--	--	--	--	--	---

				πληρότητα	
Σκηνή 4^η	Αναστημένος Ιησούς Κάποιοι μαθητές (Πέτρος, Θωμάς , Ναθαναήλ, υιοί του Ζεβεδαίου και άλλοι δύο από τους μαθητές)	Χρόνος (γενικός): “μετά ταύτα” (μετά τις πρώτες Αναστάσιμες εμφανίσεις Του) (ώρα): πρωί Τόπος: λίμνη Τιβεριάδα - ακρογιαλιά	<ul style="list-style-type: none"> • Όραση • Ακοή • Αφή (πρωινή δροσιά) 		2 “ἦσαν ὁμοῦ Σίμων Πέτρος καὶ Θωμᾶς ὁ λεγόμενος Δίδυμος καὶ Ναθαναήλ ὁ ἀπὸ Κανὰ τῆς Γαλιλαίας καὶ οἱ τοῦ Ζεβεδαίου καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ δύο.”

Πίνακας 12

ΕΠ.Ι.2.2. Δραματική αναπαράσταση κειμένου - έμμεση συσχέτιση με Θ.⁷⁷⁰

ΣΚΗΝΕΣ	Πρόσωπα (Πρωταγωνιστές, Δευτεραγωνιστές/κομ πάρσοι)	Πληροφορίες - Δράσεις	Εντυπώσεις Αισθήσεων	Αισθήματα	Κείμενο
Σκηνή 1 ^η	Ιησούς Μάρθα & Μαρία Ιουδαίοι Αναστημένος Λάζαρος	Τόπος: Βηθανία (απόσταση 15 σταδίων από την πόλη Ιερουσαλήμ) Μνημείο-τάφος στον οποίο βρισκόταν το νεκρό σώμα του Λάζαρου	<ul style="list-style-type: none"> • Όραση (βλέπουν τον διδάσκαλο να συγκινείται, δάκρυσε) • Ακοή (κλάματα και θρήνοι από συγγενείς - λόγια πίστης - απιστίας από την Μάρθα (=πρβλ. Θωμάς) και τελικά ακούγεται η 	Ελπίδα και Δυσπιστία (ανάμεικτα συναισθήματα) Χαρά, φόβος και έκσταση προερχόμενη από το γεγονός της ανάστασης του τετραημέρου	22 "...καὶ νῦν οἶδα ὅτι ὅσα ἂν αἰτήσῃ τὸν θεόν, δώσει σοι ὁ θεός" (25 "ἐγὼ εἶμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωή...) 27 "ναὶ κύριε, ἐγὼ

⁷⁷⁰ Προχωρούμε στη δραματική αναπαράσταση και των κειμένων που σχετίζονται έμμεσα με το πρωταγωνιστή Θωμά της εργασίας μας, οι οποίες λειτουργούν συμπληρωματικά στη δόμηση της εικόνας του και του περιβάλλοντος από το οποίο αυτός δέχεται πληροφορίες.

		<p>τέσσερις (4) μέρες (χρόνος στον οποίο έγινε το τελευταίο σημείο-θαύμα από τον Ιησού)</p>	<p>παντοδύναμη φωνή του Ιησού</p> <ul style="list-style-type: none"> • Μαρία (πίστη) • Όσφρηση (κατά το άνοιγμα του τάφου) 	<p>Λαζάρου</p>	<p>πεπίστευκα ὅτι σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ὁ εἰς τὸν κόσμον ἐρχόμενος”</p> <p>32 “κύριε, εἰ ἦς ὧδε οὐκ ἂν μου ἀπέθανέν ὁ ἀδελφός.”</p> <p>35 “ἐδάκρυσεν ὁ Ἰησοῦς”</p> <p>39 “κύριε, ἤδη ὄζει, τεταρταῖος γὰρ ἐστιν”</p> <p>(40 “...οὐκ εἶπόν σοι ὅτι ἐὰν πιστεύσης ὄψῃ τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ;”)</p>
--	--	---	--	-----------------------	---

Σκηνή 2^η	Πέτρος & Φίλιππος & Λοιποί μαθητές	Χρόνος: Το βράδυ πριν τη προδοσία Τόπος: Ιεροσόλυμα	<ul style="list-style-type: none"> • Αφή (πλύσιμο ποδιών από τον Ιησού) • Ακοή (αναγγελίες που συγκλονίζουν τους μαθητές) • Γεύση, όσφρηση (Πασχάλιο δείπνο) 	<p>Αλαζονεία, απουσία ταπείνωσης (από Πέτρο)</p> <p>Απορία, ζητά αποδείξεις για να πιστέψει (από Φίλιππο)</p> <p>Ταραχή, αβεβαιότητα, θλίψη (από τους μαθητές)</p>	<p>36 “Κύριε, ποῦ ὑπάγεις;” ... 37 “τὴν ψυχὴν μου ὑπὲρ σοῦ θήσω!</p> <p>(13.38 “τὴν ψυχὴν σου ὑπὲρ ἐμοῦ θήσεις!”)</p> <p>8 “δειξον ἡμῖν τὸν πατέρα, καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν”....</p> <p>(14.9 τοσοῦτω χρόνω μεθ’ ὑμῶν εἶμι καὶ οὐκ ἔγνωκάς με, Φίλιππε;)</p>
Σκηνή 3^η	Μαρία η Μαγδαληνή Μαθητές του Ιησού	Χρόνος: ημέρα της Ανάστασης	<ul style="list-style-type: none"> • Όραση • Ακοή 	Χαρά προερχόμενη από έρωτα θεϊκό	18 “ἔρχεται Μαρίαμ ἡ

		<p>του Κυρίου</p> <p>Τόπος: σε κάποιο “στέκι”, όπου ήταν συναγμένοι οι μαθητές (πιθανόν στο κλειστό χώρο ή πλησίον αυτού του χώρου, που αναφέρεται στον επόμενο στίχο)</p>		<p>(αναφερόμαστε στην Μαρία τη Μαγδαληνή)</p> <p>Δυσπιστία μα και ελπίδα (γενικά, ανάμεικτα συναισθήματα) που λειτουργούν όλα ως εσωτερική πληροφόρηση, την οποία και επεξεργάζονται στο βάθος της καρδιάς τους, πιθανότατα δεν το εξωτερικεύουν ο ένας στον άλλον, τη δεδομένη στιγμή (αναφερόμαστε στους δέκα μαθητές)</p>	<p>Μαγδαληνή ἀγγέλλουσα τοῖς μαθηταῖς ὅτι ἐώρακα τὸν Κύριον, καὶ ταῦτα εἶπεν αὐτῇ.”</p>
--	--	---	--	--	---

<p>Σκηνή 4^η</p>	<p>Μαθητές του Ιησού Ιησούς</p>	<p>Χρόνος: βράδυ, πρώτη ημέρα της εβδομάδος</p> <p>Τόπος: Σε κάποιο κλειστό χώρο (δωμάτιο)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Όραση • Ακοή 	<p>Φόβος, ταραχή, ανασφάλεια</p> <p>Εξαιτίας:</p> <p>α) του φόβου των Ιουδαίων και β) της απουσίας του Διδασκάλου τους</p> <p>Έκσταση</p> <p>Χαρά (ανακούφιση, ασφάλεια)</p> <p>Ελπίδα</p> <p>Αίσθημα πληρότητας</p>	<p><i>19 “Ούσης οὖν ὀψίας τῆ ἡμέρα ἐκείνη τῆ μιᾶ σαββάτων, καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων ὅπου ἦσαν οἱ μαθηταὶ διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων, ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον, καὶ λέγει αὐτοῖς· εἰρήνη ὑμῖν. 20 καὶ τοῦτο εἰπὼν ἔδειξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ. ἐχάρησαν οὖν οἱ μαθηταὶ ἰδόντες</i></p>
-----------------------------------	-------------------------------------	--	---	---	---

			<ul style="list-style-type: none"> • Αφή (ενεφύσησε) • Πνευματική αίσθηση της ενέργειας της Χάριτος του Ιησού Χριστού 	Εσωτερική βεβαιότητα – πληροφορία – εμπιστοσύνη η οποία οφείλεται στον “έμπρακτο λόγο” του Ιησού Χριστού	<p>τὸν Κύριον. 21 “εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς πάλιν· εἰρήνη ὑμῖν· καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ πατήρ, καὶ γὰρ πέμπω ὑμᾶς. 22 καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐνεφύσησε καὶ λέγει αὐτοῖς· λάβετε πνεῦμα ἅγιον· 23 ἂν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς, ἂν τινων κρατῆτε, κεκράτηνται.”</p>
Σκηνή 5^η	Όλοι οι αναγνώστες ανά τους αιώνες (!!!)	Χρόνος: εσαεί Τόπος: παντού.		Τα αισθήματα είναι άμεσα εξαρτώμενα και από την	30 “Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα σημεῖα ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἐνώπιον τῶν

				<p>ιδιοσυγκρασία και τον ψυχισμό του κάθε προσώπου, αλλά και από την πνευματική κατάσταση του. Ο βαθμός δεκτικότητας του καθενός “αναγνώστη” επιδρά σημαντικά ως προς την επενέργεια των μυστήριων της χάριτος του Θεού.</p>	<p>μαθητῶν αὐτοῦ, ἃ οὐκ ἔστι γεγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ· 31 αὐτὰ δὲ γέγραπται ἵνα πιστεύσητε ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἵνα πιστεύοντες ζῶν ἔχητε ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ.”</p>
Σκηνή 6^η		Χρόνος (γενικός): “μετά ταῦτα” (μετά τις πρώτες Αναστάσιμες			<p>1 “Μετὰ ταῦτα ἐφάνερωσεν ἑαυτὸν πάλιν ὁ Ἰησοῦς τοῖς μαθηταῖς ἐπὶ τῆς θαλάσσης τῆς</p>

		<p>εμφανίσεις Του) (ώρα): πρωί</p> <p>Τόπος: λίμνη Τιβεριάδα - ακρογιαλιά</p>			<p><i>Τιβεριάδος· ἐφάνέρωσεν δὲ οὕτως.”</i></p>
				<p>Μερική ασφάλεια, αίσθημα σιγουριάς (όχι ως προς τον ίδιο τον Πέτρο, αλλά ως προς την επιλογή του να πάει για ψάρεμα, αισθάνονται οικεία στο χώρο εργασίας τους)</p> <p>Κουρασμένοι και ταλαιπωρημένοι (πιθανόν και νηστικοί)</p>	<p>3“λέγει αὐτοῖς Σίμων Πέτρος· ὑπάγω ἀλιεύειν. λέγουσιν αὐτῷ· ἐρχόμεθα καὶ ἡμεῖς σὺν σοί. ἐξῆλθον καὶ ἐνέβησαν εἰς τὸ πλοῖον, καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ νυκτὶ ἐπίασαν οὐδέν.”</p>

			<ul style="list-style-type: none"> • Όραση • Ακοή • Αφή (πρωινή δροσιά, βρεγμένα ρούχα, θαλπωρή από τη ζεστασιά που βγάζει η φωτιά) • Όσφρηση (μυρωδιά του φαγητού - κάπνα από τη φωτιά) • Γεύση (άρτος και ψάρι) <p>Πληρότητα των πέντε αισθήσεων βάσει του συγκεκριμένου γεγονότος</p>	<p>Ατολμία</p> <p>Ασφάλεια, θαλπωρή, ειρήνη, σιγουριά</p> <p>Συνύπαρξη μαθητών με Ιησού</p>	<p>12 “λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· δεῦτε ἀριστήσατε. οὐδεὶς δὲ ἐτόλμα τῶν μαθητῶν ἐξετάσαι αὐτόν· σὺ τίς εἶ; εἰδότες ὅτι ὁ κύριός ἐστιν.</p> <p>13 ἔρχεται Ἰησοῦς καὶ λαμβάνει τὸν ἄρτον καὶ δίδωσιν αὐτοῖς, καὶ τὸ ὀψάριον ὁμοίως.</p> <p>14 τοῦτο ἤδη τρίτον ἐφανερώθη Ἰησοῦς τοῖς μαθηταῖς ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν.”</p>
--	--	--	--	---	--

Πίνακας 13

ΕΠ.Ι.3.1. Παράλληλα κείμενα ευαγγελιστών - άμεση αναφορά με βάση το όνομα Θ.⁷⁷¹

ΚΕΦ.	ΜΑΤΘΑΙΟΣ	ΚΕΦ.	ΜΑΡΚΟΣ	ΚΕΦ.	ΛΟΥΚΑΣ	ΚΕΦ.	ΙΩΑΝΝΗΣ		
							Σκηνή 1η	ΔΙΑΦΟΡΕΣ	ΟΜΟΙΟΤΗΤΕΣ
						11	¹⁶ “εἶπεν οὖν Θωμᾶς ὁ λεγόμενος Δίδυμος τοῖς συμμαθηταῖς· ἄγωμεν καὶ ἡμεῖς ἵνα ἀποθάνωμεν μετ’ αὐτοῦ.”		
							Σκηνή 2η		
						14	⁵ “Λέγει αὐτῷ Θωμᾶς · κύριε, οὐκ οἶδαμεν ποῦ ὑπάγεις· πῶς δυνάμεθα τὴν ὁδὸν εἰδέναι;”		
							Σκηνή 3η		
						20	²⁴ “ Θωμᾶς δὲ εἷς ἐκ τῶν δώδεκα, ὁ λεγόμενος Δίδυμος, οὐκ ἦν μετ’ αὐτῶν ὅτε		

⁷⁷¹Στους παρακάτω πίνακες γίνεται μια προσπάθεια να αποτυπωθούν όλες εκείνες οι άμεσες πληροφορίες, οι οποίες σχετίζονται με το πρόσωπο του Θωμά και που θα μας βοηθήσουν αφενός μεν να δομήσουμε μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα του, αφετέρου δε να αποτυπώσουμε το περιβάλλον - την πραγματικότητα - την οποία βίωνε ο Θωμάς είτε ως πρωταγωνιστής ενός γεγονότος ή σημείου (π.χ. 20.25-29) είτε ως αυτόπτης και αυτήκοος μάρτυρας (π.χ. 11. 17-44).

						<p>ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς. ²⁵ ἔλεγον οὖν αὐτῷ οἱ ἄλλοι μαθηταί· ἐώρακαμεν τὸν Κύριον. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· ἐὰν μὴ ἴδω ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὸν τύπον τῶν ἥλων, καὶ βάλω τὸν δάκτυλόν μου εἰς τὸν τύπον τῶν ἥλων, καὶ βάλω μου τὴν χειρὰ εἰς τὴν πλευρὰν αὐτοῦ, οὐ μὴ πιστεύσω.”</p>		
						<p>²⁶ “Καὶ μεθ’ ἡμέρας ὀκτῶ πάλιν ἦσαν ἔσω οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ Θωμᾶς μετ’ αὐτῶν. ἔρχεται ὁ Ἰησοῦς τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον καὶ εἶπεν· εἰρήνη ὑμῖν. ²⁷ εἶτα λέγει τῷ Θωμᾶ· φέρε τὸν δάκτυλόν σου ὧδε καὶ ἴδε τὰς χειράς μου, καὶ φέρε τὴν χειρὰ σου καὶ βάλε εἰς τὴν πλευρὰν μου, καὶ μὴ γίνου ἄπιστος, ἀλλὰ πιστός. ²⁸ ἀπεκρίθη Θωμᾶς καὶ εἶπεν αὐτῷ· ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου. ²⁹ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· ὅτι ἐώρακάς με, πεπίστευκας· μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες.”</p>		

							Σκηνή 4η		
						21	² “ἦσαν ὁμοῦ Σίμων Πέτρος καὶ Θωμᾶς ὁ λεγόμενος Δίδυμος καὶ Ναθαναήλ ὁ ἀπὸ Κανὰ τῆς Γαλιλαίας καὶ οἱ τοῦ Ζεβεδαίου καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ δύο”		

Πίνακας 14

ΕΠ.Ι.3.2. Παράλληλα κείμενα ευαγγελιστών⁷⁷²

ΚΕΦ.	ΜΑΤΘΑΙΟΣ	ΚΕΦ.	ΜΑΡΚΟΣ	ΚΕΦ.	ΛΟΥΚΑΣ	ΚΕΦ.	ΙΩΑΝΝΗΣ		
							Σκηνή 1η	ΔΙΑΦΟΡΕΣ	ΟΜΟΙΟΤΗΤΕΣ
							Σκηνή 2η		
							Σκηνή 3η		
28	⁸ “καὶ ἐξελθοῦσαι ταχὺ ἀπὸ τοῦ μνημείου μετὰ φόβου καὶ χαρᾶς μεγάλης ἔδραμον ἀπαγγεῖλαι τοῖς	16	¹⁰ “ἐκείνη πορευθεῖσα ἀπήγγειλεν τοῖς μετ’ αὐτοῦ γενομένοις, πενθοῦσι καὶ κλαίουσι. ¹¹ κἀκεῖνοι ἀκούσαντες ὅτι ζῆ καὶ ἐθεάθη ὑπ’ αὐτῆς,	24	⁹ “Καὶ ὑποστρέψασαι ἀπὸ τοῦ μνημείου ἀπήγγειλαν ταῦτα πάντα τοῖς ἔνδεκα καὶ πᾶσιν τοῖς λοιποῖς.” ¹⁰ “...ἔλεγον πρὸς τοὺς	20	¹⁸ “ἔρχεται Μαρίαμ ἡ Μαγδαληνὴ ἀγγέλλουσα τοῖς μαθηταῖς ὅτι ἑώρακα τὸν Κύριον, καὶ ταῦτα εἶπεν αὐτῇ.”	Στα συνοπτικά ευαγγέλια γίνεται λόγος για τις μαθήτριες (διαφορὰ ως προς τον αριθμὸ των γυναικῶν), οι οποίες αναγγέλλουν στους μαθητές του Κυρίου το γεγονός της Αναστάσεως Του.	Το γεγονός της Αναστάσεως του Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Η αναγγελία ἀπὸ την Μαρία τη Μαγδαληνή της Αναστάσεως στους μαθητές Του.

⁷⁷²Κ.ΑΛΑΝΔ, *Synopsis Quattor Evangeliorum*, σελ. 502-507.

	μαθηταῖς αὐτοῦ."	<u>ἠπίστησαν.</u> "	ἀποστόλους ταῦτα. ¹¹ καὶ ἐφάνησαν ἐνώπιον αὐτῶν ὡσεὶ λῆρος τὰ ρήματα αὐτῶν, καὶ <u>ἠπίστουν</u> αὐταῖς."			Στο "Κατὰ Μάρκον" & "Κατὰ Λουκάν" γίνεται λόγος περί απιστίας. Στο "Κατὰ Λουκάν" επίσης αναφέρονται και ως παραληρήματα φαντασίας οι αναγγελίες των γυναικῶν. Στο "Κατὰ Μάρκον" επίσης αναφέρεται ὅτι οι μαθητές κλαίγουν και πενθούν.	
			24 ³⁶ "Ταῦτα δὲ αὐτῶν λαλούντων αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς <u>ἔσθη ἐν μέσῳ αὐτῶν καὶ λέγει αὐτοῖς:</u>	20	¹⁹ "Οὔσης οὖν ὀψίας τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τῇ μιᾷ σαββάτων, καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων ὅπου ἦσαν οἱ	(Υπάρχει μια	Εμφάνιση του Κυρίου στο μέσο των μαθητῶν. Μεταδίδει την ευλογία της (πραγματικής) ειρήνης – που

				<p><u>εἰρήνη ὑμῖν.</u>³⁷ πτοηθέντες δὲ καὶ ἔμφοβοι γενόμενοι ἐδόκουν πνεῦμα θεωρεῖν.³⁸ καὶ εἶπεν αὐτοῖς· τί τεταραγμένοι ἐστέ, καὶ διατί διαλογισμοὶ ἀναβαίνουσιν ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν; ³⁹ <u>ἴδετε τὰς</u> <u>χεῖράς μου καὶ</u> <u>τοὺς πόδας</u> <u>μου, ὅτι αὐτὸς</u> <u>ἐγὼ εἰμι·</u> <u>ψηλαφήσατέ</u> <u>με καὶ ἴδετε,</u></p>	<p>μαθηταὶ διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων, ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς καὶ <u>ἔστη</u> <u>εἰς τὸ μέσον, καὶ</u> <u>λέγει αὐτοῖς·</u> <u>εἰρήνη ὑμῖν.”</u></p> <p>²⁰ “καὶ τοῦτο εἰπὼν <u>ἔδειξεν τὰς</u> <u>χεῖρας καὶ τὴν</u> <u>πλευρὰν αὐτοῖς.</u> <u>ἐχάρησαν οὖν οἱ</u> <u>μαθηταὶ ἰδόντες</u> <u>τὸν Κύριον.”</u></p>	<p>διαφοροποίηση ως προς τα ἴδια τα σημάδια) Υπάρχει η προτροπή να τον ψηλαφήσουν. Λόγω της απροσδόκητης χαράς και του θαυμασμού απιστούν. Ο Κύριος μεταχειρίζεται ἕναν επιπλέον ἄμεσο τρόπο ἀπὸ τὸν κόσμο τῶν αἰσθητῶν (αὐτὸ τῆς βρώσης). Πιο "ανθρώπινος" τρόπος, και λίαν αποτελεσματικός ("λαβὼν" & "ἔφαγεν"), ἀφού εξαφανίζει τὴν έννοια τοῦ Χριστοῦ ως</p>	<p>πηγάζει ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Κύριο - στους παρευρισκόμενους. Δείχνει τὰ σημάδια τῆς Δόξης Του.</p>
--	--	--	--	--	--	---	--

				<p>ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὄστέα οὐκ ἔχει καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα.⁴⁰ καὶ τοῦτο εἰπὼν <u>ἐπέδειξεν</u> <u>αὐτοῖς τὰς</u> <u>χεῖρας καὶ</u> <u>τοὺς πόδας.</u>⁴¹ <u>ἔτι δὲ</u> <u>ἀπιστούντων</u> αὐτῶν ἀπὸ τῆς χαρᾶς καὶ θαυμαζόντων εἶπεν αὐτοῖς· ἔχετε τι βρώσιμον ἐνθάδε; ⁴² οἱ δὲ</p>			<p>πνεῦμα / φάντασμα ἀπὸ το νου και την καρδιά των μαθητών του, και ταυτόχρονα εγκαθιστά στο κέντρο της καρδιάς τους το ίδιο το γεγονός της Ανάστασής Του, το οποίο γίνεται το κέντρο και η κινητήριοις δύναμη της ίδιας της πίστεως. Καταγραφή ανθρώπινων αντιδράσεων – συναισθημάτων, στα οποία πρέπει να επισημάνουμε ότι υπάρχουν ομοιότητες αλλά και διαφορές. Στο “Κατά Ιωάννην” απουσιάζει εντελώς η</p>
--	--	--	--	---	--	--	---

			<p>ἐπέδωκαν αὐτῷ ἰχθύος ὀπτοῦ μέρος καὶ ἀπὸ μελισσίου κηρίου,⁴³ καὶ λαβῶν ἐνώπιον αὐτῶν ἔφαγεν."</p>		<p>ιδέα της αμφιβολίας και της απιστίας (μαθητῶν προς το Διδάσκαλο) για να "τονισθεῖ" το μετέπειτα συμβάν του Θωμά καθώς και η δυναμική - προοπτική της πίστεως.</p>	
18	<p>¹⁸ "Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅσα <u>ἐὰν</u> <u>δήσητε ἐπὶ</u> <u>τῆς γῆς,</u> <u>ἔσται</u> <u>δεδεμένα ἐν</u> <u>τῷ οὐρανῷ,</u> <u>καὶ ὅσα ἐὰν</u> <u>λύσητε ἐπὶ</u></p>		<p>24 ⁴⁷ "καὶ κηρυχθῆναι ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ μετάνοιαν καὶ <u>ἄφεσιν</u> <u>ἁμαρτιῶν εἰς</u> <u>πάντα τὰ ἔθνη,</u> ἀρξάμενον ἀπὸ</p>	<p>20 ²¹ "εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς πάλιν· εἰρήνη ὑμῖν. καθὼς ἀπέσταλκέν με ὁ Πατήρ, καὶ γὰρ πέμπω ὑμᾶς.²² καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐνεφύσησεν καὶ λέγει αὐτοῖς·</p>	<p>Στο "Κατὰ Ιωάννην" δηλώνεται ο τρόπος ("ἐνεφύσησε") και επιπλέον το κείμενο μας ότι πληροφορεῖ πως ο Κύριος τους λέει "λάβετε πνεῦμα ἅγιον"</p>	<p>Δικαιοδοσίες και η αποστολή των μαθητῶν του.</p>

16	<p><u>τῆς γῆς,</u> <u>ἔσται</u> <u>λελυμένα ἐν</u> <u>τῷ οὐρανῷ.</u>"</p> <p>¹⁹ "καὶ δώσω σοι τὰς κλείς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ ὃ <u>ἐὰν</u> <u>δήσης ἐπὶ</u> <u>τῆς γῆς,</u> <u>ἔσται</u> <u>δεδεμένον</u> <u>ἐν τοῖς</u> <u>οὐρανοῖς,</u> <u>καὶ ὃ <u>ἐὰν</u></u></p>		<p>Ἱερουσαλήμ."</p>	<p>λάβετε πνεῦμα ἅγιον· ²³ <u>ἂν τινων</u> <u>ἀφήτε τὰς</u> <u>ἁμαρτίας,</u> ἀφέωνται αὐτοῖς, <u>ἂν τινων κρατῆτε,</u> <u>κεκράτηνται.</u>"</p>	<p>Αναφέρεται αποκλειστικά στον Πέτρο</p>	
----	---	--	---------------------	--	---	--

<p><u>λύσης ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς.</u>"</p>							
	[16]	<p>[¹⁴ "Ἦστερον ἀνακειμένοις αὐτοῖς τοῖς ἕνδεκα ἐφανερώθη, καὶ ὠνείδισε τὴν <u>ἀπιστίαν αὐτῶν</u> καὶ σκληροκαρδίαν, ὅτι τοῖς θεασαμένοις αὐτὸν ἐγγεγερμένον οὐκ ἐπίστευσαν."]</p>				<p>Στο "Κατὰ Μάρκον" κυριαρχεῖ μια λιτὴ αποτύπωση τῶν Ἐμφανίσεων τοῦ Ἀναστάσιου. Ὅσον ἀφορᾷ γιὰ τὰ γεγονότα τοῦ ἐξεταζόμενου ἀποσπάσματος (Ιω. 20, 18-30) ὑπάρχει συμπυκνωμένη, διαφοροποιημένη πληροφόρηση. Καὶ οἱ (11) ἕντεκα μαζί συνδειπνοῦν. Ἀπιστία,</p>	<p>Σε αὐτοὺς ποὺ ἀπιστοῦν εἶναι καὶ ὁ Θωμᾶς, Ἐλέγχει (τον Θ.)</p>

							σκληροκαρδία, έλεγχος από τον Ιησού γιατί δε δέχθηκαν με πίστη την αναγγελία της Ανάστασής Του.
						<p>20 ²⁴ “Θωμᾶς δὲ εἶς ἐκ τῶν δώδεκα, ὁ λεγόμενος Δίδυμος, οὐκ ἦν μετ’ αὐτῶν ὅτε ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς. ²⁵ ἔλεγον οὖν αὐτῶ οἱ ἄλλοι μαθηταί· ἐωράκαμεν τὸν Κύριον. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· ἐὰν μὴ ἴδω ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὸν τύπον τῶν ἥλων, καὶ βάλω τὸν</p>	

						<p>δάκτυλόν μου εἰς τὸν τύπον τῶν ἤλων, καὶ βάλω μου τὴν χειρὰ εἰς τὴν πλευρὰν αὐτοῦ, οὐ μὴ πιστεύσω.</p>		
						<p>20 ²⁶ Καὶ μεθ' ἡμέρας ὀκτὼ πάλιν ἦσαν ἔσω οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ Θωμᾶς μετ' αὐτῶν. ἔρχεται ὁ Ἰησοῦς τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον καὶ εἶπεν· εἰρήνη ὑμῖν. ²⁷ εἶτα λέγει τῷ Θωμᾶ· φέρε τὸν δάκτυλόν σου ὧδε καὶ ἴδε τὰς χειρὰς</p>		

						<p>μου, καὶ φέρε τὴν χειρὰ σου καὶ βάλε εἰς τὴν πλευρὰν μου, καὶ μὴ γίνου ἄπιστος, ἀλλὰ πιστός. ²⁸ ἀπεκρίθη Θωμᾶς καὶ εἶπεν αὐτῷ· ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου. ²⁹ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· ὅτι ἐώρακάς με, πεπίστευκας· μακάριοι οἱ μὴ ιδόντες καὶ πιστεύσαντες. ³⁰ Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα σημεῖα ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἐνώπιον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἃ</p>	
--	--	--	--	--	--	--	--

						<p>οὐκ ἔστι γεγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ· ³¹ ταῦτα δὲ γέγραπται ἵνα πιστεύσητε ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἵνα πιστεύοντες ζωὴν ἔχητε ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ.”</p>			
						Σκηνή 4η	ΔΙΑΦΟΡΕΣ	ΟΜΟΙΟΤΗΤΕΣ	
				5	¹ “Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ τὸν ὄχλον ἐπικεῖσθαι αὐτῷ καὶ ἀκούειν τὸν λόγον τοῦ θεοῦ καὶ αὐτὸς ἦν ἐστῶς παρὰ	21	² “ἦσαν ὁμοῦ Σίμων Πέτρος καὶ Θωμᾶς ὁ λεγόμενος Δίδυμος καὶ Ναθαναὴλ ὁ ἀπὸ Κανὰ τῆς Γαλιλαίας καὶ οἱ τοῦ Ζεβεδαίου καὶ	Μέσω της θαυμαστής αλειίας στο “Κατὰ Λουκάν” πραγματοποιείται η κλήση των πρώτων μαθητῶν. (Αρχή) Μέσω της θαυμαστής αλειίας στο “Κατὰ	Αναφέρεται στους υιούς του Ζεβεδαίου και στο Σίμωνα Στα δύο γεγονότα υπάρχει μια θαυμαστή αλειία.

				<p>τὴν λίμνην Γεννησαρέτ...” ¹⁰ “ὁμοίως δὲ καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην υἱοὺς Ζεβεδαίου, οἱ ἦσαν κοινωνοὶ τῷ Σίμωνι. καὶ εἶπεν πρὸς τὸν Σίμωνα ὁ Ἰησοῦς· μὴ φοβοῦ· ἀπὸ τοῦ νῦν ἀνθρώπους ἔσῃ ζωγρῶν. ¹¹ καὶ καταγαγόντες τὰ πλοῖα ἐπὶ τὴν γῆν ἀφέντες πάντα</p>	<p>ἄλλοι ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ δύο”</p>	<p>Ἰωάννην” ολοκληρώνεται ἡ ιστορία των μαθητῶν (Τέλος), προκειμένου να ξεκινήσει ἓνα νέο κεφάλαιο στην Ἱστορία της Ἐκκλησίας με την ἐλευση του Παρακλήτου: ἡ εποχή των Ἀποστόλων και ἡ διάδοση του Ευαγγελίου)</p>	
--	--	--	--	--	--	---	--

				ήκολούθησαν αὐτῷ."					
--	--	--	--	-----------------------	--	--	--	--	--

Πίνακας 15

ΕΠΙΜΕΤΡΟ ΙΙ

ΕΠ.ΙΙ.1 Περί της λατρείας των Διοσκούρων⁷⁷³

“Η εκτεταμένη λατρεία των Διοσκούρων δεν μπορούσε να εξηγηθεί μόνο από την ηρωική τους υπόσταση. Γι’ αυτό και λογίσθηκαν για θεοί και εξομοιώθηκαν με τα άστρα και τοποθετήθηκαν στον ουρανό από τον Δία σχηματίζοντας τον αστερισμό των Διδύμων. Η αποθέωσή τους έγινε σαράντα χρόνια μετά τον αγώνα τους με τους Αφαρητίδες. Λατρεύτηκαν σε διάφορα μέρη, στην Αρκαδία, στην Άμφισσα κ.α. και θαυμάστηκαν οι επιφάνειές τους στους ανθρώπους είτε πάνω στα άσπρα φτερωτά τους άλογα είτε φτερωτοί οι ίδιοι. Θεωρούνται θεοί προστάτες και σωτήρες από διάφορους κινδύνους, στον πόλεμο, στην ασθένεια, στη θάλασσα. Η παρέμβασή τους προϋπέθετε θυσία ή προσευχή από τον ναυαγό ή τον απειλούμενο με ναυάγιο. Τότε κατέφθαναν αστραπιαία, η θύελλα σταματούσε, το ίδιο και η τρικυμία. Λεγόταν ότι εμφανίζονταν στους θνητούς ως ξενιζόμενοι και ανάλογα με τη συμπεριφορά τους τους αντάμειβαν ή τους τιμωρούσαν. Ευεργέτησαν, για παράδειγμα, τον Αρκάδα Ευφορίωνα που δέχτηκε να τους φιλοξενήσει και από τότε φίλενε όλους τους περαστικούς. Αντίθετα, τιμώρησαν τον Σπαρτιάτη Φορμίωνα που ναίμεν τους δέχτηκε στο σπίτι του και τους το παραχώρησε ολόκληρο όχι όμως ένα συγκεκριμένο δωμάτιο που ζήτησαν οι μεταμφιεσμένοι σε ταξιδιώτες από την Κυρήνη Διόσκουροι. Το σπίτι αυτό ήταν παλιά του Τυνδάρεου και το δωμάτιο που ζήτησαν να μείνουν οι Διόσκουροι ήταν το δωμάτιο των παιδικών τους χρόνων. Εκεί όμως έμενε η κόρη του φιλόξενου, κατά τα άλλα, Φορμίωνα που αρνήθηκε να τους το παραχωρήσει. Τη νύχτα η κόρη εξαφανίστηκε μαζί με τις δούλες της και τους ξένους. Αντί γι’ αυτήν στο

⁷⁷³“Εορταί τελουμένοι προς τιμήν αυτών ήσαν: 1) Τα Ανάκεια· εωρτάζοντο εις τας Αθήνας. 2) Τα Διοσκούρεια· ήγοντο εις πολλές πόλεις της Ελλάδος. 3) Τα Θεοξένια ή Ξένια· ετελούντο προς τιμήν αυτών, του Απόλλωνος και του Ερμού. Ιερά δε σύμβολα τούτων ήσαν: 1) Τα δόκανα, ήτοι δύο κάθετοι δοκοί, συνδεόμενοι μεταξύ των διά δύο οριζοντίων, τα οποία έφερον μεθ’ εαυτών οι Σπαρτιάται κατά τας εκστρατείας· 2) δύο κανικοί πίλοι, των οποίων έκαστος εθεωρείτο ως το ήμισυ του ωού, εκ του οποίου εξεκολάφθησαν· 3) δύο αμφορείς, περί τους οποίους είχαν περιτυλιχθή όφεις· 4) δύο αστέρες, σύμβολον αυτών ως προστατών των ναυτιλλομένων· 5) στέφανος και κλάδος φοίνικος, σύμβολα τούτων ως προστάτων των αγώνων και μάλιστα των Ολυμπιακών. Ιερά δε ζώα τούτων ήσαν ο αλέκτωρ, ο αετός και ο κύκνος”. Βλ. Βασ. Ι. Καλαϊτζάκης, Θ.Η.Ε., τόμος ε’, στλ. 102.

δωμάτιο βρέθηκαν τα ξόανα των Διοσκούρων και ένα τραπέζι όπου οι ξένοι είχαν τοποθετήσει το αρωματικό και φαρμακευτικό φυτό σίλφιον, κύρια παραγωγή της Κυρήνης.”⁷⁷⁴

“[...] και ό μὲν ξυνεχώρησεν, οί δὲ τοὺς ἐχθροὺς κατέλεγον ἐς τὰς ναῦς. δείσαντες δὲ ἐκείνοι μὴ ἐς τὰς Ἀθήνας ἀποπεμφθῶσι καθίζουσιν ἐς τὸ τῶν Διοσκόρων ἱερόν.”⁷⁷⁵

“[...] Η εισαγωγή της λατρείας τους στη Ρώμη ανάγεται παραδοσιακά στο 484 π.Χ. Το κτίριο του ναού τους στο Φόρουμ ακολούθησε τον όρκο του Aulus Postumius στη μάχη της λίμνης Regillus, όπου, σύμφωνα με το μύθο, οι Διόσκουροι πολέμησαν στο πλευρό των Ρωμαίων και μετέφεραν τα νέα της νίκης στη Ρώμη. Ως ιππείς, ήταν ιδιαίτερα ελκυστικοί για τους Ρωμαίους ιππότες, την ιππική τάξη ή ιππότες και για το ιππικό. Στην τέχνη τα δίδυμα αντιπροσωπεύονται ως δύο νεαροί, συνήθως καβαλάρηδες, που κρατούν λόγχες και φορούν κράνη· η εικόνα τους εμφανίστηκε στα πρώιμα ρωμαϊκά νομίσματα.”⁷⁷⁶

⁷⁷⁴Βλ. Μήττα Δ., “Μορφές και Θέματα της Αρχαίας Ελληνικής Μυθολογίας, Διόσκουροι, Αποθέωση, λατρεία, επιφάνειες”, Ψηφίδες για την ελληνική γλώσσα /Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία στον διαδικτυακό τόπο

https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/mythology/lexicon/metamorfoseis/page_081.html#toc007

⁷⁷⁵Βλ. Θουκ. Ιστορίαι, 3.75.3, Ψηφίδες για την ελληνική γλώσσα /Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία στον διαδικτυακό τόπο https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=73&page=103

, ημερομηνία ανάκτησης 5/2021.

⁷⁷⁶Βλ. Amy Tikkanem, στον διαδικτυακό τόπο <https://www.britannica.com/topic/Dioscuri> , ημερομηνία ανάκτησης 5/2021.

ΕΠ.ΙΙ.2. Μύθος περί της ιδρύσεως της Ρώμης⁷⁷⁷

“[...] η παράδοσις ηθέλησε να περιβάλῃ διὰ του πέπλου του μύθου την ίδρυσιν της πόλεως, τοποθετούσαν ταύτην περί το 754 ἢ 753 π.Χ. Πράγματι οὐ Ρωμαῖοι προέβαλον ὡς ιστορικὴν πραγματικότητα τον ἐκ πολλῶν πηγῶν συρραφέντα μύθον, ἐμπεριέχοντα πλὴν της μακρυνῆς ἀπηχῆσεως του θρυλικού Τρωϊκού Πολέμου και τα κοινὰ μυθικά ἀρχέτυπα της ἀνθρωπότητος και ἰδιαιτέρως των ἰνδοευρωπαϊκῶν φυλῶν. Κατὰ την γνωστὴν παράδοσιν, την τόσο ποιητικῶς ἀναπτυχθεῖσαν ὑπὸ του Λατίνου ποιητοῦ Βιργιλίου, ὁ Αἰνεΐας, θεϊκῆς καταγωγῆς υἱὸς του Ἀγκίσου και της Ἀφροδίτης, φεύγων την καταστροφὴν της Τροίας, και μετὰ πολλὰς περιπετείας και περιπλανήσεις, ἐφθασε διὰ του Τυρρηνικοῦ Πελάγους εἰς το Λάτιον, ὅπου ἰδρυσε την πόλιν Λαβίνιαν, ἐκ του ὀνόματος της κόρης του ἐκεῖ τοπικοῦ ἀρχόντος Λατίνου, ἣν και ἐνυμφεύθη. Ὁ υἱὸς του Ἀσκάνιος ἠκολούθησε το παράδειγμα του πατρός του και ἐκτίσσε την Ἀλβαν Λόγγαν, σημερινόν Ἀλμπάνο, της ὁποίας [...] ὑπεχρέωσε την θυγατέραν του Ρέαν Συλβίαν, να γίνῃ παρά την θέλησίν της Εστίας Παρθένος. Ἡ συνάντησις της ὁμως ταύτης μετὰ του θεοῦ Ἀρεως παρά τον Τίβεριν, καθ’ ἣν της παρουσιάσθη πάνοπλος, την ἠνάγκασε να παραβῆ τον ὄρκον της και να φέρῃ ἣς τον κόσμον διδύμους υἱούς. [...] κατεδίκασε την μεν ἀνηψιά του Ρέαν εἰς τον διὰ του πνιγμοῦ ἐν τῷ ποταμῷ θάνατον, τα δε βρέφη τοποθετήσας ἐντὸς κανίστρου τα παρέδωκεν εἰς το ρεῦμα του Τιβέρεως, μη τολμών να τα θανατώσῃ ὡς τέκνα θεοῦ, ἀλλ’ βέβαιος ὢν περί του ἀφανισμοῦ των. Ἀντί ὁμως του ἀναμενομένου πνιγμοῦ, ταῦτα διεσώθησαν ὅταν το κανίστρον προσήραξε παρά τον Παλατίνον λόφον, και λύκαινα τις εθήλασε τα νήπια, ἐνῶ πτηνά τα εψώμιζον, ἕως ὅτου ὁ ποιμὴν Φαυστύλος ἢ Φαυστίνος, εὐρώ τα βρέφη, τα παρέδωκεν εἰς την γυναῖκαν του Ἀκκαν Λαρεντίαν, ὀνομάσας ταῦτα Ρώμον ἢ Ρέμον και Ρωμύλον. [...] Ἡ βέβηλος ὁμως ἐνέργεια του Ρώμου να ὑπερπηδήσῃ χλευάζων την διανοιγομένην περιμετρικὴν τάφρον εἶχεν ὡς ἄμεσο ἀποτέλεσμα τον φόνον τούτου ὑπὸ του Κέλερος ἢ και αὐτοῦ τούτου του Ρωμύλου, ὑπεραμνομένου των πατρίων θεσμῶν, και ἐπισφραγίσαντος τα γενόμενα με τον ἀφορισμόν: “sic meos muros transeat hostis”.

⁷⁷⁷Βλ. Δημήτριος Κωνσταντινίδης, Θ.Η.Ε., τόμος ι', "Ρώμη" στλ. 929-931.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Πηγές

Nestle - Aland, *Novum Testamentum Graece*, 28η έκδοση, Stuttgart, 2012, Deutsche Bibelgesellschaft

Aland, K. *Synopsis Quattor Evangeliorum*, 15η έκδοση, Stuttgart, 1966, Deutsche Bibelgesellschaft

The Bible Works, Βιβλικό λογισμικό, 8η έκδοση

Η Αγία Γραφή, Μετάφραση από τα Πρωτότυπα Κείμενα, Αθήνα, 2003, Ελληνική Βιβλική Εταιρεία

Codex Sinaiticus, Online version of Codex Sinaiticus:

<http://www.codexsinaiticus.org/en/codex>

Thesaurus Linguae Graecae, A Digital Library of Greek Literature

Online version: <http://stephanus.tlg.uci.edu/index.php>

Κωνσταντινίδης, Γ. Ζ. *Ταμείο της Αγίας Γραφής (Concordance) τόμος β'*, Αθήνα 1987, Εκδόσεις "Ο Λόγος"

Πατερικά υπομνήματα- σειρές

Jacques Paul Migne (επιμ.) *Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca* (1857–1866). Online version:

<http://patristica.net/graeca/>

Αντίοχου Μοναχού, - *Λόγος ΡΚΒ'*, *Περί αρχιερωσύνης*, PG 89. 1811B-1816A,
- *Λόγος ΡΚΓ'*, *Περί διαταγής κλήρου*, PG 89. 1817C-D,
- *Λόγος ΡΚΔ'*, *Περί του αιδείσθαι ιερείς* PG 89. 1821C

Βασίλειος Καισαρείας, *Εις τον ΚΘ΄ ψαλμόν*, PG 29. 309D-312A

- *Περί του Αγίου Πνεύματος*, PG 32. 140D

- *Περί ευχαριστίας, Λόγος*, PG 32. 228C

Γρηγόριος Θεολόγος, *Λόγος ΛΓ΄ Προς Αρειανούς, και εις εαυτόν*, PG 36. 228C

Γρηγόριος Παλαμάς, *Ομιλίες Τεσσεράκοντα μία*, PG 151. 181D-184A, 220D, 232B, 232C, 233A, 233D-236A, 245C, 299C, 304A, 304B, 308B, 425D- 428B, 432B, 445D

Ευθύμιος Ζιγαβηνός, *Ερμηνεία του Κατά Ιωάννην Ευαγγελίου*, PG 129. 1341A, 1341C, 1344A, 1344B, 1161B

Ησύχιος Ιεροσολύμων, *Συναγωγή αποριών και επιλύσεων*, PG 93. 1444A, 1444C-1145A

Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, *Ερμηνεία του Κατά Ιωάννην Ευαγγελίου*, PG 124. 655A-B, 656A, 659A-B, 664D, 665A-B, 666D, 669A, 695B-C, 696B, 698B-C

Ιωάννης Χρυσόστομος, *Υπόμνημα Εις τον άγιον Ιωάννην τον Απόστολον και Ευαγγελιστήν* PG 59. 343, 349, 473- 474, 475

- *Νόθα, Εις τον άγιον Θωμάν τον απόστολον, και κατά Αρειανών, και εις τον εν τη Θράκη τυραννήσαντα και αναιρεθέντα, και αυτόν Αρειανόν* PG 59. 500

- *Νόθα, Εις τον άγιον απόστολον Θωμάν* PG 59. 683, 681, 686

Κοσμά Ιεροσολυμίτου Φιλογρηγορίου, *Ιστορίαι, Λόγος ΛΖ΄. Ιωάννου θαύματα*, PG 38. 447

Κύριλλος Αλεξανδρείας, *Υπόμνημα εις το κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον* PG 73. 364B, 364D/ 74. 57D, 60B, 60C, 717D- 720A, 720A- 720C, 721D, 724B, 725A, 729D, 732D, 745B

- *Προσφωνητικός ταις ευσεβεστάταις βασίλισσαις* 76. 1404A-1404B

Οικουμένιος Τρίκκης, *Κεφάλαια των Πράξεων των Αποστόλων* PG 118. 56B

Βοηθήματα

Αγουρίδης,Σ. *Ερμηνεία Καινής Διαθήκης 4, Το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο (Α' Κεφ. 1-12)*, Θεσσαλονίκη 2005, Εκδόσεις Π. Πουρναράς

- *Ερμηνεία Καινής Διαθήκης 4β, Το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο (Β' Κεφ. 13-21)*, Θεσσαλονίκη 2005, Εκδόσεις Π. Πουρναράς

Αγουρίδης,Σ. Χ. *Ιστορία των χρόνων της Καινής Διαθήκης*, 4^η Έκδ. Θεσσαλονίκη 1985, Εκδόσεις Π. Πουρναράς

Αγουρίδου,Σ. *Εισαγωγή εις την Καινήν Διαθήκην*, Αθήνα, 1971, Εκδόσεις Γρηγόρη

Αρβανίτη,Αθ. Κ., *Ο απόστολος Θωμάς και η Συριακή Εκκλησία του Μαλαμπάρ εν τη ιστορία και τω παρόντι*, (Διατριβή), Αθήνα, 1962

Ατματζίδης,Χ. Γ., *Η Θεολογία της Καινής Διαθήκης*, Θεσσαλονίκη, 2014, Εκδόσεις Ostracon

Βούλαρης,Χρ. Σπ. *Οι Δώδεκα Μαθηταί και Απόστολοι του Ιησού Χριστού*, Αθήνα, 2020, Εκδόσεις Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος

Γρατσέας,Γ. "Εμμαούς" Στη: Θ.Η.Ε., τόμος ε', σελ. 681, Αθήνα, 1964, Εκδόσεις χ.ο.

Δεσπότης,Σ.Σ. *Η Πρωτοχριστιανική Θεία Λατρεία*, Αθήνα, 2003

- *Ο Κώδικας των Ευαγγελίων*, 2^η Έκδ. Αθήνα, 2009, Εκδόσεις Άθως

- *Η Αποκάλυψη του Ιωάννη*, τόμος β', Αθήνα, 2010, Εκδόσεις Άθως

- *Ο Ευαγγελιστής Ιωάννης*, Σπουδή στην Ιωάννεια γραμματεία, Αθήνα, 2018, Εκδόσεις Έννοια

- *Η Συνάντηση με τον Νικόδημο*, Αθήνα, χχ, χχ (υπό δημοσίευση)

- *Ο Δίδυμος Θωμάς ως μοντέλο μεταστροφής μετά τη μεταστροφή*, Αθήνα, χχ, χχ (υπό δημοσίευση)

Δημητράκου, Δ. *Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής γλώσσης, τόμος δ' και ια',* Αθήνα, 1964, Εκδόσεις Δομή

Δουκάκης, Κ. Χρ. *Μέγας Συναξαριστής πάντων των αγίων των καθ' άπαντα τον μήνα Οκτώβριον εορταζομένων, τόμος β', 2^η Έκδ.,* 1985, Εκδόσεις Ορθόδοξοι Χριστιανικάί Ενώσεις

Η Αγία και Μεγάλη Εβδομάς, η^η Έκδ. Μετά μουσικού παραρτήματος, Αθήνα, 1978, Εκδόσεις Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αριθ. Καταλ. 01-99

Ζάρρας, Κ. Θ. *Ιστορία της εποχής της Καινής Διαθήκης,* 2005, Εκδόσεις Έννοια

Ζακόπουλος, Αθ. Χ. (Μητροπ. Φωκίδος), *Πλάτων και Παύλος περί του ανθρώπου, Θεολογική, Φιλοσοφική και Ψυχολογική έρευνα,* Αθήνα, 2000, Εκδόσεις χ.ο.

Ιωαννίδης, Θ. Αντ. *Ο απόστολος Θωμάς και η Ανάσταση του Χριστού (Από την πρώτη απιστία στην ύστερη ομολογία), Διακονία -Λειτουργία - Χάρισμα: Τιμητικός τόμος προς τον ομότιμο καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών Γεώργιο Αντ. Γαλίτη, Ιερά Μητρόπολις Θηβών και Λεβαδείας, Λεβαδεια,* 2006, Αθήνα, Εκδόσεις Εν πλω

Καλαϊτζάκης, Β. Ι., *"Απόλλων"* Στη: Θ.Η.Ε., τόμος β', σελ. 1120-1123 Αθήνα, 1964, Εκδόσεις χ.ο.

- *"Άρτεμις"* Στη: Θ.Η.Ε., τόμος γ', σελ. 263-264

- *"Διόσκουροι"* Στη: Θ.Η.Ε., τόμος ε', σελ. 100-102,

Καραβιδόπουλος, Ι. *Το Γνωστικόν κατά Θωμάν Ευαγγέλιον, Θεολογικόν Συμπόσιον, Θεσσαλονίκη, 1967, Σπουδαστήριον Εκκλησιαστικής Γραμματολογίας*

- *Βιβλικές Μελέτες Β',* Θεσσαλονίκη, 2000, Εκδόσεις Π. Πουρναράς

- *Εισαγωγή στην Καινή Διαθήκη,* Θεσσαλονίκη, 2016, Εκδόσεις Ostrakon

Καραβιδόπουλος, Ι. Δ. *Απόκρυφα Χριστιανικά Κείμενα Α' Απόκρυφα Ευαγγέλια,* Θεσσαλονίκη, 2011, Εκδόσεις Π. Πουρναράς

Καρακόλης,Χ. *Θέματα ερμηνείας και θεολογίας της Καινής Διαθήκης*, Θεσσαλονίκη, 2005, Εκδόσεις Π. Πουρναράς

- *En ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος: Το αποκλειστικά παλαιδιαθηκικό υπόβαθρο, η μετεξέλιξη και η θεολογική σημασία του όρου "Λόγος" στο Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο*, Συνέδριο του Άρτου Ζωής Ο Θεός της Βίβλου και ο Θεός των Φιλοσόφων, Επιμ. Ζουμπουλάκης,Σ., Αθήνα, 2012, Εκδόσεις Άρτος Ζωής

Καραπαναγιώτου,Α. Ξ. *Ομήρου, Ιλιάς Ν-Ω*, μετά σχολίων κατά τον J. La Roche, Αθήνα, 2010, Εκδόσεις Δημ. Ν. Παπαδήμα

Κωνσταντινίδης,Δ. *"Ρώμη"*, Στη: Θ.Η.Ε., τόμος ι', στλ. 929-931, Αθήνα, 1964, Εκδόσεις χ.ο.

Κωνσταντίνου,Γ. *Λεξικόν των Αγίων Γραφών, "Δρόμος", "Θωμάς"*, Αθήνα, 1999, Εκδόσεις Γρηγόρη

Μανδηλαράς,Β. Γ. *Η Δομή της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας (Συντακτικό)*, Αθήνα, 1983, Καρδαμίτσα

Ματσούκας,Ν. *Αθ. Δογματική και Συμβολική Θεολογία Β'*, Θεσσαλονίκη, 2016, Εκδόσεις Κυριακίδη

Μηναίον του Οκτωβρίου, (Διορθωθέν το πριν υπό Βαρθολομαίου Κουτλουμουσιανού του Ιμβρίου και παρ' αυτού αυξηθέν τη, του τυπικού προσθήκη, κατά την διάταξιν της Αγίας του Χριστού Μεγάλης Εκκλησίας ης τη. Εγγράφω άδεια, αναθεωρηθέν και ακριβώς επιδιορθωθέν,) Αθήνα, 1973, Εκδόσεις Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος

Μουστάκη,Β. *Θωμάς ο Δίδυμος, Ο Εφημέριος*, Αθήνα, 1965, Μονοτυπικά Συγκροτήματα Τσιρώνη

Μπαμπινιώτη,Γ. *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας, "μύθος" 2^η Έκδ.*, 2005, Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε.

Μπεκατώρος,Γ. Γ. *"Θωμάς"*, Στη: Θ.Η.Ε., τόμος στ', στλ. 577, Αθήνα, 1964, Εκδόσεις χ.ο.

Νικοδήμου (Αγίου) του Αγιορείτου, *Συναξαριστής των Δώδεκα Μηνών του Ενιαυτού, τόμος 1ος*, 3^η Έκδ., 1993, Εκδόσεις Ορθόδοξη Κυψέλη

Πάπυρος Λαρούς, *Παγκόσμιος Μυθολογία, τόμος Α΄: Από την Μεσόγειο στον Γάγγη (πανομοιότυπος ελληνική έκδοσις του υπό τον τίτλον "Mythologies" έργου της συλλογής in quarto του οίκου Larousse)*, Αθήνα, χ.χ. Εκδόσεις Επιστημονική Εταιρεία των ελληνικών Γραμμάτων ΠΑΠΥΡΟΣ

Πατρώνος, Γ. Π. *Η ιστορική πορεία του Ιησού*, 2η επανέκδοση, Αθήνα, 1997, Εκδόσεις Δόμος

Πεντηκοστάριον Χαρμόσυνον, (Διορθωθέν και δι' ενός προλόγου πλουτισθέν υπό Βαρθολομαίου Κουτλουμουσιανού του Ιμβρίου,) Αθήνα, 1959, Εκδόσεις Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος

Πλάτων, *Φαίδων*, *Αρχαίοι συγγραφείς*, 96, μετ. Θ. Γ. Μαυρόπουλος, Θεσσαλονίκη, 2007, Εκδόσεις Ζήτρος

Ράτσινκερ, Γιόζεφ (Πάπας Βενέδικτος ΙΣΤ΄), *Ο Ιησούς από τη Ναζαρέτ*, τόμος β, μετ. Σ. Δεσπότης, Αθήνα 2007, Ψυχογιός

Ρόπς, Ντάνιελ *Η καθημερινή ζωή στην Παλαιστίνη στους χρόνους του Ιησού, Λαοί και Πολιτισμοί*, μετ. Ε. Αγγέλου, 1998, Εκδόσεις Δημ. Ν. Παπαδήμα

Σιώτης, Μ. Α. *"Γαλιλαία"*, Στη: Θ.Η.Ε., τόμος δ΄, στλ. 173-175, Αθήνα, 1964, Εκδόσεις χ.ο.

Σκαρλάτου Δ. Βυζαντίου, *Λεξικόν Αρχαίας Ελληνικής γλώσσης και καθαρευούσης*, τόμος α΄, Αθήνα, 1964, Εκδόσεις Γλαύκος

Σωτηρίου, Γ. Π. *Ο λόγος της χάριτος, Εισαγωγή στην Καινή Διαθήκη*, 2^η Έκδ. 2011, Εκδόσεις Αποστολική Διακονία

Τρεμπέλας, Π. Ν. *Η Καινή Διαθήκη*, 52^η Έκδ. Αθήνα, 2007, Αδελφότης Θεολόγων "Ο Σωτήρ"

- *Το ψαλτήριον του Προφήτου και Βασιλέως Δαβίδ*, 26^η Έκδ. Αθήνα, 2007, Αδελφότης Θεολόγων "Ο Σωτήρ"

- *Υπόμνημα Εις το Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιον*, 4^η Έκδ. Αθήνα, 1990, Αδελφότης Θεολόγων "Ο Σωτήρ"

- *Υπόμνημα Εις το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιον*, 3^η Έκδ. Αθήνα, 1983, Αδελφότης Θεολόγων "Ο Σωτήρ"

Τσίγκος,Β. Α. *Θέματα Δογματικής της Ορθόδοξου Εκκλησίας*, 1^η Έκδ. Θεσσαλονίκη, 2014, Ccity Publish

Φαρόπουλος,Ν. *Ο κόσμος των φανταστικών όντων των αρχαίων Ελλήνων*, 2005, Εκδόσεις Κέδρος

Φειδάς,Β. *Εκκλησιαστική Ιστορία Α'. Από αρχής μέχρι την Εικονομαχία*, 4^η Έκδ. Αθήνα, 2015

Φεστυζιέρ, Αντρέ- Ζαν *Μόνος προς Μόνον, διαλέξεις για την προσωπική θρησκεία των αρχαίων Ελλήνων*, μετ. Γ.Α. Δημητρακόπουλος, 2022, Δώμα

Φίλιας,Γ. *Η Έννοια της "Όγδοης Ημέρας" στη Λατρεία της Ορθόδοξης Εκκλησίας*, Αθήνα, 2010, Εκδόσεις Γρηγόρη

Χρήστου,Παν. Κ., *"Θωμάς"*, Στη: Θ.Η.Ε., τόμος στ', στλ. 573-574, Αθήνα, 1964, Εκδόσεις χ.ο.

Χρήστου,Παν. *Ελληνική Πατρολογία*, τόμος β', 2^η Έκδ. Θεσσαλονίκη, 1991, Εκδοτικός Οίκος Κυρομάνος

Χρυσοστόμου,Γ. Χ. *Ονοματοδοσία, Φιλοσοφική και Θεολογική Βιβλιοθήκη τόμος 21*, Θεσσαλονίκη 1991, Εκδόσεις Π. Πουρναράς

Decharme Paul , *Μυθολογία της Αρχαίας Ελλάδας*, μετ. Α. Χαρίσης, Αθήνα 1996, Εκδόσεις Δημιουργία

Keener,Craig. S. *The Gospel of John, A Commentary, Volume I*, 2003, Baker Academic

Lotze,R. & Gottschaldt K., *"Δίδυμοι"*, Στη: Θ.Η.Ε., τόμος δ', στλ. 1205, Αθήνα, 1964, Εκδόσεις χ.ο.

Levi-Straus, Claude *Μύθος και Νόημα*, University of Toronto Press, Μτφ. Αθανασόπουλος, Β., 1978, Εκδόσεις Καρδαμίτσα

Pagels,E. *Πέρα από την Πίστη. Το Απόκρυφο Ευαγγέλιο του Θωμά*, Μτφ. Αρβίση, Θ., Επιμ. Παρλαλόγλου,Γ. , Εκδόσεις Ενάλιος

XAVIER LEON-DUFOUR *Λεξικό Βιβλικής Θεολογίας, "Αδελφός", "Ανάσταση", "Οδός"*, μετ. Σ. Αγουρίδης, Στ. Βαρτανιάν και Γ. Γρατσέα, Γ. Μαραγκού, Γ. Ρηγόπουλου, Σ. Φρέρη, Κ. Χιωτέλλη, Αθήνα 1980, "Βιβλικό Κέντρο "Άρτος ζωής""

Υλικό από το διαδίκτυο

Μήττα Δ., "Μορφές και Θέματα της Αρχαίας Ελληνικής Μυθολογίας, Διόσκουροι" στον διαδικτυακό τόπο Ψηφίδες για την ελληνική γλώσσα /Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία

https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/mythology/lexicon/metamorfosei_s/page_081.html "Αποθέωση, λατρεία, επιφάνειες", "Οι Διόσκουροι για τους Διόσκουρους", "Ο ναυτικός χαρακτήρας των Διοσκούρων"

"Εγνατία Οδός" στον διαδικτυακό τόπο <https://egnatia.eu/erga/egnatia-odos/i-istoria-tis-egnatias-odoy/>

Ησυχίου, πρεσβυτέρου Ίεροσολύμων, "λόγος εις τὸν τετραήμερον Λάζαρον". "Homilia ii in sanctum Lazarum (homilia 12)"

<https://greekdownloads3.files.wordpress.com/2014/09/homilia-ii-in-sanctum-lazarum.pdf> , Ερευνητικό έργο : ΔΡΟΜΟΙ ΤΗΣ ΠΙΣΤΗΣ - ΨΗΦΙΑΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ, Εργαστήριο Διαχείρισης Πολιτισμικής Κληρονομιάς, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Πολιτισμικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας, στον διαδικτυακό τόπο <https://greekdownloads.wordpress.com/2014/09/29/%ce%ac%ce%b3%ce%b9%ce%bf%cf%82-%ce%b7%cf%83%cf%8d%cf%87%ce%b9%ce%bf%cf%82-%ce%b9%ce%b5%cf%81%ce%bf%cf%83%ce%bf%ce%bb%cf%8d%ce%bc%cf%89%ce%bd-%ce%bf-%cf%80%cf%81%ce%b5%cf%83%ce%b2%cf%8d%cf%84%ce%b5/>

[ημερομηνία ανάκτησης 29/09/2014]

Θουκιδίδης, *Ιστορίαι*, στον διαδικτυακό τόπο Ψηφίδες για την ελληνική γλώσσα, Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία <https://www.greek->

language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=73&page=81 μετ. Αγγ. Σ. Βλάχος, 2008

Θουκιδίδης, *Ιστορίαι*, στον διαδικτυακό τόπο Ψηφίδες για την ελληνική γλώσσα, Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=73&page=103

Μακρουγιάννη Δ., “Βιολογική Μηχανική Εργονομία (Θ), Ενότητα 4: Βάδιση (α’ μέρος)”, στον διαδικτυακό τόπο https://ocp.teiath.gr/modules/units/?course=FTHER_UNDE114&id=2118, [ημερομηνία ανάκτησης 6/2021]

Ξενοφών, *Απομνημονεύματα*, Πύλη για την ελληνική γλώσσα, Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία, Ανθολόγιο Αττικής Πεζογραφίας, στον διαδικτυακό τόπο https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?t=373&m=1

Petruzzello Melissa, “Άγιος Θωμάς”, στον διαδικτυακό τόπο <https://www.britannica.com/biography/Saint-Thomas> [ημερομηνία ανάκτησης 5/2021]

Tikkanem Amy, “Διόσκουροι-ελληνορωμαϊκές θεότητες”, στον διαδικτυακό τόπο <https://www.britannica.com/topic/Dioscuri> [ημερομηνία ανάκτησης 5/2021]

Helen Kemiktsi, “Υπνος, Θάνατος”, στον διαδικτυακό τόπο <https://www.scribd.com/doc/293265066/%CE%A0%CE%B1%CF%85%CF%83%CE%B1%CE%BD%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CE%97%CE%BB%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AC-%CE%B1-pdf> [ημερομηνία ανάκτησης 11/2021]

*“Ἄξιόν ἐστιν ὡς ἀληθῶς,
μακαρίζειν σε τὴν Θεοτόκον,
τὴν ἀειμακάριστον καὶ παναμώμητον,
καὶ Μητέρα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν.”*